

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

FILOZOFICKÁ FAKULTA

HISTORICKÝ ÚSTAV

**MOCENSKÉ STRUKTURY KNV A KV KSČ PARDUBICE
MEZI LETY 1949–1960**

Disertační práce

Autor: Mgr. Monika Kabešová

Studijní program: P 7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Holubec, Ph.D. et Ph.D.

Zadání disertační práce

Autor: Mgr. Monika Kabešová

Studium: F17DP0017

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: Historie

Název disertační práce: **Mocenské struktury KNV a KV KSČ Pardubice v letech 1949-1960**

Název disertační práce AJ: The power structures of RNC and RC CPC in the years 1949 to 1960

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato disertační práce se bude zabývat mocenskými strukturami KNV a KV KSČ Pardubice mezi lety 1949–1960. Cílem práce bude na základě výzkumu primárních archivních pramenů a sekundární literatury zjistit mocenské propojení mezi KNV a KV KSČ Pardubice z hlediska různých aspektů a událostí ve zmíněném časovém období. Výzkum bude zaměřen na okolnosti vzniku KNV Pardubice v r. 1949, mocenské problémy uvnitř KSČ v letech 1949-1951, problematiku voleb do KNV v letech 1954 a 1957, krajským politickým elitám či rozpadu pardubického kraje v r. 1960.

Archivní prameny:

SOA Zámorsk, f. KNV Pardubice 1949 - 1960; SOA Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice 1945 - 1960; NA Praha, f. Organizační oddělení Marie Švermové; NA Praha, f. Předsednictvo ÚV KSČ 1945-1954; NA Praha, f. Politické byro ÚV KSČ 1954-1962; NA Praha, f. Oddělení stranických orgánů; NA Praha, f. Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954; Archiv PSP ČR, f. ASP; VÚA Praha ; SOkA Pardubice, f. ONV; Pardubice

Literatura:

BÍLÝ, Matěj – LÓŽI, Marián – ŠLOUF, Jakub, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019; BLAIVE, Muriel (ed.): *Perceptions of Society in Communist Europe. Regime Archives and Popular Opinion*, London – New York 2019; BLAIVE, Muriel, *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, Praha 2001; DOSOUDIL, František, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986; FITZPATRICK, Sheila, *Everyday stalinism*, Oxford, 2000; GOLDMAN, Wendy Z., *Vytváření nepřítelů*, Praha: Karolinum, 2016; HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007. KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barister&Principal, 2001; KAPLAN, Karel. *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*. Praha: Mladá fronta, 1992; TÝŽ, *Československo v letech 1948–1953. Zakladatelské období komunistického režimu*, Praha 1991; TÝŽ, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Brno 2005; KAŠKA, Václav, *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, Praha 2014; KOKEŠ, Luboš: *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*. disertační práce ÚHV FF Univerzita Pardubice, 2019; MRŇKA, Jaromír. *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015; PERNES, Jiří. *Krise komunistického režimu*

v *Československu v 50. letech 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008; RYCHLÍK, Jan, *Československo v období stalinismu 1945-1989*, Praha, 2020; RUPNIK, Jacques, *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002; SMITH, S. A., *The Oxford handbook of the History of Communism*, Oxford 2017.

Zadávací pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Holubec, PhD.

Datum zadání závěrečné práce: 22.1.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala pod vedením svého školitele samostatně za použití uvedených pramenů a literatury.

V Hradci Králové dne

.....

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala především mému školiteli doc. PhDr. Stanislavu Holubcovi, Ph.D. et Ph.D. za jeho cenné odborné rady, vstřícný přístup, všestrannou pomoc, ochotu a nekonečnou trpělivost v průběhu celé realizace této disertační práce. Dále bych chtěla poděkovat za vstřícnost všem pracovníkům a pracovnícím institucí, ve kterých jsem získala informace potřebné k napsání této práce (Národní archiv Praha, Archiv Parlamentu ČR Praha, Archiv bezpečnostních složek Praha, Vojenský ústřední archiv Praha, Státní oblastní archiv Hradec Králové – archivní oddělení Zámorsk a Archivní oddělení Hradec Králové, Státní okresní archiv Pardubice, Státní okresní archiv Čáslav se sídlem v Kutné hoře, Národní knihovna Praha, Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové a Východočeské muzeum v Pardubicích). Mé poděkování patří také mým kolegům z Historického ústavu FF UHK za cenné rady, kritické připomínky a odbornou pomoc po celou dobu mého studia. Ráda bych poděkovala také mým nejbližším, kteří mě po celou dobu mého doktorského studia velmi podporovali.

Anotace závěrečné práce a klíčová slova

Monika KABEŠOVÁ, *Mocenské struktury KNV a KV KSČ Pardubice mezi lety 1949–1960*, Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2023, 259 s., Disertační práce.

Disertační práce pojednává o strukturách moci v Krajském národním výboru Pardubice a Krajském výboru KSČ Pardubice v rozmezí let 1949–1960. Zaměřuje se tedy na období fungování tzv. malých krajů, ve kterém existoval Pardubický kraj a oba zmíněné orgány. Sleduje jejich fungování, mocenskou provázanost a činnost nejvyšších krajských funkcionářů. Nejprve se věnuje vzniku KNV (1949) a vytváření mocenského centra KV KSČ. Dále přináší rozbor mocenských problémů mezi lety 1949–1951, které se vyznačovaly dvěma velkými stranickými případy (tzv. pardubický a čáslavský případ), spadajícími do období tzv. hledání vnitřních zrádců uvnitř KSČ. Text dále navazuje částí o činnosti krajských elit po roce 1953, se zaměřením na důvody jejich odchodů a příchodů do funkcí a klade důraz na to, zda byly tyto vnitřní personální procesy ovlivněny vnějšími okolnostmi let 1953 a 1956. Práce přináší v následující části také výzkum voleb do KNV v letech 1954 a 1957 z několika úhlů pohledu (politický, propagandistický či bezpečnostní aspekt). Stranou výzkumu není ani ženská otázka, v jejímž rámci práce nabízí přehled o nejvyšších členkách KV KSČ a KNV Pardubice, jejich funkcích a vlivu na krajskou politiku. Poslední pasáž, zabývající se rozpadem Pardubického kraje v roce 1960 a jeho vlivu na regionální elity, uzavírá celý výzkum.

Klíčová slova: krajské národní výbory, KSČ, elity, region, krajské zřízení, volby, ženská otázka, komunistický režim, stranické čistky

Annotation and Key words

Monika KABEŠOVÁ, *The power structures of RNC and RC CPC in the years 1949 to 1960*, Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2023. 259 pp. Doctoral Dissertation.

This dissertation deals with the power structures in the Regional National Committee (RNC) in Pardubice and the Regional Committee of the Communist Party of Czechoslovakia (RC CPC) in Pardubice in the years 1949–1960. It focuses on the functioning of the so-called "small regions" in which the Pardubice Region and the two aforementioned parties existed. It traces their functioning, power interdependence and the activities of the highest regional officials. It focuses first on the establishment of the RNC (1949) and the creation of the power centre RC CPC. Additionally, it provides an analysis of power issues in years 1949-1951, which were characterised by two major party cases (the so-called Pardubice and Čáslav cases), falling within the period of the so-called search for internal traitors within the KSČ. The text continues with a section on the activities of the regional elites after year 1953, focusing on the reasons for their departures and arrivals in office, with an emphasis on whether these internal processes were influenced by the external circumstances of 1953 and 1956. In the next section, the thesis also presents research on the elections of 1954 and 1957 from various perspectives (political, propaganda or security aspects). The woman question is not left out of the research as this thesis offers an overview of the highest ranking female members of the RC CPC and RNC Pardubice, their functions and influence on regional politics. The final section, which deals with the dissolution of the Pardubice Region in year 1960 and its influence on the regional elites, concludes the whole research.

Keywords: regional national committees, Communist Party of Czechoslovakia, elites, region, regional establishment, elections, woman question, communist regime, party purges

OBSAH

TEORETICKO-METODOLOGICKÝ ÚVOD A SOUČASNÝ STAV BĀDÁNÍ	9
Časový rámec disertace	9
Teoreticko-metodologický rámec.....	9
Co je moc?.....	13
Vývoj teorií elit a jejich využití pro výzkum regionálních elit v 50. letech 20. století.....	14
Teorie byrokracie a možnosti užití ve výzkumu	17
Stanovení badatelských otázek.....	19
Současný stav bĀdání – literatura	19
Prameny.....	22
1 OKOLNOSTI VZNIKU KNV PARDUBICE R. 1949 A PROMĚNA MOCENSKĚHO CENTRA KV KSČ PARDUBICE 1948/1949.....	24
1.1 Vznik KNV Pardubice.....	24
1.1.1 Národní výbory a jejich vznik	24
1.1.2 Vznik krajů a KNV	26
1.1.3 Krajské národní výbory	26
1.1.4 Složení KNV	27
1.1.5 Prozatímní ustanovení členů KNV.....	30
1.1.6 Okolnosti vzniku KNV Pardubice.....	30
1.1.7 První členové rady KNV	33
1.2 KV KSČ Pardubice a změna jeho mocenského centra mezi lety 1948/49	42
1.2.1 Utváření aparátu – nejvyšší funkcionáři KV	45
1.2.2 Změna mocenského centra 1948/1949	47
2 KAPITOLA – MOCENSKÉ PROBLÉMY V LETECH 1949–1951	55
2.1 Kampaň „hledání vnitřních nepřátel“ uvnitř KSČ v Československu.....	56
2.2 Tzv. Pardubický případ neboli případ „Kotrch a spol.“	59
2.3 Boj o mocenské postavení v čáslavském okrese a oslabení pozic předsedy KV KSČ Pardubice Josefa Berana.....	73
2.4 Závěrečné zhodnocení	88
2.5 Důsledky stranických čistek pro krajskou politiku.....	91
3 PARDUBICKÉ REGIONÁLNÍ ELITY PO ROCE 1953	93
3.1 Úvod ke třetí kapitole	93
3.2 KNV Pardubice 1953–1960.....	95
3.2.1 Nástup Bohuslava Uhlíře do čela KNV (23. 7. 1909).....	95
3.2.2 Zlomový rok 1953	96
3.2.3 Změna ve vedoucí pozici – na scénu přichází „ostřílený komunista“	98
3.2.4 Uklidnění situace za Richarda Průši.....	105
3.2.5 KNV – tajemníci	107

3.3	KV KSČ mezi lety 1953–1960	110
3.3.1	KV KSČ Pardubice – vedoucí tajemníci	110
3.3.2	Tajemníci KV KSČ (zástupci vedoucího tajemníka)	113
3.4	Závěrem	120
4	VOLBY DO KNV PARDUBICE V R. 1954 A 1957	122
4.1	Úvodem	122
4.2	Konceptuální pohled a badatelské otázky	123
4.3	Různé aspekty voleb do NV	125
4.3.1	Politický aspekt	125
4.3.2	Propagandistický aspekt	132
4.3.3	Bezpečnostní aspekt	149
4.3.4	Výsledky voleb	150
4.4	Závěrem	152
5	M OCENSKÉ POSTAVENÍ ŽEN V KNV A KV KSČ PARDUBICE	154
5.1	Úvodem	154
5.2	Badatelské otázky a teoreticko-metodologická východiska	156
5.3	Ženy v KV KSČ Pardubice	157
5.3.1	Krátké případové studie nejvýraznějších funkcionářek	169
5.3.2	Zhodnocení	173
5.4	Ženy v KNV Pardubice	178
5.4.1	Krátká případová studie	186
5.4.2	Zhodnocení	188
6	ZÁNÍK PARDUBICKÉHO KRAJE V ROCE 1960	191
6.1	Nová ústava	191
6.2	Zánik KNV a KV KSČ Pardubice a jejich sloučení s královehradeckými orgány .	193
6.2.1	Přesun elit na KV KSČ Východočeského kraje	193
6.2.2	Východočeský KNV – nový orgán v čele se „starými“ tvářemi	200
6.3	Závěrem	206
7	ZÁVĚR	208
	SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	214
	PRAMENY	214
	LITERATURA	216
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	229
	SEZNAM TABULEK	232
	SEZNAM VYOBRAZENÍ	234
	SEZNAM PŘÍLOH	235

TEORETICKO-METODOLOGICKÝ ÚVOD A SOUČASNÝ STAV BĀDÁNĪ

Časový rámec disertace

Výběr časového rámce a rozvržení tematického obsahu práce by měly být jedny z prvních otázek, které se před badatelem objeví před tím, než k výzkumu přistoupí. Z počátku jsem si nebyla jistá, zda výzkum neuzavřít rokem 1956, který byl ve vývoji komunistického režimu nejen v Československu stěžejní. Postupně jsem však, s přibývajícímí archivními písemnostmi, zjišťovala, že následné roky destalinizace se úzce dotýkaly také nižších složek stranického systému a státní správy. Ukázalo se tedy, že by se bez let 1956–1960 stal výzkum neúplným. Argumentem, který konečné rozhodnutí potvrdil, byla významnost samotného roku 1960, ve kterém zanikly tzv. malé kraje. Okolo tohoto procesu vyvstaly badatelské otázky, o kterých píší v samostatné kapitole disertační práce. Nakonec jsem tedy zvolila časové rozpětí určené administrativně územním členěním československých krajů, tedy roky 1949–1960.

V roce 1949 vznikly tzv. malé kraje,¹ které ve stejné podobě fungovaly v Československu až do r. 1960.² Spolu s kraji vznikly také Krajské národní výbory, jakožto nové složky v hierarchii národních výborů. Jejich existence je také ohraničena rokem 1960, kdy vláda přistoupila ke slučování krajů, potažmo KNV.³ Krajský národní výbor Pardubice tak existoval pouze v rozmezí těchto jedenácti let, přičemž byl poté včleněn do nově vzniklého Východočeského KNV, se sídlem v Hradci Králové. V r. 1960 zanikl také KV KSČ Pardubice (fungující od r. 1945) a byl sloučen s KV KSČ v Hradci Králové. Vzhledem k tomu, že hlavním centrem nového kraje se stal Hradec Králové, Pardubice částečně ztratily na důležitosti a musely se spokojit s rolí okresního města.

Teoreticko-metodologický rámec

Výzkum vzájemného stýkání a prolínání fungování KNV, jakožto krajského orgánu státní moci, a KV KSČ, jako nejvyšší krajské stranické organizace, je nutné zastřešit teoreticko-metodologickým konceptem, který určuje, z jakého pohledu se budeme danou problematikou zabývat. Jako nejvhodnější se postupně ukázal koncept teorie moci – odtud také pramení název

¹ V českých zemích 13 a na Slovensku 6. Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení; Ústavní zákon č. 150/1948 Sb., Ústava Československé republiky.

² Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 447–449.

³ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky; Zákon č. 36/1960 Sb., Zákon o územním členění státu; Zákon č. 65/1960 Sb., Zákon o národních výborech.

disertační práce „*mocenské struktury*“. Teorie moci, z hlediska výzkumu totalitních/totalitárních režimů, byla historiky hojně využívána v průběhu celého 20. století. Proměňoval se však obsah této teorie. Pro studium období stalinismu se, především v západní historiografii, po druhé světové válce prosadila teorie totalitarismu.⁴ Její představitelé přišli s myšlenkou komunistického režimu jako mocenského monolitu, ve kterém dochází pouze k centrálnímu rozhodování, kdy nižší složky stranického systému nařízení pouze pasivně přijímají. Přední autorkou, zastávající tento pohled byla německá politická filozofka Hannah Arendtová, vyjadřující své hlavní myšlenky ve třísvazkovém díle s názvem *Původ totalitarismu*,⁵ přičemž totalitarismu se věnuje jeho třetí díl. Hlavní charakteristické rysy totalitarismu pak stanovili Carl J. Friedrich a Gustav Brzezinski.⁶ Ti určili šest kritérií, kterými se měl vyznačovat totalitní režim – mocenský monopol jedné politické strany, existence jedné závazné oficiální ideologie, centralizace hospodářství, informační monopol, tajná policie a s ní spojený teror a státní nadvláda nad ozbrojenými složkami. Totalitarismus se však záhy stal předmětem kritiky. Objevovala se už ve druhé polovině 50. let ve spojení s událostmi roku 1956. Teorii bylo vytýkáno především to, že pojímá totalitní systém jako monolit a nedokáže na problematiku pohlížet z celospolečenského hlediska. Velmi brzy totiž bylo zřejmé, že ani totalitní režim v SSSR nedokáže fungovat a nefunguje jako celistvý jednosměrný systém. Často v jeho nižších stranických orgánech zavládal chaos, ale docházelo také k autonomnímu jednání místních vysokých funkcionářů, sledujících své zájmy.⁷ Už v 50. letech 20. století tak vznikaly práce politologa Merleho Fainsoda,⁸ který se věnoval, na základě dokumentů a písemností ze smolenského archivu,⁹ konfliktům mezi funkcionáři na centrální i lokální úrovni,¹⁰ kterými byla narušena klasická představa neměnného totalitního režimu.

⁴ Teorie totalitarismu vznikla mnohem dříve, ve 20. letech 20. století ve spojení s Mussoliniho režimem ve fašistické Itálii. Pojem totalitarismu nejspíše poprvé použil italský politik Giovanni Amendola. Ten jím kritizoval postupné přebírání vlády fašisty nad parlamentem a místní samosprávou. Srov. Jan DOBEŠ, *Totalitarismus mezi ideologií a teorií*, Dějiny – teorie – kritika, č. 2, 2007, s. 183–218.

⁵ Hannah ARENDTOVÁ, *Původ totalitarismu I-III*, Oykomenh 2013.

⁶ Carl J. FRIDRICH – Gustav BRZEZINSKI, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge 1956.

⁷ Wendy Z. GOLDMAN, *Vytváření nepřitele: udávání a zastrašování ve stalinském Rusku*, Praha: Karolinum 2014, s. 269, doslov Michala Pullmana K sociální dynamice teroru.

⁸ Merle FAINSOD, *How Russia is Ruled*, Cambridge: Harvard University Press 1953; TÝŽ, *Smolensk under Soviet Rule*, Cambridge: Harvard University Press 1958.

⁹ Smolenský archiv představoval v období před rozpadem SSSR jednu z mála možností pohledu na fungování stranických orgánů v sovětském Rusku. Studium dokumentů, které obsahovaly bezmála 200 000 stran zápisů, umožnila skutečnost, že tyto písemnosti odvezli v r. 1941 nacisté a po druhé světové válce byly přemístěny do USA. V 50. letech 20. století tak skupina vědců dostala možnost nahlédnout do vnitřního života několika lokálních stranických orgánů. Již tento prvotní výzkum ukazoval, že totalitarismus nebude vhodnou teorií k výzkumu sovětské diktatury. Srov. Wendy Z. GOLDMAN, *Vytváření nepřitele: udávání a zastrašování ve stalinském Rusku*, Praha 2014, s. 272–273, doslov Michala Pullmana K sociální dynamice teroru.

¹⁰ Wendy Z. GOLDMAN, *Vytváření nepřitele: udávání a zastrašování ve stalinském Rusku*, Praha: Karolinum 2014, s. 270, doslov Michala Pullmana K sociální dynamice teroru.

Nejvýraznější kritika totalitarismu byla znatelná od 70. let 20. století, kdy se objevovaly nové pohledy na sovětský režim – postupně tak vznikala tzv. *teorie revizionismu*. Revizionisté odmítli hlavní teze totalitarismu a kritizovali, že neumí postihnout systém celistvě v jeho politické, společenské a hospodářské realitě. Zaváděli do výzkumu nové impulsy a zaměřovali se na různá témata – každodennost, politický systém,¹¹ politickou kulturu, byrokratický aparát, výzkum celého stranického systému a jeho různých skupin, sledujících své osobní zájmy. Významnou osobností, zastupující revizionistické myšlenky byl historik Robert C. Tucker, který se zabýval politickou kulturou spojenou se Stalinovým kultem osobnosti.¹² Revizionistickým historikem, odmítajícím centrální řízení sovětského režimu, byl také John Archibald Getty, který zaujal především svou knihou *Origin of Great Purges*, kterou ukazoval, že svět lokálních stranických elit (v tomto smyslu vzešlých právě z tzv. Velkého teroru) se mnohdy vyznačoval svévolným jednáním místních funkcionářů, spojených často také s opilstvím a korupcí.¹³ Nejvýraznější osobností revizionismu ale byla nejspíše australská historička Sheila Fitzpatrick. Ta se zpočátku zabývala sovětskou kulturou a vzděláváním, sovětskými institucemi, ruskou revolucí atp. Postupně se však přesunula k výzkumu každodennosti v sovětském Rusku.¹⁴ Ve svém výzkumu se snažila upozornit na to, že nelze v bádání oddělit studium každodenního života obyvatel od politických dějin. Na obyvatele sovětského Ruska nepohlížela jako na pouze pasivní, ale jako na osoby, které jsou sice součástí systému, ale aktivně bojují o své zájmy, o uznání či dokonce o přežití.¹⁵

Neobjevovala se však pouze kritika totalitarismu, našli se také autoři obhajující tyto teze. Jejich pokusy o kritické navázání na teorii totalitarismu by mohly být považovány za jakýsi *post-totalitarismus*. Významným americkým historikem, věnujícím se ve svých historických pracích totalitnímu systému v sovětském Rusku byl Richard Pipes.¹⁶ Ten tvrdil, že režim v Rusku byl již od svého začátku, nastoleného říjnovou revolucí, netolerantní a represivní diktaturou jedné strany. Historiků, obhajující teze totalitarismu, ale bylo více. Mezi další představitele bychom mohli zařadit také Roberta Conquesta, který na konci 60. let upoutal pozornost svou knihou *Velký teror*, ve které se věnuje stranickým čistkám ve 30. letech

¹¹ Např. Jerry HOUGH – Merle FAINSOD, *How the Soviet Union is Governed*, Cambridge 1979.

¹² Robert C. TUCKER (ed.), *Stalinism: Essays in Historical Interpretation*, New York 1977.

¹³ John Archibald GETTY, *Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party reconsidered, 1933–1938*, New York 1985.

¹⁴ Původní vydání: Sheila FITZPATRICK, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, New York, 1999. Do českého jazyka byla přeložena až v roce 2018: TÁŽ, *Každodenní stalinismus. Obyčejný život v neobyčejné době: Sovětské Rusko ve 30. letech*, Academia 2018.

¹⁵ Lucie STORCHOVÁ a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 290–289.

¹⁶ Richard PIPES, *Dějiny ruské revoluce*, Argo 1999; v originálním znění Richard PIPES, *A Concise History of the Russian Revolution*, New York 1995;

20. století ve stalinském Rusku. V ní odmítá revizionistickou představu o tom, že by čistky byly spoluutvářeny nižšími patry stranického systému. Podle něj byl hybatelem období velkého teroru sám Stalin a skupina jeho neužších spolupracovníků.¹⁷ Nejnovějším příspěvkem, obhajujícím totalitarismus, je kniha historika a archiváře Olega Chlevňuka s názvem *Stalin: nový životopis*.¹⁸

Rozpad Sovětského svazu přinesl nové možnosti výzkumu – s přístupem k novým archivním pramenům, které v době existence SSSR nebyly historikům přístupné. Objevil se nový badatelský proud, hlásící se k tradici revizionismu – *postrevizionismus*. Ten se snažil k teorii revizionismu přistupovat jinou optikou a doplnit ji i o jiné koncepty a poznatky. Postrevizionisté se snaží ve svém výzkumu více porozumět vnitřní struktuře specifického světa diktatury, inspirují se také soudobou antropologií a využívají ke svým výzkumům metod oral history.¹⁹ Tato nová teorie rezonovala zpočátku především mezi německými a anglosaskými historiky, u nichž byla velmi znatelná metodologická návaznost na Michela Foucaulta, Pierra Bourdiera či Jürgera Habermase.²⁰ Mezi tyto autory můžeme řadit např. amerického historika Stephena Kotkina²¹, německého historika Jochena Hellbecka²² či amerického antropologa ruského původu Alexeje Yurchaka.²³ Všechny spojuje záměr porozumět sovětské ideologii i z jiného pohledu než jen jako striktně daných nařizujících předpisů. Zaměřují se píše na její uplatnění v každodenním fungování sovětského celospolečenského systému.²⁴ Velmi významnou americkou postrevizionistickou historičkou je také Wendy Z. Goldman. Ta vynikla svým výzkumem ženské otázky v období stalinismu,²⁵ kde se zabývá porovnáním reálného postavení žen s představou utvořenou v oficiální sovětské ideologii. Od otázky genderu a problematiky rodiny se postupně přesouvala ke studiu rezonování stalinského teroru v lokálním prostředí. Ve své publikaci *Terror and Democracy in the Age of Stalin*²⁶ se zabývá právě otázkou důležitosti a specifík lokálního prostředí pro průběh stalinských čistek. Podle ní

¹⁷ Robert CONQUEST, *The Great Terror. Stalin's Purge of the Thirties*, Oxford 1968; v češtině poté vyšlo až revidované vydání: Robert CONQUEST, *Velký teror. Nové zhodnocení*, Academia 2012.

¹⁸ Oleg V. CHLEVŇUK, *Stalin: nový životopis*, Paseka 2016; v originálním vydání Oleg KHLEVNIUK, *Stalin: New Biography of a Dictator*, Yale 2017.

¹⁹ L. STORCHOVÁ a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014, s. 290–294.

²⁰ *Tamtéž*, s. 290.

²¹ Stephen KOTKIN, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilisation*, Berkley – Los Angeles – Oxford 1997.

²² Jochen HELLBECK, *Revolution in my mind. Writting a Diary Under Stalin*, Harvard University Press 2006.

²³ Alexei YURCHAK, *Everything Was Forever until It Was No More. The Last Soviet Generation*, Princeton 2006.

²⁴ Wendy Z. GOLDMAN, *Vytváření nepřítelů: udávání a zastrašování ve stalinském Rusku*, Praha: Karolinum 2014, s. 282, doslov Michala Pullmana K sociální dynamice teroru.

²⁵ TÁŽ, *Women, the state and revolution: Soviet family policy and social life 1917–1936*, Cambridge 2010; TÁŽ, *Women at the Gates. Gender and Industry in Stalin's Russia*, Cambridge 2002.

²⁶ TÁŽ, *Terror and Democracy in the Age of Stalin. The Social Dynamics of Repression*, New York 2007.

by bez participace místních funkcionářů stranické čistky nemohly započít a probíhat v tak rozsáhlém měřítku. Tyto své myšlenky více rozpracovala v další knize, nazvané *Vytváření obrazu nepřítele*.²⁷ V ní se jí podařilo, na základě podrobného studia pramenů z několika tehdejších moskevských podniků nahlédnout do realizace a fungování „stalinského teroru“ z lokálního pohledu. Zde postupně došla ke zjištění, že bez toho, aniž by členové strany, dělníci a funkcionáři spolupracovali a přijali tehdejší rétoriku teroru, by stranické čistky nemohly proběhnout ve stejné podobě. Participace zmíněných osob hrála velmi důležitou roli a často čistek tito lidé zneužívali pro osobní prospěch. Kampaň, doprovázející represe a nabádající ke hledání nepřátel, dosáhla svého cíle, neboť postupně gradovala. Právě výzkum Wendy Goldman, poukazující na specifickou lokálního prostředí, se stal jedním ze stěžejních pro můj disertační výzkum. Nejprínosnějším se ukázalo propojení přístupů revizionismu a postrevizionismu s dalšími teoreticko-metodologickými přístupy, a to na základě tematiky a problematiky jednotlivých částí disertace. Část, ve které se zabývám regionálními mocenskými elitami tak bude doplněna také přístupem soudobých teorií elit. Kapitola věnující se ženské otázce a postavení žen v KNV a KV KSCČ Pardubice bude podpořena metodologickými přístupy otázek genderu v období komunistické diktatury (např. Denisa Nečasová, Donna Harsch, Wendy Z. Goldman). V části věnující se volbám do KNV Pardubice v letech 1954 a 1957 se inspiroji badatelským přístupem Tomáše Vilímka. V úvodu ke každé kapitole budou tyto přístupy přiblíženy a vysvětleno, proč jsem se jimi inspirovala, v čem jsou pro můj výzkum přínosné a co pro mou práci naopak využitelné nebylo.

Co je moc?

Jak v souvislosti s komunistickým obdobím chápat pojem *moc*? V průběhu historie se pojetí moci proměňovalo, v souvislosti s prostředím a podmínkami, ve kterých byla moc uplatňována. Ve spojitosti s komunismem nalezneme také několik přístupů, jak na ni nahlížet. Jedním s neznámějších vědců, který se jí v této souvislosti pokusil definovat, byl Karl Marx. Marxovo pojetí moci souvisí s jeho teorií existence třídní společnosti, ve které je moc pouze v rukou těch, kdo vlastní výrobní prostředky. V rámci jeho myšlení má moc negativní charakter, protože slouží pouze k utlačování dělníků. Jeho pojetí však nemá dostačující výpovědní charakter pro komunistické režimy fungující ve 20. století. Z tohoto hlediska je stěžejnějším přístup sociologa Maxe Webera, který o moci uvažuje v souvislosti s významným konceptem panství.²⁸ Podle tohoto konceptu existují tři typy panství – legitimní, tradiční a charismatické a v nich je moc

²⁷ TÁŽ, *Vytváření obrazu nepřítele: Udávání a zastrašování ve stalinském Rusku*, Praha 2014.

²⁸ Max WEBER, *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*, Praha 1997.

prosazována vůlí vládce (autority) na úkor ovládaných, kteří se jí podřídí. Záleží poté, o jaký typ panství jde – ne vždy se ovládaní vzdají své moci či určité části svobody nedobrovolně. Vznik vůdcovských režimů ale M. Weber vysvětloval na existenci typu charismatického panství, ve kterém existuje autorita (vůdce), které se ovládaní podřizují. Není však dlouhodobě udržitelné, protože se smrtí vůdce by se panství a s ním spojená moc automaticky rozpadly. Musí se postupně proměnit Pro fungování komunistického režimu je využitelné také pojetí moci od Michela Foucalta, který moc chápe jako vztahový fenomén, ve kterém nepřichází moc pouze „shora“, ale může být přítomna i „zdola“ nahoru a oscilovat tak mezi mocenskými vztahy.²⁹ Jeho pojetí pak velmi dobře zapadá do konceptu revizionistické a postrevizionistické teorie, upozorňující na to, že moc v totalitních státech nefungovala pouze jednosměrně mezi vládci a ovládanými. Vedle toho několik marxistických autorů definovalo moc v komunistických režimech.³⁰ Na tomto místě zmíníme Milovana Đilase,³¹ který říkal, že moc byla v držení nově vytvořené třídy, kterou nazývá politickou byrokracií, jenž chtěla moc udržet veškerými možnými prostředky. Tato nová třída byla produktem politické strany a její mocenský monopol, který „*nová třída utvoří ve jménu pracujících nad celou společností, je hlavně monopolem nad pracující třídou.*“³²

Pokud bychom chtěli využít poznatků výše zmíněných autorů, moc bychom si pak mohli definovat jako: *prosazování vůle vládce, prostupující mocenskými strukturami, která však vždy není pouze pasivně přijímána, ale v nižších strukturách částečně přetvářena.*

Vývoj teorií elit a jejich využití pro výzkum regionálních elit v 50. letech 20. století

V celé disertační práci se budeme zabývat krajskými elitami, je proto nutné na tomto místě pojem elita vymezit, nahlédnout na různá pojetí a zjistit, se kterým pohledem bude možné pracovat v případě regionálního výzkumu. Pojetí teorie elit prošlo v historii celou řadou změn.³³ První, kdo se o elity a jejich význam zajímal, byli sociologové v průběhu 19. století, kteří si jich všimli v souvislosti s proměnami společnosti na pozadí modernizačních změn. Jejich teorie jsou souhrnně nazývány jako klasické teorie elit – mezi tyto vědce můžeme zařadit italského sociologa Vilfreda Pareta, italského vědce Gaetana Moscu či německého sociologa

²⁹ Michel Foucault se problematice moci věnuje především v knize: Michel FOUCALT, *Dohlížet a trestat: kniha zrodu vězení*, Praha 2000; Více o jeho pojetí moci srov. např. Lenka KREMLÁČKOVÁ, *Las Meninas – Piccasova a Foucaultova pocta Velázquezovi*, diplomová práce FF UPOL, 2013, s. 75–77.

³⁰ Např. Rudolf BAHRO, *Alternativa. Ke kritice reálného socialismu*, Praha 2020; orig. R. BAHRO, *Die Alternative: Zur Kritik des real existierenden Sozialismus*, Köln 1977.

³¹ Milovan ĐILAS, *Nová třída. Kritika soudobého komunismu*, Praha 2019; orig. M. ĐILAS, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, 1957.

³² M. ĐILAS, *Nová třída...*, s. 67.

³³ Ondřej LÁNSKÝ – Lubomír SOCHOR a kol., *Materiály k teorii elit a k její kritice*, Praha 2019.

Roberta Michelse, případně sociologa Maxe Webera.³⁴ Všichni se zbývali politickými elitami a psali o tom, že společnost v historii vždy byla a nutně musí být rozdělena na vládnoucí (elity) a ovládané.³⁵ G. Mosca byl vůbec prvním, kdo tuto myšlenku vyslovil.³⁶ Navázal na něj V. Pareto, podle kterého jakákoliv snaha o svržení vládnoucí elity musela nutně vést k nastolení nové – tak vznikla jeho slavná teorie o cirkulaci elit.³⁷ V téže době, jako jistý protiklad, vznikalo marxistické třídní pojetí společnosti, zformované K. Marxem a B. Engelsem. Ti ve svých tezích o politické sféře společnosti pro označení elit používali termínu vládnoucí třída – jakožto sociální skupina mající moc, danou jejich vysokým postavením v ekonomické sféře společnosti. Tyto vládnoucí třídy jsou poté v opozičním postavení vůči ostatním třídám a vzniká mezi nimi konflikt.³⁸

Klasické pojetí elit převládalo v první polovině 20. století a k proměně úvah o jeho podobě došlo až po druhé světové válce. V poválečném období zaujímal hlavní postavení funkcionální neboli pluralistická teorie elit. Funkcionální teorie elit odmítala představu toho, že ve společnosti je pouze vládnoucí elita a ovládaný zbytek obyvatelstva. Jejich chápání elitářského systému předpokládalo existenci různých typů tzv. funkcionálních elit, které byly utvořené v jednotlivých odvětvích společnosti, přičemž tyto elity měly určitou možnost rozhodovat o své činnosti (např. získávání členů).³⁹ K představitelům této teorie můžeme zařadit francouzského filosofa a sociologa Raymonda Arona, americkou socioložku Susanne Kellerovou, německo-britského sociologa Ralfa Dahrendrofa, maďarského sociologa Karla Mannheima, amerického politologa Roberta Dahla aj. Důležitými reprezentanty funkcionální teorie elit jsou také američtí sociologové G. Lowell Field a John Highley. Se zajímavým přístupem k teorii elit přišel sociolog Raymond Aron, které svůj výzkum postavil na komparaci dvou odlišných společností – liberální demokratická západní společnost a oproti ní sovětská společnost.⁴⁰ Zatímco v liberální společnosti existují tři různé typy elit (duchovní, politická a ekonomická), které spolu navzájem soupeří, v té socialistické tyto skupiny elit vytváří

³⁴ Ivana KOUTSKÁ – František SVÁTEK (eds.), *Politické elity v Československu 1918–1947*, Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd ČR 1994, s. 18.

³⁵ Jan KELLER, *Dějiny klasické sociologie*, Praha 2005, s. 309.

³⁶ Gaetano MOSCA, *Elementi di Scienza Politica*, Roma 1896; Blíže k vysvětlení Moscovy teorie např. Ondřej LÁNSKÝ, *Od hierarchie k rovnosti: význam teorie elit v 21. století*, in: Lánský Ondřej – Lubomír Sochor (eds.), *Materiály k teorii elit a k její kritice. Od klasiků do 70. let 20. století*, Praha: Filosofia 2018, s. 29–30.

³⁷ Uvádí také dva možné způsoby, jak se elity mohou měnit. Buď se do ní mohou dostat lidé z ovládané vrstvy, kteří ji postupně promění, nebo násilnou revolucí, která elitu svrhne a bude nastolena vládnoucí elita nová. Srov. Jan KELLER, *Dějiny klasické sociologie*, Praha 2005, s. 309.

³⁸ O. LÁNSKÝ, *Od hierarchie k rovnosti: význam teorie elit v 21. století*, in: Ondřej Lánský – Lubomír Sochor (eds.), *Materiály k teorii elit a k její kritice. Od klasiků do 70. let 20. století*, Praha: Filosofia 2018, s. 35–36.

³⁹ Milan TUČEK a kol., *České elity po patnácti letech transformace*, Praha 2006, s. 12.

⁴⁰ O. LÁNSKÝ, *Od hierarchie k rovnosti...*, in: Lánský Ondřej – Lubomír Sochor (eds.), *Materiály k teorii elit a k její kritice. Od klasiků do 70. let 20. století*, Praha: Filosofia 2018, s. 45.

mocenský monolit.⁴¹ V 50. letech 20. století se poté objevil nový směr, věnující se výzkumu elit – kritické neboli radikální teorie elit. K tomuto směru můžeme přiřadit amerického sociologa Charlese Wrighta Millse, který přišel s novým pojetím elit.⁴² Chápe mocenskou elitu jako úzkou skupinu osob, která zastává nejdůležitější pozice v klíčových oblastech společnosti – ekonomice, politice a vojenství – a má v nich také největší rozhodovací pravomoci. Ve společnosti podle něj postupně mizí střední třída a získává tak masovější ráz. I přes to, že po pádu SSSR poněkud opadl zájem o elity a jejich výzkum, byl tento kurz pouze dočasný. V současné době se sociologové opět elitám věnují. Ať už se jedná o amerického sociologa Shamuse Rahmana Khana,⁴³ švédského sociologa Mikaela Holmqvista,⁴⁴ či přístup tzv. nového elitismu školy amerických sociologů Johna Higleyho⁴⁵ a George Fielda.⁴⁶ Všichni se věnují teoriím elit v rámci demokratických společenských systémů.

Různá pojetí teorií elit očividně prošly poměrně dlouhým a rozmanitým vývojem a zůstalo otázkou, jaké teorie pro výzkum regionálních elit 50. let 20. století využít. Ukázalo se, že ani jedna z teorií není ve svém obsahu dostatečná a bude nutné zakomponovat více z nich do konceptuálního rámce, ze kterého by mohl výzkum vycházet. Prvotní impuls ke konceptualizaci by tak mohl vycházet z klasických teorií elit. Ani v totalitním režimu však nebylo možné celou problematiku zjednodušit pouze na společnost rozdělenou na vládnoucí elity a ovládané – moc byla dávkována. I zde totiž fungovalo poměrně velké množství, do určité míry samostatně fungujících skupin – elit, jednajících ve vlastním zájmu a majících specifické mocenské pravomoci. V rámci mého výzkumu se tak nabízí užití funkcionální teorie, přizpůsobené regionálním podmínkám. Z funkcionální teorie se jeví jako vhodná představa existence různých (funkcionálních) elit – i ve stranickém systému KSČ bychom našli skupiny různých elit (okresní, krajské, ústřední), mající různé rozhodovací pravomoci a mocenské ambice. Stejně tak i ve státním aparátu – elity na úrovni KNV, ONV či MNV s různou úrovní mocenského vlivu.

⁴¹ Raymond ARON, *Demokracie a totalitarismus*, Brno: Atlantis 2002.

⁴² Charles Wright MILLS, *Mocenská elita*, Praha: Orbis 1966.

⁴³ Shamus Rahman KHAN, *The Education of Elites in the United States*, in: *Année Sociologique*, vol. 66, No 1, pp. 171–192.

⁴⁴ Mikael HOLMQVIST, *Leader Communities: The Consecration of Elites in Djursholm*, New York 2017.

⁴⁵ John HIGLEY – Michael BURTON, *Elite Foundations of Liberal Democracy*, Lanham 2006; J. HIGLEY – G. LENGYEL, *Elites after state socialism. Theorie and analysis*, Lanham 2000.

⁴⁶ J. HIGLEY – G. Lowell FIELD, *Elitism*, Oxfordshire 2014.

Teorie byrokracie a možnosti užití ve výzkumu

Vzhledem ke specifičnosti národních výborů pro nás bude nutné opírat se také o pojem byrokracie, neboť národní výbory byly jistým druhem byrokratického aparátu. Byť ústředí dávalo jasně najevo, že se chce od prvorepublikového byrokratického aparátu distancovat, je z výzkumu znatelné, že i Krajský národní výbor měl prvky byrokratického úřadu. Byť se byrokracií zabývá více humanitních věd (politologie,⁴⁷ ekonomie, a další),⁴⁸ nás bude zajímat její sociologické pojetí. Termín byrokracie byl nejspíše poprvé použit v polovině 18. století.⁴⁹ Ve společenských vědách, konkrétně v sociologii, jej začal užívat Max Weber, který ho zahrnul do svého pojetí panství. Max Weber se jako první díval na byrokracii jako na celistvý systém, s jeho rysy či sociálními a ekonomickými podmínkami.⁵⁰ Avšak Weberovo ideální pojetí byrokracie, která byla spjatá s jeho konceptem legálního panství a ve kterém byrokratický aparát fungoval v podstatě bezchybně, bylo neudržitelné. Byrokracii viděl jako systém placených úředníků, kteří pracují velmi důsledně, rychle reagují, společně rozhodují a jsou diskrétní.⁵¹ Ve spojitosti s tímto konceptem psal Weber také o tzv. železné kleci byrokracie, ve které úředníci úplně pozbydou lidských vlastností a začínají splývat s celkovými zájmy byrokratického aparátu. Byrokracie pak přestane fungovat k tomu, k čemu byla původně vytvořena – už neslouží člověku, ale člověk se v podstatě stává jejím služebníkem.⁵² Velmi brzy poté, co Weberovy názory vyšly knižně, byly podrobovány kritice jiných sociologů, neboť všichni tvrdili, že fungování takového rozsáhlého aparátu není možné bez jakýchkoliv mezilidských vazeb, které v mnohých případech navíc mohou jeho fungování napomoci. Rozsáhlým kritikem Weberovy koncepce byl americký sociolog Robert King Merton, který již ve 40. letech 20. století přišel se svou vlastní koncepcí dysfunkce byrokracie. V podstatě ve všem, v čem Weber viděl výhody byrokratického aparátu, ji Merton považoval za neefektivní. Poukazoval na to, že úředníci kvůli neustálému slepému dodržování spousty pravidel nepracují efektivně, a především se jejich hlavním cílem stává samo dodržování pravidel, nikoliv činnost úřadu samotného.⁵³ Významným sociologem, který také přispěl k teorii byrokracie, byl teoretik

⁴⁷ Např. Jørgen Grønnegaard CHRISTIANSEN, *Bureaucratic Autonomy As a Political Asset*, Aarhus 1999.

⁴⁸ Ekonomický pohled např. William Arthur NISKANEN, *Bureaucracy and public economics*, Cheltenham 1994.

⁴⁹ Roku 1745 ekonomem Vincentem de Gournay.

⁵⁰ Max WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1925.

⁵¹ Předpokládá excelentně fungující celek, s přesně vymezenými pravidly a kompetencemi jednotlivých pracovníků, předem stanovenou hierarchií atd. V jeho pojetí však měla byrokracie fungovat čistě technicky, měla být tzv. odlišně. Srov. Jan KELLER, *Co je to vlastně byrokracie? Změny pohledu západní sociologie*, in: Sociologický časopis, roč. 25, č. 5 (1989), s. 508–509.

⁵² Jana LIPNEROVÁ, *Kritiky a alternativy byrokratické organizace: příklad státní a nestátní instituce*, diplomová práce, Katedra sociologie FSS Masarykovy univerzity, Brno 2010, s. 10.

⁵³ Robert King MERTON, *Studie ze sociologické teorie*, Praha 2007; R. K. MERTON, *Bureaucratic Structure and Personality*, in: *Social Forces*, vol. 18, No. 4 (1940). pp. 560–568.

francouzského původu, Michel Crozier.⁵⁴ Jeho pojetí byrokracie předpokládá, že je takovou každá organizace, která je postavena na pravidlech, která musí být dodržována, i když se ukazují jako nekonstruktivní a neefektivní. Pravidla v takové organizaci se týkají všech aspektů jejího fungování – reakce na různé situace, způsob výběru lidí do funkcí, žebříček možného povýšení atp.⁵⁵ Členové organizace jsou tak pravidly zároveň chráněni, ale i v podstatě paralyzováni. Moc v takové byrokratické organizaci je centralizována a silně hierarchizovaná. Byrokratický systém rozebírali také kritici socialismu, kteří ho nazývali tzv. byrokratickým socialismem. Patřil mezi ně především Milovan Đilas a Rudolf Bahro. Milovan Đilas přímo říkal, že vládnoucí komunisté jsou vlastně straničtí (političtí) byrokraté, tzv. nová třída, která ovládá ostatní stranické funkcionáře, ty „administrativní“ byrokraty. Tento systém je podle něj poté „*pomalý a neobratný [ale] existuje v každé socialistické společnosti.*“⁵⁶ Vedle něj se tomuto tématu věnoval také Rudolf Bahro, který zavedl pojem tzv. protosocialismu.⁵⁷ Podle Bahra vznikl v Sovětském svazu a v tomto systému se stala byrokracie vrstvou, jenž vládne ostatním. Ke konfliktu pak dochází nejčastěji mezi byrokratickou vládnoucí třídou a odborníky.⁵⁸ Byrokracií se zabýval také Ralph Dahrendorf, který ji považoval za nezbytnou součást společnosti, bez které se vládnoucí moc neobejde, avšak byrokracie nikdy není tou složkou, která by sama o sobě vládla. Je pouze jakýmsi nástrojem, výkonnou mocí.⁵⁹ Byrokratickému systému v rámci totalitních režimů se poté věnoval Ludvig von Mises, který vidí byrokratický aparát jako jeden z nástrojů totalitního režimu k uskutečnění svých plánů a ovládnutí celé společnosti.⁶⁰ Byrokracií se mimo těchto hlavních teoretiků zabývalo ještě poměrně velké množství sociologů, avšak my už z těchto hlavních myšlenek a rysů byrokracie můžeme říct, že národní výbory byly svébytnými byrokratickými aparáty, které byly centralizované, hierarchizované, často neschopné rychle a efektivně jednat, protože byly omezované politickou vládnoucí mocí, která je používala jako svůj nástroj.

⁵⁴ Michel CROZIER, *La Société bloquée*, Paris 1971; M. CROZIER, *The Bureaucratic Phenomenon*, Abingdon 2009.

⁵⁵ Jan KELLER, *Sociologie organizace a byrokracie*, Praha 2007, s. 95.

⁵⁶ M. ĐILAS, *Nová třída...*, s. 68.

⁵⁷ Herbert MARCUSE, *Protosocialism and Late Capitalism: Toward a Theoretical Synthesis Based on Bahro's Analysis*, Abingdon 1980.

⁵⁸ Z úvodu ke knize *Alternativa* od Rudolfa Bahra, který napsal Stanislav Holubec, s názvem *Byl Bahro alternativou?* Srov. Rudolf BAHRO, *Alternativa. Ke kritice reálného socialismu*, Praha 2020, s. 49–50.

⁵⁹ Ralf DAHRENDORF, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford 1959.

⁶⁰ Ludvig von MISES, *Byrokracie*, Praha 2002, s. 49–51; orig. Ludvig von MISES, *Bureaucracy*, Yale 1944.

Stanovení badatelských otázek

První a stěžejní otázka mého výzkumu je: *Jak se utvářela a transformovala mocenská elita státních a stranických struktur v Pardubickém kraji?* Tato otázka rezonuje celou disertační prací, prolíná se všemi jejími kapitolami, je v podstatě všudypřítomná. Cílem je sledovat, jak se utvářely elity na krajské úrovni v Pardubicích, o jaké generace funkcionářů se jednalo (bylo zastoupení ve vysokých funkcích více mladých lidí nebo nalezneme více starých, předválečných členů strany?) a zda mezi generacemi případně vznikaly nějaké spory. Jak vypadaly jejich životopisy? Na jejich základě je možné vysledovat nejen sociální původ, ale také vzdělanostní úroveň aj. Byli v čele kraje lidé původem z Pardubic nebo byla regionální elita zastoupena vcelku rovnoměrně z různých míst kraje? Nebo zde dokonce nalezneme i osoby z jiných krajů, které si vydobily důležité krajské pozice? Mimo formování elit bude ale také zajímavým aspektem výzkumu sledovat transformaci pardubických elit v průběhu 50. let 20. století. Na tu měly vliv nejen místní problémy a podmínky, ale také celorežimní události a změny – např. kampaň hledání zrádců uvnitř KSČ, krize vládnutí spojená se smrtí J. V. Stalina a K. Gottwalda, události r. 1956 a s nimi spojená následná destalinizace aj.

Druhá badatelská otázka zní *Jak úzce byly mocensky provázány oba orgány?* Již ze samotného názvu disertační práce je znatelné, že i tato otázka prostupuje celým výzkumem. Mocenská provázanost KV KSČ Pardubice a KNV Pardubice, a především podřízenost KNV KV KSČ je na první pohled zřejmá – národní výbory fungovaly pod dohledem stranických orgánů po celou dobu jejich trvání. I přes to je zde možné najít některá specifika, která jsou pro výzkum důležitá. Cílem bude vysledovat, zda se v politice KV KSČ objevovaly nějaké vzorce jednání vůči KNV, zda byly některé oblasti agendy KNV, ve kterých měli jeho funkcionáři určitou míru volnosti rozhodování, zda o všech kádrových otázkách KNV opravdu rozhodoval KV KSČ aj. Z personálního hlediska bude zajímavé zjistit, kolik členů rady KNV bylo také členy předsednictva KV KSČ, zda se toto číslo v závislosti na různých okolnostech v průběhu 50. let proměňovalo.

Každá kapitola disertační práce poté odpovídá na další dílčí badatelské otázky, související s jejím tematickým zaměřením. Jejich znění detailněji rozebírám v úvodu každé části jednotlivě, neboť ty již nejsou součástí celé problematiky mocenských struktur, ale pro kapitoly jsou nezbytné.

Současný stav bádání – literatura

Dříve se historické bádání zaměřovalo spíše na výzkum vývoje ústředního vedení a celospolečenských proměn komunistického režimu v Československu. Stěžejní jsou v tomto

ohledu práce historiků Karla Kaplana⁶¹ a Jiřího Pernese.⁶² Výzkum okresních a krajských stranických a státních orgánů se nejen v české historiografii ve zhruba posledním desetiletí stává celkem rozšířeným, neboť se ukazuje stejně nezbytný jako výzkum z prostředí ústředních orgánů. Soudobý výzkum zpochybňuje představu, že se v počátečním (zakladatelském) období komunistického režimu,⁶³ jednalo o totalitní resp. z jednoho centra řízenou diktaturu, ale zjišťuje, že v jeho nižších složkách, v krajích a především okresech, vznikal určitý prostor pro nezávislejší jednání, artikulaci zájmů a konflikty mezi jednotlivými složkami mocenské hierarchie. V duchu tohoto trendu vznikají odborné studie a publikace, věnující se stranickým a státním orgánům v jednotlivých krajích/okresech. Nejnověji se této tematice věnuje autorský kolektiv z Ústavu pro studium totalitních režimů,⁶⁴ který si všímá důležitých aspektů a fenoménů daného období a nastoluje důležité otázky, které jsou cenným zdrojem inspirace pro bádání daného tématu. Všichni tři se také zabývají lokálním prostředím ve svých samostatných pracích – Jakub Šlouf především prostředím Plzeňska⁶⁵ (poválečný vývoj KSČ na tomto území, výzkum plzeňských událostí v roce 1953), Matěj Bílý a Marián Lóži komparativnímu výzkumu.⁶⁶ Lokálním prostředím se jako jeden v prvních českých historiků zabýval Václav Kaška,⁶⁷ který poukázal na specifika struktur nižších stranických orgánů.

⁶¹ Karel KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953. Zakladatelské období komunistického režimu*, Praha 1991; TÝŽ, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Brno 2005; TÝŽ, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992; TÝŽ, *Národní fronta 1948–1960*, Praha 2012; TÝŽ, *Kádrová nomenklatura KSČ 1948–1956, Sborník dokumentů*, Praha 1992; K. KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001; K. KAPLAN – Pavel KOSATÍK, *Gottwaldovi muži*, Praha 2004;

⁶² Jiří PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008; TÝŽ, *Změna ve vedení Komunistické strany Československa na počátku roku 1953*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, Praha 2014, s. 276–284; TÝŽ, *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili*, Praha 2010.

⁶³ Někdy se označuje také jako období tzv. stalinismu.

⁶⁴ Matěj, BÍLÝ – Marián, LÓŽI – Jakub, ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019

⁶⁵ J. ŠLOUF, *Podvedená strana. Zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945–1948)*, Plzeň 2016; TÝŽ, *Správně měnou: Genealogie plzeňské revolty 1. června 1953*, Praha 2016.

⁶⁶ M. BÍLÝ, *Reakce již bourá pomníky, a my ... teprve projednáváme! Některé aspekty debaty o XX. sjezdu KSSS ve vybraných nižších organizacích KSČ*, *Securitas Imperii* 2017, č. 30/1, s. 60–90; TÝŽ, „Jestli jsi to myslel upřímně, tak půjdeš dělat to, co strana potřebuje.“ *Stabilizace regionálních elit KSČ v letech 1953–1956 ve vybraných krajích a okresech*, *Paměť a dějiny* 2017, roč. 11, č. 4, str. 39–54; M. LÓŽI, *Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace na regionální úrovni v období tzv. hledání nepřítel uvnitř KSČ (podzim 1950 až jaro 1951)*, *Securitas Imperii* 2018, č. 32, s. 222–249; TÝŽ, *A Case Study of Power Practices: The Czechoslovak Stalinist Elite at the Regional Level (1948–1951)*, in: Muriel Blaive(ed.): *Perceptions of Society in Communist Europe. Regime Archives and Popular Opinion*, London – New York 2019, s. 49–64; TÝŽ, *Dynamika vnitrostranického teroru na lokální úrovni v době pozdního stalinismu*, diplomová práce, ÚHSD FF UK, Praha 2014.

⁶⁷ V. KAŠKA, *Indoktrinace členů KSČ během I. Roku stranického školení (1949–1950). Záměry ústředí a jejich (ne)realizace v stranickém okrese Brno I.*, in: Jiří Kocián – Markéta Devátá (eds.), *Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011; TÝŽ, *Sítě vazeb a způsoby vyjednávání uvnitř*

Zvláštnostem odlehlých prostředí (tzv. periferií) v poválečném období a v průběhu 50. let 20. století se věnuje také Jaromír Mrňka, který se věnuje území Olomouckého kraje.⁶⁸ O místních poměrech píše dále také Tomáš Hradecký zabírající se vývojem KNV Ústí nad Labem⁶⁹ a Tomáš Hemza studující situaci v Ostravě a Českých Budějovicích.⁷⁰ Sama autorka této disertační práce se ve své publikační činnosti již tématu částečně věnovala, a to nejen ve vztahu k Pardubickému kraji,⁷¹ ale částečně také situaci v Bratislavském kraji.⁷²

I nadále však vznikají práce, zabývající se komunistickým režimem z ústředního pohledu. Jednou z nejnovějších knih je publikace z výše zmíněného Tomáše Hemzy *Rozhodující síla strany* sledující vývoj aparátu ÚV KSČ v rozmezí let 1953–1967.⁷³ Vznikly také kolektivní monografie, zahrnující dílčí studie. Avšak publikace, která by se věnovala samotnému vývoji KSČ a jejímu vnitřnímu specifickému systému, v české historiografii stále chybí. Nejblíže k sumarizujícímu pohledu na dějiny KSČ se dostal Jacques Rupnik, jehož publikace *Dějiny komunistické strany Československa*⁷⁴ je však dovedena pouze do r. 1948.⁷⁵ V rámci grantů Akademie věd také vznikl osmidílný soubor sborníků *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, ve kterém je možné nalézt velké množství samostatných studií, věnujících se různým aspektům komunistického režimu. V rámci výzkumu Ústavu pro studium totalitních režimů také vznikl požadavek na vytvoření publikací, věnujících se poválečnému období v dějinách Československa. Postupně tak začaly vznikat

KSČ po únoru 1948. Rekonstrukce osobních kontaktů mezi funkcionáři KV KSČ Brno a OV KSČ Brno I. v letech 1948–1952, in: Zdeněk Kárník – Jiří Kocián – Jaroslav Pažout – Jiří Rákosník, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu VI.*, Praha 2009; TÝŽ, *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, Brno 2014 a další.

⁶⁸ Jaromír MRŇKA, *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska 1945–1960*, Praha 2015.

⁶⁹ Tomáš HRADECKÝ, *Hodnocení činnosti krajského tajemníka KSČ Mikuláše Landy pohledem regionálních politických složek z doby před procesem*, in: Pavel Horák – Tomáš Hradecký a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století VIII.*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2013, s. 343–354; TÝŽ, *„Nejpokrokovější kraj v Československu“ Krajský národní výbor Ústeckého kraje v letech 1949–1960*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017; TÝŽ, *Josef Klaban. K politické kariéře předsedy KNV v Ústí nad Labem v polovině 50. let*, in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století VII.*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2012.

⁷⁰ Tomáš HEMZA, *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“*, *Soudobé dějiny*, 1–2/2017, s. 127–163.

⁷¹ Monika KABEŠOVÁ, *Personální změny ve funkci předsedy KNV Pardubice v letech 1949–1960*, *Moderní dějiny*, roč. 28, č. 2 (2020), s. 243–269; TÁŽ, *Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s. Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu. Čistky v KV KSČ Pardubice v letech 1949–1951*, in: Matěj Bekera – Monika Kabešová – Pavlína Parchanská, *České, slovenské a československé dějiny 20. století XIV.*, Hradec Králové 2020, s. 89–106; TÁŽ, *Legislativní zakotvení a reálný vliv KNV Pardubice ve volbách do národních výborů v roce 1954*, *Východočeské listy historické*, sv. 36 (2016), s. 117–154.

⁷² M. KABEŠOVÁ, *Andrej Kaboš a Ervín Polák. Odvolání vedoucí tajemníci KV KSS Bratislava v kontextu hledání „vnitřních zrádců“ počátkem 50. let 20. století*, *Historický časopis* 2/2021, roč. 69, s. 317–344.

⁷³ T. HEMZA, *Rozhodující síla strany: Aparát ÚV KSČ v éře Antonína Novotného (1953–1967)*, Praha 2019.

⁷⁴ Jacques RUPNIK, *Dějiny komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

⁷⁵ Vznikla také kniha Petra Popáleného, zabývající se vznikem KSČ v Československu a jejímu vývoji v průběhu první republiky: Petr POPÁLENÝ, *Vznik a profilace KSČ v období první republiky v českých zemích*, *Metropolitní univerzita Praha* 2020.

kolektivní monografie, obsahující samostatné studie, zahrnuté do časového období daného svazku. Vznikly tak publikace věnující se roku 1953,⁷⁶ druhé polovině 50. let 20. století a počátku let 60,⁷⁷ dále období 60. let 20. století,⁷⁸ kol. monografie sledující vývoj v období Pražského jara⁷⁹, období počátků normalizace⁸⁰ a létům následujícím.⁸¹ V tomto projektu tak chybí pouze publikace zaměřující se na počáteční období komunistického režimu. Toto chybějící místo může zaplnit nově vydaná kniha Jiřího Pernese, jenže je součástí edice Dějin zemí koruny české, mapující období let 1948–1956.⁸² Postupně by také měly vzniknout několik svazkové dějiny KSČ. Tento projekt je počínem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a již byla vydána první publikace s označením IV., orientující se na dějiny KSČ v období normalizace a transformace na počátku 90. let 20. století.⁸³ V roce 2023 by měly vyjít také svazky I. a III.⁸⁴

Prameny

Disertační výzkum vychází z detailního studia archivních písemností uložených v několika českých archivech. Prvořadý význam mají dva archivní fondy – *Krajský výbor–KSČ Pardubice 1945–1960* a *Krajský národní výbor 1949–1960* uložené ve SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk. Ty obsahují téměř úplné záznamy zápisů schůzí předsednictva a pléna KV KSČ a rady KNV. Mimo to se v těchto písemnostech nachází písemnosti různé povahy, spadající do agendy KNV a KV KSČ. Cenným zdrojem informací o samotných funkcionářích jsou krajské konference strany a záznamy o disciplinárních řízeních. Při doplnění informací jsem v SOA Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk využila také fondů *Krajský výbor – KSČ Hradec Králové* (nyní uložen v SOkA Hradec Králové), *Krajský národní výbor v Hradci Králové*, *Východočeský krajský národní výbor*, *Krajský výbor Národní fronty Pardubice 1948–1960*, *Krajský soud Pardubice 1948–1960* aj.

Stejně důležitým pramenem se staly písemnosti z Národního archivu, které poskytují pohled na oba orgány z ústředního pohledu. Pokud bychom je totiž zkoumali pouze na základě pramenů regionálních, nezískali bychom dostatečný celkový přehled. Nejužitečnějšími pro

⁷⁶ Jiří PETRÁŠ – Libor SVOBODA (eds.), *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, Praha 2014.

⁷⁷ TÝŽ, *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015.

⁷⁸ TÝŽ, *Předjaří. Československo 1963–1967*, Praha 2016.

⁷⁹ TÝŽ, *Jaro '68 a nástup normalizace. Československo v letech 1968–1971*, Praha 2017.

⁸⁰ TÝŽ, *Bezčasí. Československo v letech 1972–1977*, Praha 2018.

⁸¹ TÝŽ, *Znormalizováno. Československo v letech 1978–1985*, Praha 2020.

⁸² Jiří PERNES, *Velké dějiny zemí koruny české XVII. (1948–1956)*, Praha 2022.

⁸³ Jiří KOCIÁN – Jaroslav PAŽOUT – Tomáš VILÍMEK – Stanislav BALÍK – Vít HLOUŠEK, *Dějiny Komunistické strany Československa IV. 1969–1993*, Praha 2020.

⁸⁴ Jejich vydání je plánováno v nakladatelství Academia na prosinec 2023. První z nich bude z pera historiků Pavel MAREK – Jakub RÁKOSNÍK, *Dějiny Komunistické strany Československa I. 1921–1939*, druhá pak od historika Jiřího KOCIÁNA, *Dějiny Komunistické strany Československa III. 1948–1969*.

počáteční „zakladatelské období“ se staly fondy *Organizační oddělení Marie Švermové 1945–1951*, *Organizační sekretariát 1947–1954*, *Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954* či *Sekretariát ÚV KSČ 1945–1951*. Pro další období jsem využila také *Sekretariát ÚV KSČ 1954–1962*, *Politické byro ÚV KSČ 1954–1962* či *Oddělení stranických orgánů*. Dále jsem zde využila fondy *Ministerstvo vnitra – Noskův archiv 1945–1953*, *ÚV KSČ 1945–1989 – rehabilitační komise I, II a III*. Doplňující, ale nezbytné informace poskytly také fondy z Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, Vojenské ústředního archivu Praha, Archivu bezpečnostních složek – *Svazková agenda vedená u Krajské správy MV Pardubice 1943–1960*, a také okresních archivů – SOkA Pardubice, SOkA Litomyšl či SOkA Čáslav, se sídlem v Kutné Hoře.

Velmi cenným zdrojem informací se také stala dobová periodika. Nejprínosnějším se v tomto ohledu stal týdeník *Východočeská Zář (List Pardubického kraje)*, který zaznamenával, byť samozřejmě tendenčně, nejdůležitější okamžiky a události ze života v Pardubickém kraji, ale především seznamoval čtenáře o fungování KNV a KV KSČ Pardubice. Doplňkovým materiálem byly obrazové přílohy, poskytující fotografie nejvyšších funkcionářů Pardubického kraje. Sekundárními periodiky, která jsem ve výzkumu využila byly – *Štít – Lidový týdeník pardubického východu*, *Pochodeň* (Královéhradecký týdeník, vydávaný stejnou formou jako *Východočeská Zář*), *Lidové noviny* či *Rudé právo*.

1 OKOLNOSTI VZNIKU KNV PARDUBICE R. 1949 A PROMĚNA MOCENSKÉHO CENTRA KV KSČ PARDUBICE 1948/1949

1.1 Vznik KNV Pardubice

Cílem této podkapitoly bude zmapovat okolnosti vzniku KNV Pardubice v roce 1949. Sledována bude především personální politika – tedy to, v jakém složení vznikla první rada KNV, jaké byly na tyto osoby kladeny nároky, z jakých sociálních poměrů pocházely, jaké měly předešlé zkušenosti se státní správou atp. Pro celkové pochopení fungování KNV je však nutné se nejprve zaměřit na to, jak národní výbory vznikly, jak se postupně proměňovala jejich skladba a poté obecně na fungování KNV.

1.1.1 Národní výbory a jejich vznik

Pod souslovím „národní výbor“ existovaly v našich dějinách i jiné typy správních a politických orgánů, než o kterých bude částečně tato disertace pojednávat. Pojmenování se před rokem 1945 využívalo pro dočasné instituce, a to zvláště v přelomových letech. Jako první orgán, který lze v této spojitosti zmínit, byl tzv. národní výbor, který vznikl v revolučním roce. 1848.⁸⁵ Ten však neměl příliš dlouhého trvání – o tři měsíce později, v červnu 1848 byl rozpuštěn. Další orgán, označený jako „národní výbor“ vznikl v průběhu první světové války, v listopadu r. 1916.⁸⁶ Ten však také poměrně brzy ukončil svou činnost (červenec 1917) a navázal na něj o rok později založený Národní výbor československý.⁸⁷ Ten byl složen z českých politiků, kteří měli na starost převzetí moci na konci války a vytvoření legislativních podkladů pro vznik republiky. Jeho funkce skončila v listopadu téhož roku, kdy byl přetvořen v Revoluční národní shromáždění.⁸⁸

V průběhu druhé světové války vzniklo také několik orgánů, nesoucích pojmenování „národní výbor“. Nedlouho po začátku války vznikl jako reprezentant politické moci v zahraničí Československý národní výbor.⁸⁹ Ten fungoval nejprve v Paříži, posléze v Londýně

⁸⁵ Národní výbor byl založen dne 11. března 1848 ve Svatováclavských lázních v Praze. Jeho cílem bylo především vytvoření ústavy, která bude zajišťovat práva a svobody občanů. Mimo to uskupení volalo po demokratizaci společnosti a odstranění cenzury. Srov. Jitka LNĚNIČKOVÁ, *České země v době předbřeznové 1792–1848*, Praha 1999, s. 96–97.

⁸⁶ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 394; Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000, s. 22–23.

⁸⁷ Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918–1938) Díl první ...*, Praha 2000, s. 28.

⁸⁸ *Tamtéž*.

⁸⁹ Dušan TOMÁŠEK, *Vláda emigrantů. Duben–listopad 1945*, Praha 2009, s. 12.

a usiloval o uznání československé vlády v exilu.⁹⁰ Stejně pojmenování pro dočasné instituce na našem území bylo použito v průběhu druhé světové války. Jejich prvotní formy, tzv. revoluční národní výbory, vznikaly už mezi lety 1942–1943. Měly být složkami protifašistického odboje.⁹¹ Prezident Edvard Beneš spolu s exilovou vládou považovali národní výbory opravdu jen za prozatímní orgány na rozdíl od Klementa Gottwalda a jeho spolupracovníků v Moskvě, kteří v nich viděli základ správy nové republiky.⁹² První dokument, legitimizující národní výbory, byl ústavní dekret z r. 1944.⁹³ V něm byly ještě pojímány jako prozatímní orgány správy, složené podle výsledků řádných voleb. Dekret počítal se vznikem zemských, okresních a místních národních výborů. O půl roku později, bylo již poválečnou vládou vydáno nařízení,⁹⁴ stanovující pravomoci NV a podmínky jejich voleb. I přes skutečnost, že měly NV vzniknout na základě voleb, vznikaly v květnu 1945 z velké většiny spontánním souhlasem občanů na shromážděních.⁹⁵ Nejprve byly všechny strany NF v okresních a zemských národních výborech zastoupeny paritně. Složení, pravomoci, hospodaření a vedení národních výborů pak upravovala směrnice ministerstva vnitra, kterou vydalo v květnu 1945. Otázky vnitřního uspořádání NV pak stanovily organizační řády vydané v letech 1946 a 1947.⁹⁶ K obměně personálního složení NV pak došlo v roce 1946, kdy se konaly volby do Národního shromáždění. Na základě jejich výsledků byli stanoveni členové NV a tím bylo zrušeno rovnocenné zastoupení stran NF.⁹⁷ Díky tomu se komunistům podařilo získat největší počet členů v NV a také většinu předsednických funkcí.⁹⁸ Únor 1948 přinesl pro NV další personální změny. Na základě personálních čistek bylo velké množství členů donuceno odejít a na jejich místa dosazeni jiní. Tento proces nebyl legitimizován – k jeho uzákonění došlo až zpětně.⁹⁹ V nové připravované ústavě již byly národní výbory pevně

⁹⁰ Vytvořen byl dne 17. 10. 1939 v Paříži. Srov. Karolína ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny země koruny české. Tematická řada. Stát*, Praha 2015, s. 473–481.

⁹¹ Přípravný revoluční národní výbor byl odbojovou organizací, která sdružovala bývalé politické představitele. V jeho čele stál Kamil Krofta, Václav Černý či Jaroslav Kvapil. Tento orgán zanikl po zatčení představitelů gestapem. Srov. Jindřich DEJMEK, *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta*, Praha 1998, s. 368;

⁹² Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 443.

⁹³ Ústavní dekret č.18/1944 Úř. věst. čsl, o národních výborech a prozatímním Národním shromáždění.

⁹⁴ Nařízení bylo součástí Košického národního programu. Vládní nařízení č.4/1945 Sb., ze dne 5. května o volbě a pravomoci národních výborů.

⁹⁵ Národní výbory byly nejprve spadaly pod ministerstvo vnitra. To se změnilo v roce 1953, kdy podřízeny vládě. Srov. Zákon č. 81/1953 Sb., o řízení národních výborů vládou.

⁹⁶ V r. 1946 Prozatímní organizační řád zemských a okresních národních výborů, v r. 1947 Prozatímní organizační řád místních národních výborů.

⁹⁷ Vládní nařízení č.120/1946 Sb., o obnovení národních výborů na podkladě výsledků voleb do ústavodárného Národního shromáždění.

⁹⁸ Obě funkce předsedů ZNV a 126 předsednických postů v ONV ze 162. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy...*, s. 446.

⁹⁹ Zákon č. 213/1948 Sb., o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů.

zakotven v VI. hlavě. Měly být „*nositelem a vykonavatelem státní moci v obcích, okresech a krajích, strážcem práv a svobod lidu*“.¹⁰⁰

1.1.2 Vznik krajů a KNV

Mezi let 1945–1948 bylo území státu stanoveno dekretem,¹⁰¹ který obnovil území poválečného Československa k 29. 9. 1938 (země, okresy a obce). Dekret stanovil správu národních výborů v zemích, okresech a obcích. Byla jím stanovena existence dvou zemských národních výborů (v Praze a Brně – včetně expozitury v Moravské Ostravě),¹⁰² okresních národních výborů v jednotlivých okresech a správa obcí místními národními výbory. Již v průběhu třetí republiky však vedení KSČ uvažovalo o jiné územní správě státu, která měla zahrnovat krajské zřízení. Po únorovém převratu měla v tomto směru KSČ volné pole působnosti. Mezitím, co byl připravován zákon o krajském zřízení, konal se ještě celostátní sjezd zástupců NV v Kroměříži, kde byla představa územní reformy potvrzena.¹⁰³ Na konci roku 1948 byl Národním shromážděním zákon o krajském zřízení přijat,¹⁰⁴ *de iure* však vešel v platnost ke dni 1. 1. 1949. Na jeho základě vzniklo 19 krajů,¹⁰⁵ jakožto nových územních a správních jednotek. Každý kraj měl být složen ze 13–14 okresů se zhruba 0,5 milionem obyvatel a jeho rozloha měla čítat přibližně 5000 km².¹⁰⁶ Zákon obsahoval také přílohu, která zahrnovala seznam se všemi okresy a obcemi, spadajícími pod daný kraj. (srov. Příloha 1)

1.1.3 Krajské národní výbory

Zákon o krajském zřízení definoval vedle krajů vznik krajských národních výborů. Stanovil jejich organizaci, fungování, působnost a jednotlivé úkoly,¹⁰⁷ které měly vykonávat na svém území. Mimo to byly zákonem zrušeny zemské národní výbory,¹⁰⁸ jejichž pravomoci převzaly v Praze a v Brně právě KNV.¹⁰⁹ Tím, že byly zrušeny ZNV, se na nejvyšší žebříček hierarchie

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Pardubice (dále jen SOkA Pce), fond (dále f.) ONV, karton (dále kart.) 86, Osnovy nových zákonů o NV, s. 7.

¹⁰¹ Dekret č. 121/1945, o územní organizaci správy vykonávané národními výbory.

¹⁰² Jitka PRAJZLEROVÁ, *Zemský národní výbor v Praze a jeho nástupci*, bakalářská práce KPVH a archivního studia FF UK, Praha 2022.

¹⁰³ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy...*, s. 447.

¹⁰⁴ Zákon č.280/1948 Sb., o krajském zřízení.

¹⁰⁵ Z toho 13 v českých zemích (Pražský, Českobudějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Hradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský a Ostravský) a šest na Slovensku (Bratislavský, Nitranský, Banskobystrický, Žilinský, Košický a Prešovský). Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 1, § 2.

¹⁰⁶ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy...*, s. 447.

¹⁰⁷ KNV se věnoval celý 2–4 oddíl.

¹⁰⁸ Zákon zrušil také: „*Zemi Českou a Moravskoslezskou jako svazky lidové správy*“ Srov. Zákon č.280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 6, § 39.

¹⁰⁹ Zrušena byla také expozitura v Moravské Ostravě. O zrušení ZNV informuje Oddíl 6, §39 Likvidace zemí a zemských národních výborů, téhož zákona. ZNV byly rozpuštěny ministrem vnitra a o jejich likvidaci se staralo

správy státu dostaly KNV. Ty vykonávaly stejné úkoly, jako ostatní NV, ovšem na krajské úrovni. Počet členů KNV definoval zákon, a to podle počtu obyvatel v kraji.¹¹⁰ Členové měli být zvoleni na základě výsledků voleb – i přes to, že tuto podmínku zákon přímo ukládal, první řádné volby do NV byly uspořádány až v r. 1954.¹¹¹ Ve výjimečných případech mohlo dojít k rozpuštění celého KNV, a to v případě, že ministerstvo vnitra rozhodlo o tom, že jeho členové a potažmo celý orgán neplní své povinnosti nebo dokonce svou činností narušuje chod veřejné správy.¹¹²

Tabulka 1: Počet členů KNV dle počtu obyvatel kraje.¹¹³

Počet obyvatel kraje	do 500 000	500 000–750 000	750 000–1 000 000	nad 1 000 000
Počet členů KNV	36	48	60	72

1.1.4 Složení KNV

Zákon se zabýval také celkovou strukturou KNV a jeho jednotlivými orgány. Nejvyšším z nich bylo plénum, jehož hlavním úkolem bylo stanovit priority v činnosti a politice KNV.¹¹⁴ Plenární zasedání se konala minimálně dvakrát ročně a svolával je předseda KNV.¹¹⁵ Mimo členů pléna mohli být zasedání přítomni také občané, neboť jednání bylo ze zákona veřejné.¹¹⁶ Plenární zasedání rozhodovala o nejdůležitějších otázkách v kraji – např. o hospodářském plánu a jeho plnění v rámci kraje, jednala o rozpočtu KNV. Všechny úkoly a rozhodnutí byly závazné pro výkonné orgány KNV, jejichž povinností bylo je plnit a o své činnosti plénum písemně informovat. Výhradním právem pléna měla být podle zákona také volba a zřizování výkonných složek orgánu – celé rady, předsedy, náměstků, komisí a referentů.¹¹⁷ I přes to, že *de iure* byla

ministerstvo vnitra ve spolupráci s ministerstvem financí a částečně jí byly pověřeny také některé KNV. Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 6, § 39.

¹¹⁰ Srov. *tamtéž*, oddíl 8, § 11.

¹¹¹ Ostatní náležitosti, týkající se volitelnosti členů NV – podmínky volitelnosti, odvolání členů, definice volebního procesu atp. tento zákon nepopisoval. Tyto věci stanovil příslušný zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů.

¹¹² K rozpuštění by musela být ministrem vnitra vydána Úřední listina, která by uváděla důvody rozpuštění a zároveň by stanovila dočasnou správu v kraji, která by po dobu dvou měsíců nahradila rozpuštěný orgán. V termínu dvou měsíců by musely být konány volby a zvolen nový KNV. Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 14.

¹¹³ *Tamtéž*, § 11.

¹¹⁴ *Tamtéž*, § 15.

¹¹⁵ Většinou se však konala častěji. Mimořádná plenární zasedání si mohla vyžádat rada KNV, z důvodu řešení naléhavého problému. Mimo rady KNV mohla být zasedání uspořádána také na základě souhlasu čtvrtiny členů KNV.

¹¹⁶ *Tamtéž*, § 26.

¹¹⁷ Všechny mohlo zasedání ale také odvolat nebo zrušit. Srov. *tamtéž*, oddíl 4, § 15.

tato výsada plénu přiřčena, reálně část výkonných složek vybíral KV KSČ a plénum ho jen oficiálně schválilo.

Hlavním orgánem KNV, který stál v čele výkonných složek byla rada. Do rady spadal předseda, jeho náměstkové a také referenti. Mezi výkonné části patřily také komise, které byly poradními hlasy rady. Schůze rady nebyly stanoveny pravidelně, nicméně scházela se minimálně dvakrát za měsíc, někdy i častěji. Její jednání bylo oproti plenárnímu zasedání neveřejné.¹¹⁸ Rada řešila všechny důležité otázky týkající se chodu KNV – např. vytvářela návrh krajského hospodářského plánu, jehož plnění měla za úkol průběžně kontrolovat. Všechna rozhodnutí rady byla později probírána také na plenárních zasedáních a jejich realizaci měly za úkol referáty, do jejichž oblasti spadala.¹¹⁹ Provázanost rady s referáty a komisemi byla velická – rada nad nimi měla kontrolní funkci a v případě, že nesouhlasila s jejich rozhodnutími, měla pravomoc o daných otázkách rozhodovat sama. Vzhledem k této podřízenosti radě, jí musely komise i referáty odevzdávat zprávy o své činnosti a dlouhodobé i krátkodobé pracovní plány. Rada sloužila také jako odvolací orgán, pokud přišly na konkrétní rozhodnutí referátů, komisí či jednotlivých pracovníků stížnosti.¹²⁰

Nejvyšším funkcionářem KNV byl předseda, jako jedna z jeho nejdůležitějších osobností. Byli jejich zástupci a mluvčími ve vnějších záležitostech, což znamenalo, že byli známými mezi zaměstnanci a členy KNV, ale také v krajském aparátu KSČ, potažmo v celém kraji. Předseda vytvářel vazby také k vedení dalších KNV v Československu. Vedle těchto kompetencí, které vykonával v rámci vnější politiky celého KNV, byl důležitým činitelem z interního hlediska, neboť dohlížel na vnitřní chod celého orgánu. Jako předseda řídil všechna plenární zasedání a schůze rady a plnění jejich usnesení posléze kontroloval.¹²¹ I přes skutečnost, že šlo o funkci čestnou a dle zákona neplacenou, dávala svému nositeli v kraji určitou prestiž. Ve velké většině se jednalo o osoby, které už měly nějaké předešlé profesní zkušenosti, buď s prací v některé z vyšších pozic na ONV či samotném KNV, nebo ve stranickém aparátu – OV KSČ či KV KSČ. Ve své funkci byl odpovědný ministerstvu vnitra. Každý předseda měl k dispozici své zástupce – náměstky, kteří mohli v případě potřeby převzít

¹¹⁸ Neveřejné byly také schůze jednotlivých komisí. Srov. *tamtéž*, § 26.

¹¹⁹ Plénum i rada byla usnášeníschopná v případě, že se na jejích zasedáních sešla nadpoloviční většina členů. V případě, že nebyl na schůzi přítomen stanovený počet členů, mohl předseda KNV svolat schůzi novou, za účelem řešení stejného problému – poté už byla hranice usnášeníschopnosti snížena na třetinu přítomných členů. Srov. *tamtéž*, § 27.

¹²⁰ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 17.

¹²¹ Dohlížel především na to, jestli rozhodnutí nejsou v rozporu s nařízeními vyšších orgánů. Pokud měl nějaké podezření na nesrovnalosti, musel o tom informovat příslušný úřad. Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 18.

některé jeho úkoly a pravomoci. Počet náměstků předsedů KNV nebyl jednotný – byl stanoven podle počtu obyvatel kraje a pohyboval se od dvou do čtyř.¹²²

Funkce předsedy a jeho náměstků byla neplacená, mohli ale podat žádost o peněžní kompenzace v případě, že kvůli činnosti v této pozici přišli o výdělek ve svém zaměstnání.¹²³ Tajemník KNV byl oproti nim evidován jako státní zaměstnanec a příslušel mu tak za výkon funkce plat. Byl zákonem popsán jako „*pomocník předsedy krajského národního výboru při výkonu jeho působnosti* [...]“.¹²⁴ Mohl z pozice své funkce zastupovat předsedu, vedoucího všech zaměstnanců, čímž se i tajemník stal jejich nadřízeným. Měl být *de iure* zvolen radou ze zaměstnanců KNV. Ve skutečnosti byl však opět vybírán KV KSČ a radou spíše schválen. Posléze ho ještě potvrzoval ve funkci ministr vnitra. Měl být vždy přítomen na schůzích rady a plenárních zasedáních, kde měl mít poradní funkci.¹²⁵

Poslední složkou KNV byly referáty, v jejichž čele stál vedoucí referent. Osobu do této funkce vybírala rada KNV a volbu potvrdilo plénum. Referáty byly výkonné orgány, které uváděly vchod veškerá rozhodnutí rady a pléna a byly jim také odpovědné. Z počátku nebylo zákonem o krajském zřízení stanoveno množství referátů ani přesná definice jejich činnosti. V následujícím roce však vyšla vládní nařízení, která obsah jejich působnosti stanovila.¹²⁶ Nejprve byly zřízeny čtyři klíčové referáty – pro všeobecné vnitřní věci, bezpečnostní, finanční a plánovací. Vládní nařízení, stanovující obsah jejich činnosti byla přijata ještě v prosinci roku 1948 a vešla v platnost k 1. 1. 1949. Ostatní referáty vznikaly postupně, v prvních měsících roku 1949.¹²⁷ V čele referátu pro všeobecné vnitřní věci stál vždy předseda KNV.

¹²² Pouze jednoho náměstka měl k dispozici předseda v krajích do 500 000 obyvatel, dva náměstky v krajích čítajících 0,5 mil. – 1 milion obyvatel a tři náměstky měl předseda v kraji s počtem obyvatel nad milion. V roce 1954 byl jejich počet zákonem ustálen na tři. Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 18; Zákon č. 13/1954 Sb., národních výborech.

¹²³ *Tamtéž*, s. 19–20.

¹²⁴ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 22.

¹²⁵ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 22.

¹²⁶ Vládní nařízení 300/1948 Sb., o referátech krajských národních výborů pro všeobecné vnitřní věci; Vládní nařízení 301/1948 Sb., o bezpečnostních referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení 302/1948 Sb., o finančních referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení 300/1948 Sb., o plánovacích referátech krajských národních výborů.

¹²⁷ Vládní nařízení č. 12/1949 Sb., o zemědělských referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení č. 13/1949 Sb., o technických referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení č. 14/1949 Sb., o referátech krajských národních výborů pro školství, osvětu a tělesnou výchovu; Vládní nařízení č. 23/1949 Sb., o hospodářských referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení č. 24/1949 Sb., o referátech krajských národních výborů pro vnitřní obchod a výživu; Vládní nařízení č. 28/1949 Sb., o zdravotních referátech krajských národních výborů; Vládní nařízení č. 29/1949 Sb., o referátech práce a sociální péče krajských národních výborů;

¹²⁷ *Tamtéž*.

¹²⁷ *Tamtéž*.

1.1.5 Prozatímní ustanovení členů KNV

Členy neboli poslance KNV měli volit občané Československé republiky. Avšak v r. 1948 nebyly na nejbližší období volby do NV naplánovány a musela se legislativně stanovit tzv. zatímní správa, která měla překlenout přechodné období do voleb: „*na přechodnou dobu, dokud nezačnou působiti krajské národní výbory vyšlé z voleb, zřídí se pro každý kraj zatímní krajský národní výbor*“.¹²⁸ V té době jistě nikdo netušil, že „přechodnou dobou“ se stane časová prodleva pěti let (první volby do KNV se konaly 16. 5. 1954). Složení všech prozatímních krajských národních výborů v republice navrhoval Ústřední akční výbor Národní fronty a schvaloval je ministr vnitra. Legislativně byly prozatímní KNV vázány na stejné zákony a nařízení, jako tomu mělo být u vzniklých volbami.¹²⁹ Členům byly za jejich činnost v KNV vypláceny odměny, přičemž částku 1 800 000,- Kčs./ročně (pro celý KNV) stanovilo vládní nařízení.¹³⁰

1.1.6 Okolnosti vzniku KNV Pardubice

Když na počátku roku 1949 vešel v platnost zákon o krajském zřízení¹³¹, kterým vznikly nové územní a správní celky – kraje – byly spolu s nimi institucionalizovány také krajské národní výbory (KNV). Všechny nové KNV musely být personálně obsazeny, čímž vzniklo velké množství pozic ve státní sféře a mezi nimi také posty předsedů KNV. Do těchto funkcí ve všech krajích Československa byly osoby vybírány již v roce 1948 a jména všech předsedů, jakožto „*Mužů z lidu v čele krajů*“ byla zveřejněna v Lidových novinách dne 29. 12. 1948. Do funkce předsedy KNV Pardubice byl vybrán Josef Pospíšil. V Lidových novinách byl představen takto: „*Pardubický Josef Pospíšil je muž z proletářské rodiny, rostl v DTJ a FDTJ, vystudoval SŠ a vstoupil do služeb státních drah. Nyní je přednostou stanice. Od r. 1946 je členem ZNV.*“¹³²

¹²⁸ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 7, § 42

¹²⁹ *Tamtéž.*

¹³⁰ Vládní nařízení č.304/1948 Sb., o odměnách členů národních výborů.

¹³¹ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení.

¹³² Lidové noviny, roč. 1948, 29. 12. 1948, s. 2.

Obrázek 1: Sídlo KNV Pardubice (Pardubice. Oslavy KSČ. Náměstí republiky (Stalingradské). Krajský národní výbor, 1953, autor neznámý). Zdroj: Východočeské muzeum v Pardubicích, sbírka Fotografie.

Obrázek 2: Sídlo KNV Pardubice, jiný pohled (Pardubice – tržna za prezidenta Klementa Gottwalda, prapory a věnce na náměstí Republiky, 1953, autor Řeřucha J.) Zdroj: Východočeské muzeum v Pardubicích, sbírka Fotografie.

V Pardubicích byl KNV ustanoven dne 2. 1. 1949.¹³³ Avšak to, že bylo oficiálně „zahájeno“ fungování KNV, neznamenal, že byla v lednu 1949 vytvořena celá jeho struktura. Státní aparát se v celém Československu potýkal s personálními nedostatky, což se odrazilo i na vytváření krajských národních výborů. Tento problém se projevil při vytváření jednotlivých referátů a komisí, které vznikaly v průběhu celého prvního půl roku 1949. Jako jeden z prvních orgánů vznikla dne 19. ledna krajská plánovací komise. Sestávala z deseti členů a jejím předsedou se stal Ing. Eduard Kaigl.¹³⁴ Funkce komise měla být poradní a pomocná, přičemž všechny krajské referáty s ní měly spolupracovat a ona měla jejich práci koordinovat, upravovat a doplňovat.¹³⁵ Velmi úzce pak spolupracovala s plánovacím referátem KNV, v jehož čele stál právě také Eduard Kaigl. Ostatní referáty byly posléze vytvářeny, avšak plně personálně obsazeny byly až ve druhé polovině r. 1949. Plénum KNV se na svém rozšířeném zasedání sešlo až na konci dubna 1949 v počtu 40 členů.¹³⁶

I přes to, že v zákoně bylo dáno, že členové rady KNV nebudou dostávat žádný plat, byla jim za jejich činnost v tomto orgánu vyčíslena poměrně vysoká odměna, což samozřejmě zvyšovalo lukrativnost zastávat takovou funkci. Předsedové tak měli měsíční odměnu 1250,- Kčs a tajemník a vedoucí referátů zhruba 833,- Kčs. Vzhledem k tomu, že na počátku 50. let průměrná měsíční mzda činila 1097,-Kčs., nebyla jejich odměna vůbec zanedbatelnou částkou.¹³⁷

Tabulka 2: Přehled výše ročního platu členů rady KNV Pardubice v r. 1949.¹³⁸

Funkce	Plat
Předseda KNV	15 000,- Kčs.
Vedoucí referátů	10 000,- Kčs.
Tajemník KNV	10 000,- Kčs.

¹³³ Východočeská Zář, ročník (dále roč.) 5, číslo (dále č.) 2, s. 1, dne 7. 8. 1952.

¹³⁴ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, svazek (dále sv.) 3, archivní jednotka (dále a. j.) 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, s. 100.

¹³⁵ Východočeská Zář, r. 5, č. 4, Z prvé schůze plánovací komise KNV, s. 3

¹³⁶ Václav Sejkora, Ladislav Brhlík, Zdeňka Prokúpková, Josef Černohorský, Božena Žertová, František Suchánek, František Kajínek, Karel Klimpr, Marie Drbohlavová, Václav Dlouhý, Václav Ouzský, Antonín Socha, Jan Hurych, Anna Medunová, Josef Michek, Vilma Kovářová, Růžena Jirkalová, Adolf Hušek, Jaroslav Vorel, Milada Vašková, Jan Holomek, Josef Seifert, František Sejtka, Josef Doležal, Jan Šinkora. Srov. Štít: lidový týdeník českého východu, r. 5, č. 17, s. 2, Ustavující schůze pléna KNV v Pardubicích.

¹³⁷ Václav PRŮCHA a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. 2. díl období 1945–1992*, Brno 2009, s. 638.

¹³⁸ NA Praha, f. Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, číslo jednací (dále č. j.) 1673, kart. 69, Třetí zpráva o stavu krajského zřízení v českých zemích ke dni 15. 2. 1949.

1.1.7 První členové rady KNV

Jací lidé byli vybráni do svých prvních funkcí v KNV Pardubice? Museli mít nějaké společné předpoklady? Byli všichni ze stejné generace? Kolik členů rady nebylo v KSČ? Jak velká byla provázanost členů rady KNV s předsednictvem KV KSČ? Odpověď na tyto otázky bude cílem následující podkapitoly.

Tabulka 3: Přehled členů rady KNV.¹³⁹

KNV	Jméno	Datum narození	Vstup do KSČ	Referát
Předseda	Josef Pospíšil	*1909	1945	vnitra
Členové	Dominik Stehlík	*1909	1945	bezpečnostní
	Eduard Kaigl	*1909	1945	plánovací referát
	Josef Zvára	*1906	1945	školský a osvětový
	Josef Sedlář	*1888	1948	sociální a pracovní
	Marie Fišarová	*1902	členka ČSS	zdravotní
	Jan Meloun	*1908	člen ČSL	finanční referát
	Bohumil Kubát	*1912	1931	hospodářský
	Josef Cink	*1917	1945	zemědělský
	Karel Mrázek	*1912	1930	distribuce, výživy a zásobování
	František Bečka	*1908	1945	Technický

Muž u zrodu KNV – předseda Josef Pospíšil (*11. 3. 1909)

Josef Pospíšil (srov. Příloha 2) se narodil roku 1909 ve Vídni¹⁴⁰ do dělnické rodiny,¹⁴¹ která se nedlouho poté přestěhovala do Čech. Na počátku 20. let byl členem FDTJ¹⁴² a účastnil se jejich cvičení. Vychodil měšťanskou školu a následně studoval vyšší strojnickou školu průmyslovou, obor strojní konstruktér.¹⁴³ Po jejím absolvování byl zaměstnán v Královopolské strojárně, ze které musel nastoupit povinnou vojenskou službu. Za vrcholící hospodářské krize, mezi lety 1933–1936, nemohl nalézt pracovní uplatnění.¹⁴⁴ Po třech těžkých letech se mu podařilo uchytit

¹³⁹ Východočeská zář, roč. 5, č. 1, Slavnostní ustanovující schůze KNV v Pardubicích; Štít: lidový týdeník českého východu, roč. 5, č. 1, dne 7. ledna 1949, Krajská lidová správa nastupuje.

¹⁴⁰ Archiv Poslanecké sněmovny (dále Archiv PSP), f. ASP, inventární číslo (dále inv. č.) 2129, kart. 114, Karta poslance – Josef Pospíšil.

¹⁴¹ Zdroj fotografie: Východočeská zář, roč. 8, č. 32, dne 7. 8.1952.

¹⁴² Federace Dělnických tělocvičných jednot vznikla dne 8. května 1921 oddělením od Dělnických tělocvičných jednot. Nově vzniklé FDTJ stálo ideově na komunistických základech. Srov. Petr ROUBAL, *Československé spartakiády*, Praha 2016, s. 88–89.

¹⁴³ Státní oblastní archiv (dále SOA) Hradec Králové, Archivní oddělení (dále AO) Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inventární jednotka 6 (dále inv. j.), kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ 26.–27. květen 1951, Návrh na KV KSČ pro VI. Krajskou konferenci 1951, s. 6.

¹⁴⁴ Vlna nezaměstnanosti zasáhla na počátku 30. let 20. století celé Československo. V roce 1936 bylo v celém státě okolo 600 tisíc nezaměstnaných obyvatel. Srov. Antonín KLÍMEK, *Velké dějiny zemí koruny české (1929–*

u ČSD¹⁴⁵, kde působil jako výpravčí vlaků. U této profese setrval mnoho let a přečkal v ní i válečnou dobu na různých železničních stanicích. V květnových dnech roku 1945 vstoupil do KSČ. Zaměstnán byl po válce stále u ČSD a stal se přednostou stanice v Opatově.¹⁴⁶ Zde založil místní organizaci strany a stal se jejím předsedou.¹⁴⁷ V roce 1946 vstoupil také do státního aparátu, když byl zvolen členem ZNV¹⁴⁸ v Praze, kde působil, vzhledem ke svému profesnímu zaměření, v dopravní komisi.¹⁴⁹ V následujícím roce je již také evidován jako člen KV KSČ Pardubice¹⁵⁰ – působil zde jako II. místopředseda.¹⁵¹

Rok 1948 nepřinesl z pohledu J. Pospíšila pouze celospolečenské, ale také osobní změny. Nejen, že se v regionálním měřítku aktivně zapojil do komunistického převratu, za což byl vyznamenán únorovým řádem II. stupně,¹⁵² ale byl v květnu téhož roku v parlamentních volbách zvolen poslancem NS. Poslanecký slib složil dne 10. 6. 1948¹⁵³ a zůstal v této funkci šest let.¹⁵⁴ Post poslance jistě představoval velkou kariéru pro 39letého muže, který ještě tři roky před tím nebyl členem KSČ a neměl dříve žádné politické zkušenosti. V Národním shromáždění byl v průběhu svého působení postupně členem několika výborů.¹⁵⁵ Do konce roku 1948 působil postupně také jako předseda krajské lidové správy, předseda krajské komise veřejných zaměstnanců a předseda KAV NF Pardubice.¹⁵⁶ Svých předešlých zkušeností měl již brzy využít na nově vzniklé pozici předsedy KNV Pardubice (více výše v textu). Před jeho jmenováním do této pozice byl v kádrové charakteristice organizačního sekretariátu ÚV KSČ

1938), díl IV, Praha – Litomyšl 2002, s. 563; Z. KÁRNÍK, *České země v éře první republiky (1918–1938), díl II.: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2002, s. 93–99.

¹⁴⁵ Československé státní dráhy. Státní organizace fungující mezi lety 1918–1992.

¹⁴⁶ Obec spadající pod okres Svitavy v Pardubickém kraji.

¹⁴⁷ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Josef Pospíšil, s. 101.

¹⁴⁸ Zemský národní výbor. ZNV byly mezi lety 1945–1948 nejvyššími složkami v hierarchii národních výborů. Existoval v té době ZNV v Praze a v Brně (s expoziturou v Moravské Ostravě). Zanikly k 1. 1. 1949, kdy jejich kompetence částečně přebraly nově vznikající Krajské národní výbory. Srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 447.

¹⁴⁹ NA Praha, f. 1261/0/22 – Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954, rejstříky.

¹⁵⁰ SOA Hradec Králové (dále SOA HK), AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1., Zápis z krajské konference KSČ 29.–30. 3. 1947, Zápis z volební komise, Krajský výbor KSČ 1947.

¹⁵¹ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Josef Pospíšil, s. 101.

¹⁵² Jednalo se o *Řád 25. února*. Tento řád měl tři stupně, přičemž každý z nich měl trochu obměněný vzhled. Řád byl určen pro občany, kteří „získali vynikající zásluhy o dovršení vítězství lidové demokracie v Československé republice v únorových dnech roku 1948“ a byl udělován prezidentem republiky na návrh vlády. Srov. Vládní nařízení č. 34/1949 Sb., jímž se zřizuje Řád 25. února 1948.

¹⁵³ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2129, kart. 114, Karta poslance – Josef Pospíšil, Slib poslance.

¹⁵⁴ Poslanecký mandát zastával v období od 30. 5. 1948–27. 11. 1954.

¹⁵⁵ Pro kontrolu provádění dvouletého plánu (6. 10. 1948–14. 10. 1949), parlamentní kontrolní a úsporná komise (11. 6. 1948–13. 10. 1949), zahraniční výbor (14. 10. 1949–28. 2. 1950) a výbor pro hospodářské plánování a jeho kontrolu (1. 3. 1950–1. 8. 1952). Srov. Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2129, kart. 114, Karta poslance – Josef Pospíšil.

¹⁵⁶ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Josef Pospíšil, s. 101.

hodnocen jako: „*politicky vyspělý, výborný řečník, dobrý organizátor, krajského formátu [...] má pověst řádného člověka, je populární, má dobrý poměr k lidem, pracovitý [...] je kandidován jako agilní a spolehlivý funkcionář.*“¹⁵⁷ Pozitivní hodnocení není ničím překvapivým. Komunistickému vedení šlo o to, aby v čele Krajských národních výborů stály veřejností respektované osobnosti.

Již od počátku se snažil svou funkci zastávat aktivně, což dokládá jeho zpráva ze dne 16. 2. 1949, kterou adresoval ministerstvu vnitra. V ní uvedl několik stížností na problémy, které podle jeho názoru vznikaly při zřizování referátů a agendy KNV: „*při zřizování jednotlivých referátů jsou pro určité úkoly vybíráni pro jednotlivé kraje zaměstnanci, avšak způsob vybírání je nespravedlivý vůči venkovským krajům [...] kvalitní lidé jsou zajištěni pouze pro KNV Praha. Zbytek málo kvalitních a přímo i podřadných sil je přidělováno do venkovských krajů, z těchto sil polovina ke KNV nenastupuje, takže je ohrožen chod služby [...] jest proto nutné provést rovnoměrné rozdělení kvalitních sil na všechny KNV ze stavu bývalého ZNV [...] a jest třeba zameziti lokálním a osobním zájmům v ZNV a KNV Praha.*“¹⁵⁸ Touto stížností se začalo ministerstvo vnitra ihned zabývat, v informativní zprávě pro ministra vnitra V. Noska však bralo předsedovy připomínky spíše jako zveličované: „*skutečný stav v této zprávě zkresluje především tím, že v přehledu uvádí i referáty, které dosud u žádného KNV nebyly zřízeny či aktivovány.*“¹⁵⁹ Zde je těžké posoudit, na čí straně byla pravda, neboť situace při vzniku celého aparátu KNV musela být hodně hektickou a nutno si uvědomit, že některé referáty vznikaly až během roku 1949. Ale vzhledem k tomu, že MV ve svém hodnocení Pardubického kraje v září téhož roku uvádělo, že: „*úřednický aparát KNV trpí nedostatkem politicky vyspělých odborníků, zejména je tíživá situace v referátu technickém, zemědělském a finančním*“¹⁶⁰ je zřejmé, že minimálně část stížnosti J. Pospíšila byla oprávněná.

Jako osoba, která je autoritativní a snažící se upevnit svou pozici v rámci KNV, byl hodnocen také ve zprávě ministerstva vnitra.¹⁶¹ O celkové situaci v kraji byl prý velmi dobře informován, protože si dobře uvědomoval, že bez dobrého rozhledu o panujících poměrech, by nemohl funkci předsedy zastávat. Účastnil se většiny jednání rady KNV a porad s jednotlivými referenty. Jeho aktivita je zřejmá z toho, že u velké většiny bodů, o kterých se na schůzích a poradách jednalo, měl nějaký svůj příspěvek a návrh do diskuze. Někdy ale jeho horlivost a snaha mít poslední slovo, byla spíše na škodu. Ve snaze maximalizovat práci a celkový výkon

¹⁵⁷ *Tamtéž.*

¹⁵⁸ NA Praha, fond 850/2, Ministerstvo vnitra II – Noskův archiv, kart. 183, s. 220.

¹⁵⁹ *Tamtéž*, Informace pro pana ministra.

¹⁶⁰ *Tamtéž*, Zpráva o stavu lidové správy v Pardubickém kraji – září 1949. s. 226.

¹⁶¹ *Tamtéž*, s. 38.

KNV stanovoval přemrštěné lhůty pro vypracování úkolů či zpráv – např.: „navrhl v radě dvoudenní lhůtu pro vypracování správného rozdělení distribuční sítě v kraji. Po informaci příslušného referenta stanovila rada lhůtu na 5 měsíců.“¹⁶² Byl však určitě výraznou osobností a díky jeho přístupu nevznikaly mezi jednotlivými referáty žádné větší spory.

Po pěti měsících ve funkci předsedy byl i ze strany KV KSČ Pardubice hodnocen pozitivně: „ve funkci předsedy KNV se plně osvědčuje, je důsledný v řešení problémů, svou iniciativou přispívá rozhodující měrou k tomu, že činnost našeho KNV je hodnocena velmi kladně“¹⁶³ Situace se změnila v průběhu roku 1951 kdy Josef Pospíšil odešel do pětíměsíční ÚPŠ ve Slapech, což mělo podle předsednictva KV KSČ velmi uškodit celému KNV, neboť se ocitl bez pevného vedení: „Pospíšil, který je jinak velmi schopný organizátor a politicky vyspělý soudruh, převyšoval svou vyspělostí a schopností referenty KNV.“¹⁶⁴ Tito referenti si po dobu jeho nepřítomnosti nevěděli rady. V hodnocení krajského výboru to vyznívalo dokonce tak, že nebyli bez Pospíšila schopni samostatně uvažovat a rozhodovat se, aniž by znali jeho názor. Z pohledu KV KSČ tak zanedbával osobnostní růst svých podřízených a nevedl je ke kolektivní práci.¹⁶⁵

Členové rady

V této části nás budou zajímat osoby, které stály v čele KNV Pardubice v době jeho vzniku. Jaké předpoklady museli splňovat první členové rady KNV? Jaký byl jejich sociální původ? Měli určitý druh vzdělání? Kolik z nich bylo členy KSČ? Měli nějaké předešlé politické zkušenosti? Z archivních písemností víme, že návrh na tyto funkcionáře předkládal ÚV KSČ jeho organizační sekretariát. Mimo předsedy KNV bylo v roce 1949 členy rady deset osob – bezpečnostní tajemník Dominik Stehlík¹⁶⁶ a jednotliví vedoucí referátů – Josef Zvára (srov. příloha 3), Jan Meloun (srov. příloha 4), František Bečka (srov. příloha 5), Karel

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z konference KV KSČ Pardubice 7.– 8. 5. 1949, Návrh delegátů na IX. sjezd strany, s. 39.

¹⁶⁴ NA Praha, f. 1261/0/22 – Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954 rejstříky, sv. 16, personální návrhy, s. 10.

¹⁶⁵ V souvislosti s těmito připomínkami je nutné si uvědomit, že v období odchodu J. Pospíšila do stranické školy vrcholila kampaň „odhalování vnitřních zrádců“ uvnitř KSČ. „Odhalením“ a vyšetřování vedoucího tajemníka KV KSČ Brno Otto Šlinga následně zasáhlo většinu československých krajů, ve kterých se snažela vlna kritiky, a to nejen na stranické funkcionáře. V tomto kontextu mohla být Pospíšilova důraznost a organizační schopnosti viděny úplně jinou optikou krajských komunistických elit. Předsednictvo KV KSČ Pardubice podalo návrh na jeho odvolání k 10. 1. 1952. Závěry krajského výboru ale do jisté míry mírnil náhled administrativního oddělení ÚV KSČ, podle kterého sice určité nedostatky v práci Pospíšila bylo možné nalézt, ale svůj díl viny měl nést také krajský výbor strany, který nevěnoval dostatek pozornosti Pospíšilově práci, potažmo činnosti celé krajské lidové správy. Pravděpodobnou příčinou stížností ze strany předsednictva KV bylo, že předpokládali, že s Pospíšilem je po absolvování školy ve Slapech počítáno na vyšší pozici, což mohlo u funkcionářů vyvolat určitou závist, která se promítla v jejich hodnocení.

¹⁶⁶ K osobě Dominika Stehlíka blíže v další podkapitole.

Mrázek (srov. příloha 6), Eduard Kaigl, Josef Sedlář, Marie Fišarová, Bohumil Kubát a Josef Cink.

Součástí nejvyšších struktur KNV byl také jeho tajemník. Tím se stal v roce 1949 Ladislav Froněk (*11. 7. 1912). O Ladislavu Froňkovi však moc informací z archivních písemností nemáme, nezahrneme ho tedy do naší bližší komparace. Co však víme s jistotou je skutečnost, že ve funkci tajemníka nebyl ponechán příliš dlouho. Jednalo se o něm už v říjnu 1950 na schůzi předsednictva KV KSČ. Byl zde podán návrh na jeho odvolání, kvůli negativnímu hodnocení při prověrce: „*má hodně nedostatků charakterových a ideologických, že jeho poměr ke straně není tak upřímný, že neprovedl důkladnou a poctivou sebekritiku.*“¹⁶⁷ Předsednictvo se usneslo na tom, že bude převeden z člena KV do kandidátské pozice. K jeho odvolání z pozice tajemníka KNV zřejmě ale oficiálně došlo až o rok později, v listopadu 1951, kdy přešel na některé z oddělení ministerstva vnitra a na svém postu byl nahrazen Ladislavem Strejčkem.¹⁶⁸

Sociální původ, vzdělání a zaměstnání

Na tomto místě nás bude zajímat, jaký sociální původ mezi prvními funkcionáři KNV převládal, tedy z jakého prostředí pocházeli. Z výzkumu jasně vyplynulo, že většina členů rady měla dělnický původ, a to sedm z nich, což tvořilo 70 %. Další dva členové pocházeli ze středních vrstev obyvatelstva (jeden z rodiny živnostníka). Výjimku mezi nimi tvořil jeden funkcionář pocházející ze zemědělské rodiny.¹⁶⁹ Ze sledovaných deseti členů převládali ti, kteří měli vystudovanou měšťanskou školu, po které se vyučili profesi. Těch bylo sedm, přičemž dva byli vyučení dělníci, další se vyučili – truhlářem, zedníkem, obchodním příručím, pracovníkem v zemědělství a šičkou. Vyššího vzdělání pak dosáhli tři členové, kteří vystudovali gymnázium, po kterém nastoupili na různé vysoké školy. Jeden z nich absolvoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a stal se soudcem, další vystudoval učitelství a učil na měšťanské škole a poslední člen rady KNV absolvoval vysokou školu zaměřenou na ekonomii, získal titul inženýra a pracoval ve vodohospodářském odvětví.¹⁷⁰

¹⁶⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 20, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 2. října 1950, s. 31

¹⁶⁸ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 13, a. j. 144/14j, s. 332, Návrh na odvolání soudruha JUDr. Froňka Ladislava z funkce tajemníka KNV v Pardubicích a na jmenování soudruha Strejčka Ladislava do této funkce.

¹⁶⁹ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inventární jednotka (dále inv. j.) 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 16; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KV KSČ Pardubice 7. 5. – 8. 5. 1949, Mandátová komise – účast delegátů a hostů, s. 1.

¹⁷⁰ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KV

Jaké však měly tyto osoby zaměstnání v době svého dosazení do KNV Pardubice v roce 1949? Nalezneme mezi nimi ředitele národní školy, traktoristu, truhlářského dělníka, stavbyvedoucího v cihelnách, vedoucího hospodářsko-technické služby na ONV, tajemníka Krajské odborové rady, učitele strojírenství a elektrotechniky na státní průmyslové škole a soudce.¹⁷¹

Politická příslušnost

Na tomto místě nás bude zajímat, kolik z prvních členů rady KNV Pardubice bylo v KSČ a kdo byl členem ČSL a ČSS, případně byl bezpartijní. Mimo to se budeme také zabývat tím, zda někdo z těch, co vstoupili po válce do KSČ, nebyl organizován za první republiky v jiné politické straně. Ze zkoumaných deseti osob bylo osm členy KSČ (80 %), přičemž dva z nich vstoupili do KSČ v předválečném období. Ostatní členové vstoupili do KSČ až po konci druhé světové války. V roce 1945 to byli tři členové rady KNV. Za zmínku stojí dva členové, kteří se stali členy KSČ v roce 1945, ale za první republiky byli členy jiné politické strany. Patřil mezi ně František Bečka, který byl mezi lety 1935–1937 v národně socialistické straně, kde působil jako jednatel místní organizace. Druhým byl Josef Zvára, jenž byl za první republiky členem sociální demokracie (od R. 1929). Nejpozději vstoupil do KSČ Josef Sedlář, a to až po jejím sloučení se sociální demokracií v roce 1948, přičemž členem soc. dem. byl od roku 1906. Zbylí dva členové rady – Marie Fišarová a Jan Meloun byli i v poválečném období ve strukturách jiných stran. Marie Fišarová byla za první republiky členkou sociálně demokratické strany a po druhé světové válce členkou ČSS. Poslední člen rady, Jan Meloun, byl členem ČSL, avšak nevíme, kdy do této strany vstoupil.¹⁷²

Věk

Jak staří byli první členové rady? Nejstarším ustanoveným členem rady byl Josef Sedlář, který se narodil v roce 1888, tudíž mu bylo v době nástupu na KNV již 61 let. Ke starším členům můžeme přiřadit také jedinou ženu v radě, a to Marii Fišarovou narozenou v roce 1902 (47 let). Poté mezi ostatními můžeme zaznamenat poměrně silnou skupinu osob kolem 40–43 let, tedy

KSČ Pardubice 7. 5. – 8. 5. 1949, Mandátová komise – účast delegátů a hostů, f. 1; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 14.

¹⁷¹ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV.

¹⁷² Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová; NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV; Východočeská zř., r. 10, č. 35, dne 30. dubna 1954, Hlasujme pro kandidáty Národní fronty, s. 3; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 15.

narozených v letech 1908–1909, kterých bylo pět. Početnost této skupiny a skutečnost, že k ní lze připojit i předsedu KNV Josefa Pospíšila, dokládá, že byl dáván této věkové kategorii v tomto období největší prostor. Další dva členové rady k nim měli poměrně blízko, bylo jim 37 let. Výjimku pak představoval Josef Cink (1917), kterému bylo v době nástupu na KNV pouze 32 let.¹⁷³

Odbojová činnost a vězení

Nyní budeme sledovat, kolik prvotních členů rady KNV Pardubice se zapojilo do odboje za druhé světové války, a kdo byl z tohoto důvodu vězněn. Ze sledovaných deseti lidí se k odboji připojili tři funkcionáři, přičemž dva z nich byli vězněni a odvezeni do koncentračních táborů.¹⁷⁴ Další člen dva členové sice nebyli v žádné odbojové organizaci, pomáhali ale některým skupinám s roznášením letáků nebo s ukrýváním partyzánů. Zajímavé je však zmínit Josefa Sedláře, který byl oproti ostatním staršího věku (v roce 1949 mu bylo 61 let), neboť ten se účastnil bojů za první světové války a byl legionářem.¹⁷⁵

Tabulka 4: Přehled o soc. původu, vzdělání, původním povolání a o odbojové činnosti prvních členů rady KNV Pardubice.

Jméno člena rady	Sociální původ	Vzdělání	Původní povolání	Odboj
Marie Fišarová	dělnický	vyučena	šička	ano (KT)
Eduard Kaigl	střední vrstva	VŠ	inž. vodohospodářství	ne
Bohumil Kubát	dělnický	vyučen	obchodní příručí	Ano (KT)
Dominik Stehlík	dělnický	vyučen	truhlář	ne
Josef Sedlář	živnostenský	vyučen	dělník	ne (legionář)
Jan Meloun	zemědělský	VŠ	soudce	ne
Josef Cink	dělnický	vyučen	v zemědělství	ano
František Bečka	dělnický	vyučen	zedník	roznos letáků
Karel Mrázek	dělnický	vyučen	dělník	ne
Josef Zvára	dělnický	VŠ	učitel	pomoc partyzánům

¹⁷³ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV.

¹⁷⁴ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová;

¹⁷⁵ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV.

Předešlé kariéry

Na tomto místě se budeme zabývat předešlými zkušenostmi prvních členů rady KNV Pardubice. Budou nás zajímat především tyto otázky: Kolik z těchto osob mělo zkušenosti z národních výborů? Kdo prošel funkcí na některém ze stranických orgánů? Jakými dalšími orgány tito lidé prošli, než byli povoláni do KNV Pardubice? Nejprve budeme věnovat pozornost kariérám v národních výborech. Předchozí zkušenost v některém z nich mělo pět členů rady – dva z MNV a ONV, dva pouze z ONV a tři byli členy Zemského národního výboru v Praze.¹⁷⁶

Co se týče stranických struktur, prošlo jimi osm členů, přičemž si musíme uvědomit, že tři zbylí funkcionáři nebyli za třetí republiky členy KSČ (Fišarová, Meloun a Sedlář). Tedy všichni, kteří byli v KSČ, měli praxi ze stranických orgánů – z předsednictví v místní organizaci KSČ, z členství MV KSČ, z členství v OV KSČ Lanškroun, další byl z kulturně-propagační komise KV KSČ, z členství v KV KSČ a tři současně z OV i KV KSČ. Nejvyššího postu dosáhl v tomto ohledu Dominik Stehlík, který se v roce 1946 stal předsedou KV KSČ Pardubice.¹⁷⁷

Tři členové také působili v některé ze složek NF – člen předsednictva OAV NF, předseda MAV NF a později člen KAV NF, tajemník národohospodářské komise KAV NF.¹⁷⁸ Mimo tyto orgány působili někteří z členů rady dříve také v jiných organizacích – členství ve Svazarmu, Sokole, Gottwaldových knihovnách, učitelství na okresní politické škole, v Akčním výboru Svazu zaměstnanců školství a osvěty, JSČZ,¹⁷⁹ ROH a KOR Pardubice.¹⁸⁰

Tabulka 5: Přehled o předešlých zkušenostech členů rady KNV Pardubice.

Jméno	NV	Stranický orgán	Jiná organizace/funkce
Marie Fišarová	MNV Parník ONV Pardubice	Ne	ČSČK
Eduard Kaigl	ne	MV KSČ Pardubice	KAV NF Pardubice
Bohumil Kubát	MNV Borová; ZNV Praha	MO KSČ Havl. Borová	MAV NF Havl. Borová; OAV NF
Dominik Stehlík	ONV Pardubice	OV KSČ Pardubice KV KSČ Pardubice	absolvent ÚPŠ

¹⁷⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 15.

¹⁷⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KV KSČ Pardubice ve dnech 29. 3. – 30. 3. 1947, volební komise, s. 1.

¹⁷⁸ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Eduard Kaigl, s. 100.

¹⁷⁹ Jednotný svaz českých zemědělců. Zemědělská organizace fungující mezi lety 1945–1952.

¹⁸⁰ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV.

Josef Sedlář	ne	ne	ROH; KOR
Jan Meloun	ZNV Praha	ne	Československý výbor obránců míru
Josef Cink	ONV Lanškroun ZNV Praha	OV KSČ Lanškroun	ÚV JSČZ; absolvent ÚPŠ
František Bečka	ne	OV KSČ Pardubice KV KSČ Pardubice	MAV NF; KAV NF Pardubice
Karel Mrázek	MNV Čáslav ONV Čáslav	OV KSČ Čáslav KV KSČ Pardubice	absolvent KPŠ
Josef Zvára	ne	KV KSČ Pardubice	Svazarm; Sokol; Gottwaldova knihovna; učitel OPŠ; AV Svazu zam. školství a osvěty

Z tohoto přehledu jednotlivých členů rady KNV můžeme získat představu o nárocích, které byly na budoucí pracovníky kladeny a které podmínky a předpoklady musely splňovat. Pokud bychom se zaměřili na předchozí zkušenosti ve státní správě, tak je mělo sedm z celkových jedenácti pracovníků.¹⁸¹ Ostatní před svým nástupem nebyli součástí žádného ze stupňů státního aparátu (MNV, ONV ani ZNV). Nedostatek těchto zkušeností však byl kompenzován znalostmi z jiných orgánů – např. ve struktuře NF (F. Bečka, E. Kaigl), ROH (J. Sedlář) či spojení několika organizací, které měly zajišťovat odbornost (zde Josef Zvára, který byl vystudovaným učitelem, organizátorem Gottwaldových knihoven, vedoucím OPŠ atd.). Samozřejmě byl obecně kladen velký důraz na odbornost při výběru členů rady KNV, jakožto budoucích vedoucích referátů.

Pokud bychom sledovali předchozí meziválečné politické zkušenosti, můžeme konstatovat, že v r. 1949 již nehrály velikou roli. U sledovaných jedenácti členů rady KNV nenalezneme nikoho, kdo by byl za první republiky politicky hodně angažovaný nebo byl součástí místní samosprávy. To může souviset také s faktem, že deset z nich bylo narozeno až po r. 1900. Věkové rozvrstvení tedy bylo poměrně jednoznačné – většina členů byla narozena mezi lety 1902–1912, přičemž jeden dokonce až v roce 1917. Můžeme si ale všimnout, že všechny osoby zastávající funkci v radě KNV dosáhly při svém jmenování třiceti let.

Co se týče provázanosti KNV a KV KSČ Pardubice, nutno podotknout, že bylo pravidlem, že dva nejvýznamnější pracovníci KNV byli vždy součástí předsednictva KV – předseda a bezpečnostní tajemník. Bylo tomu tak i u pardubického předsedy Josefa Pospíšila a bezpečnostního tajemníka Dominika Stehlíka. Nikdo jiný již členem předsednictva nebyl, někteří byli pouze členy KV KSČ – Josef Zvára, Josef Sedlář, Karel Mrázek a František Bečka. Provázanost obou orgánů tedy byla poměrně vysoká, když si uvědomíme, že šest z jedenácti

¹⁸¹ Do tohoto přehledu už zahrneme i předsedu Josefa Pospíšila.

členů rady bylo současně členy KV KSČ, přičemž ze zbylých pěti dva nebyli komunisté (Marie Fišarová a Jan Meloun).

Na tomto místě je ještě důležité zmínit, že někteří z prvních členů rady KNV Pardubice nevydrželi ve svých postech dlouho. Jedním z nich byl vedoucí školského a osvětového referátu Josef Zvára, který na svou funkci rezignoval už v roce 1950, neboť měl pocit, že svou práci nezvládá. Napsal dopis adresovaný přímo ministrovi vnitra V. Noskovi: „*Vážený pane ministře! Po diskuzi na předsednictvu KV o školské politice v Pardubickém kraji, již jsem byl osobně přítomen, jsem došel k názoru, že se mi nepodařilo splnit všechny úkoly, které mají zajistit co nejrychlejší převýchovu učitelských a profesorských sborů a opravdu socialistickou výchovu na školách. Prosím Vás proto, pane ministře, abyste mne laskavě zprostil funkce školského, osvětového a tělovýchovného referenta KNV v Pardubicích. Děkuji Vám!*“¹⁸² Druhým členem, který zastával funkci vedoucího referátu KNV (technického) poměrně krátkou dobu, byl Eduard Kaigl. Ten byl v listopadu roku 1951 ze svého postu odvolán organizačním sekretariátem ÚV KSČ a byl přeřazen do výzkumného ústavu v Praze.¹⁸³ Na jeho místo byl dosazen dosavadní technický referent Eduard Bečka.¹⁸⁴

1.2 KV KSČ Pardubice a změna jeho mocenského centra mezi lety 1948/49

Krajský výbor KSČ Pardubice fungoval již mezi lety 1945–1948. V období třetí republiky však docházelo teprve k vytváření stranické struktury, která byla plně stabilní až v roce 1948. V oblasti Pardubicka se začala vytvářet, stejně jako na ostatních místech, živelně ihned po válce a k červenci 1945 měla krajská organizace okolo 38 tisíc členů. Postupně vznikala také krajský sekretariát, který sídlil v tehdejší budově Anglobanky vedle hotelu Grand.¹⁸⁵

¹⁸² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 34, kart. 17, Zápis z mimořádné chůze předsednictva KV KSČ ze dne 16. 6. 1950, s. 7.

¹⁸³ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 13, arch. j. 144, b-14j, Návrh na odvolání s. Ing. Eduarda Kaigla z funkce plánovacího referenta KNV v Pardubicích a jmenování na jeho místo s. Františka Bečku.

¹⁸⁴ Byl nahrazen Karlem Císařem. Srov. Tamtéž, sv. 12, arch. j. 141, Organizační sekretariát ÚV KSČ dne 13. listopadu 1951, Návrh na kádrové změny v některých KNV, s. 14.

¹⁸⁵ Krajské sekretariáty vznikaly v sídlech volebních krajů, kterých bylo obnoveno 19 z období první republiky. Toto rozdělení fungovalo do r. 1949. Srov. M. BÍLÝ – M. LŐŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 26.

Obrázek 3: *Hotel Stalingrad, napravo jedno ze sídel KV KSČ (Hotel Grand, Krajská konference 7.–8. května 1949, autor neznámý). Zdroj: Východočeské muzeum v Pardubicích*

Funkce na sekretariátu KV KSČ byly velmi lukrativní pracovní pozice, což dokládá výše platu jednotlivých funkcionářů krajského sekretariátu. Přičemž plat politického tajemníka vyšplhal v roce 1948 až na 7 500,- Kč.

Tabulka 6: *Přehled měsíčních platů funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice v r. 1948.*¹⁸⁶

Funkce	Plat (Kčs,-)
politický tajemník	7 500
organizační tajemník	6 500
kádrový tajemník	4 850
zemědělský tajemník	4 000
tajemník pro závodní organizace KSČ	4 850
hospodářský tajemník	4 850
tajemnice žen	3 000
kulturně-propagační tajemník	4 850
tajemník mládeže	3 000
redaktorka Východočeské Záře	3 500

¹⁸⁶ NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, s. 19, Placení funkcionáři krajského sekretariátu KSČ.

V průběhu tří poválečných let, označovaných jakožto období třetí republiky, se vnitřní podoba krajského výboru postupně proměňovala. Je celkem logické, že v počáteční etapě byl krajský orgán tvořen především z lidí, kteří patřili do řad komunistické strany i za první republiky. Ovšem těch nebyl dostatek, a hlavně požadavky na funkcionáře se postupně proměňovaly, čímž se postupně ukazovalo, že ani tyto osoby nemají dostatek zkušeností. Komunistické poválečné personální problematice se poměrně podrobně věnují ve své knize M. Bílý, M. Lóži a J. Šlouf. Ti vidí tři hlavní platformy, ze kterých se „rekrutovali“ členové poválečných komunistických orgánů – příslušníci domácího odboje, vězni z koncentračních táborů a exil.¹⁸⁷ Upozorňují zde především na to, že se postupně měnily nároky na pracovníky sekretariátu, u kterých byly upřednostňovány organizační a administrativní schopnosti, doložené absolvovanými politickými školami, oproti dřívějšímu důrazu na rétorické dovednosti, čímž celkem přirozeně docházelo ke generační výměně na důležitých regionálních pozicích.¹⁸⁸ V období třetí republiky tak docházelo k první transformaci lokálních elit, neboť v čele výborů stály většinou jiné osoby v r. 1945 a jiné v r. 1948. V pardubickém prostředí tuto změnu velmi dobře demonstruje výměna na pozici předsedy KV KSČ Pardubice. V živelném období r. 1945¹⁸⁹ se jím stal Josef Kubát,¹⁹⁰ který patřil k předválečné generaci komunistických funkcionářů a tuto funkci získal nejspíše na základě předválečných kontaktů.¹⁹¹ Ten však byl již v r. 1946 ve své funkci nahrazen mladším Dominikem Stehlíkem. Tím se potvrzuje také teze trojice autorů Bílý – Šlouf – Lóži, založená na výzkumu jimi sledovaných regionů, že „se již v letech 1946–1947 drali do popředí mladí pracovníci narození kolem roku 1910 [...]“¹⁹²

¹⁸⁷ M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 27–33.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, s. 43–45.

¹⁸⁹ První krajská konference se konala dne 22. 7. 1945 v hotelu Grand v Pardubicích.

¹⁹⁰ Luboš Kokeš ve své disertační práci uvádí, že se prvním předsedou KV KSČ stal František Kubát (*1910). Avšak vzhledem ke skutečnosti, že se žádný funkcionář tohoto jména nenachází v zápisu z krajské konference z roku 1946, přičemž jméno Josef Kubát ano, lze předpokládat, že se jedná spíše o tuto osobu. Autorčin názor podporují také informace obsažené v knize F. Dosoudila, který v medailonku Josefa Kubáta uvádí, že byl po druhé světové válce činným členem předsednictva KV KSČ Pardubice. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 2, kart. 1, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 16.–17. března 1946, s. 26.

¹⁹¹ **Josef Kubát** (*21. 1. 1898) narozen ve Skutči. Původním povoláním obuvník, zakladatel místní organizace ve Skutči, kde poté působil ve stranických funkcích (mimo jiné i 1932–1933 starosta Skutče). Člen ilegální skupiny – v r. 1943 zatčen a vězněn do r. 1945. Za třetí republiky člen předsednictva KV KSČ Pardubice, ještě v r. 1948 byl uváděn jako tajemník mládeže. Po válce také poslancem ZNV Praha. Mandátu však byl ve druhé polovině r. 1948 zbaven, protože byl prošetřován disciplinární komisí kvůli „černému obchodu.“ Byl poté zbaven všech stranických a ostatních funkcí a poslán do závodu MITAS v Praze, kde od ledna 1949 pracoval jako pomocný dělník. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 93, Stížnost na s. Kubáta Josefa.

¹⁹² M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 45.

Dokládá to ale také personální složení sekretariátu KV KSČ Pardubice v první polovině r. 1948, kde byla většina funkcionářů narozena až po r. 1907. Velmi zajímavé je také sledovat datum vstupu členů sekretariátu KV do KSČ. Z přehledové tabulky je zřejmé, že většina z nich se stala členy KSČ ještě za první republiky. To se bude v nadcházejících letech postupně měnit.

Tabulka 7: Personální složení sekretariátu KV KSČ Pardubice (1. pol. roku 1948).¹⁹³

Funkce	Jméno	Narození	Vstup do KSČ
Předseda	Dominik Stehlík	*1909	1945
politický tajemník	Oldřich Vyhnálek	*1914	1938
organizační tajemník	Václav Uhlíř	*1914	1932
kádrový tajemník	Jaroslav Čihák	*1907	1925
zemědělský tajemník	Jaroslav Kabrhel	*1922	?
tajemník pro závodní organizace KSČ	František Matuška	*1909	1935
hospodářský tajemník	František Kolda	*1905	1927
tajemnice žen	Věra Krmenčíková	*1920	?
kulturně-propagační tajemník	Vladimír Kubát	*1923	?
tajemník mládeže	Josef Kubát	*1898	1921
redaktorka Východočeské Záře	Milada Beranová	*1927	1946

1.2.1 Utváření aparátu – nejvyšší funkcionáři KV

Předseda KV KSČ Dominik Stehlík

V roce 1946 byl zvolen předsedou KV KSČ Pardubice Dominik Stehlík. Narodil se 3. května 1909 ve Svítkově u Pardubic do dělnické rodiny.¹⁹⁴ Původním zaměstnáním byl truhlář. Za druhé světové války byl zařazen na výrobu granátů a později na vykládání vagónů a jako pomocná síla k zedníkům. Po válce vstoupil do KSČ a pracoval jako dělník ve firmě Prokop a synové, sídlící v Pardubicích, kde v roce 1945 založil závodní organizaci a později zde vedl znárodnovací akci.¹⁹⁵ Nejprve pracoval jako bezpečnostní referent ONV Pardubic, stal se členem předsednictva OV KSČ Pardubice, působil také mimo jiné jako instruktor pardubického okresu. V roce 1946 se stal předsedou KV KSČ Pardubice.¹⁹⁶ V roce 1947 absolvoval

¹⁹³ NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, s. 19, Placení funkcionáři krajského sekretariátu KSČ ke dni 27. 3. 1948.

¹⁹⁴ Jiří KOTYK, *Vánoční balíčky a další projevy studentského odporu v Pardubicích v roce 1948*, Zprávy klubu přátel Pardubicka 3-4, 1995.

¹⁹⁵ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Dominik Stehlík, f. 103.

¹⁹⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KV KSČ Pardubice ve dnech 29. 3. – 30. 3. 1947, volební komise, s. 1.

tříměsíční ÚPŠ v Doksech a později také tříměsíční školu ministerstva vnitra. Před vznikem krajského zřízení byl hodnocen vysoce pozitivně: „*politicky vyspělý, dobrý řečník, má organizační schopnosti, krajský formát [...] je dobrý truhlář, jinak typ politického a rostoucího funkcionáře [...] pověst dobrá, má popularitu, poměr k lidem dobrý a přísný, osobně dobrého charakteru. Někdy je prudký a nepřístupný [...] je průbojný, zásadový, má dělnický charakter a možnost růstu i ve vyšší funkci.*“¹⁹⁷ Při prověrce v r. 1948 bylo u jeho jména uvedeno, že je velmi přetížen funkcemi, dokonce jich měl mít 20 a nemohl se proto plně věnovat funkci předsedy KV. Bylo mu proto předsednictvem doporučeno, aby na všechny „drobné“ funkce rezignoval. Mimo to byl hodnocen jako „*soudruh pevného, bolševického založení, energický, rozhodný, nezná odpočinku [...] doporučuje se mu pouze, aby byl jako bezpečnostní referent (ONV) ve styku s lidmi někdy mírnější.*“

Díky kladnému hodnocení, a především předešlým zkušenostem na pozici bezpečnostního referenta ONV Pardubice byl navrhován do jedné z nejdůležitějších funkcí v nově vznikajících krajích – bezpečnostního referenta KNV, kterým se v roce 1949 stal. Důležitost a mocenský vliv bezpečnostních referentů KNV dokládá fakt, že byli tito lidé z pozice této funkce součástí tzv. bezpečnostních pětetek, které zahrnovaly nejvyšší krajské funkcionáře a měly rozhodující slovo v bezpečnostní a trestní agendě celého kraje.¹⁹⁸ Na silnou pozici Dominika Stehlíka v rámci pardubického kraje upozorňuje ve své disertaci Luboš Kokeš, který uvádí, že se zasazoval o vznik oblastního útvaru StB Pardubice a velmi se snažil ovlivňovat jeho fungování.¹⁹⁹ Když se v květnu 1949 konala krajská konference KSČ, byl hodnocen jako: „*energický, rozhodný, politicky vyspělý soudruh, který se ve funkci bezpečnostního referenta plně osvědčuje.*“²⁰⁰ Ovšem spojení takto dvou důležitých funkcí – předsedy KV KSČ a bezpečnostního tajemníka KNV nebylo možné stihnout časově. Vzhledem k tomu, že předsednická funkce byla od r. 1949 doplněna o funkci vedoucího tajemníka KV KSČ a byla tím mocensky oslabena, bylo rozhodnuto, že Dominik Stehlík bude ponechán pouze na postu bezpečnostního tajemníka KNV Pardubice: „*Vzhledem k tomu, že by bylo těžko*

¹⁹⁷ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 86/2, Návrhy na předsedy a referenty KNV, Dominik Stehlík, s. 103.

¹⁹⁸ Do bezpečnostních pětetek patřili: vedoucí politický tajemník KV KSČ, bezpečnostní tajemník KNV, bezpečnostní tajemník KV KSČ, velitel KV StB a krajský velitel NB. Srov. Jiří URBAN, *V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pětetek při prosazování kolektivizace*, in: Jaroslav Rokoský – Libor svoboda (eds), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, str. 247–249.

¹⁹⁹ Luboš KOKEŠ, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, disertační práce ÚHV FF Univerzita Pardubice, 2019, s. 106.

²⁰⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KV KSČ Pardubice 7. 5. – 8. 5. 1949, Mandátová komise – účast delegátů a hostů, s. 3.

*únosné, aby zastával dvě takto zodpovědné funkce, je navrhován za člena KV KSČ.*²⁰¹
V předsednické funkci byl nahrazen Josefem Beranem (o něm více v další kapitole).

Politický tajemník Oldřich Vyhnálek (* 19. 6. 1914)

Oldřich Vyhnálek se narodil v Hradci Králové do dělnické rodiny. Ve třicátých letech pracoval v organizaci na pomoc demokratickému Španělsku a ve Svazu mladých. Původním povoláním byl obchodní příručí. Vystřídal několik pracovních míst – aranžér, vedoucí nákupního oddělení, obchodní vedoucí či prokurista družstva. Mezi lety 1933–35 absolvoval vojenskou službu. Za okupace působil v ilegality²⁰² v Hradci Králové (Pražské předměstí) a později se měl účastnit pražského povstání.²⁰³ V r. 1946 se stal tajemníkem OV KSČ v Hradci Králové, od r. 1947 pak byl součástí předsednictva KV KSČ Pardubice. V roce 1948 byl zvolen poslancem NS za volební kraj X. Pardubice²⁰⁴ a v této funkci setrval až do r. 1954. Vedoucím tajemníkem KV KSČ byl zvolen na krajské konferenci dne 9. 5. 1949.²⁰⁵ V říjnu 1949 odešel do ÚPŠ²⁰⁶ a v pozici vedoucího tajemníka byl oficiálně do 2. 2. 1950.²⁰⁷

1.2.2 Změna mocenského centra 1948/1949

Složení Krajského výboru se velmi změnilo mezi lety 1948–1949. To souviselo s postupným utvářením jednotlivých struktur komunistického režimu. V této době totiž začal vznikat stálý stranický aparát.

Do krajů přicházeli pro místní garnituru naprosto nové tváře, které se „osvědčily jinde“ a v krajích měly napomoci utváření vnitřní struktury výborů. Pardubický kraj netvořil výjimku.²⁰⁸ I do něj byla poslána poměrně početná skupina funkcionářů, kteří po svém příchodu

²⁰¹ *Tamtéž.*

²⁰² Sám ve svém životopise uvádí, že byl členem levicové organizace Národní hnutí pracující mládeže. Srov. Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 3006, kart. 161, Karta poslance – Oldřich Vyhnálek.

²⁰³ VÚA Praha, Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. j. 2248/70, Oldřich Vyhnálek – kmenový list, s. 21–22.

²⁰⁴ Člen kulturního, hospodářského, ověřovacího výboru a výboru po hospodářské plánování a jeho kontrolu.

²⁰⁵ Lidové noviny, roč. 56, výt. 111, 12. 5. 1948, s. 3, volební kraje pro volby do NS; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 11., arch. j. 175, zápis č. 22 z rozšířené schůze předsednictva ÚV KSČ, konané dne 2. května 1949, návrh na schválení krajských tajemníků.

²⁰⁶ O působení Oldřicha Vyhnálka v KV KSČ Pardubice ve druhé kapitole.

²⁰⁷ Po odchodu z KV KSČ Pardubice byl ústředním tajemníkem Československé obce sokolské v Praze. Po třech letech odešel na Úřad předsednictva vlády, kde se stal referentem pro družstva a poté v r. 1954 sekretářem vládní komise. Od r. 1959 pak plnil funkci předsedy ONV v Praze a byl také členem místního OV KSČ. V r. 1969 získal medaili za zásluhu o výstavbu Prahy. V obou funkcích působil i v 70. letech 20. století. Srov. VÚA Praha, Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. j. 2248/70, Oldřich Vyhnálek – kmenový list, s. 21–22.

²⁰⁸ Podobný trend lze sledovat i v jiných krajích Československa. Srov. M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha: Univerzita Karlova; Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 137.

zastávali jedny z nejvyšších funkcí sekretariátu KV KSČ. Časem se však ukázalo, že právě neznalost místního prostředí a možná i jiný pohled na postupy a politiku se staly velkou překážkou (srov. další kapitola). Do čela krajského výboru se tak dostalo hned několik osob z jiného kraje – zástupce vedoucího tajemníka a vedoucí oddělení průmyslu, peněžnictví a obchodu František Jičínský, vedoucí organizačně instruktorského oddělení Jiří Kotrch, vedoucí zemědělského oddělení Zdeněk Malík a vedoucí kádrového oddělení Jiřina Doubnerová. O jejich přesunu bylo rozhodnuto už v červenci 1948.²⁰⁹ U těchto funkcionářů je velmi zajímavé sledovat jejich sociální původ, stranické zkušenosti a povahové rysy, neboť tito lidé rozhodli o charakteru krajského výboru té doby a ovlivňovali jeho chod a směřování, což se ukázalo v následujícím období.

Budeme sledovat jedenáct osob – organizačního tajemníka Václava Uhlíře²¹⁰ a jeho nástupce Jiřího Kotrcha, jeho zástupce Josefa Jägermana, zástupce vedoucího tajemníka Františka Jičínského, vedoucího zemědělského oddělení Zdeňka Malíka, jeho zástupce Zdeňka Nechvíle, vedoucí kádrového oddělení Jiřinu Doubnerovou, její Jiřinu Ťopkovou, vedoucího kulturně-propagačního oddělení Oldřicha Hertíka, jeho zástupce Rudolfa Veselého a vedoucího oddělení státního aparátu Ladislava Vlčka.

Tabulka 8: Přehled o funkcionářích sekretariátu KV KSČ Pardubice v roce 1949.

Oddělení	Vedoucí	Zástupce
Průmyslu, peněžnictví, obchod	František Jičínský	Karel Krčma
Zemědělské	Zdeněk Malík	Zdeněk Nechvíle
Organizačně instruktážní	Jiří Kotrch	Josef Jagerman
Kádrové	Jiřina Doubnerová	Jiřina Ťopková
Kulturně propagační	Oldřich Hertík	Rudolf Veselý
Státní aparát	Ladislav Vlček	

Sociální původ a místo narození

Z výše zmíněných jedenácti osob se autorce podařilo dohledat informace o sociální původu u osmi.²¹¹ Čtyři z nich se narodily do zemědělských rodin. Dělnický původ měli pouze dva funkcionáři. Z rodiny živnostníka pak pocházel jeden a z úřednické taktéž jeden. Důležité pro

²⁰⁹ NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, s. 22, Návrh na doplnění krajského sekretariátu v Pardubicích.

²¹⁰ V roce 1949 byl poslán do půlroční ÚPŠ. V té době bylo rozhodnuto, že bude po jejím absolvování v roce 1950 přemístěn do Olomouce, kde se stal vedoucím tajemníkem KV KSČ. Stalo se tak v období stranických čistek, kdy byl tehdejší vedoucí tajemník František Řezníček odvolán a zatčen v rámci „hledání vnitřních nepřátel uvnitř KSČ.“ Srov. M. BÍLÝ, „Jestli jsi to myslel upřímně, půjdeš dělat to, co strana potřebuje.“ *Stabilizace regionálních elit KSČ v letech 1953–1956 ve vybraných krajích a okresech*, Paměť a dějiny, roč. 11, č. 4, Praha 2017, s. 44.

²¹¹ Nepodařilo se dohledat u: Jiřiny Ťopkové, Ladislava Vlčka, Zdeňka Nechvíle a Rudolfa Veselého.

nás bude také uvést, z jaké části Československa daní funkcionáři pocházeli, abychom mohli porovnat, kolik jich bylo z území Pardubického kraje a kolik naopak odjinud. Místo narození známe u devíti funkcionářů. Na Pardubicku se narodili čtyři,²¹² ostatních pět pocházelo z jiných krajů.²¹³

Vzdělání a původní povolání

O vzdělání a původním zaměstnání máme přehled u deseti funkcionářů. Většina z nich, v celkovém počtu sedmi, vystudovalo měšťanskou školu a poté se vyučilo profesi. Patřil mezi ně vyučený zedník, truhlář, kovář, strojní zámečnick, holič, soustružník a vlakvedoucí.²¹⁴ Ostatní tři studovali gymnázium,²¹⁵ po kterém nastoupili na vysokou školu – jeden studoval filozofickou fakultu, kterou však nedokončil a živil se jako úředník. Další získal na VŠ titul inženýra zemědělství a poslední funkcionářka absolvovala uměleckou školu ve Zlíně a poté se věnovala profesi malířky.²¹⁶

Věk

Také u funkcionářů sekretariátu KV KSČ nás bude zajímat jejich věkové rozvrstvení. Oproti prvním členům rady KNV můžeme konstatovat, že se zde nacházela mnohem silnější skupina mladších osob. Nalezneme mezi nimi dokonce šest funkcionářů v rozmezí 22–32 let. Nejmladší funkcionářkou, narozenou v roce 1927, byla dvaadvacetiletá Jiřina Ťopková. Další čtyři osoby nebyly starší než 36 let. Jediným, kdo překročil hranici čtyřiceti let, byl třiadvacetiletý Ladislav Vlček (*1906).²¹⁷

²¹² Pardubice, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová a Horní Ředice.

²¹³ Vinařice u Kladna, Plzeň, Moravská Třebová, Roudnice nad Labem a Vídeň.

²¹⁴ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, s. 13; NA Praha, s. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, s. 34, Seznam politických sil sekretariátu KV KSČ Pardubice, ke dni 14. 5. 1949; SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ; *Tamtéž*, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 10; Archiv PSP f. ASP, inv. č. 969, kart. 53, Karta poslance – Josef Jägerman; NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, s. 22, Návrh na doplnění krajského sekretariátu v Pardubicích.

²¹⁵ Výjimku zde tvořil Jiří Kotrch, který se narodil ve Vídni, kde studoval menšinovou školu a poté reálné gymnázium. Až po přestěhování rodiny do Čech, dokončil studia na gymnáziu.

²¹⁶ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ;

²¹⁷ NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, Seznam politických pracovníků krajského sekretariátu KSČ v Pardubicích, s. 57; SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 10.

Vstup do KSČ

Nejspíše i vzhledem k mladému věku zkoumaných funkcionářů jich většina vstoupila do KSČ až po druhé světové válce. Šest z nich se stalo jejími členy v roce 1945 a dva až v roce 1946. Ostatní straníci vstoupili do KSČ již za první republiky. Spolu s vedoucím tajemníkem to bylo pět osob, které byly předválečnými členy KSČ a podařilo se jim v následujících dvou letech dosáhnout v krajské politice poměrně vysokých pozic.²¹⁸

Odboj a vězení

Tyto informace máme o osmi zkoumaných členech sekretariátu KV. Čtyři z nich se zapojili do odboje v průběhu druhé světové války a všichni byli také vězněni. Ostatní funkcionáři v odboji nebyli. Pouze jeden z nich byl za války totálně nasazen na práci do Německa, odkud se mu v roce 1944 podařilo utéct.²¹⁹

Tabulka 9: Přehled o soc. původu, místu narození, vzdělání, pův. povolání, vstupu do KSČ a odbojové činnosti funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice v r. 1949.

Jméno funkcionáře	Sociální původ	Místo narození	Vzdělání	Původní povolání	Vstup do KSČ	Odboj
Václav Uhlíř	dělnický	Horní Ředice	vyučen	zedník	1932	Ano
Jiří Kotrch	úřednický	Vídeň	gymnázium	úředník	1938	Ano
Josef Jägerman	dělnický	Pardubice	reálka	úředník	1930	Ano
František Jičínský	zemědělský	Roudnice/Labem	vyučen	kovář	1930	Ano
Zdeněk Malík	živnostenský	Moravská Třebová	vyučen	truhlář	1945	ne ²²⁰
Zdeněk Nechvíle	?	?	VŠ	inženýr zem.	1946	?
Jiřina Doubnerová	zemědělský	Vinařice (Kladno)	uměl. škola	malířka	1945	ne
Jiřina Ťopková	?	?	?	?	1946	?
Oldřich Hertík	zemědělský	Ústí/Orlicí	vyučen	holič	1945	ne
Rudolf Veselý	?	?	vyučen	soustružník	1945	?
Ladislav Vlček	?	Česká Třebová	vyučen	vlakvedoucí	1945	?
Karel Krčma	zemědělský	Plzeň	vyučen	strojní zám.	1945	ne

²¹⁸ NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, Seznam politických pracovníků krajského sekretariátu KSČ v Pardubicích; AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986;

²¹⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ.

²²⁰ Totálně nasazen na práci do Německa.

Předchozí kariéry a stranické školy

Jaké byli předchozí kariéry straníků z krajského sekretariátu? Prošli všichni před umístěním do svých vedoucích a zastupujících funkcí některou ze stranických škol? U této kategorie se blíže podíváme na devět funkcionářů. Sedm z nich prošlo před dosazením do sekretariátu KV KSČ Pardubice zkušenostmi z jiných stranických výborů. Jeden z těchto funkcionářů prošel pouze předsednickou funkcí v MV KSČ, čtyři měli praxi z různých pozic na OV KSČ (dva členové, dva vedoucí tajemníci). Zkušenosti z krajského výboru KSČ pak měli čtyři funkcionáři, přičemž někteří nejprve prošli okresním výborem, než byli přijati do krajského, kde zastávali posty – zástupce vedoucího tajemníka v Brně, člen národohospodářské komise KV KSČ Pardubice, členka KV KSČ v Kladně a člen KV KSČ Pardubice.²²¹ Jeden z funkcionářů dokonce dosáhl na členství v ÚV KSČ a jeden byl jeho náhradníkem. Pouze dva ze zkoumaných funkcionářů nezastávali za třetí republiky žádnou funkci ve stranických výborech. Tento nedostatek však nahrazovaly zkušenosti z jiných mocenských pozic – u jednoho politický tajemník KAV NF a poslanec Ústavodárného národního shromáždění, druhý funkcionář takto vysokých postů sice nedosáhl, ale zastával funkci tajemníka OAV NF a vedoucího tajemníka krajské plánovací komise.²²²

Sedm funkcionářů také prošlo nejvyššími Ústředními politickými školami – všichni byli posláni do půlročního běhu. Jeden z nich již v roce 1946, další o rok později a tři byli do ÚPŠ posláni až v roce 1948. Mimo to byli dva z členů KV KSČ Pardubice do ÚPŠ odesláni až po dosazení do funkcí v sekretariátu KV KSČ Pardubice.

Tabulka 10: Přehled o politických zkušenostech funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice (1949).

Jméno funkcionáře	Stranický orgán/jiná funkce	Stranická škola
Václav Uhlíř	KV KSČ Pardubice; ÚV KSČ	ÚPŠ r. 1949
František Jičínský	OV KSČ Roudnice/Labem	ÚPŠ r. 1949
Jiří Kotrch	OV KSČ Mělník; náhradník ÚV KSČ	ÚPŠ r. 1947
Josef Jägerman	KAV NF Pardubice; poslanec ÚNS	ÚPŠ r. 1948
Zdeněk Malík	OV KSČ Moravská Třebová; KV KSČ Brno	ne
Zdeněk Nechvíle	?	?

²²¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, s. 13; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ.

²²² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 15, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ dne 16. října 1949, s. 2.

Jiřina Doubnerová	KV KSČ Kladno	ÚPŠ r. 1950
Jiřina Ťopková	?	?
Oldřich Hertík	OAV NF Ústí/Orlicí; Krajská plán. komise	ÚPŠ r. 1948
Rudolf Veselý	?	?
Ladislav Vlček	MV KSČ Česká Třebová	ne
Karel Krčma	OV KSČ Holice; KV KSČ Pardubice	ÚPŠ r. 1948

Běžná agenda krajských elit

Abychom lépe pochopili, jaké rozhodovací kompetence měly nejvyšší krajské politické elity, měli bychom si na tomto místě říci, co patřilo do jejich běžné agendy a zda se v průběhu prvních čtyř let našeho výzkumu objevily nějaké specifické problémy, které musely řešit. Předsednictvo KV KSČ, ve kterém zasedali výše zmínění funkcionáři, mělo velmi široké pole působnosti a řídicích pravomocí. Ty budou společné pro celé sledované jedenáctileté období. Patřila do nich kontrola průmyslu a zemědělství v celém kraji, tedy jeho průběh zakládání a fungování JZD, kontrola plánů ve stavebnictví a kontrola plnění pětiletého plánu ve všech odvětvích v kraji. Schvalovali také plány práce KNV,²²³ schvalovali zařazování žáků do ústřední a krajské politické školy. Velké pravomoci měli také v krajských kádrových otázkách – řešili kádrové složení nižších složek (MV a OV KSČ), schvalovali rady ONV a JNV, kádrové obsazení nejdůležitějších továren a podniků, řešili disciplinární otázky, prověrky členů (i KV), jmenování učitelů večerních škol, přijímání členů do strany, vyloučení z KSČ atp.

Pokud nás budou zajímat specifické otázky, které muselo předsednictvo řešit mezi lety 1949–1953, byly to především záležitosti týkající se stranických čistek – projednávali situaci v karlovarském a olomouckém kraji, později také celostranické diskuze ohledně zatčení Rudolfa Slánského. (srov. níže v textu). Úkolem krajských elit v rámci KV KSČ bylo problematiku na zasedáních probrat v diskuzích, zhodnotit situaci v jejich prostředí a vydat k nim rezoluce. Na starosti měly také předání nejdůležitějších informací nižším složkám.

KNV

Krajské národní výbory, jako místní orgány státní moci, měly na starost velkou agendu úkolů a kompetencí, které jim stanovoval zákon. Patřil mezi ně rozvoj hospodářství, zásobování v kraji, bytová výstavba, místní průmysl a komunální hospodářství, kolektivizace, zdravotnictví či školské instituce.²²⁴ O všech těchto krajských problémech jednala a rozhodovala rada KNV.

²²³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 15, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ dne 16. října 1949, s. 2.

²²⁴ SOkA Pardubice, f. ONV, kart. 86, Osnovy nových zákonů o NV, s. 24.

Jaké konkrétní úkoly však měli její členové na starosti mezi lety 1949–1953 v Pardubickém kraji? Největší část zaujímaly stavební práce – oprava hřebčína ve Slatiňanech (1948–1950), výstavba obytných domů (Chrudim, Čáslav, Vysoké Mýto, Lanškroun, Chotěboř, a jiné), stavba výzkumné zemědělské stanice v Heřmanově Městci, zbudování rozvodných sítí a domovních přípojek, elektrifikace vesnic, stavba sídlišť (Čáslav, Přelouč). Spadaly sem také školské budovy – přístavba školy na Skřivánku, stavba střední školy v České Třebové, školy v Anenské Studánce či zbudování internátu Pedagogického gymnázia v Litomyšli.²²⁵

Fenomén stranických politických škol

Na tomto místě bychom se krátce podívali na fenomén stranických škol a posílání straníků do jejich běhů. O systému stranických škol, které začaly fungovat v průběhu první republiky, toho prozatím nebylo mnoho v odborné literatuře napsáno. Jedná se však o velmi zajímavý aspekt fungování stranických výborů a orgánů, které byly jejich provozem ovlivněny. Žádná vládnoucí moc nikdy předtím, ani potom neposílala své vysoké představitele na poměrně dlouhou dobu do nějaké školy. Z výzkumu se ukázalo, že tito lidé byli často odesláni na mnoho měsíců ze svých úřadů a mohli bychom si klást otázku, zda nechyběli. Komunistická ideologie však absolutně věřila v moc vzdělávání či školení a věřila, že pozitiva z vyškolení a vzdělání osoby převáží nad negativy. Zřejmě navíc funkcionáři ÚV KSČ věřili, že každý je ve své funkci nahraditelný či zastupitelný. Nicméně víme, že v systému stranických škol existovaly nejvýše hierarchicky postavené Ústřední politické školy (v Praze, v Doksech, ve Slapech a později ÚPŠ s názvem Kliment).²²⁶ Do ní byli v rámci půlročních běhů (případně tříměsíčních nebo pětíměsíčních) posíláni především funkcionáři, kteří měli zastávat nejvyšší funkce v krajích – budoucí vedoucí tajemníci KV KSČ, jejich tajemníci, ale i vedoucí oddělení sekretariátu krajských výborů. Většinou do nich byli doporučeni také budoucí předsedové KNV. Dále fungovaly také krajské a okresní politické školy. Krajské politické školy spadaly pod kulturně-propagační oddělení KV KSČ a byli do nich posíláni budoucí vedoucí tajemníci OV KSČ, instruktoři KV KSČ, někteří členové KV KSČ atd. Krajská politická škola v Pardubicích zahájila činnost dne 28. ledna 1949.²²⁷ O poslání Krajských politických škol se můžeme dozvědět ze stanov jedné z KPŠ: „*úkolem KPŠ je vychovat politicky uvědomělé a ukázněné funkcionáře strany, aby mohli pracovat na odpovědných místech v okrese i v kraji. Tato*

²²⁵ Dále stavby škol – v Telčicích, Ohrazenicích, na sídlišti Dukla v Pardubicích, střední škola v Hrochově Týnci, stavba jeslí v Chrudimi.

²²⁶ Jejich organizaci a fungování mělo na starost kádrové oddělení ÚV KSČ. Srov. K. KAPLAN, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*, Praha 1993, s. 106.

²²⁷ Východočeská zář, roč. V, č. 4, dne 28. ledna 1949, s. 1.

*výchova spočívá na učebních osnovách školního programu a na organizaci kolektivního života žáků podle zásad kritiky a sebekritiky.*²²⁸ Ve stanovách se dozvíme také to, že žáci nesmí vykonávat v průběhu svého studia zaměstnání ani žádnou stranickou či jinou funkci. Celkový režim při návštěvě těchto škol měl být poměrně hodně přísný, neboť jejich žáci měli bydlet a stravovat se výhradně v areálu dané školy a měli povolenou dovolenou pouze jednou za tři týdny na víkend, aby mohli jet za svými rodinami případně kvůli nějaké naléhavé záležitosti.²²⁹

²²⁸ Kol., *Prozatímní stanovky Krajské politické školy dr. B. Šmerala v Jihlavě platné od 1. ledna 1949*, Jihlava 1949, s. 4.

²²⁹ *Tamtéž*, s. 10.

2 KAPITOLA – MOCENSKÉ PROBLÉMY V LETECH 1949–1951

Počáteční období komunistického režimu, někdy nazývané tzv. stalinismem, bylo poznamenáno rozsáhlými stranickými čistkami. Ty nezasáhly pouze nejvyšší stranické funkcionáře, ale úzce se dotýkaly také členů KSČ v nižších stranických buňkách.²³⁰ Z konceptuálního hlediska se pro tuto tematiku staly nejdůležitějšími přístupy výzkumu australské historičky Sheily Fitzpatrick a americké badatelky Wendy Z. Goldman. Obě se sice zabývaly lokálními čistkami v období tzv. Velkého teroru v sovětském Rusku ve 30. letech 20. století, ale koncept jejich práce je dobře využitelný i pro výzkum stranických čistek v 50. letech v Československu. Sheila Fitzpatrick již v 90. letech 20. století vydala článek s názvem *How the Mice Buried the Cat*.²³¹ V něm se zabývá čistkami v odlehlých, periferních, oblastech, ve kterých podle ní v celém procesu hráli velmi aktivní roli místní funkcionáři. Ti spoluvytvářeli stranické čistky, neboť se nebáli kritizovat místní tajemníky stranických výborů, vystupující mnohdy velmi „diktátorsky“. Aktivitou „diktátorsky“ jednajících osob, ale i těch, kteří stáli na straně kritiky, S. Fitzpatrick ukázala, že dřívější totalitární představy o mocenském monolitu nemohou být, na základě archivního výzkumu, platné.²³² Stejně důležitým se pro téma stranických čistek stal výzkum Wendy Z. Goldman, která jeho závěry publikovala částečně již v knize *Terror and democracy in the Age of Stalin*,²³³ ve které se věnovala především rétorice stalinského teroru a jejímu vlivu funkcionáře. Zde už právě rezonovala otázka žádostí na odvolatelnost zkorumpovaných či svévolně jednajících funkcionářů. Hlavní myšlenky z této knihy poté rozpracovala v knize *Vytváření obrazu nepřítele*,²³⁴ ve které se zabývala stranickými čistkami v sovětském Rusku v období tzv. Velkého teroru. Zaměřovala se na lokální prostředí, které podle ní sehrálo v celém procesu stranických čistek velmi důležitou roli. Její mikrohistorický pohled na průběh čistek ve vybraných moskevských továrnách velmi dobře ukazuje, že teror by nedosáhl tak rozsáhlých rozměrů bez činnosti místních členů strany. Podle W. Goldman tak teror měl svou vlastní

²³⁰ J. PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 72–79; K. KAPLAN – P. PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Brno: Barister&Principal, 2001; K. KAPLAN, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha: Mladá fronta, 1992; situaci na Slovensku se věnuje Ján Pešek: srov. Ján PEŠEK, *Komunistická strana Slovenska. Dejiny politického subjektu*, Veda 2013.

²³¹ S. FITZPATRICK, *How The Mice Buriet the Cat: Scenes from the Great Purges of 1937 in the Russian Provinces*, In: *Russian Review*, roč. 52, č. 3 (1993), s. 299–320.

²³² Tyto své myšlenky vyjádřila také v knize: S. FITZPATRICK, *Každodenní stalinismus. Obyčejný život v neobyčejné době. Sovětské Rusko ve 30. letech*, Praha: Academia 2018.

²³³ Wendy Z. GOLDMAN, *Terror and Democracy in the Age of Stalin. The Social Dynamics of Repression*, New York: Cambridge 2007.

²³⁴ TÁŽ, *Vytváření obrazu nepřítele: Udávání a zastrasování ve stalinském Rusku*, Praha 2014.

sociální dynamiku, která byla velmi ovlivněna všudypřítomným strachem. Upozorňuje také na důležitost „nového slovníku“, který byl stranickými špičkami v rámci teroru vytvořen a poté vštěpován funkcionářům na všech úrovních. Ti si tak postupně přisvojovali slogany a hesla, která byla později aplikována v průběhu čistek. Používány tak byly např. pojmy „trockista“, „záškodník“, „nepřítel lidu“, „skrytý nepřítel“ aj.²³⁵ Přesně tento vzorec užívání specifických pojmů při „odhalování“ nepřítele bylo možné vysledovat také v průběhu stranických čistek nejen v Československu.

V poválečném období v zemích pod sovětskou sférou moci lze kořeny stranických čistek nalézt již v sovětsko-jugoslávském sporu, v němž šlo o nesouhlas J. V. Stalina s postupy J. B. Tita na Balkáně. Nesouhlas přerostl v dlouholetý spor a vykázaní Jugoslávie ze socialistického společenství. Již v souvislosti s Jugoslávií byla rétorika KSSS předzvěstí pozdějších forem „honby za zrádci a špiony.“ Celý spor poskytl Stalinovi dokonalou záminku pro hledání podobných zrádců uvnitř ostatních politických stran východního bloku. Cílem stranických čistek bylo především zastrašení komunistických špiček a zamezení ideologickým odchylkám od linie ustanovené KSSS v Moskvě.²³⁶ První obětí těchto čistek se stal maďarský ministr zahraničních věcí Lászlo Rajk, který byl spolu s dalšími sedmi představiteli KSM²³⁷ označen za „titoistu“, zrádce a špiona a v září 1949 odsouzen k trestu smrti. Proces s Rajkem byl prvním monstrprocesem, po kterém následovaly také čistky a procesy v Albánii – Koči Dodze, v Bulharsku – Trajko Kostov, v Rumunsku – Anna Paukerová a Lucretiu Pătrăscanu. Není tedy překvapivé, že se i v ostatních státech SSSR začali hledat v komunistických řadách „vnitřní zrádci“ a Československo nebylo výjimkou.

2.1 Kampaň „hledání vnitřních nepřátel“ uvnitř KSČ v Československu

Kampaň „hledání nepřátel uvnitř KSČ“ byla v podstatě jednou ze součástí rozsáhlého diskurzu o představě nepřítele, nabourávajícího vnitřní svět komunistického režimu. Obraz nepřítele byl v komunistickém režimu všudypřítomnou součástí každodenního života – byl konstruktem, který měl představovat protipól k nově se vytvářejícímu novému socialistickému člověku.²³⁸ Měl být negativním elementem, snažícím se o rozklad demokratického centralismu. Konkrétních obsahů konstruktů nepřítele bylo velké množství – záleželo, v jakém kontextu a pro jaké účely *obrazu nepřítele* režim užíval. Historička Denisa Nečasová vytyčila nejpoužívanější typy nepřátel, které komunistický režim vytvořil – buržoazie, kulak, katolický

²³⁵ *Tamtéž*, s. 35–37.

²³⁶ Vladimír NÁLEVKA, *Horké krize studené války*, Praha 2010, s. 32.

²³⁷ Komunistická strana Maďarska.

²³⁸ K této tématice blíže: D. NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno 2018.

kněz či Spojené státy americké (někdy obecněji zahrnuto pod „západního imperialistu“).²³⁹ Většina těchto typů nepřítelů rezonovala také v průběhu lokálních stranických čistek, a to především v obsahu jednotlivých diskuzí v rámci kampaně, v konkrétních nařčeních funkcionářů a dokládající jejich provinění.

Kampaň „hledání vnitřních nepřátel“ uvnitř KSČ z počátku zasáhla československé regiony. Rozhořela se již v roce 1949 a vrcholila zde mezi lety 1949–1950.²⁴⁰ Kampaň zasáhla nejprve karlovarský a olomoucký kraj. První větší lokální stranická čistka byla vyšetřována na jaře 1949 v Karlových Varech – tzv. karlovarský případ, ve kterém byl bezpečnostní tajemník Antonín Tannenbaum spolu s několika dalšími funkcionáři nařčen z údajného užívání diktátorských metod a porušování zásad demokratického centralismu.²⁴¹ Velmi podobná situace nastala v olomouckém kraji, kde byl v lednu 1950, v rámci tzv. olomouckého případu vyšetřován vedoucí tajemník KV KSČ Olomouc Josef Stavinoha. Ten byl stejně jako A. Tannenbaum označen za diktátora a mimo jiné také obviněn ze spolupráce s gestapem za druhé světové války.²⁴² Lokální stranické čistky v těchto dvou československých krajích se staly určitými „modelovými případy“, o kterých ÚV KSČ vytvořil rezoluce, zaslané na všechny krajské výbory v Československu. Měly být výstrahou, varující před tím, že by se stejní „zrádci“ či místní „diktátoři“ mohli nalézat i v jiných okresech či krajích. Ani jeden z těchto případů však nepřesáhl rámec daného kraje.²⁴³ Eskalaci celé situace přineslo až zatčení vedoucího tajemníka KV KSČ Brno Otto Šlinga²⁴⁴ na podzim roku 1950 a vedoucí organizačního oddělení Marie Švermové²⁴⁵, v té době zástupkyně generálního tajemníka ÚV KSČ. Rezoluce o „případu Otto Šlinga“ se na zasedání předsednictev krajských výborů dostala v listopadu 1950. Ve velké většině z nich následovaly na těchto schůzích ostré diskuze

²³⁹ TÁŽ, *Obrazy nepřítelů v Československu 1948–1956*, Brno 2020, s. 11.

²⁴⁰ M. LÓŽI, *Hledání nepřátel uvnitř KSČ. Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace v regionální perspektivě (podzim 1950–jaro 1951)*, Securitas Imperii, Praha 2018, sv. 32/1, s. 222–239.

²⁴¹ NA Praha, f. 1261/0/3 – Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954, sv. 11, a. j. 175, zápis č. 22 z rozšířené schůze předsednictva ÚV KSČ, konané dne 2. května 1949, zpráva o poměrech v krajské organizaci KSČ v Karlových Varech; M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha 2019, s. 150.

²⁴² Jeho vyšetřování vedlo k odsouzení na 18 let vězení. Srov. Srov. J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury na příkladu Šumperska a Zábřezska v letech 1945–1960*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015, s. 89.

²⁴³ K. KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno: Doplněk, 1999, s. 190.

²⁴⁴ V. KAŠKA, *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, Praha: Ústav pro studium totalitních režimů; Brno: Conditio humana, 2014, s. 159–178; Radek SLABOTÍNSKÝ, *Otto Šling – pokus o politický portrét komunistické funkcionáře*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV, Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Praha: Dokořán, s. 177–198; J. PERNES, *Mládež vede Brno. Otto Šling a jeho brněnská kariéra (1945–1960)*, *Soudobé dějiny*, roč. 11. č. 3, 2007, s. 45–60.

²⁴⁵ O **Marii Švermové** (1902–1992) více srov. J. PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha: Brána, 2006, s. 74–104; M. ŠVERMOVÁ, *Vzpomínky*, Praha: Futura, 2008.

a docházelo ze strany krajských funkcionářů k obviňování některých členů stranických orgánů z „diktátorských metod“ a nepřátelství ke straně, potažmo k lidově demokratickému systému.²⁴⁶ K propojení případu Otto Šlinga s jinými krajskými tajemníky došlo v Plzni, Ostravě, Ústí nad Labem a Bratislavě. Postupně tak vznikala skupina poměrně významných krajských komunistických funkcionářů, kteří byli zařazeni do tzv. procesu s krajskými tajemníky.²⁴⁷ Do čela tohoto procesu byla postavena jako hlavní obžalovaná Marie Švermová. Spolu s ní byli odsouzeni také krajské tajemníky Hanuš Lomský (Plzeň),²⁴⁸ Vítězslav Fuchs (Ostrava),²⁴⁹ Mikuláš Landa (Ústí nad Labem),²⁵⁰ a Ervín Polák (Bratislava).²⁵¹ Do procesu byl zahrnut také zástupce vedoucího kádrového oddělení ÚV KSČ Bedřich Hájek a později členka komise stranické kontroly Jarmila Taussigová.²⁵² Ve všech krajích došlo k odsouzení vedoucích tajemníků za značného přispění místních funkcionářů, kteří se vůči nim postupně velmi ostře vymezili.

Situace v Pardubickém kraji

Všechny tyto případy rezonovaly také v pardubickém kraji a nezůstaly zde bez odezvy. Pro výzkum daného období je nutné si uvědomit, že se tyto situace stávaly velmi příhodnými pro vyřizování osobních sporů a vznikal prostor pro intriky.²⁵³ Pro následující část textu je nutné přiblížit situaci v pardubické krajské stranické organizaci – KV KSČ. Ten byl totiž v kraji nejvyšší rozhodující instancí a jeho se také oba případy, které byly vyšetřovány, velmi úzce dotýkaly. V čele Krajského výboru KSČ Pardubice stál od května roku 1949 vedoucí tajemník Oldřich Vyhnálek, tou dobou pětatřicetiletý poslanec NS (srov. příloha 7 a 8).

Funkce jeho zástupců zastávali František Jičínský a Jiří Kotrch. U nich je nutné poznamenat, že oba pocházeli z jiných krajů a do Pardubického kraje byli ústředím přiděleni až

²⁴⁶ M. LÓŽI, *Hledání nepřátel uvnitř KSČ. Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace v regionální perspektivě (podzim 1950–jaro 1951)*, in: Securitas Imperii, Praha 2018, sv. 32/1, s. 222–239.

²⁴⁷ Otto Šling byl nakonec odsouzen v procesu s Rudolfem Slánským.

²⁴⁸ M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha 2019.

²⁴⁹ Srov. T. HEMZA, *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“*, Soudobé dějiny, 1–2/2017, s. 127–163.

²⁵⁰ Zřejmě odvolán dne 5. prosince 1950. Srov. T. HRADECKÝ, *Hodnocení činnosti krajského tajemníka KSČ Mikuláše Landy pohledem regionálních politických složek z doby před procesem*, in: Pavel Horák – Tomáš Hradecký a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století VIII.*, Ústí nad Orlicí 2013, s. 343–354; TÝŽ, *„Nejpokrokovější kraj v Československu“ Krajský národní výbor Ústeckého kraje v letech 1949–1960*. Praha 2017 s. 71–80; M. LÓŽI, *Dynamika vnitrostranického teroru na lokální úrovni v době pozdního stalinismu*, diplomová práce, ÚHSD FF UK, Praha 2014, 83–87.

²⁵¹ M. KABEŠOVÁ, *Andrej Kaboš a Ervín Polák. Odvolání vedoucí tajemníci KV KSS Bratislava v kontextu hledání „vnitřních zrádců“ počátkem 50. let 20. století*, Historický časopis 2/2021, roč. 69, s. 317–344.

²⁵² K. KAPLAN, *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, Praha 2002; J. PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006.

²⁵³ Na to ve svém výzkumu upozorňují: M BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha 2019, s. 130.

v roce 1949. Jiří Kotrch původně působil na Mělnicku a František Jičínský na Roudnicku a Kladensku. Oba tak přišli do prostředí, ve kterém neznali místní poměry a museli se rychle zorientovat. Přidělování stranou prověřených „schopných“ funkcionářů do vysokých funkcí v jim neznámých krajích, ke kterým neměli žádný vztah, nebylo v této době ničím ojedinělým. Mohlo ale být, a nejspíše i bylo, jednou z příčin, proč docházelo v krajských stranických organizacích v počátečním období komunistického režimu k názorovým rozepřím a různorodým problémům.²⁵⁴

Tabulka 11: Přehled vedoucích funkcionářů KV KSČ Pardubice v r. 1949.

Vedoucí funkcionáři KV KSČ 1949–1950	
Vedoucí tajemník	Oldřich Vyhnálek (*1914)
1. zástupce tajemníka	František Jičínský (*1906)
2. zástupce vedoucího tajemníka	Jiří Kotrch (*1920)
<i>Vedoucí jednotlivých oddělení</i>	
Průmyslu, obchodu a peněžnictví	František Jičínský (*1906)
Zemědělství	Zdeněk Malík
Organizačně-instruktážní	Jiří Kotrch (*1920)
Kádrové	Jiřina Doubnerová (* 1922)
Kulturně-propagační	Oldřich Hertík (* 1913)
Státní aparát	Ladislav Vlček

2.2 Tzv. Pardubický případ neboli případ „Kotrch a spol.“²⁵⁵

Projednávání karlovarského a olomouckého případu se nevyhnulo ani Pardubickému kraji. V květnu r. 1949, kdy byla na schůzi předsednictva KV KSČ Pardubice projednávána rezoluce o tzv. karlovarském případě, vedl dizkuzi nově zvolený vedoucí tajemník Oldřich Vyhnálek: „Po přečtení celého dopisu soudruh Vyhnálek navrhuje, aby členové předsednictva k celému případu diskutovali a poukázali, zda se podobné věci neobjevují i v našem kraji“²⁵⁶ Zde ještě nedošlo k žádnému „odhalování“ a „obviňování“ stranických kolegů. Členové chtěli zřejmě

²⁵⁴ Této problematice se ve svém komparativním výzkumu věnují: M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*. Praha 2019.

²⁵⁵ Tato část textu byla částečně publikována jako samostatná studie v konferenčním sborníku. Srov. M. KABEŠOVÁ, „Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s. Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu.“ *Čistky v KV KSČ Pardubice v letech 1949–1951*, in: Matěj Bekera – Monika Kabešová – Pavlína Parchanská, *České, slovenské a československé dějiny 20. století XIV.*, Hradec Králové 2020, s. 89–106.

²⁵⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 14, 9.5–5. 9. 1949, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 9. 5. 1949.

dostat prostor pro to, aby si věc promysleli, alespoň do další schůze. Nejspíše se chtěli mezi sebou neoficiálně poradit, s čím veřejně vystoupí. Především šlo ale o to, že měli možnost si rozmyslet, zda stojí za to přednést kritiku, vycházející z osobních antipatií a sporů. Mezitím byly informace o karlovarském případě postoupeny také všem OV v kraji, které se měly na svých schůzích k rezoluci vyjádřit a své závěry předat krajskému sekretariátu.

Usneseními z jednotlivých okresů se poté zabýval krajský výbor o týden později (dne 16. 5. 1949).²⁵⁷ Z diskuze jasně vyplývá, že k určitým rozhovorům došlo již na předchozí schůzi, ty se ovšem nedostaly do zápisu. V některých krajích Československa již tyto první diskuze posloužily k tomu, aby se „soudruzi“ osočovali navzájem, kdo je a kdo není „diktátor“, i když šlo většinou o vyřizování osobních účtů, a nakonec to nepřerostlo do takových rozměrů, aby byl někdo z kraje označen za „diktátora.“²⁵⁸ V Pardubickém kraji byla situace trochu odlišná. Problémem se ukázalo usnesení ze schůze OV KSČ Pardubice,²⁵⁹ jehož členové velmi ostře kritizovali krajský výbor strany – resp. některé jeho funkcionáře a volali po nápravě. Vedoucí tajemník Vyhnálek k usnesení zaujal velmi nejednoznačný postoj, patrně si nevěděl rady, jak s ním naložit, neboť žádná opravdová či domnělá pochybení KV přiznat nechtěl. Z počátku se k celé věci vyjádřil v tom smyslu, že to pouze ukazuje na nesprávnost personálního obsazení předsednictva OV, a především na jeho nedostatečnou politickou vyspělost. Předsednictvo nazval „rodící se frakcí,“ která má za cíl „rozbít práci na okrese.“ Aby však jednal jako „správný straník“, vyslovil i částečnou sebekritiku, kterou chtěl dát najevo, že je přístupný vyšetření celé věci: *„Jestliže je pravda, z čeho nás obviňují, nemůže ani jeden z nás zůstat na místech, které zastáváme, a pakliže se ukáže, že se toto obvinění nezakládá na pravdě, budeme muset z toho vyvodit ty nejkrajnější důsledky. Myslím, že práce KV se podstatně zlepšila a já osobně si na svoji čest sahat nedám.“*²⁶⁰ Po jeho úvodních slovech se rozběhla velmi živá diskuze, ve které mezi sebou funkcionáři řešili, zda by měla být kritika ze strany OV KSČ Pardubice postoupena ÚV KSČ a KSK.²⁶¹ Až v průběhu diskuze se začalo ukazovat, že velkému množství kritiky byl ze strany okresního výboru podroben především zástupce vedoucího tajemníka Jiří Kotrch a sám vedoucí tajemník Oldřich Vyhnálek. Jiří Kotrch byl obviňován z toho, že se u něj objevuje diktátorské jednání v souvislosti s jeho

²⁵⁷ *Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 16. 5. 1949.

²⁵⁸ Srov. T. HEMZA, *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům.“ Čistka v Krajských výborech KSČ v Ostravě a Českých Budějovicích v roce 1951*, s. 134.

²⁵⁹ Pozn. autorky. Bohužel veškeré archivní písemnosti, týkající se schůzí předsednictva a zasedání pléna OV KSČ Pardubice z roku 1949, které by měly být uloženy v SOKA Pardubice, zde chybí. Zajímavou skutečností však je, že všechny ostatní roky v archivu existují.

²⁶⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 14, 9.5–5. 9. 1949, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 16. 5. 1949, s. 11.

²⁶¹ Komise stranické kontroly.

činností na sekretariátu. Byl nařknut také z toho, že vyjednával, aby byla jeho žena Lumíra Kotrchová zvolena do předsednictva OV KSČ Pardubice. I přes to, že kritika Jiřího Kotrcha ze strany okresních funkcionářů byla poměrně ostrá, většina členů předsednictva KV se ho zastala. Shodli se na tom, že mohl někdy působit, kvůli svému důslednému jednání na ostatní lidi nepříjemně. Bezpečnostní referent KNV Dominik Stehlík uznal, že někdy Kotrchovo jednání může vyznít poněkud prudčeji, ocenil ale jeho profesní přínos: *„je ostřejší povahy jako já, jedno co však u něho je, že je důsledný ve své práci. Je možné, že ve svém jednání použije i špatné formy.“*²⁶² V podobném duchu vyznívaly i názory ostatních členů předsednictva KV KSČ – velmi chválili práci Jiřího Kotrcha, kterou odváděl pro krajský výbor, i když připouštěli, že jeho přístup k lidem nebyl vždy úplně korektní. Ve většině vyjádření ale převažovala pracovní pozitiva. V tomto smyslu se k němu vyslovili také předseda KNV Josef Pospíšil: *„[...] co se týká soudruha Kotrcha, můžu říct, že udělal kus práce. Je pravda, že formy jsou někdy jiné. Není psycholog, a to mu chybí“*²⁶³ a tajemnice kádrového oddělení KV KSČ Jiřina Doubnerová: *„pokud jsem poznala soudruha Kotrcha, neřekla bych, že je ctižádostivý, ale že je pracovitý a che mít všechny věci v pořádku.“*²⁶⁴ Sám Jiří Kotrch se ke všemu vyslovil poměrně sebekriticky, neboť sám přiznal, že určitých chyb se dopustit mohl: *„Já vím, a dobře mě hodnotí soudruh Pospíšil, když říká, že nejsem psycholog, já jsem si vědom, že jsem se určitých chyb dopustil a chci, abych byl za ně kritisován, a po případě, kdyby byly takového rázu, i odsouzen.“*²⁶⁵ Závěrečného slova diskuze se ujal vedoucí tajemník Oldřich Vyhnálek, který se snažil ostatní členy předsednictva povzbudit, aby se kvůli stížnostem nenechali otrávit ve své práci, ale naopak se snažili semknout a držet pospolu proti všem pomluvám. Všechny stížnosti proti svému zástupci Kotrchovi viděl jako neopodstatněné – podle něj vznikly především z toho důvodu, že je Kotrch velmi důsledný ve své práci (provádění kontrol) a „méně politicky vyspělí soudruzi“ jeho přístup neumějí přijmout: *„soudruh Kotrch je vyspělý funkcionář a dovolím si říci, že po organizační stránce nám to klapě. Myslím, že je provádění kontroly v této etapě nejdůležitější, a to právě soudruh Kotrch provádí do všech důsledků, až je s tím někdy protivný [...] Má ovšem svůj způsob jednání.“*²⁶⁶ Celé své vystoupení zakončil názorem: *„nejsem si vědom, že bychom v nějakém případě porušovali vnitrostranickou demokracii. Navrhují ale,*

²⁶² SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 14, 9.5–5. 9. 1949, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 16. 5. 1949, s. 13.

²⁶³ *Tamtéž.*

²⁶⁴ *Tamtéž.*

²⁶⁵ *Tamtéž*, s. 15.

²⁶⁶ *Tamtéž*, s. 14.

*aby byla celá věc předána ústřednímu výboru KSČ a Komisi stranické kontroly k vyšetření.*²⁶⁷ Stížnosti vůči vedoucímu tajemníkovi Vyhnálkovi prozatím řešeny nebyly.

Na příštím předsednictvu byla schválena rezoluce KV ke karlovarskému případu. Svým vyjádřením v něm si ale jeho členové docela protiřekli, neboť na jednu stranu souhlasili s opatřením předsednictva ÚV KSČ a konstatovali, že „v našem kraji se od krajských a okresních funkcionářů podobné věci nejeví“, ale skoro vzápětí uvedli, že je nutné: „poukázat na slabiny v okresích, kde naši soudruzi na OV ještě nebyli na takové politické výši, aby správně diskutovali kriticky a sebekriticky k tomuto případu [...] a [...] předsednictvo KV KSČ odmítá způsob diskuze, jaká se objevila na předsednictvu OV v Pardubicích.“²⁶⁸ Zajímavé je, že na této schůzi se už vůbec neřešily stížnosti a připomínky původně směřované na Jiřího Kotrcha. Zřejmě to bylo prozatím bráno jako uzavřené, jelikož se ho v předešlém týdnu většina přítomných členů předsednictva zastala. Začalo se ale jednat o vedoucímu tajemníkovi Vyhnálkovi, a to na jeho vlastní žádost. Z jeho prohlášení je více než zřejmé, že určité pomluvy o něm kolovaly již od r. 1948, kdy kandidoval za pardubický kraj na post poslance NS, a tohle viděl jako vhodnou příležitost k očištění své pověsti: „Já přeci musím mít zájem na tom, aby celá moje věc byla do důsledku vyřešena. Je přece jasné, že od mého kandidování na poslance byly vedeny proti mně soustavné útoky.“²⁶⁹ Vyžádal si proto radu od předsednictva, zda má celý případ vyřešit komise složená z okresu a kraje nebo má být požádán ÚV KSČ. Někteří členové předsednictva si přáli, aby se věc vyšetřila pouze v rámci kraje. Vedoucí kádrového oddělení Jiřina Doubnerová se obávala, aby si to dokonce ústřední vedení strany nevyložilo jako jejich pracovní neschopnost: „Já se domnívám, že by celý případ mohla vyřešit krajská komise. Ze sobotního jednání vyplynulo, že se jedná o pomluvy vůči soudruhu Vyhnálkovi a myslím, že bychom toto mohli vyřešit sami bez ústředí [...] Já bych nerada, aby ÚV mělo dojem, že neumíme zde vyřešit tyto problémy.“²⁷⁰ Připojil se k ní také člen předsednictva Václav Ouzký: „Já bych se přikláněl k soudružce Doubnerové, aby tento případ jsme vyřešili zde. Bylo by dobré dát dohromady základní materiál a pak na základě tohoto materiálu bylo přizváno ÚV k dořešení celé věci.“²⁷¹ Proti jejich názoru se však vymezil bezpečnostní referent KNV Dominik Stehlík a předseda KV KSČ Josef Beran: „Já myslím, abychom celou záležitost soudruha Vyhnálka, jelikož se jedná o krajského politického tajemníka a poslance, dali k prošetření ÚV. (pozn. Beran) [...] Nemáme zde v Pardubicích takové kádry, které by byly

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 23. 5. 1949, s. 6.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Tamtéž.

schopny udělat celé věci konec. Myslím, že tuto věc nevyřeší žádný soudruh z Pardubic. Tato celá věc má hlubší příčiny a toto se již opakuje několikrát. Dávám návrh, abychom požádali o prošetření ÚV. (pozn. Stehlík).²⁷² Nejspíš i na základě jejich doporučení a názorů se nakonec předsednictvo shodlo, že by měla být celá věc předána ÚV KSČ, neboť se domnívali, že by případ krajského vedoucího tajemníka neměli řešit pouze krajszí funkcionáři. Celý případ byl tedy předán k vyšetření Komisi stranické kontroly, která se ihned pustila do vyšetřování.²⁷³

Konečná rezoluce předsednictva KV KSČ, kterou obsahově formuloval O. Vyhnálek byla dokončena až na schůzi dne 7. 6. 1949. V archivních písemnostech se její znění nenachází, ale podle obsahu diskuze je více než zřejmé, že se v ní předsednictvo KV distancovalo od kritiky OV KSČ Pardubice, protože podle něj neměli okresní funkcionáři ke svému postoji dostatečné důkazy. Své hledisko k celé věci opět vyjádřil razantně předseda KNV Jiří Pospíšil, který uvedl: „já se domnívám, že se zde žádné zjevy diktátorství neprojeví. Myslím, že když soudruh Kotrch některého soudruha přimáčknu ke zdi, to znamená, když žádal splnění úkolů, že to ještě není žádný diktátorský přestupek.“²⁷⁴ Vyšetřování Oldřicha Vyhnálka KSK nakonec dospělo k názoru, že se v jeho případě jednalo opravdu pouze o pomluvy.²⁷⁵ Tím, že chybí zápisy ze schůzí předsednictva OV KSČ Pardubice v roce 1949, je velmi těžké dohledat, zda a jakým způsobem byli členové okresního výboru za svou kritiku potrestáni. Prozatím jediným dohledaným případem je sesazení vedoucího tajemníka OV KSČ Obziny z jeho funkce.²⁷⁶

Na počátku r. 1950 se situace v KV KSČ Pardubice změnila. Dne 2. února 1950²⁷⁷ byl ve funkci vedoucího tajemníka Oldřich Vyhnálek nahrazen Františkem Jičínským (srov. příloha 9). Odchod Oldřicha Vyhnálka z této funkce nejspíš nesouvisel s událostmi z předešlého roku. I nadále zůstal poslancem Národní shromáždění až do konce svého mandátu v r. 1954 a od roku 1950 zastával funkci vedoucího tajemníka²⁷⁸ Československé obce sokolské.²⁷⁹

²⁷² *Tamtéž.*

²⁷³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, katr. 14, 9.5–5. 9. 1949, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 30. 5. 1949, s. 2.

²⁷⁴ *Tamtéž*, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 7. 6. 1949, s. 3.

²⁷⁵ S Oldřichem Vyhnálkem bylo na konci roku 1950 zahájeno ještě jedno disciplinární řízení, ve kterém se později angažovala opět KSK. V tomto vyšetřování šlo o nařčení O. Vyhnálka za jeho domnělou činnost v Kuratoriu pro výchovu mládeže (měl nosit i uniformu a zbraň) za okupace, které zaznělo na schůzi závodní organizace n. p. Elektoroisola Pardubice. Disciplinární oddělení KV KSČ Pardubice i Komise stranické kontroly ale na základě vyšetřování dospěly k závěru, že šlo pouze o ničím nepodložená tvrzení. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 90, Disciplinární řízení s Oldřichem Vyhnálkem – 1950.

²⁷⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, f. 91, disciplinární řízení – případ s. Karla Krčmy, s. 25.

²⁷⁷ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, Zápis č. 6 ze schůze předsednictva ÚV KSČ dne 2. února 1950, návrh na schválení vedoucího tajemníka kraje Pardubice.

²⁷⁸ *Tamtéž.*

²⁷⁹ Organizace fungující v letech 1946–1956.

Projednávání olomouckého případu

Dalším regionální kauzou, vyšetřovanou KSK byl tzv. olomoucký případ. Jeho vyústěním bylo uvalení vazby na vedoucího tajemníka KV KSČ Olomouc Josefa Stavinohu v lednu 1950,²⁸⁰ který byl stejně jako A. Tannenbaum obviněn z diktátorských metod a také ze spolupráce s gestapem za války.²⁸¹ Po zatčení Stavinohy ÚV opět připravil rezoluci, která měla být novým impulsem k „ostrážitosti a bdělosti“ všech straníků, a především nové diskuzi ve stranických orgánech. Olomoucký případ se tak dostal k projednání KV KSČ Pardubice dne 11. 2. 1950.²⁸² Oproti projednávání případu z Karlových Varů nedošlo k „objevení“ žádných větších problémů uvnitř krajského výboru. Celá diskuze se tedy nesla spíše v duchu toho, co vše je nutné ještě v kraji a stranické práci zlepšit, aby k podobným událostem nedocházelo. V podobném duchu se vyjádřil také vedoucí tajemník František Jičínský: „*Učit soudruhy, aby šli za svým podezřením do důsledku. [...] Učit se snášet kritiku, kritizovat, učit soudruhy kritizovat, i když v počátcích kritika nebude vždy správná, odmítat ovšem žvanění.*“²⁸³

Velmi kladně byla schůze a její závěry hodnoceny instruktorkou ÚV KSČ Marií Šplíchalovou, která ve své zprávě uvedla, že diskuze byla vedena v přátelském duchu.²⁸⁴ Je možné, že tento názor do zprávy uvedla pouze pro to, aby to dobře vypadalo, ale jejímu tvrzení napovídá také fakt, že v diskuzi nezazněly skoro žádné připomínky, které by k sobě měli jednotliví členové navzájem. Jedinou výjimku tvořil předseda KV KSČ Josef Beran, který využil přítomnosti instruktorky k tomu, aby si před ní stěžoval: „*připadá mě, že jsem na kraji úplně zbytečný, že stačím tak na to řízení schůze, nejsem zván na žádné porady, cítím jakýsi chlad. Myslel jsem, že se to pod vedením s. Jičínského změní, ale nezměnilo se nic.*“²⁸⁵ V tomto případě se však jednalo spíše o osobní antipatie a jakési soupeření mezi vedoucím tajemníkem a předsedou KV KSČ o tom, kdo má více informací. Z historického hlediska je více než jisté, že hlavní slovo na krajských výborech měli vedoucí tajemníci a předsedové byli méně významní. Počinání Josefa Berana ukazuje, že předpokládal, že ve funkci předsedy bude mít více pravomocí. Několik členů předsednictva se k vyjádření předsedy vyslovilo s názorem, že určitý odstup má spíše Beran k nim ostatním. Poměry v krajském výboru tedy nebyly úplně

²⁸⁰ K. KAPLAN, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, s. 91–92; J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*, s. 89.

²⁸¹ Josef Stavinoha byl nakonec odsouzen k 18 letům vězení. Srov. J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie ...*, s. 90.

²⁸² NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 55, arch. j. 321, zpráva ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 20. února 1950, s. 80.

²⁸³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 33, kart. 16, 23.1–20. 3. 1950, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice konané dne 11. 2. 1950, s. 1.

²⁸⁴ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 58, arch. j. 332, zpráva z instruktáže kraje Pardubice dne 11. 2. 1950, s. 98.

²⁸⁵ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 55, arch. j. 321, zpráva ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 20. února 1950, s. 83.

příznivé. Nedosahovalo to však takové míry, aby někdo z členů předsednictva přistoupil k tak velké kritice, aby se to muselo dále řešit.

Případ Otto Šling a odhalení frakční skupiny Kotrch. a spol.²⁸⁶

V Pardubickém kraji se tedy obdobný případ, jakým byl ten Stavinohův z Olomouce, neobjevil. Jiná situace však nastala v Brně, kde se od funkcionářů začaly objevovat stížnosti na postupy vedoucího tajemníka KV KSČ, kterým byl Otto Šling.²⁸⁷ Při prvním projednávání stížností na jeho osobu se ho ÚV KSČ zastal. Postupně však na ústředí začaly přibývat stížnosti, které již nešlo dále ignorovat a situace vygradovala v květnu 1950, kdy členka KSK Jarmila Taussigová předložila za Komisi stranické kontroly oficiální kritický postoj ke stavu krajského výboru v Brně. Otto Šling byl nakonec 6. 10. 1950 zatčen a mohl se rozběhnout rozsáhlejší proces, neboť šetření okolo Otto Šlinga již nezůstalo pouze na regionální úrovni, ale získalo celostátní rozměr. Následující období bylo poznamenáno intenzivními stranickými čistkami v jednotlivých krajích, kde se hledali „diktátoři“ užívající metod „šlingovštiny“.

V Pardubickém kraji k určitému vyhocení situace došlo již v srpnu 1950, kdy se začal projednávat dopis adresovaný předsedovi KV KSČ Josefu Beranovi a vedoucímu tajemníkovi KV KSČ Františkovi Jičínskému, ve kterém prováděla sebekritiku bývalá kádrová tajemnice krajského výboru Jiřina Doubnerová. V něm se doznávala k tomu, že na kraji vznikla skupina funkcionářů, jejíž byla součástí, a kteří se sami nazývali „kolektivem“ – J. Kotrch, M. Beranová, K. Krčma a M. Šplíchalová²⁸⁸, později Z. Malík, zastávali stejné názory, společně se radili a často docházeli k neobjektivním stanoviskům, na základě kterých dopředu jednali o osudu některých lidí, které pak předkládali předsednictvu ke schválení. Po několika takových případech si Jiřina Doubnerová začala uvědomovat, že jejich jednání již nepomáhá rozvoji kraji, ale začíná v určitých ohledech zacházet do extrému. Chtěla tedy, aby změnili své jednání a svěřila se s tím celému „kolektivu.“ Ti však nic měnit nechtěli, a tak mezi nimi začalo

²⁸⁶ Částečně se studiu osoby Jiřího Kotrcha, jakožto lokálního „diktátora“ věnují podkapitoly diplomové práce Mariána Lóžiho. Srov. M. LÓŽI, *Dynamika vnitrostranického teroru na lokální úrovni v době pozdního stalinismu*, diplomová práce, ÚHSD FF UK, Praha 2014, s. 60–64, 87–91.

²⁸⁷ R. SLABOTÍNSKÝ, *Otto Šling – pokus o politický portrét komunistické funkcionáře*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV, s. 177–198; V. KAŠKA, *Neukáznění a neagažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*, s. 159–178.

²⁸⁸ **Marie Šplíchalová** (* 1921), roz. Mouchová. Narodena do rodiny zemědělece. Vystudovala dvouletou obchodní školu a v roce 1940 nastoupila jako úřednice do stavitelské firmy v Plzni. Do KSČ vstoupila již v roce 1938. Za války se provdala a na dva roky (1942–1944) odjela za manželem do Německa, který byl totálně nasazen. Po otěhotnění se navrátila zpět do Čech. Po válce vstoupila do KSČ a stala se členkou OV KSČ v Košířích, kde postupně povýšila do funkce vedoucí tajemnice. V roce 1948 odešla do Prahy na ÚV KSČ, kde pracovala jako členka KSK a později instruktorkou ÚV KSČ pro kraj Pardubice. Mezi lety 1949–1953 byla poslankyní Národního shromáždění. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 11.

docházet k rozepřím. V dopise dále sdělovala, že se svým novým pohledem na situaci šla také za vedoucím tajemníkem F. Jičínským, který jí podle jejích slov „často dával při rozmluvě za pravdu, ale nedovedl nijak zasáhnout a uchýloval se ke kompromisnímu řešení.“²⁸⁹ Vzhledem k tomu, že za hlavní osobu v celém „kolektivu“ označila Jiřího Kotrcha (srov. příloha 10), rozhodlo se předsednictvo krajského výboru přistoupit k jeho prověrce na mimořádné schůzi dne 29. 8. 1950. Jako hlavní důvod prověrky byly uvedeny stížnosti na jeho přístup k lidem, který se zřejmě od r. 1949 nezměnil. Na schůzi většina členů opět chválila jeho organizační schopnosti a také to, že je své práci opravdu oddán. Z některých příspěvků ale vyplynulo, že měl vznětlivou povahu a spoustu věcí nedokázal vyřešit s chladnou hlavou. To zapříčinilo, že na některých odděleních vytvářel určitou atmosféru strachu, což přiznal i druhý zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ Karel Krčma: „Kotrch není špatný chlap, ale prosazuje své věci a chce to mít [...] Když dostanou tajemníci od s. Kotrcha úkol, tak lítají jako splašení.“²⁹⁰ Velkou nedůvěrou v jeho osobu projevila hlavně poslankyně Pavla Šimonková: „Autorita s. Kotrcha šla tak daleko, že [...] neotevřel nikdo ani pus. [...] Pak to dělá dojem, že s. Kotrch je na sekretariátě bůh a nikdo se k němu nevyjádří.“²⁹¹ V jeho charakteristice bylo také uvedeno, že: „často se staví do pozice kritika, kde vidí, že to nejde tak, jak by si on jako theoreticky vyspělý přál. Jeho kritika se někdy jeví jako kritika pro kritiku. Je radikálně založen a méně uvážlivý. Má sklon k poručnictví, méně trpělivosti se stálým přesvědčováním [...] straně je oddán celou bytostí.“²⁹² Velmi pragmaticky se k celé situaci postavil také předseda KNV J. Pospíšil, který sice uznal, že J. Kotrch pomohl krajskému výboru po stranické a pracovní stránce, ale je třeba, aby zlepšil své jednání s lidmi: „po stránce povahové se málo změnil. Soudruh Kotrch to musí sám uznat [...] my si musíme uvědomit, že záleží nejen na tom, aby byl funkcionář politicky uvědomělý, aby měl kvality theoretické, ale aby se naučil dělat s dobrým poměrem k lidem. Když to bude dělat s. Kotrch tak dále – slyším takové řeči – tak polovina tajemníků z krajského sekretariátu uteče. A to není potřeba. Je třeba to dělat bolševickým způsobem.“²⁹³ Předseda KV Josef Beran měl k jeho jednání se spolupracovníky také výhrady: „neumí přijít jako člověk k člověku a jednat s ním sdílně. Dělá si z lidí nepřátele, kteří to přenášejí dále a pak se o něm mluví [...] má ve zvyku vše vymáhat a říkat, že to musí být.“²⁹⁴

²⁸⁹ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 55, arch. j. 321, materiál pro schůzi předsednictva KV KSČ dne 11. listopadu 1950, s. 9.

²⁹⁰ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, zpráva z mimořádné schůze předsednictva KV KSČ Pardubice dne 29. 8. 1950, s. 21.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž, s. 22.

²⁹³ Tamtéž, s. 24.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 26.

I přes všechny negativní názory ohledně jeho povahy, vystupování a jednání s lidmi, nejspíš převážilo jeho pracovní nasazení, neboť na základě jednomyslného hlasování předsednictva prověrkou prošel.²⁹⁵ Všichni se ale shodli na tom, že J. Kotrch musí na svém jednání zapracovat a vylepšit jej: „*soudruh Kotrch velmi stojí za to, aby se mu pomohlo [...] je potřeba, aby teorii, co v sobě s. Kotrch má, co nejširěji aplikoval na praktický život v největší prospěch strany v kraji [...] jestli si vezme k srdci dnešní prověrku a bude se snažit povahově změnit, tak může být velkým přínosem pro náš kraj a je potřeba, abychom mu to připomínali při každé příležitosti.*“²⁹⁶ Situace kolem Jiřího Kotrcha tedy zase utichla. Nebylo tomu však na dlouhou dobu.

O tři měsíce později, dne 28. 11. 1950, se na šestnáctihodinové schůzi začal krajský výbor KSČ Pardubice zabývat rezolucí ÚV KSČ o poměrech v Brněnském kraji: „*O odhalení nepřátelského agenta v Brně a o odstranění politických následků jeho činnosti.*“²⁹⁷ Ta byla roznětkou k opětovnému projednávání dopisu J. Doubnerové ze srpna 1950. Na schůzi byla přizvána i jeho autorka, dále poslankyně Pavla Šimonková a bývalá vedoucí redaktorka Východočeské záře Milada Beranová (tou dobou na tiskovém oddělení ÚV KSČ).²⁹⁸ Zde opět zaznělo mnoho výhrad vůči Jiřímu Kotrchovi, kterého kritizovala především Jiřina Doubnerová a spolu s ní i Pavla Šimonková. Nařkly ho ze sklonů k diktátorství a nesprávného poměru k lidem a straně. Poprvé zazněla kritika dosazení jeho manželky Lumíry, zastávající do té doby místo vedoucí KPŠ,²⁹⁹ na pozici vedoucí organizačně-instruktorského oddělení. Kritizováno to bylo hlavně kvůli tomu, že toto oddělení spadalo právě pod Kotrcha. V diskuzi zaznívaly hlasy, že nahradila v nové funkci Antonína Kroužila, který se předtím odvážil Kotrcha kritizovat. Dále také Kotrchovi přitížilo prohlášení Šimonkové, která uvedla, že v ÚPŠ³⁰⁰ ve Slapech, kde v tu chvíli studovala, instruktor Lenc při probírání resoluce z Brna sebekriticky přiznal, že „*nejvíce metody z Brna přenášel jako instruktor právě do Pardubic.*“³⁰¹ Mimořádné schůze se účastnil také instruktor ÚV KSČ Vladko Pavlů, který vycítil v diskuzi „*rozpory starého data mezi*

²⁹⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ, inv. j. 33, kart. 19, zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice, konaná dne 29. srpna 1950, s. 15.

²⁹⁶ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, zpráva z mimořádné schůze předsednictva KV KSČ Pardubice dne 29. 8. 1950, s. 214

²⁹⁷ *Tamtéž*, materiál pro schůzi předsednictva KV KSČ dne 13. listopadu 1950, s. 13.

²⁹⁸ Na postu šéfredaktora Východočeské záře ji vystřídal **Jan Vencovský** (*22. 8. 1914). Člen strany od r. 1945, původním povoláním učitel. Absolvent KPŠ. Srov. NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, Zpráva o prověrce pracovišť, s. 84.

²⁹⁹ Pozn. Krajská politická škola.

³⁰⁰ Ústřední politická škola.

³⁰¹ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, Vladko Pavlů – zpráva z mimořádné schůze PKV v Pardubicích dne 28. 11. 1950 k projednávání resoluce sekretariátu ÚV KSČ o případu Šlinga, s. 4.

*funkcionáři PKV a některými sekretáři (zejména Kotrchem).*³⁰² Podařilo se mu velmi dobře zachytit atmosféru, která na sekretariátě a potažmo předsednictvu v té době panovala. Uváděl, i podle svých předešlých návštěv, že vedoucí tajemník KV KSČ František Jičínský je ovlivněn svým zástupcem Kotrchem a dokonce vyslovil myšlenku „že je mu stávající stav příjemný a vyhovující [...] domnívám se, že krajské organizaci i s. Kotrchovi by velmi prospělo, kdyby byl dán do jiného kraje a to velmi rychle.“³⁰³ Ani sám instruktor tedy neměl dojem, že by kritika na adresu Kotrcha byla do té míry závažná, že by s ním mělo být zahájeno disciplinární řízení. Vyslovil ve své zprávě pro ústředí velmi zajímavou myšlenku, kterou bylo možné do určité míry vztáhnout na většinu okresů a krajů v Československu, kde vznikly rozpory mezi staršími funkcionáři a nové příchozí generací: „myslím, že v neposlední řadě jsou to i důsledky toho, že všechny vedoucí kádry v aparátě jsou lidé z jiných krajů a že tato pomoc Pardubicím s cizími kádry byla částečně přehnána.“

Když byla zhruba o dva týdny později, 17. 12. 1950, sepsána rezoluce KV KSČ Pardubice k brněnskému případu, v jejím textu již plně zaznívaly výhrady na adresu Kotrcha: „u některých soudruhů, zejména s. Kotrcha, se projevilo potlačování kritiky zastrašovacími metodami. S tím v přímé souvislosti jsou diktátorské metody, jež vyvolávaly nepříznivé ovzduší v krajské organizaci, což se přeneslo na některé okresní funkcionáře. [...] tento stav byl zapříčiněn existencí skupiny, sestávající se ze s. Kotrcha, s. Šplíchalové, s. Doubnerové, s. Krčmy, s. Beranové, později s. Malíka za vědomí s. Jičínského. S. Doubnerová prospěla tím, že v mimořádném předsednictvu KV ve své upřímné sebekritice přiznala.“³⁰⁴ Na zasedání předsednictva došlo k rozhodnutí o okamžitém odvolání Jiřího Kotrcha ze všech jeho funkcí, stejně tak i u Karla Krčmy, Zdenka Malíka a Milady Beranové s tím, že s nimi bude zahájeno disciplinární řízení a celý případ postoupen ÚV KSČ a KSK. Celý krajský výbor také žádal, aby ÚV KSČ „vyvodil důsledky z nesprávné práce s. Šplíchalové, která jako ústřední instruktorka zanesla do kraje všechny podstatné chyby.“³⁰⁵ I přes to, že vedoucího tajemníka Františka Jičínského uvedli jako osobu, která o jednání skupiny věděla, nenavrhovali pro něj zatím žádné potrestání. Z celého vyjádření je ale vcelku jasné, že mu doporučili, pokud nechce následovat osudu ostatních, že musí více spolupracovat s celým předsednictvem. V pozdějším soukromém rozhovoru s instruktorem ÚV KSČ Vladkem Pavlů ale Jičínský přiznal, že i když mu nebyla předsednictvem vyslovena nedůvěra, cítil se do určité míry spoluzodpovědný za

³⁰² *Tamtéž*, s. 5.

³⁰³ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, Vladko Pavlů – zpráva z mimořádné schůze PKV v Pardubicích dne 28. 11. 1950 k projednávání rezoluce sekretariátu ÚV KSČ o případu Šlinga, s. 5.

³⁰⁴ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 16, arch. j. 206, KV KSČ Pardubice dne 17. 12. 1950, s. 1.

³⁰⁵ *Tamtéž*, s. 2.

celou situaci a nebyl si jistý, že by dále funkci vedoucího krajského tajemníka zvládnul. Ve své funkci však prozatím zůstal. Osobní rozhovor s instruktorem vedl také Jiří Kotrch, Karel Krmča a Zdeněk Malík. Kotrch mu sdělil, že se k rozhodnutí KV odvolá, Karel Krčma v obvinění viděl spiknutí v čele s Pavlou Šimonkovou a Zdeněk Malík si dokonce stěžoval, že mu na chodbě během zasedání KV člen KSK Karel Doubner³⁰⁶: „*spílal a šermoval pěští před obličejem [...] že ho to prý tak ohromilo, že si ani netroufnul hlasovat proti resoluci.*“³⁰⁷

Disciplinární řízení a vyšetřování členů z „pardubického případu“ a jejich další osudy

Disciplinární řízení se Zdeňkem Malíkem bylo uzavřeno jako první, v polovině ledna 1951, a byla mu udělena stranická důtka s výstrahou. Poté požádal, aby byl krajským výborem přidělen k práci do některé z masových organizací, což mu bylo ale zamítnuto.³⁰⁸ To však ještě netušil, že závěr vyšetřování KSK bude poněkud ostřejší, protože ta navrhovala také jeho vyloučení ze strany.³⁰⁹ Tvrdší potrestání mu bylo stanoveno nejspíše pro to, že u něj bylo možné přímo poukázat na „spojení“ s krajským výborem v Brně, kde půl roku (listopad 1948–březen 1949) působil jako zástupce vedoucího tajemníka Otto Šlinga. Po vyloučení z KSČ odešel za prací do Ostravských dolů a později se vrátil do Pardubic, kde pracoval jako dělník ve stavebnictví. Karlu Krčmovi byla udělena důtka s výstrahou a byl propuštěn z krajského aparátu.³¹⁰ Poté se půl roku živil jako dělník, než odešel do pozice vedoucího technické skupiny v n. p. Stavomontáž v Pardubicích, kde se postupně vypracoval do postu ředitele. Spolu s Krčmou byla disciplinárnímu řízení podrobena také jeho žena Anna Krčmová,³¹¹ která byla obviněna z „*nedůvěry strany... že znala hrubý způsob jednání a špatnou povahu Kotrcha, obhajovala ho a ... prohlašovala, že celý případ Kotrchův je jenom humbug.*“³¹² Na základě toho jí byla udělena také důtka s výstrahou. V jednom ze zápisů z jednání před disciplinární komisí Anna Krčmová vyslovila domněnku, že celé šetření s ní je prováděno pouze z toho

³⁰⁶ Člen KSK v období listopad 1948 – prosince 1951. Manžel Jiřiny Doubnerové.

³⁰⁷ NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 58, arch. j. 332, Spěšné hlášení – dodatek ke schůzi KV KSČ Pardubice dne 16. 12. 1950, s. 373.

³⁰⁸ *Tamtéž*, s. 408.

³⁰⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 5; Východočeská zář, r. 7, č. 12, s. 5.

³¹⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 91, disciplinární řízení – případ s. Karla Krčmy.

³¹¹ **Anna Krčmová** (*1925) roz. Mouchová, narozena do zemědělské rodiny, původní profesí obchodní příručí, později zemědělská praktikantka. Do KSČ vstoupila v roce 1947 a od roku 1948 prošla několika stranickými – funkcemi – členka MV, později OV KSČ Chrudim (administrativní síla). V roce 1949 absolvovala šestitýdenní KPŠ a v lednu 1950 se stala kádrovou tajemnicí KV KSČ Pardubice. Manželka krajského funkcionáře Karla Krčmy a sestra instruktorky ÚV KSČ Marie Šplíchalové. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 91, disciplinární případ – Krčmová Anna, bývalá kádrová taj. KV KSČ Pardubice, s. 3.

³¹² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 91, disciplinární případ – Krčmová Anna, bývalá kádrová taj. KV KSČ Pardubice, s. 1.

důvodu, že je ženou Karla Krčmy a sestrou instruktorky ÚV KSČ Marie Šplíchalové. Členové komise však tuto její poznámku přešli bez povšimnutí. Nejspíše bylo její tvrzení blízké pravdě.

V březnu 1951 vystoupila velmi ostře proti Kotrchově skupině na plenárním zasedání KV KSČ členka KSK Jarmila Taussigová³¹³: „*Kotrchova frakce byla odnoží protistátního spiknutí vedeného Švermovou a Šlingem.*“³¹⁴ Kotrcha označila za „*agenta Švermové, kterého si Švermová dlouho pěstovala.*“ Záznam jejího vystoupení na plénu byl vydán v krajském periodiku Východočeská Zář pod názvem *Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu.*³¹⁵ Jiří Kotrch byl vyloučen z KSČ a bylo na něho podáno trestní oznámení. Než došlo k jeho zatčení, pracoval chvíli v závodu Rybitví.³¹⁶ Zadržen byl StB dne 24. 3. 1951 a týden držen ve vazbě. Poté, co byl prohlášen za osobu státně nespolehlivou, byla jeho rodina vystěhována z bytu. K jeho opětovnému zatčení došlo za půl roku, v září 1951, kdy byl krajským soudem odsouzen ke třem letům odnětí svobody za „*ochuzení sekretariátu KV KSČ o 80.000,- Kčs., za které nechal vyrobit neonový nápis na sekretariát a za nakoupení psacích strojů pro sekretariát.*“³¹⁷ Je tedy více než zřejmé, že tento rozsudek, který zazněl před soudem, byl vykonstruovaný. Výkon trestu nastoupil v Jáchymovských dolech, kde pracoval i po uplynutí trestu až do r. 1960.³¹⁸ Od roku 1960–1962 působil jako pomocný dělník a následující tři roky pracoval jako topič v papírnách ve Štětí. Jeho žena, Lumíra Kotrchová byla také vyloučena z KSČ a zbavena svých funkcí.³¹⁹ Poté, co byl manžel odsouzen, odešla Ostravy, kde pracovala jako brigádnice. Celá situace na ni však dolehla a nervově se zhroutila. Po převezení do opavského Ústavu pro duševně choré po týdenní hospitalizaci, dne 20. 11. 1951 spáchala sebevraždu.³²⁰ Miladě Beranové a Marii Šplíchalové byla na základě rozhodnutí KSK udělena stranická důtka s výstrahou a obě propuštěny z aparátu KSČ.³²¹ Marie Šplíchalová po propuštění z Ústředního

³¹³ O Jarmile Taussigové-Potůčkové více Martin POTŮČEK, *Anatomie komunismu: Skutečný příběh jedné rodiny*, Praha 2022; Alena MÍŠKOVÁ, *Rodina v totalitárním režimu – Rodina Taussigova-Potůčkova*, bakalářská práce Pedagogická fakulta UK, Praha 2013.

³¹⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 4.

³¹⁵ Východočeská Zář, r. 7, č. 12, s. 5.

³¹⁶ NA Praha, f. 1261/0/22, arch. j. 94, sv. 24, Zprávy a návrhy, které vyplynuly ze šetření tzv. čáslavského případu (poslanec J. Beran a spol.), Předběžná zpráva o výsledku Jiřího Kotrcha, s. 18.

³¹⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 3.

³¹⁸ V archivních písemnostech se nenachází informace o tom, z jakého důvodu byl Jiří Kotrch v Jáchymovských dolech i po uplynutí tříletého trestu. Srov. *tamtéž*, s. 6.

³¹⁹ Ve funkci vedoucího Krajské politické školy ji nahradil Václav Malát. Srov. NA Praha, f. 1261/2/5 – Organizační oddělení Marie Švermové, sv. 54, a. j. 316, Zpráva o prověrce pracovišť, s. 84.

³²⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 8.

³²¹ *Tamtéž*, s. 4.

výboru zastávala pozici ředitelky hospodářského družstva v okrese Praha-jih. V roce 1952 odtud byla propuštěna a odešla pracovat jakožto redaktorka do Zemědělského nakladatelství. Poté byla několik let v domácnosti. Když jí bylo v roce 1964 navraceno členství ve straně, začala pracovat v Ústřední radě odborů. O dalších osudech Milady Beranové a Jiřiny Doubnerové blíže v kapitole Mocenské postavení žen v KNV a KV KSČ Pardubice.

Nejednoznačná situace stále panovala na počátku roku 1951 okolo vedoucího tajemníka Františka Jičínského, který podle instruktora ÚV: „*podléhá depresivním náladám, není vždy spokojen s rozhodnutím PKV, znovu opakoval, že by bylo nejlépe, kdyby ÚV pověřil jiného soudruha vedením kraje.*“³²² Několik členů KV instruktora upozornilo, že Jiří Kotrch po návratu z vojenského cvičení několikrát Jičínského navštívil a snaží se ho ovlivňovat. Nakonec byl František Jičínský také podroben disciplinárnímu řízení, k jehož rozuzlení došlo až na počátku května 1951. Předsednictvo se rozhodlo, na základě návrhu disciplinární komise a doporučení KSK, že mu bude udělena důtka s výstrahou, protože „*prosazoval a schvaloval návrhy frakční skupiny [...] a svým jednáním poškodil dobrou pověst strany.*“³²³ K vyloučení ze strany nedošlo, což bylo odůvodněno tím, že „*se přihlíželo k tomu, že jsi starý člen strany, který se zasloužil o stranu i v první republice, byl jsi vězněn okupanty, a proto ti dáváme poslední možnost.*“³²⁴ Po odchodu z KV KSČ se navrátil do podniku Agrostroj, ve kterém již dříve pracoval a zůstal zde do r. 1953. V následujících třech letech byl ředitelem Domu výchovy mládeže v Kostomlatech. Poté byl rok na nemocenské a v roce 1958 nastoupil do papíren ve Štětí, kde pracoval v kádrovém odboru a později v sekretariátu podnikového ředitele. Poté odešel do důchodu. V roce 1968 byl evidován jako člen severočeského KV KSČ.³²⁵

Tabulka 12: Přehled disciplinárních trestů v tzv. „případu Kotrch a spol.“

Jméno	Funkce	Trest
Jiří Kotrch	zástupce vedoucího tajemníka KV	vyloučení ze strany, odsouzen ke 3 letům odnětí svobody
Karel Krčma	druhý zástupce vedoucího tajemníka KV	důtka s výstrahou, odebrání stranických funkcí

³²² NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 58, arch. j. 332, Spěšné hlášení – dodatek ke schůzi KV KSČ Pardubice dne 16. 12. 1950, s. 409.

³²³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 91, disciplinární řízení s. Jičínského, s. 3.

³²⁴ *Tamtéž.*

³²⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. čj 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 12.

Zdeněk Malík	vedoucí zem. oddělení KV	vyloučení ze strany
Anna Krčmová	kádrová tajemnice KV	důtka s výstrahou
Lumíra Kotrčová	OV KSČ Pardubice, ved. KPŠ	vyloučení ze strany
Milada Beranová	šéfred. Východočeské Záře	stranická důtka s výstrahou, propuštění z aparátu KSČ
Marie Šplíchalová	instr. ÚV KSČ pro kraj Pardubice	stranická důtka s výstrahou, propuštění z aparátu KSČ

Odvolání proti trestům a snaha o rehabilitaci

V roce 1954 se společně odvolali proti uloženým stranickým trestům k ÚV KSČ Kotrch, Malík a Beranová.³²⁶ Organizační sekretariát jim však nevyhověl. Jediným výsledkem jejich žádosti bylo, že se případem znovu zabývala KSK a rozhodla o dodatečném uložení stranické důtky s výstrahou Jiřině Doubnerové a vyloučení ze strany Marie Šplíchalové.³²⁷ V roce 1957 se snažila o očištění svého jména a nového prošetření případu Šplíchalová, která svou žádost adresovala Antonínu Novotnému. Byla však KSK opět odmítnuta. Vzdát se však nechtěla, což se jí nakonec vyplatilo. Většině potrestaných bylo vyhověno až v roce 1964, když požádali o revizi svých trestů M. Šplíchalová, Z. Malík a M. Beranová. Marii Šplíchalové a Zdeňku Malíkovi bylo navráceno členství ve straně a byla ponechána v platnosti pouze stranická důtka. Miladě Beranové byla zrušena stranická důtka s výstrahou. Zpětně bylo také zrušeno rozhodnutí o vyloučení ze strany Lumíry Kotrčové, u které mělo být členství ukončeno ke dni jejího úmrtí. Jiří Kotrch, který se přidal k žádosti o revizi trestu o něco později než ostatní, se svou žádostí neuspěl a v listopadu 1964 mu byla zamítnuta. Nová atmosféra jara roku 1968 přinesla i volání po rehabilitaci politických procesů z 50. let. Ústřední kontrolní a revizní komise (dále ÚKRRK) se tak začala zabývat rehabilitací stranicky potrestaných funkcionářů z celé „frakční skupiny“ a došla k závěru, že z „šetření vyplynulo jednoznačně, že tzv. pardubický případ a označení jednotlivých funkcionářů za protistranickou a protistátní frakci bylo uměle vykonstruováno.“³²⁸ ÚKRRK uznal, že se tito lidé dopouštěli určitých chyb a nedostatků ve své práci, není ale možné považovat je jako úmyslné s cílem poškodit stranu, potažmo společnost: „Jejich obvinění pramenilo z atmosféry tehdejší doby.“ V roce 1968 tedy byli všichni plně rehabilitováni.³²⁹

³²⁶ SOA HK, AO Zámorsk f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 91, případ s. Karla Krčmy, s. 4.

³²⁷ *Tamtéž*, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 6.

³²⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 7.

³²⁹ Jiřímu Kotrčovi bylo navráceno členství ve straně, K. Krčmovi, F. Jičínskému J. Doubnerové odebrána důtka s výstrahou a Z. Malíkovi a M. Šplíchalové důtka.

2.3 Boj o mocenské postavení v čáslavském okrese a oslabení pozic předsedy KV KSČ Pardubice Josefa Berana³³⁰

Tzv. Pardubický případ však nebyl jediný mocenským problémem, se kterým se museli funkcionáři v pardubickém kraji potýkat. Velké nesnáze nastaly také v čáslavském okrese, které zasahovaly až do vnitřních struktur KV KSČ Pardubice. Vyšetřování tzv. čáslavského případu se částečně časově prolíná s případem Kotrch a spol. a částečně také došlo k jejich propojení. Vzhledem k tomu, že byly oba případy poměrně složité a spletité, rozhodla jsem se, že bude lepší je od sebe oddělit a zabývat se jimi odděleně. Čáslavský případ je specifický v tom, že se jeho první dějství odehrávalo převážně v Čáslavském okrese – z toho důvodu je nutné nejprve, alespoň částečně, přiblížit poměry na Čáslavsku za třetí republiky, než celá kauza začala.

Situace na Čáslavsku před samotným děním

Okresní národní výbor Čáslav se zformoval v r. 1945 a jeho prvním předsedou se stal komunistický funkcionář Jaroslav Kvaček. Po Únoru 1948 se do rady ONV dostal Jan Zajíc, Ladislav Brhlík a František Vaniš. Ladislav Brhlík a Jan Zajíc se stali zástupci předsedy. V červenci 1948 rozhodl OAV NF o odvolání dr. Kvačka z funkce předsedy ONV Čáslav a uvolněnou funkci převzal Jan Zajíc.³³¹ Ten v ní zůstal i v průběhu roku 1949 a byl jedním z hlavních aktérů tzv. čáslavského případu. Předsednickou funkci na OV KSČ Čáslav zastával již od r. 1945 Jindřich Šimonka³³² (srov. příloha 11), druhý z hlavních aktérů celého případu.³³³ Vedoucím tajemníkem byl od r. 1948 František Klofáč.³³⁴

Začátek konfliktů ve vedení – rok 1949

Konflikty uvnitř vedení se datují od září roku 1949, kdy se několik funkcionářů z čáslavského okresu, v čele s předsedou OV KSČ Čáslav Jindřichem Šimonkou (*1911) a předsedou ONV

³³⁰ Tato část textu byla částečně publikována jako samostatná studie v odborném periodiku *Securitas Imperii*. Srov. M. KABEŠOVÁ, *Boj o mocenské pozice v čáslavském okrese a řešení tzv. čáslavského případu (1949–1953)*, *Securitas Imperii*, Praha 2022, sv. 40/1, s. 88–111.

³³¹ Gabriela KÁROLYIOVÁ, *Politický a správní vývoj okresu Čáslav v letech 1945–1948*, diplomová práce, HÚ PdF UHK, Hradec Králové 2012, s. 19, 49–55.

³³² **Jindřich Šimonka** (*13. 6. 1911) se narodil do dělnické rodiny a vyučil se soustružníkem. Mezi kety 1929–1940 pracoval u firmy Vokáč v Praze. Po válce vstoupil do KSČ a stal se předsedou OV KSČ Čáslav. Od roku 1949 byl zaměstnán u firmy Kovolís Hedvíkov. V témže roce se stal referentem ONV Čáslav a po čase byl poslán do tříměsíční KPŠ. V období od ledna do dubna 1950 nastoupil na KV KSČ jako instruktor pro okresy Čáslav a Chotěboř.

³³³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 1, kart. 1, Zápis z krajské konference 4.–5. 8. 1945.

³³⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart. 39, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice ze dne 7. dubna 1953.

Čáslav Janem Zajícem (*1907) obrátilo na vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice Oldřicha Vyhnálka se stížností na postupy a jednání bývalého vedoucího tajemníka OV KSČ Čáslav Josefa Berana (srov. příloha 12).³³⁵ Josef Beran (*15. 12. 1896) byl předválečným členem KSČ (do strany vstoupil v roce 1921) dělnického původu, funkcionář spoluvytvářející stranické buňky na Čáslavsku. Za první republiky byl také členem obecního zastupitelstva a rady města Čáslav. V průběhu druhé světové války byl vězněn za ilegální činnost v několika věznicích, přičemž na konci války musel absolvovat pochod smrti z Ebrachu do koncentračního tábora Dachau.³³⁶ Po osvobození tábora americkými vojsky se dostal zpět do vlasti, kde se začal postupně zapojovat do stranické práce. Ještě v roce 1945 se stal členem OV KSČ Čáslav a bezpečnostním referentem ONV Čáslav,³³⁷ po volbách v roce 1946 byl delegován do ZNV.³³⁸ V roce 1948 postoupil na pozici vedoucího tajemníka OV KSČ Čáslav a také předsedy OAV NF Čáslav. Jeho předválečné politické a stranické zkušenosti a vysoká stranická angažovanost na okrese za třetí republiky mu přinesly určitou prestiž, která mu napomohla i k tomu, že byl v květnu 1948 zvolen poslancem NS za okres Havlíčkův Brod.³³⁹ Dřívější zkušenosti mu zajistily také místo bezpečnostního tajemníka KV KSČ Pardubice (prosinec 1948), a především funkci předsedy KV KSČ Pardubice, kterým se stal v květnu 1949.³⁴⁰

Když tedy Šimonka se Zajícem přišli v září 1949 na KV KSČ přednést své stížnosti proti Beranovi, byl již přes půl roku součástí krajského aparátu a jeho pozice byla upevněna poslaneckým mandátem. Možná i to byl jeden z důvodů, proč z počátku nebrali na kraji stížnosti nijak vážně. Krajský vedoucí tajemník čáslavským funkcionářům doporučil sepsat stížnosti písemně, aby mohly být postoupeny ÚV KSČ k prošetření. Nespokojenost čáslavských funkcionářů vyplývala především z Beranova silného vlivu na okrese, který se mu podařilo udržet i poté, co zůstal pouze členem OV KSČ. Skutečnost, že za třetí republiky postupně zastával nejdůležitější okresní stranické a správní funkce (vedoucí tajemník OV KSČ, bezpečnostní referent ONV, předseda OAV NF) znamenala, že se v té době stal *de facto* nejsilnější osobností okresu a vystupoval často velmi tvrdě a rozhodně, aby upevnil svou autoritu. Lokální funkcionáři byli nespokojeni především pro jeho *přílišnou nevybíravost ve*

³³⁵ *Tamtéž*; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ 25. 5. – 27. 5. 1951; Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 118, kart. 7, Karta poslance – Beran Josef; NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 11., arch. j. 175, zápis č. 22 z rozšířené schůze předsednictva ÚV KSČ, konané dne 2. května 1949;

³³⁶ Vojenský ústřední archiv Praha (dále VÚA Praha), Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. j. 114805/48, Josef Beran – kmenový list.

³³⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. č. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ.

³³⁸ Archiv PSP, f. ASP, inv. j. 118, kart. 7, Karta poslance – Beran Josef.

³³⁹ *Tamtéž*.

³⁴⁰ NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 11., arch. j. 175, zápis č. 22 z rozšířené schůze předsednictva ÚV KSČ, konané dne 2. května 1949.

*slovech, nekritičnost, nedůtklivost, neskromnost.*³⁴¹ Situace se nelepšila ani ve chvíli, kdy Beran odešel do krajských funkcí v Pardubicích,³⁴² navštěvoval totiž stále schůze OV KSČ v pozici člena předsednictva a *v rozhodujících věcech ovlivňoval jeho rozhodování.*³⁴³ K určitým názorovým rozporům mezi čáslavskými funkcionáři a J. Beranem mohlo docházet také kvůli generační odlišnosti. J. Beran patřil ke starší generaci předválečných komunistů, naproti tomu hlavní „mluvčí“ čáslavských funkcionářů – předsedové Jindřich Šimonka (OV KSČ) a Jan Zajíc (ONV) byli stoupenci mladší generace, narozené po r. 1900.³⁴⁴ Oba také vstoupili do KSČ až po válce, mohli mít tedy o fungování stranického aparátu a státní správy odlišné představy. Postrádali však oproti J. Beranovi jednu velkou výhodu – a tou byly konexe, které mohl ze svého dřívějšího působení získat.

Eskalace situace na konci r. 1949

Z písemností nevyplývá, proč funkcionáři nesepsali písemnou stížnost po následujícího čtvrt roku. Je možné, že se Josef Beran po zvolení do funkce předsedy KV KSČ Pardubice přeci jen na chvíli přestal okresním záležitostem věnovat a chtěl více proniknout do krajské politiky. Postupem času se však začal čím dál tím víc navracet do Čáslavi, kde cítil, že se může více prosadit. I když si původně jistě myslel, že mu předsednická funkce v krajském aparátu přinese nárůst mocenského vlivu, velmi brzy se začalo ukazovat, že post předsedy KV KSČ už byl v roce 1949 spíše funkcí symbolickou.³⁴⁵ Otevřený konflikt Berana s ostatními funkcionáři na Čáslavsku propuknul v prosinci roku 1949, kdy pořádala místní organizace strany v Čáslavi mikulášskou zábavu, které se účastnili také funkcionáři KSČ. Beran zde v užším kruhu přátel popíjel a oslavoval.³⁴⁶ Doprovázel ho zde i ředitel místního n. p. Kosmos³⁴⁷ Jan Slepíčka (také

³⁴¹ Státní okresní archiv Kutná Hora (dále jen SOKA Kutná Hora), f. Okresní výbor KSČ Čáslav (dále f. OV KSČ Čáslav), sv. 1, a. j. 17, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ Čáslav ze dne 22. 2. 1950, Zprávy k situaci Kosmosky, s. 2.

³⁴² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ.

³⁴³ SOKA Kutná Hora, f. OV KSČ Čáslav, sv. 1, a. j. 17, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ Čáslav ze dne 22. 2. 1950, Zprávy k situaci Kosmosky, s. 1.

³⁴⁴ SOKA Kutná Hora, f. ONV Čáslav, inv. č. 7, zápis o 40. schůzi rady ONV v Čáslavi, ze dne 1. prosince 1949, f. 141; Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 1, kn. 21, Zápis ze schůze rady KNV Pardubice ze dne 24. ledna 1950, s. 97; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference KSČ ve dnech 7.–8. května 1949; NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 12

³⁴⁵ Na postupné snižování politické moci předsedů KV KSČ, kteří byli odsouváni do pozadí vedoucími tajemníky krajských výborů, poukazuje M. Lóži v kapitole Regionální elity KSČ v letech 1948–1953 v knize: M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha 2019, s. 130.

³⁴⁶ NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 5.

³⁴⁷ Kosmos byl největším závodem na Čáslavsku. Specializoval se na výrobu umělých tuků, margarínů, ale také mycích prostředků, především Solviny. V roce 1948 zaměstnával okolo 900 zaměstnanců, z nichž bylo o rok

člen předsednictva OV KSČ), se kterým se Beran velmi často stýkal. Oslavy celé skupiny byly velmi opulentní a na konci večera činil společný účet 15. 000,- Kčs., přičemž průměrná měsíční mzda se pohybovala do 1000,- Kč. Tak vysokou částku nikdo z nich nechtěl zaplatit vlastními prostředky, a tak se Slepíčka rozhodl, nejspíše podpořen také Beranem, že ho proplatí z reprezentačního fondu závodu Kosmos. Slepíčka nejspíše spoléhal na svou silnou pozici v závodě, kterou si budoval již několik let.³⁴⁸ V čele Kosmosu stál už od r. 1945, kdy byl jmenován jeho národním správcem poté, kdy jeho bývalý majitel Emil Pick zemřel v prosinci 1945 na následky věznění v koncentračním táboře Terezín. V následujícím roce byla továrna přetvořena v národní podnik s názvem Závody Kosmos Čáslav.³⁴⁹

Schůze na ONV

V atmosféře mikulášské zábavy nejspíše nepřišlo oběma funkcionářům na mysl, jak by takové rozhodnutí mohlo být někým kritizováno, anebo věřili tomu, že jejich autorita na okrese je natolik silná, že se jim nemůže nic stát. Když Beranovi o pár dní později došlo, že by za to přeci jen mohl být kritizován, svolal soukromou schůzku, které se zúčastnilo několik členů předsednictva OV KSČ Čáslav – pochopitelně pouze jeho sympatizantů. Byl zde přítomen Jan Slepíčka, dále kulturně-propagační tajemník OV KSČ Ladislav Brhlík (*1914), zástupce vedoucího tajemníka Jaroslav Ašenbrener (*1914) a organizační tajemník František Klofáč (*1905). Na této schůzce vymýšlel Beran strategii, jak odstranit své odpůrce z řad předsednictva OV, neboť se obával, že pokud se informace o mikulášské zábavě dostanou až na KV, mohou velmi poškodit jeho pozici a renomé. Výsledkem schůzky byl návrh kandidátky nového okresního výboru, který by byl pro Berana vyhovující:³⁵⁰ *přišla řeč na to, zda má být 7 neb devítičlenné předsednictvo. Bylo pak hovořeno o tom, kdo má přijít do POV. Byly jmenovány osoby, hovořilo se i o soudruzích.*³⁵¹ Josef Beran ovšem nevěděl, že jeden z účastníků schůzky František Klofáč ještě není rozhodnut, na kterou stranu se má přiklonit a o průběhu tajné schůzky řekl jednomu z ostatních členů předsednictva. Netrvalo tedy dlouho a dozvěděl se o ní také předseda OV KSČ Šimonka a svolal dvě neveřejné schůze – na 31. 12.

později 637 z nich organizováno v šesti Závodních organizacích KSČ. Srov. NA Praha, f. 1261/2/31, a. j. 460, kart. 92, OV Čáslav 1949 – Výroční hlášení okresní organizace (blíže nedatováno); Pavel NOVÁK a kol., *Historie a současnost podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku*, Žehušice 2003, s. 103.

³⁴⁸ NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vyplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 5.

³⁴⁹ Pavel NOVÁK a kol., *Historie a současnost podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku*, Žehušice 2003, s. 103.

³⁵⁰ NA Praha, f. 1261/0/12, sv. 24, a. j. 177/12, Disciplinární řízení se s. posl. J. Beranem a ředitelem Kosmosu Janem Slepíčkou, s. 2.

³⁵¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – Čáslav, Zápis z POV v Čáslavi dne 4. 9. 1952, Sebekritika Ladislava Brhlíka.

1949 a 1. 1. 1950 – na kterých měli ostatní členové předsednictva o celé situaci jednat.³⁵² Obou schůzí, které se konaly v kanceláři předsedy ONV Čáslav, se zúčastnilo dvanáct funkcionářů strany (sedm členů předsednictva OV KSČ Čáslav³⁵³, dva členové OV KSČ,³⁵⁴ dva funkcionáři ZO KSČ v Kosmosu³⁵⁵). Výsledkem jejich společného jednání bylo vypracování a podepsání rezoluce,³⁵⁶ která obsahovala především stížnosti na práci a postupy Josefa Berana, ředitele n. p. Kosmos Jana Slepíčky a kulturně propagačního tajemníka OV KSČ Čáslav Ladislava Brhlíka. V rezoluci byly jmenované osoby označeny jako samostatná skupina („klika“) uvnitř předsednictva, která pracovala v rozporu se stranickým aparátem, neboť často postupovala na základě svého rozhodnutí o kádrovém zařazení některých funkcionářů. Mělo být dokonce požadováno, aby: *s. Beran se odstěhoval z Čáslavi*.³⁵⁷ Celá rezoluce byla adresována ÚV KSČ a předána osobně na KV KSČ Pardubice, vedoucí kádrového oddělení Jiřině Doubnerové. Krajský výbor však ani v tuto chvíli nezačal věc řešit a situace na okrese se ještě více zkomplikovala.

Závod Kosmos (srov. příloha 13)

Ze schůzí na ONV Čáslav byl jedním z přítomných funkcionářů, Jaroslavem Dvořákem, vynesena účet z mikulášské zábavy do závodu Kosmos. Zde J. Dvořák chodil po jednotlivých odděleních závodu a ukazoval účet dělníkům, mezi kterými se rozvinula vzrušená debata. Jedno z oddělení zastavilo výrobu, uspořádalo improvizovanou schůzi a požadovalo po řediteli Slepíčkovi vysvětlení celé situace. Ten jim ale nebyl schopen předložit žádný uspokojivý argument pro své jednání, což dělníky přimělo k žádosti o svolání celozávodní schůze, ke které došlo se souhlasem předsedy OV KSČ Šimonky. Na celozávodní schůzi dne 4. 1. 1950³⁵⁸ už Slepíčka přivolal i Berana, aby mu pomohl diskutovat s dělníky. Na otázky dělníků neuměli

³⁵² NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vyplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 5.

³⁵³ Jindřich Šimonka, Jan Zajíc, Jaroslav Vostrý, Václav Vlček, Karel Pospíšil, František Bobek, Stanislav Meloun. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – Čáslav, Zápis z mimořádného předsednictva KV KSČ, ze dne 20. 4. 1950, s. 4.

³⁵⁴ Václav Malát, Josef Mrkvička.

³⁵⁵ Jaroslav Dvořák, Anežka Čepková (*1909).

³⁵⁶ Text rezoluce se bohužel nepodařilo v archivních písemnostech dohledat. Není uložen v SOkA Kutná Hora, ani v NA Praha ani SOA Hradec Králové.

³⁵⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 136, kart. 16, Zápis ze schůze mimořádného předsednictva KV KSČ ze dne 5. dubna 1950, s. 5.

³⁵⁸ SOkA Kutná Hora, f. OV KSČ Čáslav, sv. 1, a. j. 17, Zápis ze schůze předsednictva OV KSČ Čáslav ze dne 22. 2. 1950, Zprávy k situaci Kosmosky, s. 1.

odpovědět, zdůvodnit své chování ani situaci uklidnit. Výsledkem schůze tak byla další rezoluce, ve které si dělníci stěžovali na oba zmíněné.

Informace o dění v Kosmosu se velmi rychle roznesly také do nedalekého závodu Kovopolis, ve kterém byla taktéž svolána celozávodní schůze, na jejímž konci vznikla další rezoluce. V ní už dělnictvo požadovalo dokonce zbavení Josefa Berana všech jeho funkcí. Mimo tyto dva závody se o celé věci, začalo na podnět tajemníka ONV Čáslav Václava Vlčka (*1914), diskutovat o den později (5. 1.) také na instruktáži újezdních tajemníků. Z ní vzešla žádost o „očistu strany“ na Čáslavsku.³⁵⁹ Informace se postupně začaly šířit v Čáslavi stále více – nejzajímavějším vyvrcholením celé situace bylo přečtení rezolucí z obou závodů v místním čáslavském rozhlase.³⁶⁰ Původně interní stranické stížnosti začaly pronikat na veřejnost. Až tehdy se KV KSČ v Pardubicích rozhodl, že nemůže poměry v Čáslavi přehlížet a bude muset zasáhnout – jejich krajský předseda byl před obyvatelstvem hnán k odpovědnosti, a dokonce bylo požadováno jeho odvolání. V kontextu celostátních událostí, kdy již uvnitř KSČ probíhala kampaň „hledání vnitřních nepřátel“ je celkem překvapivé, že se celou situací krajský výbor začal zabývat, až když došlo k jejímu vyhocení. Vysvětlením by mohla být tehdejší situace na KV – od října 1949 byl jeho vedoucí tajemník Oldřich Vyhnálek (*1914) v Praze na studiích v Ústřední politické škole (ÚPŠ) a jeho funkci prozatímně spravoval z pozice zástupce tajemníka František Jičínský (*1906). Ten zdejší krajské poměry moc dobře neznal, do pardubického kraje byl přeřazen teprve v září roku 1948 (dříve působil na KV v Kladně), kdy se stal zástupcem vedoucího tajemníka KV, ale v období od února do července 1949 byl v ÚPŠ.³⁶¹ Je možné, že se v nepřítomnosti vedoucího tajemníka nechtěl pouštět do žádných důležitých rozhodnutí. Z jeho pozdějšího působení v krajském aparátu je také velmi dobře patrné, že byl povahou spíše nerozhodný a nechával se ovlivňovat názory ostatních.³⁶² V lednu 1950 už ale bylo jisté, že se Oldřich Vyhnálek z Prahy nevrátí. Rozhodl se v hlavním městě zůstat – místní prostředí už nějakou dobu znal, neboť byl od r. 1948 poslancem NS – přijal zde funkci ústředního tajemníka Československé obce sokolské a později působil na Úřadě

³⁵⁹ Skutečnost, že se kritika krajských a okresních politických elit dostávala také mezi širší stranický aktiv nebylo v tomto období ničím ojedinělým. Srov. M. LÓŽI, *Hledání nepřátel uvnitř KSČ. Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace v regionální perspektivě (podzim 1950–jaro 1951)*, Securitas Imperii, Praha 2018, sv. 32/1, s. 245.

³⁶⁰ Role „mluvčího“ se ujal jakýsi „s[oudruh] Tkalcovský“, jehož křestní jméno není archivních písemnostech uvedeno. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁶¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ.

³⁶² O jednání F. Jičínského ve funkci vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice srov. výše v textu.

předsednictva vlády.³⁶³ Místo vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice tak získal právě František Jičínský, který jím byl oficiálně zvolen v únoru 1950.³⁶⁴

Případ se dostává ke Komisi stranické kontroly

V lednu 1950 bylo kádrovým oddělením KV KSČ Pardubice shledáno, že situace zřejmě nebude zvládnutelná v rámci kraje a vyžaduje posouzení ÚV KSČ. O stavu na Čáslavsku předsednictvo KV poprvé informovala vedoucí kádrového oddělení Jiřina Doubnerová na jeho zasedání dne 9. 1. 1950.³⁶⁵ Bylo rozhodnuto, že bude vytvořena tříčlenná komise, která provede průběžný průzkum o dění v Čáslavi a veškeré informace budou předány na ústředí. Do Prahy byli vysláni zástupce vedoucího tajemníka KV J. Kotrch a J. Doubnerová, kteří veškeré písemnosti, včetně stížností a rezolucí, předali ministru národní bezpečnosti Ladislavu Kopřivovi.³⁶⁶ Ten předložil 20. 1. 1950 „případ“ ÚV KSČ,³⁶⁷ který rozhodl o tom, že vyšetřování dostane na starost Komise stranické kontroly (KSK), přičemž hlavní zodpovědnost spočinula na její člence Jarmile Taussigové.

Šetření KSK trvalo necelého čtvrt roku – do dubna 1950. Mezitím došlo k „výměně“ na důležitých pozicích v Čáslavi. Stoupenec J. Berana a zástupce vedoucího tajemníka OV KSČ Čáslav J. Ašenbrener se nervově zhroutil. Celou situaci nesl od začátku velmi špatně, instruktorka ÚV KSČ M. Šplíchalová o něm uvedla: *soudruh Ašenbrener byl velmi sklíčen, obává se další práce na okrese*.³⁶⁸ Bylo tedy nutné dočasně na jeho místo dosadit tajemníka ONV Václava Vlčka. Na konci ledna byl z funkce předsedy OV KSČ Čáslav odvolán Jindřich Šimonka, kterému bylo dáváno za vinu, že schválil konání celozávodní schůze v Kosmosu. Na pozici předsedy OV byl nahrazen Josefem Mrázkem (*1916). Ten se později v dubnu, kdy byl jasný výsledek celého šetření proti svému předchůdci, ostře ohradil, když o situaci hovořil

³⁶³ Lidové noviny, roč. 56, výt. 111, 12. 5. 1948, s. 3, volební kraje pro volby do NS; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 11., arch. j. 175, zápis č. 22 z rozšířené schůze předsednictva ÚV KSČ, konané dne 2. května 1949, návrh na schválení krajských tajemníků; VÚA Praha, Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., č. j. 2248/70.

³⁶⁴ NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 16, arch. j. 206, Zápis č. 6 ze schůze předsednictva ÚV KSČ dne 2. února 1950, návrh na schválení vedoucího tajemníka kraje Pardubice; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 17, kart. 4, Zápis ze schůze pléna KV KSČ Pardubice ze dne 4. února 1950, s. 35; Východočeská zář, roč. 6, č. 6, 9. února 1950, Soudruh František Jičínský vedoucím politickým tajemníkem KV strany, s. 1.

³⁶⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 170, kart. 15, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice dne 9. 1. 1950, s. 14.

³⁶⁶ NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vyplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 5.

³⁶⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁶⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 186, kart. 16, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice dne 30. 1. 1950, s. 9; NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 58, a. j. 332, Zpráva z instruktáže z kraje Pardubice – 9. ledna 1950, Stížnosti na soudruha Berana.

na schůzi OV KSČ v Šimonkově nepřítomnosti: *ty jsi byl předsedou strany na okrese, ty jsi to měl vědět. On z nás má největší vinu [...] jestliže ÚV řekl frakce, je to jasné.*³⁶⁹ Mrázek však ve funkci předsedy moc dlouho nevydržel, v roce 1951 je již evidován jako kádrový tajemník.³⁷⁰ Odvolán byl také organizační tajemník OV KSČ František Klofáč a jeho místo obsazeno Františkem Bobkem.

Dne 5. 4. 1950 bylo svoláno mimořádné zasedání KV KSČ Pardubice, na kterém vystoupila Jarmila Taussigová se svým referátem o „objasnění případu Čáslav“.³⁷¹ Z celého prošetřování je více než zřejmé, že nebylo zaměřeno na stížnosti na Josefa Berana a Jana Slepíčku, ale okolnosti lednových událostí. Jako hlavní viníci celé situace byli shledáni okresní funkcionáři, jejichž jednání bylo označeno za „*frakční činnost*“,³⁷² která poškodila stranu. Největším proviněním v celém případě mělo být to, že čáslavští funkcionáři své názory a připomínky řešili mimo stranický aparát na půdě ONV, že se stížnosti dostaly mezi dělníky, a především mezi indiferentní obyvatelstvo³⁷³ a za pomoci rozhlasu mezi širokou veřejnost, před kterou byla strana prezentována „ve špatném světle.“ Cílem frakce mělo být vytvoření „*bouře proti poslanci Beranovi*“³⁷⁴ a otřesení některých okresních pozic, díky kterým by sami stoupali kariérně vzhůru. Podle ÚV KSČ byl Beran „*vláčen blátem pomluv*“.³⁷⁵ I přes to byla menší provinění J. Berana přiznána – machinace s autem, které patřilo závodu Kosmos, nevyřízené účty u krejčího a určité výhody, kterých získával od závodu, potažmo od ředitele Slepíčky.³⁷⁶ Je tedy zřejmé, že komise se postavila spíše na stranu mocensky významnějšího Berana, než mladších okresních funkcionářů.

³⁶⁹ SOkA Kutná Hora, f. OV KSČ Čáslav, sv. 1, a. j. 16, Zápis z mimořádné schůze předsednictva OV KSČ, konané dne 7. 4. 1950, s. 12.

³⁷⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5.–27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ, návrh na volební komisi, s. 1.

³⁷¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁷² *Frakce, frakční činnost, frakční střety* byly pojmy často používané právě v souvislosti s kampaní tzv. hledání nepřátel uvnitř strany. Lokální funkcionáři tak byly obviňováni z utváření frakcí uvnitř strany či frakční činnosti. Např. srov. T. HEMZA, *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“*, Soudobé dějiny, 1–2/2017, s. 155–156; M. LÓŽI, *Hledání nepřátel uvnitř KSČ. Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostraničné komunikace v regionální perspektivě (podzim 1950–jaro 1951)*, Securitas Imperii, Praha, 2018, sv. 32/1, s. 239.

³⁷³ *Indiferentní obyvatelstvo*, potažmo *indiferentní dělnictvo* je označení, které bylo ze strany KSČ používáno pro osoby, které nebyly politicky vyhraněné a mohlo v budoucnu dojít k jejich přesvědčení, aby vstoupily do KSČ. Orientace KSČ na indiferentní dělnictvo má své počátky už v meziválečném období, kdy se strana formovala. Srov. J. RÁKOSNÍK, *Strana mladých, indiferentních a nezaměstnaných? Proměna členské základny meziválečné KSČ*, Forum Historiae 2015, roč. 9, č. 2, s. 96–100.

³⁷⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁷⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁷⁶ V r. 1947 měl se závodem Kosmos uzavřít smlouvu o společném užívání automobilu, které bude přes den využíváno závodem a po večerech J. Beranem. Stejně auto pak měl prodat za 60 000 Kčs. a zakoupit místo něj jiné (zřejmě za podstatně nižší částku), které měl užívat na stejném principu. U krejčího pak měl zanechat

Disciplinární řízení a „vyřešení případu“

Ústřední výbor KSČ navrhl tresty pro čáslavské funkcionáře a předal celou věc k dořešení krajskému výboru. Předseda OV KSČ Jindřich Šimonka byl obviněn, že *organizoval porady na ONV a nesprávně kritisoval s. Berana, i když sám se dopustil těžkých chyb*³⁷⁷ a předseda ONV Jan Zajíc *poskytl prostor (místnost v budově ONV, pozn. aut.), účastnil se schůzí na ONV a demagogicky vystoupil v závodě Kovolís*.³⁷⁸ Oba byli potrestáni stranickými důtkami s výstrahou a zbavení stranických funkcí (J. Zajíc také těch veřejných). Tajemník ONV Václav Vlček byl také potrestán stranickou důtkou s výstrahou a zbaven stranických funkcí za informování újezdních tajemníků o celé situaci. Člen předsednictva Jaroslav Vostrý (*1931) byl obviněn, že *se stal hlavním mluvčím v závodě Kosmos*.³⁷⁹ Byla mu proto disciplinární komisí dána stranická důtka a byl zbaven stranických funkcí, přičemž neměl být doporučen do funkce vedoucího tajemníka KV Československého svazu mládeže (ČSM), pro kterou se s ním předtím počítalo. Kádrový referent závodu Kosmos Karel Pospíšil byl potrestán stranickou důtkou a zbavením všech funkcí, předseda Závodní organizace (ZO) Kosmos Jaroslavu Dvořákovi byla také udělena stranickou důtkou a byl zbaven všech funkcí. K tomu bylo ZO doporučeno, aby vážně zvážila, zda by měl být i nadále členem strany. Kulturně-propagačnímu tajemníkovi OV KSČ Čáslav Jaroslavu Kácovskému bylo uděleno napomenutí a byl zbaven své funkce kulturně-propagačního tajemníka. Členovi předsednictva Františku Bobkovi a členovi rady ONV Mrkvičkovi bylo uděleno napomenutí. Dělnici Kosmosu a člence KV KSČ Pardubice Anežce Čepkové bylo uděleno napomenutí, byla zbavena stranických funkcí a ihned propuštěna ze zaměstnání.³⁸⁰ Je zřejmé, že pro komisi představovalo daleko větší pochybení rozšiřování vnitrostranických skandálů „na veřejnosti“, než skandály samotné.

Tabulka 13: Přehled o udělení disciplinárních trestů v „případu Čáslav“ v roce 1950.

Jméno	Disciplinární trest (r. 1950)
Jindřich Šimonka (předseda OV KSČ)	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických funkcí

nevyřízené účty za ušití a přešití obleků (částka 3 126 Kčs.). Od závodu Kosmos si také nechal např. vymalovat byt, pomáhat se stěhováním zete nebo přijímat různé dary – např. psací soupravu, hodinky či popelník. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – případ Beran, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ, ze dne 5. 4. 1950.

³⁷⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 47, kart. 4, Zápis z pléna KV KSČ Pardubice dne 29. dubna 1950, Vyřešení případu v Čáslavi, s. 18.

³⁷⁸ *Tamtéž.*

³⁷⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – Čáslav, s. 4.

³⁸⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 47, kart. 4, Zápis z pléna KV KSČ Pardubice dne 29. dubna 1950, Vyřešení případu v Čáslavi, s. 18.

Jan Zajíc (předseda ONV)	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických i veř. Funkcí
Václav Vlček (tajemník ONV)	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických funkcí
Karel Pospíšil (kádrový referent Kosmosu)	stranická důtka a zbavení stranických funkcí
Anežka Čepková (členka KV KSČ)	napomenutí a zbavení stranických funkcí
Jaroslav Dvořák (předseda ZO Kosmos)	stranická důtka a zbavení stranických funkcí
František Bobek (člen byra OV KSČ)	napomenutí
Jaroslav Kácovský (kult.-prop. taj. OV KSČ)	napomenutí
Josef Mrkvička (člen rady ONV)	napomenutí
Karel Potměšil	napomenutí
Jaroslav Vostrý (členy byra OV KSČ)	stranická důtka a zbavení stranických funkcí
Václav Malát (učitel v KPŠ)	stranická důtka
Stanislav Meloun (člen byra OV KSČ)	stranická důtka

J. Beran provedl na zasedání předsednictva KV KSČ Pardubice (5. 4.) důkladnou sebekritiku. Uvedl např.: *Sebekriticky lituji toho, co jsem učinil. Pracoval jsem vždy rád pro stranu, a vždy tam, kam mě strana postavila. Uznávám, že jsem chybil [...] jsem vinen, neboť jsem příčinou nepokojů v Čáslavi.*³⁸¹ Žádný trest mu ale udělen nebyl. Historik Luboš Kokeš ve své práci uvádí, že tomu tak bylo díky tomu, že členové KSK *Antonín Bína [...] a Jarmila Taussigová s předsedou KV KSČ udržovali přátelské vztahy a případ „zametli pod koberec“ [...].*³⁸² Toto tvrzení však není podloženo žádným citovaným pramenem. Ať už byly důvody jakékoliv, případ byl pro tu chvíli prozatímně „vyřešen“. Josef Beran a Jan Slepíčka tak zůstali na svých pozicích. U Josefa Berana bylo jako největší provinění shledáno, že nezabránil vzniku „frakční skupiny“, která proti němu vystupovala. Očividně jeho osobu celá kauza nepoškodila, naopak politicky posílil, neboť se o rok později, v květnu 1951, stal vedoucím tajemníkem KV KSČ Pardubice.³⁸³

Celý případ byl znovu otevřen o rok později, v březnu 1951. V té době řešila KSK jiný, rozsáhlejší případ v Pardubickém kraji.³⁸⁴ V něm došlo k „odhalení frakční skupiny“ uvnitř KV

³⁸¹ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 186, kart. 16, Zápis ze schůze mimořádného předsednictva KV KSČ ze dne 5. dubna 1950, s. 7.

³⁸² L. KOKEŠ, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, disertační práce, ÚHV FF Univerzita Pardubice, 2019, s. 198.

³⁸³ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5.–27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ.

³⁸⁴ K tzv. pardubickému případu neboli případu „Kotrch a spol. více výše v textu.

KSČ Pardubice, jejíž hlavní osobností měl být Jiří Kotrch (*1920), zástupce vedoucího tajemníka. On a několik krajských funkcionářů bylo obviněno ze zavádění „šlingovských diktátorských metod“ v krajské politice strany.³⁸⁵ Když se tento případ řešil na mimořádné schůzi KV KSČ, Jarmila Taussigová vystoupila s tvrzením, že oba případy spolu souvisí a jsou navzájem propojené. Podle jejích závěrů Jiří Kotrch řídil už frakci na Čáslavsku, s cílem odstranit ze strany Josefa Berana: *bylo jasné, že Kotrchovi tato skupina byla přinejmenším po chuti. Všichni se však bránili tomu, že by byli ke svému frakčnímu schůzování, ke svým protistraničným počinům dostali směrnic od někoho z krajského sekretariátu. Soudruzi z předsednictva krajského výboru však vědí, že to bylo cítit na sto honů, že Kotrch v tom má prsty.*³⁸⁶ Do čáslavského případu tak byl připojen i člověk, který s ním původně vůbec nebyl spojován. Ve chvíli, kdy byly oba případy propojeny, vydala Taussigová nařízení, aby všem účastníkům „čáslavského případu“ nebylo již umožněno v celém kraji získat dobrou funkci.³⁸⁷ Zpětné připojení osob do již dříve řešených případů není ničím neobvyklým. Takto byla o několik měsíců později vřazena sama Jarmila Taussigová do tzv. procesu s krajskými tajemníky (tzv. pomahači spikleneckého centra) při jeho „přezkoumání“ po zatčení R. Slánského na v listopadu 1951. Do procesu byla včleněna i přes to, že právě na její popud byli krajszí funkcionáři prošetřováni a obviňováni a ona vůči nim velmi tvrdě vystupovala.³⁸⁸

Obrat v případě

Poté, co byla v prosinci 1951 zatčena Taussigová,³⁸⁹ se několik čáslavských funkcionářů rozhodlo odvolat k ÚV KSČ s žádostí o nové prošetření případu. Z tohoto podnětu se KSK začala případem opět zabývat. Vyšetřování se ujal její nový předseda Jan Harus,³⁹⁰ který do své funkce nastoupil ihned v prosinci 1951 a nahradil tak Josefa Kapouna.³⁹¹ První výsledky svého

³⁸⁵ Takto užívaná rétorika nebyla v té době ničím ojedinělým. Po zatčení Otto Šlinga na podzim roku 1950, kdy se naplno rozběhly vnitrostraničné čistky uvnitř KSČ, byli funkcionáři často obviňováni ze „šlingovštiny“, která byla často konkretizována a přizpůsobena místním podmínkám. V „pardubickém případě“ byl J. Kotrch a jeho spolupracovníci nařčeni z „kotrchovštiny“. Stejně tak byli funkcionáři v Českých Budějovicích v červnu 1951, kde byl zástupce vedoucího tajemníka KV Josef Halada nařčen ze „šlingovštiny.“ Srov. T. HEMZA, *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“*, Soudobé dějiny, 1–2/2017, s.157.

³⁸⁶ Východočeská zář, roč. 7, č. 12, s. 5, Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s. Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu.

³⁸⁷ NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vyplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 9.

³⁸⁸ K. KAPLAN, *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, Praha 2002; J. PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006; P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*. L–Z, Praha 2018, s. 456–458.

³⁸⁹ Jarmila Taussigová byla zatčena dne 24. listopadu 1951 a obviněna z napomáhání spiknutí R. Slánskému. Odsouzena byla v roce 1954 ke 25 letům vězení. Srov. P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*. L–Z, Praha 2018, s. 456–458.

³⁹⁰ NA Praha, f. 1261/20, sv. 24, a. j. 94, Zpráva a návrhy, které vyplynuly ze šetření tak zvaného čáslavského případu, s. 18.

³⁹¹ Josef Kapoun byl také zatčen v souvislosti s vyšetřováním Otto Šlinga. Srov. P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989)*. A–K, Praha 2018, s. 410 a 566.

šetření předložil ÚV KSČ v dubnu 1952. Stanovisko komise bylo tentokrát naprosto odlišné od stanoviska z roku 1950. Bylo doporučeno zmírnění trestů odvolávajících se funkcionářů a komise navrhla odvolání Josefa Berana z pozice vedoucího tajemníka KV KSČ a Jana Slepíčky z funkce ředitele závodu Kosmos.³⁹² Disciplinární řízení s oběma poté probíhalo zhruba dva měsíce (do 29. 7. 1952) a na jeho konci byl Beran shledán jako hlavní viník „čáslavského případu“: *prováděl škodlivou a straně cizí politiku [...] zneužíval své funkce vedoucího tajemníka OV KSČ v Čáslavi a důvěry strany, které požíval na čáslavském okrese i v kraji jako stranický funkcionář a starý předválečný člen strany, aby se na úkor závodu Kosmos, v němž byl ředitelem s. Slepíčka, obohacoval.*³⁹³

Slepíčka měl Berana korumpovat a schovávat se za jeho autoritu, aby mohl také využívat závodu ve svůj prospěch. Celkové obohacení Josefa Berana vůči závodu Kosmos bylo vyčísleno na 250 000,- Kč. Hlavním proviněním však mělo být jeho nezodpovědné jednání a autoritativní, potažmo „diktátorské metody“, které užíval ve své práci vedoucího tajemníka OV KSČ. Měl prosazovat některé funkcionáře na pozice, aniž by to bylo projednáno v předsednictvem OV. V disciplinárním řízení byla velmi detailně prostudována Beranova minulost, především válečné období, kvůli čemuž najednou vyplouvaly na povrch nové skutečnosti, které Beranovi v případě přitížily. Šlo především o zjištění, že jeho dcera byla za války členkou Vlajky a její manžel působil od roku 1942 v protektorátní policii. Sebekritika, kterou Josef Beran provedl v průběhu disciplinárního řízení, probíhala typickým způsobem. „Doznal“, že si až nyní uvědomuje, že se choval na okrese autoritativně a postupem času se z něj stal „diktátor“: *přesvědčil jsem se, jak málo jsem byl ostražitý a jakých jsem napáchal politických škod.*³⁹⁴

Josef Beran tak byl oficiálně odvolán z pozice vedoucího tajemníka KV KSČ na mimořádném zasedání jeho předsednictva dne 15. 8. 1952 a v této pozici byl nahrazen Františkem Pechou.³⁹⁵ J. Beran byl také zbaven všech veřejných a stranických funkcí a vyloučen z KSČ. Následkem celého šetření musel také rezignovat na pozici poslance NS ke dni 26. 8. 1952.³⁹⁶ Stejný trest byl vyměřen také Janu Slepíčkovi, který pozbyl své pozice

³⁹² NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 31, a. j. 297, Zápis z 8. schůze předsednictva ÚV KSČ dne 19. května 1952.

³⁹³ NA Praha, f. 1261/0/12, sv. 24, a. j. 177/12, Disciplinární řízení se s. posl. J. Beranem a ředitelem Kosmosu Janem Slepíčkou, s. 2.

³⁹⁴ *Tamtéž*, s. 16.

³⁹⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 97, disciplinární případy – případ Josef Beran, Zápis z mimořádného předsednictva KV KSČ Pardubice dne 15. 8. 1952.

³⁹⁶ Na poslaneckém postu se jeho zástupcem stal Josef Zvára. Srov. Archiv PSP, f. ASP, inv. j. 118, kart. 7, Karta poslance – Beran Josef.

ředitele podniku Kosmos. Oba měli být zařazeni na práci v dělnických pozicích. Čáslavští funkcionáři byli částečně nebo úplně rehabilitováni.

Když byl J. Beran seznámen s výsledky disciplinárního řízení, souhlasil s nimi. O měsíc později (dne 19. 9.) se však rozhodl odvolat. Své rozhodnutí argumentoval slovy: *docházím k názoru, že KSK ve věci čáslavského případu nebyla natolik objektivní při posuzování mých chyb na jedné straně a na druhé mojí práce.*³⁹⁷ Nicméně závěry šetření zůstaly stejné.

Tabulka 14: Závěry nového šetření.

Jméno	Původní trest (r. 1950)	Trest po odvolání (r. 1952)
Jindřich Šimonka	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických funkcí	stranická důtka
Jan Zajíc	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických i veřejných funkcí	stranická důtka s výstrahou
Václav Vlček	stranická důtka s výstrahou a zbavení stranických funkcí	stranická důtka
Karel Pospíšil	stranická důtka a zbavení stranických funkcí	Napomenutí
Anežka Čepková	napomenutí a zbavení stranických funkcí	ústní domluva
Jaroslav Dvořák	stranická důtka a zbavení stranických funkcí	stranická důtka
Jar. Bobek, Jaroslav Kácovský, Josef Mrkvička, Karel Potměšil	napomenutí	Zrušeno
Václav Malát	stranická důtka	Zrušeno
Stanislav Meloun	stranická důtka	Zrušeno

Následná disciplinární řízení

Po výsledku šetření s Josefem Beranem a Janem Slepíčkou byl případ předán k došetření na KV KSČ Pardubice. Zde se rozběhlo několik dalších disciplinárních řízení s osobami, které měly Josefu Beranovi a potažmo Janu Slepíčkovi v jejich jednání napomáhat. Většina osob, kterých se řízení týkalo, byla prošetřována do konce roku 1953. Do řízení byla zahrnuta také Beranova rodina. Beranova manželka Františka byla vyloučena z KSČ. Bylo s ní vedeno disciplinární řízení, které došlo k závěru, že *svým jednáním a chováním na Čáslavsku vzbudila veřejné pohoršení, čímž velmi poškodila dobrou pověst strany [...] jednala sprostě, chovala se povýšeně.*³⁹⁸ Pravdou bylo, že v Čáslavi nebyla oblíbená, protože podle slov občanů

³⁹⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – Beran Josef.

³⁹⁸ *Tamtéž*, disciplinární případy – Františka Beranová.

i funkcionářů KSČ dávala najevo, že je manželkou poslance a měla by tedy mít oproti ostatním lidem mít různé výhody.³⁹⁹ Měla také od ředitele Slepíčky dostávat každý měsíc zdarma různé produkty jako (např. mýdlo či margarín) nebo využívat závodní automobil k soukromým jízdám. Z pozice manželky vysoce postaveného muže měla také požadovat různé výhody pro své známé – např. intervenování u syna svého známého, který neuspěl u maturitní zkoušky. Nejvíce jí však bylo vytýkáno, že zatajila jednání své dcery za války. Když byla při disciplinárním řízení žádána o životopis a sebekritiku, žádné ze svých provinění nepřiznala a požádala si, aby byla z KSČ vyškrtuta ze zdravotních důvodů. To jí nebylo umožněno a byla vyloučena následkem disciplinárního řízení. Dcera Berana Marie Štolbová byla vyšetřována především proto, že byla za okupace členkou Vlajky⁴⁰⁰ a scházela se s příslušníky nacistické armády, kteří ji měli dokonce navštěvovat doma. To později při disciplinárním řízením ospravedlňovala tím, že se snažila pomoci otci, který byl za války vězněn. V roce 1946 s ní bylo vedeno tzv. očistné řízení, na které ale dohlížel její otec, v té době bezpečnostní tajemník ONV Čáslav (nebyly tedy z její činnosti za okupace vyvozeny žádné důsledky). V místě bydliště, ve Žlebech, požadovala Osvědčení o státní spolehlivosti, které jí zde ale odmítli vystavit. Bylo jí vydáno později na ONV Čáslav, na zásah Berana. Marie Štolbová v době, kdy s ní začalo disciplinární řízení, odeslala na krajský výbor strany svou legitimaci s tím, že: *je přesvědčena, že vina jejího otce není tak velká, že musel být vyloučen z KSČ [...] a protože pro ni je otec vzorem, nemůže být ani ona členkou strany a z tohoto důvodu vrací legitimaci KSČ.*⁴⁰¹ Řízení se nevyhnulo ani jejímu manželovi, Josefu Štolbovi, který byl v té době vedoucím II. Oddělení OV NB v Pardubicích. Byl přešetřován především proto, že v době okupace vstoupil k protektorátní policii, u které sloužil od r. 1942. Jemu se však nakonec disciplinární trest vyhnul, protože komise zjistila, že se tuto skutečnost nikdy nesnažil zamlčovat. Byl kvůli tomu vyšetřován již v r. 1950, kdy provedl sebekritiku, a především měl velmi pozitivní kádrové posudky od svých nadřízených.⁴⁰² V nich bylo např. uvedeno: *pracuje ke spokojenosti většiny [...] je houževnatý a obětavý [...] taktéž se jeví i ve stranické práci. Politiku strany dokáže nejen vysvětlovat, ale i hájit. Přál bych si jen, abychom takových soudruhů měli více, pak bychom socialismus vybudovali rychleji.*⁴⁰³

³⁹⁹ Vyžadovala také přednostní nákup ve frontě, což samozřejmě místní obyvatelstvo Čáslavi popuzovala. Měla prohlašovat: Já jsem žena poslance a mě to musíte dát hned. Srov. *Tamtéž*.

⁴⁰⁰ Vlajka byla fašistickým hnutím založeným v roce 1928. Srov. I. PEJČOCH, *Fašismus v Českých zemích*, Praha 2011, s. 126–130.

⁴⁰¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 98, disciplinární případy – Marie Štolbová.

⁴⁰² *Tamtéž*, kart. 97, disciplinární případy – Josef Štolba.

⁴⁰³ *Tamtéž*, kádrový posudek předsedy Útvarové organizace SNB Pardubice Jaroslava Navrátila.

Řízení bylo vedeno také s náměstkem ředitele Kosmos Janem Havlíčkem. Ten byl obviněn hlavně za to, že kryl veškeré machinace svého nadřízeného: *věděl o rozkrádání závodu Kosmos, používáním čistého lihu na výrobu kořalek pro pitky v závodě, finančně zakrýval v knihách všechny manipulace Slepíčky*.⁴⁰⁴ Co mu však jistě přitížilo, byl fakt, že jeho švagrem byl dr. Vladimír Haškovec, osobní lékař K. Gottwalda, který byl v r. 1952 zatčen v souvislosti procesu s Rudolfem Slánským.⁴⁰⁵ Jan Havlíček byl nakonec vyloučen z KSČ. Před disciplinární komisi se dostal také Jaroslav Ašenbrener, v té době vedoucí zemědělského oddělení KV KSČ Pardubice. Byl obviněn, že *byl slabý jako vedoucí tajemník, neměl vlastní úsudek a podléhal vlivu Berana, Slepíčky a Brhlíka*.⁴⁰⁶ To se při disciplinárním řízení ani nesnažil vyvracet a připustil, že: *při výkonu své funkce potřeboval rady a tu jsem se obracel i na Berana, tehdejšího předsedu KV, byl-li na okrese, neb jsem v něm viděl vysokého funkcionáře a starého příslušníka strany*.⁴⁰⁷ Jeho chybou mělo být také to, že se v lednu 1950 zúčastnil schůzky svolané Josefem Beranem za účelem odstranění některých čáslavských funkcionářů z předsednictva OV. J. Ašenbrenerovi bylo nakonec uděleno pouze napomenutí. Byl ponechán na KV, musel však odejít ze své současné pozice a začít jako řadový zaměstnanec na hospodářském úseku. Vyšetřován byl také Ladislav Brhlík, kterému byla v prosinci 1952 udělena stranická důtka a byl zbaven stranických funkcí. Ve své sebekritice později uvedl: *dnes je mi jasné, že tato debata a vlastně celá schůze byla nemístná a nesprávná. Je také po právu hodnocena jako frakční. Nepokládal jsem ji tehdy za tak nebezpečnou*.⁴⁰⁸

Tehdejší zástupce vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice František Klofáč byl také zahrnut do disciplinárního šetření. Po celou dobu měl k situaci vypočítavý postoj. Na počátku roku 1950 se postavil za funkcionáře, kteří si na Josefa Berana stěžovali. Když však došlo k prvnímu „vyřešení“ případu, viděl, jaké by to pro něj mohlo mít následky, najednou otočil, ostře je kritizoval a označoval za „frakcionáře.“ Byl poté poslán do tříměsíční ÚPŠ, po jejímž absolvování nastoupil na krajský výbor na pozici zástupce Průmyslového a peněžního oddělení. V lednu 1953 mu byla udělena stranická důtka s výstrahou a byl zbaven všech stranických funkcí. V souvislosti s celým šetřením bylo také sekretariátem rozhodnuto, že by mělo dojít

⁴⁰⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 97, disciplinární případy – Jan Havlíček.

⁴⁰⁵ K. KAPLAN, *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, Praha 2002, s. 86; TÝŽ, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*, Praha 1993, s. 403.

⁴⁰⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 97, disciplinární případy – Čáslavský případ.

⁴⁰⁷ *Tamtéž*, disciplinární případy – Jaroslav Ašenbrener.

⁴⁰⁸ *Tamtéž*, disciplinární případy – Ladislav Brhlík.

k přešetření tehdejší poslankyně a instruktorky ÚV KSČ pro pardubický kraj Marie Šplíchalové a člena KSK Antonína Bíny.⁴⁰⁹

2.4 Závěrečné zhodnocení

Oba případy můžeme svým charakterem zařadit do procesu stranických čistek, které probíhaly po celém Československu v období tzv. stalinismu. I přes jejich personální provázanost se oba případy liší podnětem k jejich vzniku. Pardubická kauza byla typickým lokálním případem, navázaným na kampaň „hledání vnitřních nepřátel a zrádců“ a „diktátorů“. Kampaň byla katalyzátorem k odstartování diskuzí, které měly nabádat k ostražitosti a bdělosti všech straníků, potažmo k odhalování diktátorů ve vlastních řadách. Již projednávání tzv. karlovarského případu ukázalo určité vnitřní napětí, které uvnitř KV KSČ Pardubice existovalo. V tomto případě se jednalo o kritiku „zdola“, tedy směřovanou od okresního výboru KSČ Pardubice. I přes to, že se vlna kritiky snesla na zástupce vedoucího tajemníka Jiřího Kotrcha, většina členů KV se ho zastala, a nakonec byla potrestána část členů zmíněného okresního výboru. Projednávání tzv. olomouckého případu žádnou podobnou kritiku nepřineslo. Změnu přinesl až dopis členky krajského výboru Jiřiny Doubnerové, která sebekriticky přiznala, že byla součástí „kolektivu“, který na sekretariátu krajského výboru pracoval osamoceně a rozhodoval o některých kádrových změnách. Dopis se stal podkladem pro provedení prověrky Jiřího Kotrcha v srpnu 1950, který byl uveden jako vedoucí osobnost celého „kolektivu.“ V prověrce však opět členové předsednictva KV došli k přesvědčení, že i přes osobnostní nedostatky, Kotrch vyniká svými profesními dovednostmi. Prověrkou nakonec prošel. Úplná změna kurzu vůči jeho osobě nastala až po vydání rezoluce ÚV KSČ o „odhalení Otto Šlinga“, při jejímž projednávání byl Jiří Kotrch označen osobu, která používala diktátorských metod. I přes zřejmý nesouhlas některých funkcionářů krajského výboru s chováním Kotrcha již před samotnou kauzou, je z archivních písemností zřetelné, že nebyl strachu a podpoření jednání místních funkcionářů samotnou kampaní, Kotrch by vysoce pravděpodobně na svém místě zůstal a nadále mezi svými spolupracovníky šířil nepříjemnou atmosféru.

Čáslavský případ svým finálním řešením v roce 1952 (potažmo 1953) zapadá do kontextu lokálních případů řešených na poč. 50. let 20. století v některých regionech

⁴⁰⁹ K. KAPLAN, *StB o sobě: výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*. Praha 2002, s. 86; TÝŽ, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*, Praha 1993, s. 47; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 11; Jana KOČIŠKOVÁ, *Role a postavení žen ve vrcholné politice v Československu v letech 1948–1968*, disertační práce FF UK, Praha 2017.

Československa. Odlišuje se od nich však svým dynamickým průběhem, který se dá rozdělit na dvě fáze, které přinesly naprosto odlišné výsledky. První období, ve kterém byli jako hlavní viníci celé situace shledáni čáslavští funkcionáři se sice již vyznačuje typickým soudobým označováním funkcionářů za „diktátory“ či obviňování z „frakční činnosti“, které se v té době stávalo mezi funkcionáři KSČ čím dál běžnější, lze v něm však shledat i některé odlišnosti, od jiných regionálních případů. Výjimečný byl čáslavský případ především v tom, že kritika na Berana nezazněla otevřeně na zasedáních schůzí OV KSČ, utvářela se ale spíše za zavřenými dveřmi a posléze naopak situace vygradovala přednesením protestů a námitek v místních závodech, a především v místním rozhlase, což v té době jistě běžnou praxí nebylo. To, že Beran nebyl v této době obviněn a potrestán, i když se na něj snesla vlna kritiky lze přisuzovat tomu, že se kampaň „hledání vnitřních nepřátel v KSČ“ teprve rozbíhala.⁴¹⁰ Je tedy možné, že kdyby se celá kauza odehrála o čtvrt roku později, byl by Beran obviněn a celý případ by nabral již v této době naprosto odlišný směr. Jako druhé možné vysvětlení jeho setrvání na tehdejších pozicích se nabízí také úhel pohledu, kterým na situaci pohlíží ve své disertaci Luboš Kokeš.⁴¹¹ Josef Beran mohl na základě své pozice předválečného člena KSČ mít okruh klientelistických sítí, které zahrnovaly známosti v ústředí, které mu dopomohly k tomu, aby z kauzy vyšel bez úhony. To však nelze s jistotou tvrdit. Tento případ nám ukazuje na velmi silnou pozici centra. Platí, že v lokálních střetech vyhrávala ta skupina, která měla podporu centra. Pokud měli podporu centra Beran a Slepíčka, vítězili, když padla Taussigová z centra je podporující, využila skupina okolo Šimonky a Zajíce změněnou situaci k protiútoků a uspěla.

V mezidobí obou fází případu se také stalo zajímavým momentem jeho propojení s tzv. pardubickým případem (Kotrch a spol.), ke kterému došlo řízeně z centra. I když předtím nikdo z těchto funkcionářů v čáslavském případě nefiguroval, nyní byly mezi případy hledány souvislosti. Komise stranické kontroly tak nejspíše chtěla rozšířit obvinění týkající se Kotrcha a dokázat, že jeho „zrádčovská“ činnost zasahovala nejen na krajský sekretariát. Je tedy zřejmá tendence dělat z původně lokálního případu případ krajský či dokonce celostátní. Začala s tím Taussigová, když propojila Šimonku a Zajíce s pardubickým Kotrchem a po jejím pádu zopakovala totéž nová komise, která propojila Berana a Slepíčku s Taussigovou. Je také pozoruhodné sledovat změny skutkové podstaty: Případ začíná kritikou osobních vlastností Berana, pak jej překrývá jeho utrácení veřejných prostředků. To je překryto obviněním jeho

⁴¹⁰ Přeci jen v té době došlo teprve k řešení tzv. karlovarského případu v r. 1949 a tzv. olomoucký případ byl teprve v počátcích, protože Josef Stavinoha byl zatčen v lednu 1950.

⁴¹¹ L. KOKES, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, disertační práce ÚHV FF Univerzita Pardubice, 2019, s. 198.

odpůrců z praní špinavého prádla na veřejnosti. To je nakonec překryto používáním diktátorských metod ze strany Berana a spol., a proviněními jeho rodiny (protektorátní minulostí Beranova okolí a panovačným chováním jeho manželky).

Druhá fáze případu již byla ve svém řešení mnohem více analogická s případy řešenými v jiných regionech, lišila se ale obdobím, ve kterém došlo k celému přešetření. Oproti ostatním československým regionům, které zasáhly stranické čistky v největší míře v období po zatčení Otto Šlinga (podzim 1950), čáslavská kauza se opět otevřela až po zatčení Rudolfa Slánského, a hlavně Jarmily Taussigové na podzim r. 1951. Vysvětlením může být také to, že předešlé prošetřování a odsouzení skupiny „Kotrch a spol.“, znamenalo pro pardubický kraj v té době „splnění povinnosti“ při kampani „hledání vnitřních zrádců“. Po zatčení J. Taussigové se však několik čáslavských funkcionářů odvolalo a KSK v novém složení se začala případem na příkaz ÚV KSČ zabývat. Je zajímavé, že nedošlo k zatčení a odsouzení Berana, i když byl označen za místního „diktátora.“ Pravdou však ale je, že byl vinen pouze za své prohřešky v čáslavském okrese a nebylo u něj nalezeno „napojení“ na brněnského tajemníka Šlinga, které ostatním krajským vedoucím tajemníkům velmi uškodilo. I to může být jedním z důvodů, proč byl Josefu Beranovi vyměřen relativně nízký trest. Celkově ukazuje tato analýza na součinnost několika mocenských center v celém případě: Na lokální úrovni to je Okresní výbor strany a významný průmyslový podnik, kde konflikty vznikají, na vyšší úrovni to je krajský výbor strany, který ale raději předává věci do centra, které v případě působí jako poslední instance nejen rozhodující lokální spory, ale též aktivně vytvářející nová obvinění ze zapojení do celostátních sítí nepřátel režimu.

Historička Muriel Blaive v Britských listech v předmluvě ke knize *Perceptions of Society in Communist Europe* uvádí, že: „komunistický stát nevykonával svou moc striktně seshora dolů: naopak, celým systémem pronikala napětí a rozporné zájmy různých společenských skupin, včetně oficiálních institucí, jako byla komunistická strana a tajná policie.“⁴¹² S tímto názorem se nedá než souhlasit, neboť i přes to, že celý proces „hledání vnitřních zrádců“ vzešel seshora, tedy z ústředního výboru KSČ, často na místních, okresních a krajských úrovních docházelo v jeho rámci k vyřizování osobních sporů. Někdy se hledání „zrádců a diktátorů“ rozrostlo do takových rozměrů, se kterými nejspíše z počátku ani ústřední výbor nepočítal.

Otázkou také zůstává, do jaké míry tito funkcionáři byli opravdu „místními diktátory“ a v jakém měřítku šlo pouze o vykonstruovaná obvinění. Muriel Blaive vhodně uvedla,

⁴¹² Dostupné online: <https://md.blisty.cz/art/93754-za-komunismu-se-podilela-na-provozu-rezimu-siroka-skala-radovych-obcanu.html> (cit. dne 25. 4. 2019).

že mnohdy „sloužili jako terč veřejné kritiky, aby se zavděčili centru [...] byli nárazníkem mezi vládci a ovládanými.“⁴¹³ V případě Jiřího Kotrcha je z archivních písemností jisté, že neměl k ostatním funkcionářům dobrý přístup, choval se velmi panovačně, někdy byl nepříjemný až zlý a striktně vyžadoval plnění pracovních povinností. Nezdá se ale, že by na KV KSČ vyvolával takovou atmosféru strachu, že by se ho z toho důvodu většina funkcionářů na zasedáních předsednictev do konce roku 1950 zastávala.

2.5 Důsledky stranických čistek pro krajskou politiku

Oba případy však ve velké míře zamíchaly se složením Krajského výboru KSČ Pardubice. V krátkém časovém rozmezí tří let se na nejvyšších krajských stranických pozicích vystřídal poměrně velký počet funkcionářů. K nejznatelnější fluktuaci došlo na nejvyšší pozici v kraji, kterou byla funkce vedoucího (dříve nazývaného politického) tajemníka KV. Mezi zmíněnými roky vykonávali tuto funkci čtyři muži – Oldřich Vyhnálek, František Jičínský, Josef Beran a František Pecha, přičemž dva z nich byli z funkce odvoláni z důvodu přímé souvislosti s pardubickým nebo čáslavským případem. Post předsedy KV KSČ by se mohl zdát stabilnějším, neboť v rámci tří let jej zastávali pouze dva funkcionáři – Josef Beran a Jaroslav Lochman, přičemž ke změně došlo pouze z důvodu přesunu Berana do prestižnější funkce vedoucího tajemníka, ze které byl odvolán o rok později.

Tabulka 15: Změny ve funkci vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice mezi lety 1949–1952.

Vedoucí tajemník KV KSČ	Období ve funkci
Oldřich Vyhnálek (*1914)	formálně květen 1949–únor 1950
František Jičínský (*1906)	únor 1950–květen 1951
Josef Beran (* 1896)	květen 1951–srpen 1952
František Pecha (* 1914)	srpen 1952–březen 1955

Tabulka 16: Změny ve funkci předsedy KV KSČ Pardubice.

Předseda KV KSČ	Období ve funkci
Josef Beran (* 1896)	květen 1949–květen 1951
Jaroslav Lochman (* 1906)	květen 1951–1953

⁴¹³ Tamtéž.

Vliv na změny u ostatních vysokých funkcí v rámci KV KSČ Pardubice měl především tzv. Pardubický případ, který zapříčinil odvolání obou zástupců vedoucího tajemníka (Kotrch a Krčma) a vedoucího zemědělského oddělení (Malík). Na všechny tyto pozice musely být umístěny „vhodné a prověřené osoby“, u kterých se předpokládalo, že pomůžou poměry na sekretariátu KV stabilizovat. Do pozic zástupců vedoucího tajemníka byli zvoleni Pavla Šimonková a Bohuslav Uhlíř. Šimonková byla zvolena zřejmě díky své otevřené kritice vůči Jiřímu Kotrchovi, kterou projevila již před vyvrcholením kauzy, a i v jejím průběhu. Na jejím případě mohl dát krajský výbor demonstrativně jasně najevo, jak se k celé věci staví a ukázat, že sází na „prověřené lidi“, kteří viděli „správné“ řešení již od počátku. V osobě Bohuslava Uhlíře pak našli mladého funkcionáře, nezatíženého žádnými dřívějšími prohřešky. Do funkce vedoucího zemědělského oddělení byl po Zdeňku Malíkovi jmenován Jaroslav Ašenbrener. U něj se však ukázalo, že nebyl dobrou volbou – po roce ve funkci (1952) byl odvolán v souvislosti s vyšetřováním časlavského případu. Do čela zemědělského oddělení se dostal Bohuslav Hnátnický.

Tabulka 17: Změny ve funkcích na sekretariátu KV KSČ v souvislosti se stranickými čistkami.

Funkce	Jméno	Období ve funkci	Nahrazen
zástupce ved. tajemníka	Jiří Kotrch	květen 1949–prosinec 1950	Pavla Šimonková
2. zástupce ved. tajemníka	Karel Krčma	květen 1949–prosinec 1950	Bohuslav Uhlíř
vedoucí zem. oddělení	Zdeněk Malík	květen 1949–prosinec 1950	Jaroslav Ašenbrener
	Jaroslav Ašenbrener	1951–1952	Bohuslav Hnátnický

3 PARDUBICKÉ REGIONÁLNÍ ELITY PO ROCE 1953

3.1 Úvod ke třetí kapitole

Tato kapitola bude tematicky volně navazovat na předchozí část, věnující se mocenským problémům. Naváže na personální složení KNV a KV KSČ Pardubice na přelomu let 1952/1953 a bude sledovat změny ve složení krajských elit v těchto orgánech. Metodologicky se bude opírat především o teorie elit.

Administrativní princip a badatelské otázky

Otázkou poté zůstalo, jakým způsobem vybírat funkcionáře, které můžeme považovat za součást krajských regionálních elit. Zde byl metodologickou inspirací tzv. administrativní princip, na jehož základě ve svém výzkumu postupovali historici M. Bílý, M. Lóži a J. Šlouf v knize *Nervová vlákna diktatury*.⁴¹⁴ Administrativní princip umožňuje výběr osob podle funkcí, které zastávaly buď ve stranickém systému, nebo státním aparátu. Pozornost tak bude směřována na osoby, které měly v kraji největší mocenský vliv – politické (vedoucí) tajemníky KV KSČ a jejich zástupce (tajemníky), předsedy KNV a jejich tajemníky. Tento přístup tak umožní vytvořit typologii nejvyšších funkcionářů kraje.

Tabulka 18: Přehled vybraných funkcí pro výzkum.

Krajské politické elity	
KV KSČ Pardubice	KNV Pardubice
vedoucí tajemníci	Předsedové
Tajemníci	Tajemníci

Pod výzkumem si však nelze představit pouhé vytvoření životopisných medailonků (sociálního původu, kariérního růstu, osobnostních a profesních rysů). Mnohem důležitější bude analýza některých zlomových československých událostí a jejich vlivu na personální změny ve vedoucích pozicích kraje. O jaké události se jednalo? Jde o dva klíčové momenty nejen československého vývoje v průběhu 50. let 20. století – rok 1953 a 1956. Může se zdát, že o významu těchto dvou mezníků padesátých let toho již bylo mnoho napsáno, pravdou však je, že z regionálního pohledu, až na několik výjimek, ještě do hloubky prozkoumány nebyly.⁴¹⁵

⁴¹⁴ M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha 2019, s. 9.

⁴¹⁵ Výjimku tvoří několik knih, vznikajících v posledních letech. Jednou z nich je již zmíněna kniha autorského kolektivu Bílý, Lóži a Šlouf. Matěj Bílý také sám publikoval text věnující se mezidobí mezi roky 1953–1956 z regionálního pohledu: M. BÍLÝ, „*Jestli jsi to myslel upřímně, půjdeš dělat to, co strana potřebuje.*“ *Stabilizace regionálních elit KSČ v letech 1953–1956 ve vybraných krajích a okresech*, Paměť a dějiny, roč. 11, č. 4, Praha

Jaký vliv měl na regionální elity rok 1953?

Rok 1953 byl poznamenán celkovou krizí vládnutí,⁴¹⁶ spojenou se smrtí J. V. Stalina a posléze K. Gottwalda. Částečně se tak proměňovalo politické ovzduší a na ústřední úrovni došlo k personálním změnám.⁴¹⁷ O změnách, které rok 1953 přinesl pro komunistický režim v Československu, toho již bylo napsáno poměrně hodně.⁴¹⁸ Tzv. doba tání,⁴¹⁹ jak je období nástupu vlády N. S. Chruščova v SSSR označováno, však nemělo dopad pouze na centrální politiku. Účinek této změny byl znatelný také na regionální úrovni. Spolu s tím tak vyvstávají některé badatelské otázky, jejichž zodpovězení je cílem této kapitoly: Docházelo v této době ke generační výměně? Jak zasáhla krize vládnutí sledované orgány? Je možné vysledovat snahu o opětovnou stabilizaci režimu po rozsáhlých stranických čistkách?

Elity v letech 1956–1960

Důležité změny přinesl také rok 1956.⁴²⁰ Ty byly odstartovány tajným projevem N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS, ve kterém přednesl kritiku kultu Stalinovy osobnosti.⁴²¹ Následné události – červnové povstání v Polsku a říjnové Maďarsku,⁴²² kde bylo voláno po změnách systému, měly dopad také na dění v Československu. Zde sice, právě po krvavém potlačení obou revolucí, utichla většina revolučních hlasů, volajících po radikálních změnách, avšak jistých změn se dočkal také komunistický režim v Československu. Jak uvádí historik Jiří Pernes, byla u nás destalinizace znatelná právě až po roce 1956, spojená se všemi výše zmíněnými událostmi.⁴²³ I v tomto případě bude cílem sledovat, jak se rok 1956 promítl

2017, s. 39–54. Této tématice se mimo jiné věnuje také kniha Jaromíra Mrňky: J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury KSČ na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*,

⁴¹⁶ J. PERNES, *Krize komunistického režimu v Československu 50. letech 20. století*, Brno 2008.

⁴¹⁷ J. PERNES, *Změna ve vedení komunistické strany na počátku roku 1953*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda, *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, České Budějovice – Praha 2015, s. 276–284; TÝŽ, *Zprávy z Prahy 1953*, s. 22–42.

⁴¹⁸ Roku 1953 jsou věnovány např. samostatné studie v kolektivní monografii: J. PETRÁŠ – L. SVOBODA (eds.), *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, České Budějovice – Praha 2015; dále knihy Karla Kaplana: K. KAPLAN, *Československo v letech 1948–1953. Zakladatelské období komunistického režimu*, Praha 1991; TÝŽ, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Brno 2005.

⁴¹⁹ Historik Jaromír Mrňka však polemizuje nad tímto označením od Karla Kaplana a zmírňuje jej spíše na období, kdy došlo k „pouze menší oblevě [...] do jara byla ještě daleko.“ Čímž naráží na skutečnost, že sice došlo k některým „proměnám ve státní politice“, ty ale v zásadě navazovali na předcházející období. Srov. J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie...*, s. 141.

⁴²⁰ Situaci v Československu v roce 1956 se věnuje: Muriel BLAIVE, *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, Praha 2001.

⁴²¹ Jan RYCHLÍK, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020, s. 144–145.

⁴²² Jan ADAMEC, *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*, Securitas Imperii, sv. 24/1, Praha 2014, s. 82–122.

⁴²³ J. PERNES, *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu*, Soudobé dějiny, roč. 7, č. 4, Praha 2000.

mocenské struktury pardubických krajských elit. Hlavními otázkami tak budou: Jak se v mocenských strukturách promítl rok 1956? Zasáhla orgány destalinizace?

3.2 KNV Pardubice 1953–1960

Hned na začátku této tematiky je nutné podotknout, že ačkoliv se KNV vyhnul vnitřním sporům, které sužovaly stranický aparát v období stranických čistek, tak ho ale naplno zasáhly právě problémy spojené s krizí vládnutí a postupnou destalinizací. Na pozici předsedy KNV byli mezi lety 1953–1960 tři předsedové, kteří dobře znázorňují situaci, ve které se strana nacházela – jejich časté střídání je dokladem nestability tehdejšího vládnutí.

Krajský národní výbor Pardubice byl v roce 1953 stále „mladým“ orgánem, fungujícím pouze čtyři roky. V prvních letech jeho fungování stála v čele poměrně výrazná osobnost, kterou byl Josef Pospíšil. Ten byl ale odvolán v roce 1952 a předsednictví bylo svěřeno mladému funkcionáři, Bohuslavu Uhlířovi, před kterého byl později postaven těžký úkol – ustát problémy systému spojené s krizí vládnutí. Jak se ale později ukázalo, tak se mu to nepodařilo, a vlastně mu k tomu ani nebyl ponechán dostatek času. V obavách, že by tento mladý komunista situaci nezvládl, ho raději členové byra KV KSČ z předsednické funkce odvolali a vsadili na člověka z jejich pohledu ostříleného, starého komunistu s předešlými zkušenostmi. Jaké měl ale Bohuslav Uhlíř předpoklady pro tuto funkci?

3.2.1 Nástup Bohuslava Uhlíře do čela KNV (23. 7. 1909)

Bohuslav Uhlíř (srov. příloha 14 a 15) tedy stál v čele pardubického KNV v roce 1953. Narodil 23. července 1919 o dělnické rodiny a patřil tak v 50. letech k mladší generaci komunistických funkcionářů. Než dosáhl postu předsedy KNV Pardubice, prošel rychle několika nižšími funkcemi. Vychodil tříletou měšťanskou školu, po které se rozhodl pro vyučení strojním zámečníkem. Za první republiky se angažoval v odborovém sdružení Kovodělník. Po skončení 2. světové války vstoupil do KSČ a pracoval v n. p. Transporta Chrudim, kde se postupně zapojil do stranické práce. Začínal od nejnižší funkce člena výboru závodní organizace a postupně stoupal vzhůru přes pozici místopředsedy, ze které se vypracoval až na jejího předsedu. Po událostech února 1948 se stal členem předsednictva OAV NF Chrudim. O rok později byl uveden do pozice kádrového referenta závodu, ve kterém pracoval.⁴²⁴

Zkušenosti z těchto nižších stranických míst měl již velmi brzy zúročit na krajské úrovni, neboť v roce 1950 nastoupil do tříměsíční Krajské politické školy, po jejímž

⁴²⁴ NA Praha, f. 1261/0/22, rejstříky, sv. 56, a. j. 94/16, Personální návrhy, s. 2.

absolvování byl dosazen do funkce referenta kádrového oddělení KV KSČ Pardubice.⁴²⁵ Zde opět postupně zaznamenal kariérní růst – stal se zástupcem a v roce 1951 vedoucím kádrového oddělení.⁴²⁶ Již v této době byl krajským sekretariátem hodnocen jako člověk: „*Povahy přímé, veselé, kamarádké, průbojné [...] dovede nekompromisně hájit svůj názor, při jednání jeví se vznětlivý, při návalu práce jeví se u něho nervozita, jinak klidný.*“⁴²⁷ Z hlediska práce v oddělení byl viděn jako vedoucí: „*Je svým spolupracovníkům dobrým rádcem a svou houževnatostí a vytrvalostí je jim příkladem [...] kádrovou práci vykonává velmi dobře, neboť má značné zkušenosti z praxe a je přínosem pro kádrové oddělení.*“⁴²⁸ Roky 1951 a 1952 se pro něj staly z profesního hlediska zlomovými. Konec roku 1950 a počátek roku 1951 byly charakteristické velkými personálními výměnami, spojenými se stranickými čistkami,⁴²⁹ které se nevyhnuly ani pardubickému kraji. Zde byl krajský výbor strany oslaben případem tzv. frakční skupiny Kotrch a spol., ve kterém byl odvolán ze své funkce tajemník KV KSČ Pardubice Jiří Kotrch několik dalších členů předsednictva KV.⁴³⁰ Pro B. Uhlíře ale uvolněné pozice znamenaly především příležitost kariérního vzestupu. V roce 1951 se stal členem předsednictva a tajemníkem KV KSČ a o rok později byl krajským výborem doporučen, aby nahradil Josefa Pospíšila ve funkci předsedy KNV Pardubice. Jeho zvolení bylo prezentováno veřejnosti v krajském periodiku Východočeská zář, kde ke svému zvolení uvedl: „*Jsem si vědom velikých úkolů, které lidové správě, jako orgánu státní moci ukládá strana a vláda v péči o krásný a bohatý život našeho pracujícího lidu. Proto musíme dosavadní systém práce lidové správy postavit na širší masovou základnu, aby stačil zvýšeným požadavkům rozvoje našeho hospodářství. Především však musíme svou pozornost zaměřit na práci vesnických národních výborů, poněvadž tam je hlavní těžiště práce lidové správy.*“⁴³¹ Pozice vedoucího krajského funkcionáře lidové správy mu však byla v tuto chvíli ponechána jen krátkou dobu, neboť byl z této funkce odvolán již v dubnu roku 1953.

3.2.2 Zlomový rok 1953

Návrh na jeho odvolání podal Krajský výbor KSČ Pardubice, podle kterého se postupně v práci Bohuslava Uhlíře projevil nedostatek zkušeností, který měl zapříčinit nízkou úroveň práce rady

⁴²⁵ Referent pro „závodní kádry.“ Srov. NA Praha, f. 1261/2/5, sv. 54, a. j. 31, Seznam politických pracovníků krajského sekretariátu KSČ v Pardubicích, Kádrové oddělení.

⁴²⁶ NA Praha, f. 1261/0/22, rejstříky, sv. 56, a. j. 94/16, Personální návrhy, s. 2.

⁴²⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, Zápis z konference KV KSČ Pardubice 26.–27. květen 1951, Návrh na volební komisi, s. 1.

⁴²⁸ *Tamtéž.*

⁴²⁹ J. PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008, s. 72–79.

⁴³⁰ Případ tzv. frakční skupiny Kotrch a spol., někdy označovaný také jako „pardubický případ. Srov. výše v textu.

⁴³¹ Východočeská zář, roč. 8, č. 8, strana 3.

KNV. I když členové předsednictva KV KSČ ve svém hodnocení ocenili úsilí, které B. Uhlíř vkládal do své činnosti, nebyla viděna jako dostatečná: „...*přes veškerou snahu nedokázal dobře řídit aparát KNV [...] nezvládl úkoly, vyplývající z funkce předsedy KNV [...] nedokázal řídit aparát KNV.*“⁴³² Navzdory nepříliš kladnému hodnocení jeho práce ve státní správě jej krajský výbor doporučil na místo tajemníka KV KSČ Pardubice.⁴³³ Názor na jeho osobu tak nemohl být vysoce negativní, neboť v takovém případě by jistě nebyl ponechán ve správě kraje, ale byl by odsunut na některou z nižších, nejspíše okresních pozic.⁴³⁴ Určitou roli v rozhodnutí o jeho odvolání mohl hrát také jeho nízký věk. Málokterý funkcionář, byť v samosprávě, zastával takto vysoký post ve 34 letech. Jeho odvolání ale souviselo především s krizí vládnutí, která nastala ve východním bloku po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina v březnu 1953 a v Československu spojené také se smrtí Klementa Gottwalda. Toto období se vyznačovalo nejen postupným ustáváním vnitrostranických čistek, ale také snahou o opětovnou stabilizaci moci KSČ. K té mělo dojít nejen na základě změn ve vedoucích funkcích KSČ,⁴³⁵ ale také na regionální úrovni, která byla pro fungování komunistického režimu neméně důležitá.⁴³⁶ Z toho důvodu mohl krajský výbor KSČ vyžadovat, aby předsedou KNV byl spíše zkušenější, předválečný člen strany, který ustálení poměrů v kraji napomůže.

Ve stranickém aparátu měl nadále sbírat zkušenosti, kterých se mu prozatím nedostávalo. Z další životní a profesní cesty B. Uhlíře je zřetelné, že v něm vedoucí členové strany shledali potenciál pro budoucí možnost zastávat opět vysokou funkci. Dokládá to fakt, že v roce 1954 byl ústředním výborem doporučen pro studium na VSŠ při KSSS v Moskvě, kde strávil tři roky.⁴³⁷ Po návratu ze Sovětského svazu se navrátil ke stranické práci, tentokrát ale do aparátu ÚV KSČ na pozici instruktora. Do Pardubického kraje se ale navrátil (srov. níže v textu), kde plnil funkci tajemníka KV KSČ Pardubice, kterou zastával do roku 1960.⁴³⁸

⁴³² NA Praha, f. 1261/0/22, rejstříky, sv. 56, a. j. 152, Odvolání B. Uhlíře z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Jaroslava Lochmana do této funkce, s. 2.

⁴³³ Byl zvolen za Kroužila, který byl poslán na studium do SSSR. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, Návrh na pracovní předsednictvo, s. 6.

⁴³⁴ Případně rovnou odsouzen či zavřen do vězení.

⁴³⁵ J. PERNES, *Změna ve vedení Komunistické strany Československa na počátku roku 1953*, in: *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, Praha 2014, s. 276–284.

⁴³⁶ M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha 2019, s. 172–173.

⁴³⁷ Ondřej ŠINDELÁŘ, *Východočeské krajské politické elity 1960–1971*, diplomová práce FF UHK 2012, s. 19.

⁴³⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 14, kart. 15, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 4.–5. dubna 1964, Návrh na členy Východočeského krajského výboru KSČ, s. 14.

3.2.3 Změna ve vedoucí pozici – na scénu přichází „ostřílený komunista“

K odvolání B. Uhlíře tedy došlo v dubnu 1953. Strana nyní potřebovala zkušeného komunistu, který má za sebou dlouhodobou práci ať už ve státní správě, tak i ve stranickém aparátu. Přímo se nabízel Jaroslav Lochman (srov. příloha 16), který byl do té doby předsedou KV KSČ. Tato funkce ale byla v celém Československu zrušena a nahrazena funkcí tajemníka a krajský výbor ho tak mohl pro tento účel využít. Oficiálně byl zvolen dne 15. dubna 1953 a stanovisko ÚV KSČ znělo jasně: „*Soudruh Lochman má bohaté zkušenosti v práci lidové správy i ve stranické práci a má důvěru v kraji.*“⁴³⁹ Jaké tedy měl zkušenosti? Jaroslav Lochman se narodil 27. května 1906 v Hronově nad Metují do chudé dělnické rodiny. Jeho otec neměl stálé zaměstnání, byl pouze příležitostně najímán na dělnickou práci v místní cihelně, a tak finanční zajištění rodiny obstarávala především jeho manželka, která byla textilní dělnicí. J. Lochman vystudoval tříletou měšťanskou školu, poté navštěvoval školu živnostenskou a následně se vyučil obuvníkem. V rámci této profese musel za prací cestovat do okolních měst, neboť pracovních míst bylo ve 20. letech v Hronově velmi málo.

Již v mladém věku vstoupil do DTJ (1919), ze které o dva roky později přestoupil do její levicové odnože – FDTJ, kde byl vedoucím Spartakových skautů práce.⁴⁴⁰ Od 1. 1. 1926 se stal členem KSČ a o rok později odešel hledat práci do Litomyšle, kde se později i oženil (1930) a zůstal v tomto městě do konce svého života. Zde se z počátku uchytil jako tovární dělník. V květnu 1927 vstoupil do MVS⁴⁴¹ – sekce kožedělná – jehož byl jednatelem, a později dokonce předsedou. Svých zkušeností z činnosti této skupiny, která byla pro pořádání ilegálních demonstrací proti nezaměstnanosti zrušena v roce 1930, využil v Průmyslovém svazu kožedělníků (PSK), který zastupoval na mzdových jednáních obuvnického a stavebního dělnictva mezi lety 1930–1931.

V roce 1927 byl zvolen do výboru KSČ v Litomyšli. Když v následujících dvou letech prodělávala strana krizi,⁴⁴² byl již jejím okresním vedoucím funkcionářem, neboť se přiklonil k jejímu revolučnímu křídlu⁴⁴³ a zasadil se o tzv. „očistu strany.“ Jak sám uvedl: „*Podářilo se nám izolovat likvidátory – získali jsme mladé soudruhy pro práci [...] byl jsem houževnatý, nic*

⁴³⁹ NA Praha, f. 1261/0/22, rejstříky, sv. 56, a. j. 152, Odvolání B. Uhlíře z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Jaroslava Lochmana do této funkce, s. 1.

⁴⁴⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 13.

⁴⁴¹ Mezinárodní všeoborový svaz. Organizace fungující v letech 1922–1930.

⁴⁴² Jacques RUPNIK, *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 72–83.

⁴⁴³ Státní okresní archiv Svitavy se sídlem v Litomyšli (dále SOkA Svitavy), f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. j. 118, Životopis Jaroslava Lochmana, s. 2.

*mě neodradilo ani neúspěchy.*⁴⁴⁴ Dále vzpomínal: „[...] řadu soudruhů zbloudilých jsme přesvědčili, že jejich místo je v revoluční straně KSČ.“⁴⁴⁵ Ve druhé polovině 20. let 20. století se také velmi aktivně účastnil stávek nezaměstnaných obuvníků, v jejichž čele se často ocitl. Kvůli tomu byl za první republiky několikrát krátce vězněn, a to především za porušení zákona o shromažďování – ilegální demonstrace mládeže či různým podezřením z rozmístování komunistických letáků. K jeho prvnímu zatčení došlo nejspíše 14. září roku 1930, kdy se velmi aktivně zúčastnil ilegální demonstrace, která probíhala na litomyšlském náměstí na popud poslankyně Anežky Hodinové,⁴⁴⁶ jež sem za tímto účelem přijela z Prahy.⁴⁴⁷ Ve 30. letech byl jednou z hlavních komunistických osobností na litomyšlském okrese a často byl svolavatelem komunistických schůzí.⁴⁴⁸

Před Mnichovským diktátem byl kandidován a zvolen do zastupitelstva města Litomyšle za KSČ a posléze byl stranou navržen také do rady města. Po září 1938 však přišlo období druhé republiky, které znamenalo zákaz činnosti KSČ od října 1938 a její úřední rozpuštění od 27. prosince téhož roku.⁴⁴⁹ Ústřední výbor KSČ a většina jejích členů se rozhodla ihned v říjnu přejít do ilegality. Stejně tomu bylo i u Jaroslava Lochmana, který byl pověřen vedoucím krajským tajemníkem (a v té době již bývalým poslancem NS) Karlem Procházkou, aby vedl ilegální organizaci KSČ na Litomyšlsku, což bez váhání přijal. Až do svého zatčení gestapem v září roku 1940 pracoval na různých pozicích, mimo jiné také jako obuvní dělník.⁴⁵⁰ Zatčen byl pro podezření z ilegální činnosti. Byl postupně vězněn v Pardubicích, Terezíně, Drážďanech a Litoměřicích.⁴⁵¹ Zde mu byl u soudu vyměřen trest na 9 let vězení.⁴⁵² Odtud byl

⁴⁴⁴ *Tamtéž*, kart. 2., Životopis.

⁴⁴⁵ *Tamtéž*. 2/15, Životopis Jaroslava Lochmana, s. 2.

⁴⁴⁶ Anežka Hodinová-Spurná. Československá poslankyně zastupující Komunistickou stranu Československa. Srov. J.PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006, s. 7–27.

⁴⁴⁷ Kol., *Komunistické hnutí Východních Čech: sborník dokumentů k dějinám KSČ z let 1921–1938. Archivní dokumenty Východočeského kraje*, Zpráva četnické stanice Litomyšl o zatčení Jaroslava Lochmana, dělníka z Litomyšle pro pobuřování, Hradec Králové 1971. s. 106–107.

⁴⁴⁸ Většinou se jednalo o legálně svolané schůze, konané ve Smetanově domě v Litomyšli. Někdy se ale účastnil i nelegálních schůzí, jako např. dne 4. 6. 1935 v hostinci „U Zenelého hrnce“ v Lánech u Litomyšle, za což byl jakožto svolavatel schůze nahlášen za porušení zákona o shromažďování. Srov. Policejní relace o schůzích KSČ z let 1921–1938, Katalog k signaturám P 73/31 a P87/23 z fondu presidium policejního ředitelství Praha, část 2.

⁴⁴⁹ Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny zemí koruny české*, XV. a, Praha – Litomyšl 2006, s. 96.

⁴⁵⁰ Od 1. 1.–28. 8. 1940 pracoval v továrně Dekva v Litomyšli. Srov. SOA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/16, Osobní korespondence přijatá, (nefoliováno)

⁴⁵¹ V Pardubicích od 26. 9. 1940–23. 9. 1941, v Terezíně 23. 9. 1941–10. 1. 1942, v Drážďanech 10. 1. 1942 – 20. 5. 1942, v Budyšině 20. 5. 1942–21. 9. 1942 a v Litoměřicích 21. 9. 1942–10. 11. 1942. Srov. Vojenský ústřední archiv Praha (dále VÚA Praha), Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jaroslav Lochman – č. j. 13084/65

⁴⁵² Po válce J. Lochman zažádal u krajského soudu v Chrudími o zrušení tohoto rozsudku – jeho žádosti bylo vyhověno v květnu 1947. Srov. VÚA Praha, Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jaroslav Lochman – č. j. 13084/65; SOKA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/16, Osobní korespondence přijatá, (nefoliováno)

převezen do Budyšína, Wohlau a Briegu,⁴⁵³ odkud musel absolvovat s ostatními vězni hladový pochod do Ambergu (Bavorsko), kde byli v polovině dubna 1945 osvobozeni americkou armádou. Ta je poté převezla do Plzně, odkud se dostali do Prahy.⁴⁵⁴

Po válce se navrátil do Litomyšle, kde nastoupil na ONV a zastával zde pozici referenta pro zásobování a poté referenta pro národní správu.⁴⁵⁵ Po absolvování 6týdenní ÚPŠ⁴⁵⁶ v Doksech v roce 1946⁴⁵⁷ byl přerazen na bezpečnostní referát, kde se stal jeho vedoucím⁴⁵⁸ (do r. 1948) a zároveň byl také I. místopředsedou ONV.⁴⁵⁹ Paralelně s prací ve státní správě byl také členem OV KSČ, kde působil od roku 1946 jako zemědělský tajemník.

Od roku 1947 začal také postupně pronikat do krajského aparátu, když se stal členem KV KSČ Pardubice.⁴⁶⁰ Současně působil také v litomyšlském okrese a pomýšlel zde na kariérní růst. Po 25. únoru 1948 byl pověřen vykonáváním funkce předsedy ONV,⁴⁶¹ ve které setrval až do roku 1951.⁴⁶² V roce 1948 byl také v rámci svého členství ve Svazu národní revoluce jmenován členem očištné komise pro pardubický kraj – měl napomáhat k „*důslednému, nekompromisnímu provádění očištny všech složek SNB v kraji.*“⁴⁶³

⁴⁵³ VÚA Praha, Osvědčení podle zákona č. 255/1946 Sb., Jaroslav Lochman – č. j. 13084/65.

⁴⁵⁴ F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 158.

⁴⁵⁵ NA Praha, f. 1261/0/22 – Politický sekretariát ÚV KSČ 1951–1954, rejstříky, sv. 56, a. j. 152, Odvolání B. Uhlíře z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Jaroslava Lochmana do této funkce, f. 4.

⁴⁵⁶ Ústřední politická škola.

⁴⁵⁷ Předtím se také v říjnu téhož roku zúčastnil čtyřdenní kurzu pro komunální pracovníky na Škole lidosprávy pracovníků pardubického kraje. Srov. SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/16, Osobní korespondence přijatá, (nefoliováno)

⁴⁵⁸ Když J. Lochman působil ve funkci bezpečnostního referenta, byla na něj v r. 1946 podána stížnost litomyšlskou rodinou Rojkových, podle kterých postupoval zaujatě v konfiskačním řízení, které s nimi bylo vedeno. Měl také vynášet i veřejně velmi silné protižidovské výroky jako např. při návštěvě ministra školství v Litomyšli: „*už tady židáci zase začínají vystrkovat hlavy.*“ Nebo jistému Em. Lowingerovi měl říci: „*nemyslete si vy židi, že se zde zase budete roztahovat.*“ Srov. *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 11, č. 1, 2007, s. 87–88.

⁴⁵⁹ SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 19, inv. č. 317, II. zpráva o činnosti rady ONV v Litomyšli (nefoliováno)

⁴⁶⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 1, kart. 1., Zápis z krajské konference KSČ 29.–30. 3. 1947, Zápis z volební komise, Krajský výbor KSČ 1947; SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 16, inv. č. 299, Mandát na III. krajskou konferenci KSČ, konanou ve dnech 29. a 30. března 1947 v Pardubicích, (nefoliováno)

⁴⁶¹ SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/15, Osobní korespondence přijatá, (nestránkováno)

⁴⁶² Oficiálně v této funkci skončil k 5. 1. 1952, kdy bylo organizačním sekretariátem ÚV KSČ schváleno jeho odvolání a jmenován byl Josef Buben, jakožto nový předseda ONV Litomyšl. Jako důvod odvolání J. Lochmana bylo uvedeno: „*Soudruh Lochman přechází ve funkci předsedy KV KSČ do aparátu KV KSČ v Pardubicích.*“ Srov. NA Praha, f. 1261/0/12, sv. 15, a. j. 148/34, Návrh na odvolání Lochmana Jaroslava z funkce předsedy ONV v Litomyšli a na jmenování Bubna Josefa do této funkce, s. 1–2.

⁴⁶³ SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/15, Osobní korespondence přijatá, (nestránkováno)

Po absolvování jednoměsíční ÚPŠ ve Slapech a tříměsíční ústřední školy ministerstva vnitra⁴⁶⁴ mohl pomýšlet také na nějakou funkci ve vyšších stranických strukturách.⁴⁶⁵ Té opravdu dosáhl, když byl v květnu roku 1951 na krajské konferenci zvolen předsedou KV KSČ Pardubice.⁴⁶⁶ V té působil až do dubna roku 1953, kdy byl jmenován do funkce předsedy KNV.⁴⁶⁷ Krajský výbor KSČ od něj očekával mnohé – hlavně ale to, že se mu podaří vést krajský národní výbor bez větších problémů. Zkušeností měl mnoho, ukázalo se ale, a to velmi brzy, že i on se začal potýkat s potížemi. Když se v květnu roku 1954 konaly první volby do národních výborů v poúnorovém Československu, kandidoval a byl zvolen do KNV Pardubice za volební obvod v Litomyšli.⁴⁶⁸ Není překvapivé, že výběr budoucích nově zvolených předsedů KNV prováděl ÚV KSČ. V březnu 1954 tak vznikl: „*Seznam soudruhů, se kterými je v jednotlivých krajích počítáno jako s předsedy KNV.*“⁴⁶⁹ I přes to, že byl znovu navržen na předsednické místo, jeho dosavadní práce nebyla hodnocena příliš kladně: „*Po jeho nástupu do funkce [...] se předpokládalo, že činnost krajského národního výboru se podstatně zlepší, protože měl zkušenosti jak ze stranické práce, tak i z práce v národních výborech. Dosud se to nijak viditelně neprojevovalo.*“⁴⁷⁰ Z hlediska povahových vlastností byl shledán jako člověk, který je: „*Mírný, v jednání rozvážný [...] neškodilo by mu však více operativnosti.*“⁴⁷¹ I nadále s ním ale ÚV KSČ počítal – očekávalo se od něj však, že svou práci v následujících měsících zlepší. To se nicméně v příštích dvou letech nestalo a nespokojenost s jeho prací postupně rostla. První velké stížnosti zazněly na počátku května 1956. První známka kritiky na jeho osobu se ale objevila už na konci dubna, v referátu KV KSČ ke XX. sjezdu KSSS.⁴⁷² Jeho jméno zde zaznělo

⁴⁶⁴ Informace o délce jeho setrvání v obou školách se v archivních písemnostech různí. V zápise z krajské konference z roku 1955 je uvedeno, že absolvoval tříměsíční a pětíměsíční ÚPŠ. V dokumentech nacházejících se v osobní pozůstalosti J. Lochmana je však listina, ve které je uvedeno, že nastoupil tříměsíční školu ministerstva vnitra pro lidové funkcionáře v období od června do začátku září 1950. Údaje uvedené v pozdějších konferenčních charakteristikách jsou tedy nejspíše mylné. Srov. SOA HK, AO Zámrsrk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, Návrh na pracovní předsednictvo, f. 13; SOkA Svitavy, f. Lochman Jaroslav, 1898–1975, kart. 2, inv. č. 2/21, Osobní korespondence, (nestránkováno)

⁴⁶⁵ NA Praha, f. 1261/0/22, sv. 56, a. j. 152, Odvolání B. Uhlíře z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Jaroslava Lochmana do této funkce, s. 4.

⁴⁶⁶ Východočeská zář, roč. 7, č. 21, s. 8, 24. 5. 1951; SOA HK, AO Zámrsrk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ 26.–27. květen 1951, Návrh na KV KSČ pro VI. Krajskou konferenci 1951, s. 6.

⁴⁶⁷ NA Praha, f. 1261/0/22, sv. 56, a. j. 152, Odvolání B. Uhlíře z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Jaroslava Lochmana do této funkce, s. 1.

⁴⁶⁸ SOA HK, AO Zámrsrk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 461, kart. 45, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ dne 8. března 1954, Návrh kandidátů NF pro volby do KNV, okres Litomyšl, s. 204.

⁴⁶⁹ NA Praha, f. 1261/0/12, sv. 58, a. j. 266/3, Předběžné návrhy na předsedy KNV, s. 4.

⁴⁷⁰ *Tamtéž.*

⁴⁷¹ *Tamtéž.*

⁴⁷² SOA HK, AO Zámrsrk, f. KV KSČ Pardubice, inv. čj 39, kart. 58, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 27. dubna 1956, s. 57–64.

hned několikrát, a to v souvislosti s neschopností přijmout kritiku na vlastní osobu či nereagování na kritiku práce KNV. Zazněla na jeho osobu vcelku ostrá kritika, která vyústila v usnesení, které mělo zajistit jeho prověření. Tím se zabývala komise KV KSČ, která za měsíc a půl (dne 22. 6.) předložila předsednictvu zprávu, obsahující závěry o celkové činnosti a metodách práce Jaroslava Lochmana jakožto předsedy KNV. Součástí usnesení byl také návrh byra KV KSČ, aby bylo Lochmanovi odebráno členství v byru. Nutno podotknout, že okolo celé záležitosti se rozhořela poměrně obsáhlá diskuze, na které se Jaroslav Lochman snažil hájit. Předseda komise zabývající se Lochmanovým případem Ladislav Řehák⁴⁷³ na začátku diskuze jasně sdělil: „*Připomínky k práci soudruha Lochmana jsou plně oprávněné [...] snažili jsme se (disciplinární komise, pozn. autorky) udělat správný závěr. Vycházeli jsme ze skutečnosti, že soudruh Lochman jako starý člen strany, má hodně zkušeností, že je oddán naší straně [...] došli jsme k závěru, že soudruh Lochman nemůže tuto funkci zastávat, zvláště dnes, po celostátní konferenci. Máme za to, že svých dobrých vlastností může pro stranu využít na jiném úseku, buď na úseku kádrové práce, nebo NF apod.*“⁴⁷⁴ Přidali se k němu i další členové byra KV KSČ – Přemysl Drozd,⁴⁷⁵ Jindřich Šimonka⁴⁷⁶ či Josef Schejbal.⁴⁷⁷

Po prvním verdiktu komise a další kritice členů krajského výboru se Jaroslav Lochman všem nařčením bránil, a dokonce poukazoval i na chyby ostatních: „*Já si myslím, že se na KNV změnilo k lepšímu. [...] náměstkové byli vždy o věcech v byru informováni a dostali zprávu. Já bych byl velmi chtěl, aby někdo přišel do naší rady a řekl, jak se to má dělat. My jsme tady měli přece několik náměstků z Prahy a ani jeden nám neřekl, že to děláme špatně. Ani že mám špatné závěry [...]. Já neříkám, že na KNV nejsou žádné nedostatky. Kdybyste KNV řídili, tak byste viděli tolik nedostatků, že by vás hlava brněla [...] Nejsem žádný parádní řečník, abych dělal parádní věci. Já jsem se snažil ty věci, které mi byly vytýkány, poctivě odstranit. [...] Já přiznávám, soudruzi, že nedostatky na KNV jsou ohromné a že já jsem za ně odpovědný, a bude každý druhý, který tam za mě přijde. [...] Já se mohu s klidem před soudruhy na KNV*

⁴⁷³ V té době člen byra KV KSČ a podnikový ředitel n. p. Chvaletice. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 14.

⁴⁷⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 58, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 22. června 1956, s. 9.

⁴⁷⁵ V té době vedoucí tajemník ČSM. Ten na jeho adresu řekl: „*soudruh Lochman není schopen odstranit nedostatky na KNV a není schopen zaručit KV dobré řízení NV.*“ Srov. *Tamtéž*.

⁴⁷⁶ Předseda KOR a člen byra KV KSČ Pardubice. Vyjádřil se k Lochmanovi takto: „*Tady se dá dobře použít poučka dialektického materialismu. Jak se všechno vyvíjí, vzniká a zaniká. My můžeme straně sloužit na určitém úseku a potom přijde období, kdy se stáváme brzdou [...] to je věc sebekritiky [...] když většina přijde k tomu, že moje práce není již ku prospěchu, tak to musím pochopit sám. Je to těžké, že soudruh Lochman to nemůže sám pochopit a snáší tady argumenty o opaku.*“ Srov. *Tamtéž*, s. 17.

⁴⁷⁷ Ředitel STS Litomyšl, člen KNV Pardubice a člen byra KV KSČ Pardubice.

*postavit, protože jsem špatně s nimi nezacházel, vždycky budu umět svoje chování vysvětlit.*⁴⁷⁸

I přes poměrně velkou snahu ospravedlnit se, se na J. Lochmana snesla i po tomto jeho vystoupení kritika. S velkým despektem na něj reagoval především vedoucí tajemník KV František Kuba, který mu vyčetl nedostatek sebekritiky a přílišnou nadřazenost nad ostatními, která se měla projevovat hlavně tím, že nedokázal přijímat názory druhých. Řekl mu přímo, že kvůli jeho chování a vystupování: *„Mnoha funkcionáři v krajské organizaci nejsou uznáváni za řídicí osobu na KNV. Neuznávají tě ani vedoucí odborů, ani vedoucí pracovníci ONV, pracovníci OV KSČ [...] odmítají s tebou spolupracovat.*“⁴⁷⁹ Postupně se k vedoucímu tajemníkovi přidávali další krajsí funkcionáři. Tajemník KV KSČ Josef Jägerman (který byl sám v této době podroben kritice, srov. dále v textu), který zodpovídal za oddělení státní správy, uvedl: *„Vedoucí úloha strany je na KNV úplně rozplizlá. Soudruzi, ono se již nedá vyhnout radikálnímu řešení. Proč to soudruh Lochman nepochopí. To už on sám musí pochopit, že je čas, aby odešel. Předseda je první zodpovědný člověk.*“⁴⁸⁰

Po celé této jednostranně zaměřené debatě byl Jaroslav Lochman velmi nemile překvapen závěry většiny členů byra. Žádný z nich se ho totiž nezastal (nebo to nebylo zaneseno do přepisu diskuze), což nejspíše vůbec nečekal. Možná doufal, že stejně jako před dvěma lety, kdy už byl částečně kritizován, bude přihlédnuto k jeho dřívějším „zásluhám o stranu“ a on bude v předsednické funkci ponechán. Svědčí o tom také jeho udivená reakce na konci diskuze, kdy řekl: *„Já nedokážu pochopit, co se proti mně vzneslo.*“⁴⁸¹ Nebylo mu to však nic platné. Už bylo rozhodnuto. V konečném stanovisku byra KV KSČ stálo: *„Lochmanovi se přes jeho poctivost a oddanost straně nedaří zvládnout funkci předsedy KNV. Nemá patřičnou autoritu na KNV ani ONV, zejména u předsedů ONV, neřídí dostatečně náměstky a tajemníka KNV, takže nebyť jejich stranické zodpovědnosti k plnění úkolů, došlo by k vážným následkům a autorita KNV by ještě více poklesla.*“⁴⁸² Byro krajského výboru strany dokonce uvádělo, že předseda KNV nebyl dostatečně připraven na schůze, neměl dostatečný přehled o úkolech a fungování KNV, a když měl na schůzích předsednictva KV informovat o práci KNV, nebyl toho schopen. Jako jedno z jeho největších pochybení také členové krajského výboru uvedli: *„Neprohlubuje své vědomosti a pravidelně nestuduje.*“⁴⁸³ Vzhledem k tomu, že mělo byro KV Jaroslava Lochmana na jeho chyby bez úspěchu upozorňovat, došli jeho členové

⁴⁷⁸ *Tamtéž*, s. 12–15.

⁴⁷⁹ *Tamtéž*, s. 15.

⁴⁸⁰ *Tamtéž*, s. 16.

⁴⁸¹ *Tamtéž*.

⁴⁸² NA Praha, f. 1261/0/11, sv. 108, sign. 126, Odvolání s. Jaroslava Lochmana z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Richarda Průši do této funkce, s. 3.

⁴⁸³ *Tamtéž*.

k jednomyslnému rozhodnutí o sepsání návrhu na jeho odvolání, které dne 29. 6. 1956 schválilo plénum. Návrh byl dále postoupen ÚV KSČ, které se jím zabývalo dne 6. 7. a došlo k jeho schválení. J. Lochman byl k tomuto dni ze své funkce odvolán. Členství v byru KV KSČ mu bylo také odebráno. Od roku 1956 je uváděn pouze jako pracovník KV KSČ Pardubice,⁴⁸⁴ a to až do r. 1960. Na základě rozhodnutí místních funkcionářů došlo k odvolání předsedy KNV.

Jeho odchod z funkce je právě velmi dobrým příkladem, souvisejícím s vlnou destalinizace, která probíhala nejen v Československu, ale i v ostatních státech SSSR, po XX. sjezdu KSSS.⁴⁸⁵ Nejvýmluvnějším dokladem toho, že jeho dovolání souviselo s nastupující krizí systému a destalinizací, je věta, kterou přednesl předseda disciplinární komise L. Řehák: „*Soudruh nemůže tuto funkci zastávat, zvláště dnes, po celostátní konferenci.*“⁴⁸⁶ Vlivem tohoto procesu destalinizace byli staří, předváleční funkcionáři, spojení se stranickými čistkami odvoláváni, a upřednostňována byla mladší generace, která s tímto obdobím nebyla provázána.⁴⁸⁷ J. Lochman v době svého předsednictví na KV KSČ byl členem disciplinární komise, která vyšetřovala vnitrostranické případy. V průběhu šetření vystupoval jako velmi nesmlouvavý a přísný funkcionář.⁴⁸⁸ Jeho největším problémem však asi bylo to, že se neuměl přizpůsobit postupné změně vnitřní struktury KSČ, kterou procházela v krizi po roce 1953. Strana potřebovala někoho flexibilnějšího a přístupnějšího. Už to neměla být tvrdě vystupující silná osobnost, jako tomu většinou v prvních pěti letech fungování komunistického režimu v Československu.

Zajímavé však je, jak bylo jeho působení na postu předsedy KNV oficiálně ukončeno, a především prezentováno veřejnosti. Dne 14. 7. 1956 sám vystoupil na konci zasedání rady KNV (která byla veřejná) s žádostí o rezignaci na předsednickou funkci, přičemž jako důvody uvedl: „*Necítí se dosti silným pro zvládnutí dalších úkolů, které KNV čekají.*“⁴⁸⁹ Přesně tato věta byla také uvedena v krajském periodiku *Východočeská zář* o tři dny později ve krátkém odstavci, který informoval o zvolení nového předsedy KNV. Potvrzuje to poměrně běžnou praxi stranických orgánů, které neměly dát před veřejností najevo slabost a selhání strany. Přitom z archivních materiálů jasně vyplývá, že byl odvolán. Jaroslav Lochman byl jistě velmi zklamán, že jeho činnost v KNV nekončí až v závěru funkčního období (které končilo o rok

⁴⁸⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 14.

⁴⁸⁵ K. KAPLAN, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Brno 2005; J. PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008.

⁴⁸⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 58, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 22. června 1956, s. 9.

⁴⁸⁷ J. PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006, s. 102.

⁴⁸⁸ Byl také součástí komise, která vyšetřovala tzv. pardubický případ.

⁴⁸⁹ *Východočeská zář*, roč. 8, číslo 12, 17. 7.1956, s. 1.

později, v r. 1957, kdy se konaly další volby do KNV). Mezi lety 1953–1956 byl také kandidátem ÚV KSČ, jeho členem však nikdy zvolen nebyl,⁴⁹⁰ což není vzhledem k popsáným událostem nijak překvapivé.

3.2.4 Uklidnění situace za Richarda Průši

Krajský národní výbor si tedy mezi lety 1953–1956 neprocházal jednoduchým obdobím z hlediska nejdříve postavených osob. Změnu měl přinést až nový předseda, kterým se stal po Jaroslavu Lochmanovi Richard Průša (srov. příloha 17). R. Narodil se 13. června 1916 a pocházel z dělnické rodiny. Ihned po vystudování dvou tříd měšťanské školy⁴⁹¹ musel v r. 1930 nastoupit do zaměstnání jako pomocný dělník v cihelně. K tomuto kroku ho donutily rodinné okolnosti, neboť jeho otec zemřel, když mu bylo pět let, a matka, živící celou rodinu, neměla finanční prostředky, aby mohla všem dětem poskytnout možnost pokračování ve vzdělávání. Po třech letech v práci nastoupil do učení na pekaře. Mezi lety 1936–1939 prošel několika pracovními místy, kde se věnoval profesi pekařského dělníka. Na počátku okupace Československa v roce 1939 se odstěhoval do Havlíčkovy Borové, kde pracoval v místní tkalcovně. U této profese setrval až do r. 1942, kdy byl totálně nasazen na práce do Rakouska,⁴⁹² nedaleko Vídně.⁴⁹³ Zde pracoval tři roky, než na podzim roku 1944 utekl zpátky do vlasti.

Po skončení 2. světové války vstoupil do KSČ.⁴⁹⁴ Současně s prací v textilních závodech v Havlíčkově Borové se věnoval stranickým povinnostem – působil jako desítkový důvěrník,⁴⁹⁵ předseda MO v Havlíčkově Borové a současně zastával také funkci předsedy MNV.⁴⁹⁶ V roce 1949 byl jmenován do funkce ředitele textilního závodu n. p. Meta v Havlíčkově Borové. Na podzim roku 1951 se stal členem rady KNV Pardubice a dne 13. listopadu byl jmenován do funkce referenta pro vnitřní věci.⁴⁹⁷

⁴⁹⁰ Kandidátem ÚV KSČ byl zvolen na celostátním sjezdu dne 18. 12. 1952. Srov. F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, s. 158.

⁴⁹¹ NA Praha, f. 1261/0/11, sv. 108, sign. 126, Odvolání s. Jaroslava Lochmana z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Richarda Průši do této funkce, s. 4.

⁴⁹² V některých archivních písemnostech uváděno, že byl totálně nasazen do Německa. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 16.

⁴⁹³ SOA HK, AO Hradec Králové, f. Vě KNV Hradec Králové, inv. j. 331, kart. 213, Volby 1971, Návrhy na poslance Vě KNV.

⁴⁹⁴ Do KSČ vstoupil dne 31. 12. 1945.

⁴⁹⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, Návrh na pracovní předsednictvo, s. 19.

⁴⁹⁶ Východočeská zář, roč. 8, č. 8, 21. 2. 1952, s. 3.

⁴⁹⁷ V této funkci vystřídal Josefa Osmíka. Srov. NA Praha, f. 1261/0/12, sv. 12, a. j. 148/18, Návrhy na kádrové změny v některých KNV, s. 9.

V roce 1952 absolvoval jednoroční ústřední školu ministerstva vnitra⁴⁹⁸ a od r. 1954 byl prvním náměstkem předsedy KNV. Při kandidování ve volbách do KNV v květnu roku 1954 byl hodnocen: „*Dobré kamarádké povahy [...] s dobrým poměrem k dělnické třídě a všem pracujícím.*“⁴⁹⁹ Dále také: „*Je znám ve svém pracovním úseku i v obvodě v němž je navrhován. Ve všech funkcích se osvědčil a byl vždy mezi občany oblíben [...] je možno s ním počítat i v příštím KNV.*“⁵⁰⁰ Poté pronikl také do krajského stranického aparátu, neboť v roce 1955 se stal členem KV KSČ Pardubice a o rok později členem jeho předsednictva. V roce 1956 ho čekal velký profesní vzestup, když byl zvolen dne 14. 7. po odvolání Jaroslava Lochmana do čela pardubického KNV.⁵⁰¹ Do předsednické funkce byl byrem KV KSČ Pardubice navržen proto, že měl zkušenosti z práce v národních výborech a oproti Jaroslavu Lochmanovi byl kladně hodnocen jeho vztah k ostatním spolupracovníkům: „*Má velmi dobrý poměr k pracovníkům KNV i funkcionářům ONV, umí je správně usměrňovat i radit jim. Má organizační schopnosti a úseky, za něž jako první náměstek předsedy KNV zodpovídal, zajišťovaly pod jeho vedením vždy správné úkoly na ně kladené. [...] Povahy je klidné, je kritický i sebekritický.*“⁵⁰² Z hlediska charakterového byl stranickými orgány shledán jako „*skromný a pracovitý funkcionář [...] mezi pracovníky i ve veřejnosti pro přímé jednání a důslednost oblíbený, dobrý organizátor.*“⁵⁰³ Dále také: „*Má citlivý přístup k lidem, umí je získat pro plnění úkolů, povahově je vyrovnaný, čestný, klidný, v jednání přímý a rozvážný [...] je sebekritický [...] jeho politická a veřejná angažovanost mu přinesla důvěru a vážnost občanů a autoritu.*“⁵⁰⁴ Všechny tyto názory na jeho osobu mu jistě velmi pomohli, protože byl v podstatě přesným opakem nepřístupného a povýšeného Lochmana. Mimo tyto důvody ale Richard Průša přesně zapadal do skupiny mladších funkcionářů, kterým bylo vlivem destalinizace umožněno nastoupit do důležitých krajských pozic. Ve funkci předsedy působil až do r. 1960, kdy došlo v Československu k územním změnám a reformě státní správy.

⁴⁹⁸ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 594, kart. 595, disciplinární případy, Richard Průša, s. 3; V jiných archivních písemnostech se nachází informace, že absolvoval 5 a půl měsíční školu ministerstva vnitra. Srov. NA Praha, f. 1261/0/11, sv. 108, sign. 126, Odvolání s. Jaroslava Lochmana z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Richarda Průši do této funkce, fs 4.

⁴⁹⁹ SOA HK, AO Zámrsrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 12.

⁵⁰⁰ SOA HK, AO Zámrsrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 1. 3.–29. 3. 1954, Zápis ze schůze byra KV KSČ 8. 3. 1954, Návrh kandidátů NF pro volby do KNV, Volební obvod č. 30 – okres Chotěboř, s. 174.

⁵⁰¹ Východočeská zář, roč. 12, číslo 57, 17. 7. 1956, s. 1.

⁵⁰² NA Praha, f. 1261/0/11, sv. 108, sign. 126, Odvolání s. Jaroslava Lochmana z funkce předsedy KNV Pardubice a jmenování s. Richarda Průši do této funkce, s. 4.

⁵⁰³ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 594, kart. 595, disciplinární případy, Richard Průša, s. 3.

⁵⁰⁴ SOA HK, AO Hradec Králové, f. Vč KNV Hradec Králové, inv. č. 331, kart. 213, Volby 1971, Návrhy na poslance Vč KNV.

Tabulka 19: Přehled o předsedech KNV Pardubice mezi lety 1953–1960.

Předseda KNV			
Jméno	Narození	Vstup do KSČ	Ve funkci
Bohuslav Uhlíř	*1909	1945	1952–1953
Jaroslav Lochman	*1906	1926	1953–1956
Richard Průša	*1916	1945	1956–1960

3.2.5 KNV – tajemníci

Vedle předsedů KNV jsou pro sledování mocenských struktur regionálních elit v tomto období důležité také tajemníci KNV. Ti byli v podstatě zástupci předsedů a mohli je v případě potřeby také v jejich funkci zastupovat.⁵⁰⁵ Zajímavé tak bylo sledovat, z jakého prostředí pocházeli a jaké měli předchozí zkušenosti. Mimo to se budeme také zabývat tím, zda i tuto funkci zasáhly obě stěžejní události ve sledovaném období, či nikoliv.

Tabulka 20: Přehled o tajemnicích KNV Pardubice v letech 1953–1960.

Tajemník KNV			
Jméno	Narození	Vstup do KSČ	Ve funkci
Ladislav Strejček	*1908	1945	1951–1953
Josef Žabokrtský	*1918	1945	1953–1954
František Vojtěch	*1921	1945	1954–1957
Alexandr Dědovský	*1921	1946	1957–1960

Věk a vstup do KSČ

Věkové rozmezí u čtyř sledovaných tajemníků nebylo nijak veliké. Nejstarším z nich byl Ladislav Strejček (srov. příloha 18), kterému v době jeho zvolení bylo 43 let. Ostatní tři byli narozeni později, a to mezi lety 1918–1921. Josefu Žabokrtskému při nástupu do funkce tajemníka KNV bylo 35 let, Františku Vojtěchovi 33 let (srov. příloha 19) a Alexandru Dědovskému 36 let (srov. příloha 20). Vidíme tedy, že se mezi nimi vymyká pouze první jmenovaný, Ladislav Strejček.

Pokud se podíváme na výše uvedenou tabulku a bude nás zajímat vstup těchto mužů do KSČ, zjistíme, že všichni se stali jejími členy až po druhé světové válce, přičemž jediný A. Dědovský v roce 1946, ostatní o rok dříve. Avšak zde musíme zmínit, že Ladislav Strejček byl za první republiky členem sociální demokracie.

⁵⁰⁵ Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, oddíl 4, § 22.

Sociální původ, místo narození, vzdělání a původní profese, období druhé světové války

Pouze dva tajemníci byli z rodiny dělníka, další se narodil do zemědělské rodiny v Holicích⁵⁰⁶ a poslední pocházel z úřednické rodiny, která v té době žila v Sovětském svazu.⁵⁰⁷ Dva z tajemníků KNV navštěvovali měšťanskou školu a poté se vyučili řemeslu, a to soustružníkem kovů a zámečníkem. Další vychodil měšťanskou školu a vystudoval hospodářskou školu. Pouze jediný tajemník absolvoval gymnázium, nastoupil na VŠ získal titul JUDr.⁵⁰⁸

Zkušenosti z odboje měl František Vojtěch, který byl součástí odbojové skupiny na Holicku.⁵⁰⁹ Vězněn však nebyl. Jiným způsobem zasáhla válka J. Žabokrtského, který byl v listopadu 1939, když byly zavřeny VŠ, studentem a byl spolu s dalšími studenty zatčen a odvezen do koncentračního tábora Oranienburg, kde byl vězněn do roku 1942. Oproti tomu Alexandr Dědovský byl za války nasazen na práci v Rakousku. Na konci války měl bojovat na barikádách v Praze v období pražského povstání a po skončení války ještě do července 1945 pracoval na vojenském velitelství Velké Prahy jako tlumočnick ruského jazyka.⁵¹⁰ Jediný Ladislav Strejček žádnou z těchto zkušeností neměl. V průběhu druhé světové války pracoval v pardubické firmě Woltner.

Tabulka 21: Přehled o soc. původu, vzdělání, původním povolání a odbojové činnosti tajemníků KNV Pardubice.

Jméno člena rady	Sociální původ	Vzdělání	Původní povolání	Odboj
Ladislav Strejček	dělnický	Vyučen	soustružník	ne
Josef Žabokrtský	dělnický	gymnázium, VŠ	právník	ne, ale KT (VŠ student)
František Vojtěch	zemědělský	hospodářská škola	?	ano
Alexandr Dědovský	rodina úředníka	Vyučen	zámečnick	ano

⁵⁰⁶ SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 23.

⁵⁰⁷ SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 14.

⁵⁰⁸ Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 669.

⁵⁰⁹ Měl být ve spojení s partyzánskou skupinou mistra Jana Husa.

⁵¹⁰ SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 14; SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů.

Předchozí zkušenosti

Praxi ze státní správy měli tři tajemníci KNV, přičemž jeden byl dříve součástí MNV a ONV, druhý byl místopředsedou ONV a poslední pracoval na KNV a předtím dokonce na ZNV Praha. Tři tajemníci měli zkušenosti také z různých stupňů stranických výborů – především z funkcí v OV KSČ (členství, vedoucí tajemník) a KV KSČ (členství, instruktor, hospodář, vedoucí odboru).⁵¹¹ Jediný z tajemníků, kdo neměl zkušenost ze stranických struktur byl Alexandr Dědovský, ten měl velké množství zkušeností z jiných funkcí – desítkový důvěrník, instruktor, učitel RSS či vedoucího semináře,⁵¹² pro krajské zřízení pro Pardubický kraj. Měl dohlédnout na organizační a technickou přípravu nově vznikajícího kraje.⁵¹³

Tabulka 22: Přehled o zkušenostech tajemníků KNV ve státní a stranické sféře.

Jméno	NV	Stranický orgán	Jiná organizace/funkce
Ladislav Strejček	MNV Rosice/Labem; ONV Pardubice	OV KSČ Chotěboř; KV KSČ Pardubice	ne
Josef Žabokrtský	ONV Ústí/Orlicí	OV KSČ Ústí/Orlicí	ne
František Vojtěch	Ne	KV KSČ Pardubice	ne
Alexandr Dědovský	KNV Pardubice; ZNV Praha	Ne	desítkový důvěrník, učitel RSS, instruktor; zmocněnec

Důvody odchodu z funkce tajemníka

Ladislav Strejček skončil ve funkci tajemníka v červnu 1953, kdy byl odvolán byrem KV, které shledalo, že svou práci nezvládá. Předseda KNV Jaroslav Lochman o něm řekl, že „*Soudruh Strejček není člověk na svém místě, bylo od nás nezodpovědné, když jsme jej na tuto funkci dávali. On má zvláštní způsob jednání s lidmi, což zapříčiňuje, že oni ho neposlouchají. Skutečně on se pro toto místo absolutně nehodí. On je s tím naprosto vyrovnán, že půjde pryč.*“⁵¹⁴ Tehdejší Vedoucí tajemník KV NF František Bartheldy o něm dokonce prohlásil, že

⁵¹¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 23.

⁵¹² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 14.

⁵¹³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů; ⁵¹³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 23;

⁵¹⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart. 40, 7, Zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ Pardubice dne 15. června 1953, s. 2.

⁵¹⁴ *Tamtéž*, s. 47.

„je pravda, že je soudruh Strejček měkkota“.⁵¹⁵ Bylo nakonec rozhodnuto, že bude přeřazen na úsek státní administrativy na krajský výbor KSČ. Oproti L. Strejčkovi si jeho nástupce po odchodu z tajemnické funkce polepšil. Josef Žabokrtský odešel v roce 1955 do pozice diplomata. Působil na několika velvyslaneckých postech, mimo jiné v Sýrii, Iráku či Ghaně.⁵¹⁶ Na jeho místo nastoupil František Vojtěch, který skončil ve funkci tajemníka o dva roky později, v roce 1957, když nekandidoval ve volbách do KNV na další volební období. Uvedl k tomu osobní důvody – měl totiž nastoupit na stranickou školu.⁵¹⁷

3.3 KV KSČ mezi lety 1953–1960

Hned na začátku tohoto sedmiletého období došlo k jedné změně, která se velmi úzce dotýkala sledované krajské mocenské struktury. Tou bylo zrušení funkce předsedy KV KSČ – funkce existovala v letech 1945–1953. V tomto období byl oficiálně předseda krajského výboru jeho vedoucím funkcionářem. Už v roce 1949 vznikla po vzoru centra nová funkce vedoucího tajemníka. Obě tyto pozice existovaly souběžně v letech 1949–1953. Vedoucí tajemník pak byl v čele krajského výboru v období 1953–1960. I přes to, že měl být předseda *de iure* (v letech 1949–1953) hlavní osobou výboru, *de facto* jím byl právě vedoucí tajemník. Zřejmě si vedení ÚV KSČ uvědomovalo zbytečnost funkce a rozhodlo se o jejím odstranění ze struktur komunistického aparátu.⁵¹⁸ Silným argumentem nejspíš ale také byly rozpory mezi vedoucími tajemníky a předsedy krajských výborů, které vypluly na povrch během turbulentního období stranických čistek. Od r. 1953 se tak *de facto* i *de iure* stali hlavními osobnostmi krajského výboru vedoucí tajemníci. Jejich zástupci zůstali dva tajemníci KV, kteří dohlíželi na přidělená oddělení krajského sekretariátu.

3.3.1 KV KSČ Pardubice – vedoucí tajemníci

Vedoucí tajemníci byli bezpochyby vůdčími osobnostmi krajů, které měly poměrně velikou, ne-li největší, politickou moc. Lze o nich tedy říct, že tito muži stáli na vrcholku mocenských

⁵¹⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart. 40, 7, Zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ Pardubice dne 15. června 1953, s. 2.

⁵¹⁶ Více o jeho diplomatické kariéře: Jindřich DEJMEK, *Diplomacie Československa. Díl II., Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*, Praha 2013, s. 669; Také informace dostupné online: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/zabokrtsky_josef.html (cit. dne 10. 12. 2022).

⁵¹⁷ M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do národních výborů v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice (1954 a 1957)*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogická fakulta FF UHK, Hradec Králové 2017, s. 73.

⁵¹⁸ Příčinou také mohlo být také to, že v roce 1953 byla po smrti Klementa Gottwalda funkce předsedy ÚV KSČ. Srov. J. PERNES, *Velké dějiny země koruny české XVII. 1948–1956*, Praha 2022, s. 479.

struktur krajských elit a byli pro tuto funkci vybíráni lidé zkušení a prověřeni. Po celou dobu výkonu své funkce byli velmi detailně sledováni z centra, ale i z lokálního prostředí. Byli tedy pod velkým tlakem. V celém Československu prošla tato funkce mezi lety 1949–1952/3 poměrně bouřlivým obdobím, spojeným s mnoha změnami, které mnohdy otřásly spoustou osobností. Stejně tomu bylo i v Pardubicích, kde bylo právě po kauzách vedoucích tajemníků Františka Jičínského a Josefa Berana, obtížné najít silnou osobnost, která má velké zkušenosti s prací v krajském aparátu a bude schopna situaci uklidnit. Ústřední výbor se rozhodl přemístit do pardubického kraje funkcionáře, který nebude těmito, ani jinými kauzami zatížena a sliboval si od toho stabilizaci. Byl tak vybrán František Pecha z jihlavského kraje. František Pecha (srov. příloha 21 a 22) se narodil 12. ledna 1914 v Květinově (okr. Havlíčkův Brod) do dělnické rodiny.⁵¹⁹ Vystudoval měšťanskou školu, po které se vyučil brusičem skla. Na počátku třicátých let byl členem Rudých odborů (1931–1933). V roce 1937 se oženil. Povolání brusiče se poté věnoval u několika firem a za války pracoval ve sklářské firmě Císař v Květinově. Po válce vstoupil do KSČ a na konci roku 1945 absolvoval jednoměsíční KPŠ, po které se stal tajemníkem OV KSČ v Havlíčkově Brodě. Souběžně byl také předsedou MNV v Lipé. V lednu 1948 se stal tajemníkem pro závody na OV KSČ v Havlíčkově Brodě, kde v r. 1949 postoupil do funkce vedoucího oddělení pro průmysl a stavebnictví. V té době byl poslán na tříměsíční ÚPŠ, po jejímž absolvování byl v roce 1950 jmenován tajemníkem KV KSČ Jihlava. V roce 1952 absolvoval další, tentokrát pětíměsíční ÚPŠ.⁵²⁰ Před umístěním do Pardubického kraje byl hodnocen: „*Za dobu svého působení ve straně velmi vyrostl, neboť je pracovitý, obětavý a neustále studuje. Jako krajský tajemník se osvědčil a všude tam, kde zasáhl, je jeho práce patrná. Funkce vykonával přesně a s plnou odpovědností.*“⁵²¹ Jeho jmenování do funkce vedoucího tajemníka bylo byrem ÚV KSČ schváleno už v květnu 1952, oficiálně však do funkce nastoupil v srpnu téhož roku, protože se v té době nacházel na zmíněném kurzu.⁵²² V roce 1954 byl zvolen členem ÚV KSČ⁵²³ a byl také kandidován do KNV Pardubice a stal se jeho poslancem. V předvolební kampani byl hodnocen vysoce pozitivně, a to hlavně pro jeho dobrý přístup k veřejnosti: „*...pracující ho znají jako pracovitého, obětavého funkcionáře, který má krásný poměr k lidem. Dovede se smát a radovat z úspěchů dosažených ve prospěch celku. Stejně tak dovede povzbuzovat naše hokejisty a fotbalisty při jejich utkáních. Velmi miluje*

⁵¹⁹ Jeho otec byl zedníkem a matka dělnicí.

⁵²⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, Návrh na pracovní předsednictvo, s. 5.

⁵²¹ *Tamtéž.*

⁵²² NA Praha, f. 1261/0/3, sv. 31, a. j. 297, Zápis z 8. schůze předsednictva ÚV KSČ dne 19. května 1952.

⁵²³ P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). L–Z*, Praha 2018, s. 166.

*sport a do svých 30 let byl aktivním fotbalistou.*⁵²⁴ Vypadalo to, že v Pardubickém kraji byl konečně nalezen člověk, který ve funkci vedoucího tajemníka vydrží dlouho. Nakonec tomu tak ale nebylo, protože bylo po necelých třech letech rozhodnuto o jeho dalším přemístění. Ke konečnému verdiktu došlo na krajské konferenci strany v březnu roku 1955, po předchozím doporučení ÚV KSČ. Byl odvolán do Královehradeckého kraje, aby se zde zastával stejně důležitou funkci – stal se vedoucím tajemníkem KV KSČ: „*Volební komise toto doporučení projednala a plně se s ním ztotožňuje neb odpovídá zásadám rozmístování kádrů podle potřeb strany.*“⁵²⁵ Jiný důvod k jeho přemístění v písemnostech uveden nebyl. Je možné, že se v Pardubicích osvědčil a bylo potřebné stabilizovat i Královehradecký kraj.

V Pardubickém kraji se tak místo něj objevila další výrazná osobnost, opět z jiného kraje. Tentokrát se jednalo o funkcionáře z odlehlejšího místa, neboť František Kuba přišel z Ústeckého kraje. František Kuba (srov. příloha 23) se narodil 3. února 1920 v Zavlekově (okr. Klatovy) do dělnické rodiny. Po vychození měšťanské školy se vyučil elektroinstalátérem, poté ale pracoval jako topič na dole v Ervěnicích (okres Most). Do KSČ vstoupil po válce. V roce 1948 byl jmenován vedoucím okresní politické školy, o něco později se stal kádrovým referentem na OV KSČ. Byl umístěn do roční ÚPŠ, díky které se mohl stát vedoucím kádrového oddělení KV KSČ v Ústí nad Labem a později, od r. 1952, také jeho vedoucím tajemníkem.⁵²⁶ V roce 1955 pak byl přemístěn do Pardubického kraje, aby ve funkci vedoucího tajemníka vystřídal Františka Pechu. Ve Františkovi Kubovi zřejmě konečně našel Krajský výbor v Pardubicích silnou osobnost, která dokázala v této vysoké funkci vydržet až do r. 1960. Mimo to již byla na konci 50. let politika poměrně stabilizována.

Tabulka 23: Přehled o vedoucích tajemnících KV KSČ Pardubice mezi lety 1953–1960.

Vedoucí tajemníci KV KSČ			
Jméno	Narození	Vstup do KSČ	Ve funkci
František Pecha	*1914	1945	1952–1955
František Kuba	*1920	1945	1955–1960

⁵²⁴ Východočeská zář, roč. 10, č. 37, dne 7. května 1954, Hlasujeme pro kandidát Národní fronty, s. 3.

⁵²⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 9.

⁵²⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 15.–17. březen 1957, Členové KV KSČ, s. 13.

3.3.2 Tajemníci KV KSČ (zástupci vedoucího tajemníka)

Tajemníky KV KSČ byli vždy dva funkcionáři, kteří byli zástupci vedoucího tajemníka. Na pozicích tajemníků došlo v sedmiletém období k několika změnám. Ve funkci jednoho z tajemníků se vystřídali čtyři funkcionáři v průběhu sedmi let – Antonín Kroužil, Bohuslav Uhlíř, Václav Doležal a Josef Tesař. Musíme však říct, že jejich odchody nebyly způsobeny z žádného zkoumaného důvodu – nezapříčinila je ani krize vládnutí, ani postupná destalinizace. Důvodem bylo, že všichni čtyři byli postupně posláni ke studiu VSS v Moskvě, která jim měla umožnit další kariérní růst.⁵²⁷ Jedinou „stálíci“ ve funkci tajemníka byl Josef Jägerman (srov. příloha 24), který je pro nás z několika důvodů velmi zajímavou postavou krajské politické elity. Nejen, že byl na své pozici po celou dobu, kdy se vedle něj střídali funkcionáři na pozici druhého tajemníka KV KSČ, jemu se hlavně podařilo ustát kritiku, která se na jeho osobu snesla v roce 1956 v souvislosti s diskuzemi po XX. sjezdu KSSS (srov. níže v textu)

Tabulka 24: Přehled tajemníků KV KSČ Pardubice mezi lety 1953–1960.

Tajemníci KV KSČ			
Jméno	Narození	Vstup do KSČ	Ve funkci
Antonín Kroužil	*1913	1945	1952–1953
Bohuslav Uhlíř	*1909	1945	1953–1954
Václav Doležal	*1914	1945	1954–1956
František Tesař	*1923	1945	1956–1958
Bohuslav Uhlíř	*1909	1945	1958–1960
Josef Jägerman	*1913	1930	1952–1960

Sociální původ a místo narození

Ze zkoumaných pěti tajemníků KV KSČ Pardubice byli tři z nich dělnického původu, jeden z rodiny obchodníka a jeden z rodiny živnostníka. S jednou výjimkou pocházeli všichni z Pardubického kraje. Z hlediska sociálního původu je zajímavé zmínit také to, že otec J. Jägermana, Josef Jägerman (starší), byl komunistický funkcionář, který byl v pardubických komunistických kruzích velmi dobře znám, a to především díky svému působení za první republiky. Vyrůstal tedy v prostředí, které bylo komunistické myšlenky velmi nakloněné.⁵²⁸

⁵²⁷ Východočeská zář, roč. 9, č. 42, dne 26. května 1953, Zpráva z průběhu VII. Krajské konference KSČ v Pardubicích; O. ŠINDELÁŘ, *Východočeské krajské politické elity 1960–1971*, diplomová práce FF UHK 2012, s. 69; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 57, Návrh na posluchače 3leté VSS v Moskvě, s. 83.

⁵²⁸ J. KOTYK, *K minulosti Josefa Jägermana ml. (1913–2011)*, bývalého komunistického poslance z Pardubic, Zprávy klubu přátel Pardubicka 7-8/2013; Archiv PSP f. ASP, inv. č. 969, kart. 53, Karta poslance – Josef

Věk a vstup do KSČ

Nejstarším ze sledovaných funkcionářů byl Bohuslav Uhlíř, kterému bylo v době získání funkce tajemníka 44 let (potažmo 51, když se do funkce navrátil v roce 1958). Další tři osoby byly narozené mezi lety 1913–1914. Pokud se poté budeme zabývat vstupem těchto mužů do KSČ, zjistíme, že kromě Josefa Jägermana se všichni jejími členy stali v roce 1945. Ten byl již předválečným členem, neboť se jím stal v roce 1930, tedy v sedmnácti letech. Tento brzký vstup do strany mohl souviset s politickou orientací jeho otce. Josef Jägerman byl ve třicátých letech funkcionářem stranického výboru KSČ a dostal se i do okresního vedení KSČ na Pardubicku (1932–1936).⁵²⁹

Vzdělání a původní povolání

Čtyři z tajemníků vychodili měšťanskou školu a vyučili se různému zaměstnání – obchodním příručím, textilním dělníkem a dva strojním zámečnickem. Josef Jägerman byl jediný, kdo vystudoval reálku a stal se úředníkem.⁵³⁰

Období druhé světové války

Před začátkem druhé světové války byl Václav Doležal na území Podkarpatské Rusi (v Užhorodu), kvůli tomu, že v Čechách nemohl najít zaměstnání. V Užhorodu se živil jako kreslič a vedoucí textilní dílny. Když bylo toto území okupováno, navrátil se za rodiči do Ústí nad Orlicí. Podařilo se mu sehnat místo prodavače a později se také stal dopisovatelem novin. Po okupaci Československa se stal členem Národního souručenství. Vr. 1940 se rozhodl pro útěk za hranice, aby se přidal k zahraniční armádě – byl ale dopaden a vězněn tři roky ve Štýrském Hradci a Vildheimu. Propuštěn byl v r. 1943 a pracoval v malém obchodě. Na konci války se zapojil do práce v ilegálně vznikajících národních výborech – členem MNV v Řetůvce.⁵³¹

Jägerman; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 22.–24. května 1953, Návrh na pracovní předsednictvo;

⁵²⁹ F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 110; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 15.–17. březen 1957, Členové KV KSČ; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ; Archiv PSP f. ASP, inv. č. 969, kart. 53, Karta poslance – Josef Jägerman;

⁵³⁰ Archiv PSP f. ASP, inv. č. 969, kart. 53, Karta poslance – Josef Jägerman; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 15.–17. březen 1957, Členové KV KSČ

⁵³¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 57, Návrh na posluchače 3leté VŠ v Moskvě, s. 83; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ, s. 10.

Zkušenosti s odbojovou činností měl Josef Jägerman, který se v roce 1938 zapojil do vznikající krajské buňky komunistického ilegálního hnutí, přičemž se později stal členem jeho krajského vedení. Jeho úkolem byl především ilegální stranický tisk a jeho distribuce – kvůli tomu byl v lednu r. 1940 odsouzen na dva a půl roku káznice (měl projít vězením v Pardubicích, Litoměřicích, Gollnowě či Kasselu). Po válce byl nařčen jedním z komunistů, kteří stanuli za obvinění z kolaborace před mimořádným lidovým soudem, z údajné kolaborace.⁵³² Nařčení však nejspíše nebyla potvrzena.

Oproti nim ostatní žádnou takovouto zkušenost neměli.

Tabulka 25: Přehled o soc. původu, místu narození, vzdělání, původním povolání a odbojové činnosti tajemníků KV KSČ Pardubice.

Jméno funkcionáře	Sociální původ	Místo narození	Vzdělání	Původní povolání	Odboj
Antonín Kroužil	rodina obchodníka	Olovnice (Mělník)	vyučen	obchodní příručí	ano (vězněn)
Bohuslav Uhlíř	dělnický	Chrudim	vyučen	textilní dělník	ano (káznice)
Václav Doležal	živnostenský	Ústí/Orlicí	vyučen	strojný zámečnick	ne
František Tesař	dělnický	Moravany	vyučen	strojný zámečnick	ne
Josef Jägerman	dělnický	Pardubice	reálka	úředník	ne

Předchozí zkušenosti

Všichni tajemníci měli předchozí stranické zkušenosti buď z OV KSČ nebo přímo už z KV KSČ Pardubice. Jediným, kdo před dosazením do funkce tajemníka nezastával žádnou pozici v rámci KV KSČ Pardubice, byl Václav Doležal. Funkcemi ve státní správě prošli pouze dva sledovaní muži – A. Kroužil a V. Doležal. Bohuslav Uhlíř ještě prošel několika funkcemi v závodní organizace (člen, místopředseda a předseda) a byl také členem předsednictva OAV NF v Chrudimi. Na krátký čas byl tajemníkem v témže orgánu (OAV NF v Chrudimi) také V. Doležal, museli se zde tedy potkat.

⁵³² K tomu blíže: J. KOTYK, *K minulosti Josefa Jägermana ml. (1913–2011), bývalého komunistického poslance z Pardubic*, Zprávy klubu přátel Pardubicka 7-8/2013.

Tabulka 26: Předchozí zkušenosti tajemníků KV KSČ Pardubice.

Jméno funkcionáře	Stranický orgán	NV	Jiná organizace/funkce
Antonín Kroužil	OV KSČ Kralupy/Labem OV KSČ Vysoké Mýto KV KSČ Pardubice	ONV Kralupy/Labem	ne
Bohuslav Uhlíř	KV KSČ Pardubice	ne	ZO; OAV NF Chrudim
Václav Doležal	OV KSČ Ústí nad Orlicí; OV KSČ Chrudim	MNV Řetůvka (Ústí/Orlicí)	OAV NF Chrudim
František Tesař	OV KSČ Čáslav; OV KSČ Chrudim; KV KSČ Pardubice	ne	ne
Josef Jägerman	KV KSČ Pardubice	ne	ne

Konfliktní situace

Osoby Josefa Jägermana se dotkla kritika, narůstající mezi funkcionáři po XX. sjezdu KSSS a mohl být jednou z „obětí“ destalinizačního procesu. První známky kritiky se ozývaly v květnu 1956, tedy ve stejné době, jako u předsedy KNV Jaroslava Lochmana. Oproti němu se však nakonec Jägermanovi podařilo ze situace vybruslit, i když to v jednu chvíli nevypadalo vůbec dobře. Co však bylo obsahem kritiky? Dne 11. května 1956 mělo byro KV KSČ Pardubice projednat připomínky „*k práci a jednání soudruha Jägermana*.“⁵³³ Byl kritizován z několika důvodů – měl se málo zajímat o skutečný stav na vesnicích, závodech, školách atp., měl „málo bojovnosti“, byl někdy až moc shovívavý k chybám některých pracovníků a k některým stránkám své práce měl přistupovat poměrně líně. Na celý obsah kritiky reagoval poměrně obsáhlou sebekritikou, ve které typicky přiznal „veškerá svá pochybení“ a nakonec v jejím závěru uvedl: „*jistě jsem se nevypořádal se všemi otázkami, pro které jsem kritizován, ale přesto mám pochybnosti o tom, zda nebudu v budoucnu brzdou naší práce, a proto Vás prosím, abyste zvážili, nemám-li z funkce odejít a být uvolněn ze služeb KV*.“⁵³⁴ O jeho sebekritice se poté poměrně dlouho mluvilo na schůzi byra KV KSČ, ač sám Jägerman na ní nebyl přítomen.

Vyjádril se o něm např. člen byra Jindřich Šimonka: „*Závěr s. Jägermana je předčasný. Musí začít pracovat sám na sobě. Celá věc spočívá v jeho výbušnosti a člověk potom neuváží slova. Tady je potřeba, aby soudr. Jägerman sám řekl, že na své povaze bude pracovat a teprve*

⁵³³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 58, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 11. května 1956.

⁵³⁴ *Tamtéž*, Sebekritika s. Jägermana, s. 11.

potom, když by ji nebylo možno změnit, tak by to práci neprospívalo.“⁵³⁵ Z diskuze celkově vyplynulo, že v jeho případě nebylo cílem členů byra KV se Jägermana zbavit, ale spíše ho přimět, aby se naučil „krotit“ svou občas výbušnou povahu. Dokládají to také výpovědi dalšího člena byra Josefa Schejbala: „Soudruh Jägerman udělal nesprávný závěr. Kdyby byl na zasedání, tak by udělal jiný. Bylo to jen určitých pár nedostatků blízkých spolupracovníků [...] já jsem býval daleko větší zápalka [...] z těchto nedostatků člověk vyroste.“⁵³⁶ Zastal se ho také vedoucí tajemník KV František Kuba, který uvedl, že pozitivní na Jägermanovi je skutečnost, že on si své nedostatky uvědomuje, akorát pro něj bylo jednodušší nesnažit se je napravit, což bude muset změnit. Nakonec se mu tedy podařilo celou situaci ustát. Dokonce o tom poté hovořil o dva týdny později, když se účastnil diskuze ohledně předsedy KNV Jaroslava Lochmana, ve které chtěl dát jasně najevo, že situace kolem jeho osoby už je vyřešená: „Já, když jsem si přečetl kritiku na KV, tak jsem se taky vzbouřil. Ale co jsem od té doby udělal. Já jsem šel za těmi soudruhy, kteří mě kritizovali a já jsem se s nimi dohovořil. Ale soudruh Lochman nepříjde za náměstkem Vyčítalem, ani za Kubou. Proč to nemůže v sobě překonat?“⁵³⁷ Josef Jägerman tak ve funkci tajemníka zůstal a v r. 1957 byl dokonce poslán do pětíměsíčního kurzu při VSŠ v Praze.⁵³⁸ Funkci zastával až do r. 1960.

Agenda krajských politických elit a její specifika v období 1953–1960

KV KSČ

Ve druhé kapitole jsme si shrnuli nejdůležitější otázky, které museli nejvyšší funkcionáři krajského aparátu KSČ řešit v běžné agendě. Na tomto místě nás budou zajímat různé specifické situace, se kterými se byro krajského výboru muselo vyrovnat mezi lety 1953–1956. První problém, kterým se byro muselo zabývat, byla peněžní reforma z roku 1953.⁵³⁹ Okolnosti měnové reformy byly velmi problematické a po jejím zveřejnění následovaly často bouřlivé diskuze na vnitrostranických schůzích.⁵⁴⁰ Úkolem krajského výboru bylo po vyhlášení měnové reformy svolat rozšířenou schůzi, na kterou byli přizváni okresní vedoucí tajemníci KSČ,

⁵³⁵ *Tamtéž*, diskuze, s. 12.

⁵³⁶ *Tamtéž*.

⁵³⁷ *Tamtéž*.

⁵³⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart., 58, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 12. října 1956, Návrhy posluchačů do 5 měs. Kursu při VSŠ od 11. 2. 1957, s. 54.

⁵³⁹ K měnové neboli peněžní reformě došlo ke dni 1. 6. 1953. Její přípravy byly přísně utajované a nebyly o nich informovány ani krajské, okresní a místní složky KSČ. Jiří PETRÁŠ, *Peněžní reforma 1953*, in: Sborník archivu ministerstva vnitra, Praha 2005, s. 146. Srov. Zdeněk JIRÁSEK – Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*, Praha 1992.

⁵⁴⁰ M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury, Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s. 199–200.

krajský referentský sbor, vedoucí komunističtí funkcionáři z KNV, masových složek, STB, SNB, armády a krajské prokuratury. Zde jim přednět usnesení vlády a ÚV KSČ o provedení peněžní reformy. Byro mělo také zajistit pro nižší složky skupiny funkcionářů, kteří měli mít na starost vysvětlovací kampaň k reformě. Ani v Pardubickém kraji se však následující kampaň neobešla bez problémů, což dokazuje referát z 15. června, který zazněl na schůzi KV KSČ: „*provádění opatření strany a vlády bylo a je dosud státnickou zkouškou pro každého člena a kandidáta strany, je prověrkou jeho oddanosti ke straně, ukázněnosti, uvědomělosti a bojovnosti. Někteří komunisté však v této zkoušce neobstáli, ukázali se nekomunisty, nýbrž vlastníky, myslícími je na sebe a své osobní zájmy, a ne na zájmy všech pracujících.*“⁵⁴¹ Krajský výbor tak musel řešit poměrně velké množství případů, kdy funkcionáři vesnických stranických organizací složili své legitimace.⁵⁴²

Další specifické úkoly přinesly pro KV KSČ a jeho nejvyšší funkcionáře volby do národních výborů v letech 1954 a 1957. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první poúnorové volby tohoto typu, musel jim krajský výbor věnovat hodně pozornosti (srov. o této problematice více v následující kapitole).

Posledním velkou mimořádnou situací, kterou musely krajské komunistické elity řešit, byla kritika kultu osobnosti v roce 1956, která zazněla na XX. sjezdu KSSS. Poté, co se navrátila československá delegace z Moskvy, byla naplánována ze strany ÚV KSČ kampaň, která měla v následujících třech měsících vysvětlit straníkům důsledky projevu N. S. Chruščova.⁵⁴³ J. Mrňka a autoři knihy *Nervová vlákna diktatury* upozorňují na to, že debaty k XX. sjezdu probíhaly na lokální úrovni v několika fázích. První z nich započala v březnu, což dokládá i zpráva tajemníka KV KSČ J. Jägermana, o svolání celokrajského aktivu funkcionářů, komunistů z mas. organizací na 5. března, kde měl promluvit zástupce ÚV KSČ „O významu a jednání XX. sjezdu KSSS“, aby s nimi seznámil nižší složky. V návaznosti na aktiv se měly konat okresní aktivity a mimořádné členské schůze.⁵⁴⁴ Ve druhé polovině března pak měla probíhat cílená kampaň k vysvětlení a rozboru výsledků XX. sjezdu. Za tímto účelem poskytl

⁵⁴¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart. 41, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ dne 15. června 1953, *Zhodnocení zajištění usnesení strany a vlády o provedení peněžní reformy a zrušení vázaného hospodářství a péče o člověka!*, s. 61.

⁵⁴² Např. ve vesnické organizaci v Býšti, nebo v mlékárně v Radimi, kde složilo legitimaci hned sedm funkcionářů.

⁵⁴³ Této problematice se z lokálního hlediska věnují: J. MRŇKA, *Svéhlavá periferie. Každodennost ...*, Praha 2015, s. 158–166; M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956*, Praha 2019, s. 233–180.

⁵⁴⁴ V pozvánce na aktiv stálo, že „vzhledem k závažnosti programu aktivu, je účast nezpodmínečně nutná“. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 57, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 3. března 1956, s. 3.

ÚV KSČ krajským výborům příslušné materiály.⁵⁴⁵ Kampaň zahrnovala cyklus přednášek, ale také semináře pro lektory, kteří měli vysvětlovat nejdůležitější otázky a problémy. V okresních výborech a základních organizacích diskuze ke kultu osobnosti přecházely ve všeobecnou kritiku. Jak uvádí J. Mrňka, straníci často nevěděli, co si mají pod kritikou kultu osobnosti představit, a tak se navraceli k osvědčené kritice z období hledání zrádců uvnitř KSČ. Na okresních a místních schůzích se pak objevovaly podobné připomínky „naši soudruzi odsuzovali, že v našem stranickém a veřejném životě, v různých orgánech i na závodech docházelo k potlačování kritiky, že docházelo i k šikanování a hmotnému poškozování lidí za kritiku.“⁵⁴⁶ V referátu na schůzi pak bylo vedoucím tajemníkem Františkem Pechou přiznáno, že „v methodách a systému práce krajského výboru i celé naší krajské organizace se projevoval kult osobnosti. Projevy byly větší nebo menší v různých obdobích naší krajské organizace.“⁵⁴⁷ Tento kult osobnosti F. Pecha stáhnul hlavně k období stranických čistek a jmenovitě jej přiřknul k tomu, že „není sporu o tom, že nejostřejších forem nabyly v období známé činnosti Kotrcha a potom Berana, kdy docházelo k nepokrytému vyvyšování e jednotlivých „osobností“ i nad stranické orgány.“⁵⁴⁸ Ve spojitosti s XX. sjezdem KSSS a následnou diskuzí bylo také byrem KV rozhodnuto, že bude zrušena stavba plánovaného pomníku J. V. Stalina v Pardubicích, o které bylo původně rozhodnuto v roce 1952. Místo něj bylo rozhodnuto o postavení pomníku Rudoarmějcům.⁵⁴⁹ Jako hlavní úkol v následném období shledalo byro KV zhodnocení práce stranických orgánů, a především samotného krajského výboru. Následné období a jeho dopad na některé z funkcionářů jsme si blíže popsali výše v kapitole.

KNV

Krajský národní výbor, kromě běžné agendy, musel mezi lety 1954–1960 řešit hned několik důležitých otázek. První z nich byly volby do NV, které se dotýkaly nejen samotného KNV, ale také jemu podřízených orgánů, tedy ONV a MNV.⁵⁵⁰ Spolu s nimi musel KNV řešit také doplňovací volby v roce 1958, které se konaly především kvůli z důvodu vydání usnesení ÚV KSČ ze 10. června 1958, které zvyšovalo hospodářské a ekonomické pravomoci NV a někteří funkcionáři kvůli tomu na své funkce rezignovali. Mimo to spadalo do tohoto období

⁵⁴⁵ *Tamtéž*, Zápis ze schůze předsednictva KV KSŘ Pardubice ze dne 16. 3. 1956, Organizační zajištění usnesení ÚV KSČ o studiu materiálů XX. sjezdu KSSS, s. 10.

⁵⁴⁶ *Tamtéž*, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 26. dubna 1956, s. 27.

⁵⁴⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 57, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 26. dubna 1956, s. 27.

⁵⁴⁸ *Tamtéž*.

⁵⁴⁹ Socha Rudoarmějce od akademického sochaře Josefa Malejovského byla dokončena v roce 1957 a stojí dodnes u jednoho ze vstupů do Tyršových sadů.

⁵⁵⁰ O volbách do NV více v následující kapitole.

pod KNV také hodně stavebních projektů. Vzhledem k tomu, že jich bylo opravdu velké množství, zmíníme na tomto místě ty největší – výstavba bytových domů,⁵⁵¹ sídliště Koželuhu v Čáslavi, stavba národní školy ve Chvaleticích, sídliště v Ohrazenicích, různé stavby v Chrudimi,⁵⁵² výstavba sídliště Dukla v Pardubicích, výstavba sídlišť v Prachovicích, Telčicích, Rybitví, výstavba vojenského sídliště ve Vysokém Mýtě. Dále také pak přestavba železniční stanice v Rosicích nad Labem, sídliště v Chocni⁵⁵³ a mnoho jiných.

3.4 Závěrem

Z výzkumu jasně vyplývá, že oba orgány ať už KNV Pardubice, nebo KV KSČ Pardubice si prošly v období let 1953–1960 poměrně složitým obdobím, byť určitě nebylo tak bouřlivým jako v období dřívějších stranických čistek. Jisté je, že se v průběhu osmi sledovaných let regionální mocenské struktury proměnily, i když ne vždy bylo možné spatřovat změny jako negativní. Velmi dobrým příkladem jsou v tomto případě tajemníci KV KSČ Pardubice, kterých se na tomto postu vystříдалo vůbec nejvíce (čtyři různé osoby), avšak ani u jednoho z nich to nebylo zapříčiněno jejich odvoláním. Šlo u nich o přirozenou fluktuaci – byli posláni na studium Vysoké stranické školy v Moskvě, jejíž absolvování jim mohlo připravit dobré příležitosti pro další postup v kariérách. Stejně tak u nejvyšších funkcionářů kraje – vedoucích tajemníků nedošlo ke změně z nějakého negativního důvodu. Funkce vedoucího tajemníka krajského výboru byla v této době vůbec nejstabilnější – vystřídal se v ní jen dvě osoby, přičemž František Pecha byl pouze přemístěn do stejné pozice, jen ve vedlejším Královehradeckém kraji.

Krajský národní výbor v Pardubicích velmi dobře znázorňuje, že krajské sktruktury byly odrazem toho, co se dělo v centru a vždy do toho vnášely ještě svá specifika. Funkce předsedy KNV totiž ukazuje, že se regionů dotkla nejen krize vládnutí po r. 1953, ale také destalinizace, sílící v Československu po r. 1956. Bohuslav Uhlíř je tou osobou, která byla (být jen na několik let) odsunuta do pozadí z funkce předsedy KNV, aby uvolnila místo někomu zkušenějšímu, kdo měl krizi komunistického vládnutí ustát. To, že se mu to nakonec nepodařilo, je už dáno právě lokálními specifiky a také tím, že byl Jaroslav Lochman do své funkce jmenován i přes to, že i ÚV KSČ i KV KSČ si byl vědom, že má své charakterové i povahové chyby. To se mu pak stalo osudným právě v období destalinizace, kdy byly v rámci kritiky kultu osobnosti po XX. sjezdu KSSS odstraňovány z vedoucích pozic osoby přísné a nepřizpůsobivé. Zajímavé ale je,

⁵⁵¹ Např. bytové komunální podniky v Hlinsku, Lanškrouně, Čáslavi, Holicích, Chrudimi, Litomyšli a Pardubicích.

⁵⁵² Silo, tovární sídliště, tělovýchovné středisko, ústřední sklad materiálů, atp.

⁵⁵³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, Referát výstavy/Odbor výstavby, Dokumentace.

že se destalinizace dotýkala také KV KSČ, kdy byl kritizován jeho dlouholetý tajemník Josef Jägerman, který kritiku ustál. Když bychom chtěli tyto dvě osoby porovnat z hlediska jejich věku a zkušeností, byly by na tom celkem podobně – Jaroslavu Lochmanovi bylo v té době 50 let a Josefu Jägermanovi 43 let. Nelze tedy mluvit o generačním rozdílu. Do KSČ také oba vstupovali oproti ostatním vedoucím krajským funkcionářům brzy – Lochman v r. 1926 a Jägerman v r. 1930. Odlišnosti ale můžeme najít přeci jen v jejich zkušenostech – Jaroslav Lochman měl v té době za sebou už poměrně dlouhou politickou kariéru v Pardubickém kraji včetně funkce předsedy KV KSČ. Josef Jägerman se sice už také velmi dlouho pohyboval na půdě KV KSČ, ale před funkcí tajemníka se v jeho nejvyšších patrech neobjeoval. Velkou roli ale také nejspíše sehrálo to, jak se oba ke kritice jejich osoby postavili – Josef Jägerman více sebekriticky a podbízivě. Kdežto Jaroslav Lochman svaloval vinu na ostatní funkcionáře a také na ústředí, což se mu zřejmě vymstilo.

Nelze však říct, jestli došlo ke generační výměně funkcionářů zapříčiněné událostmi let 1953 a 1956. Samozřejmě se do popředí dostávali mladší lidé, to bylo ale dáno spíše přirozenou obměnou.

4 VOLBY DO KNV PARDUBICE V R. 1954 A 1957

4.1 Úvodem

Čtvrtá kapitola se bude zabývat prvními poúnorovými volbami do národních výborů v Československu⁵⁵⁴ – ty se konaly v letech 1954 a 1957. Volbami, které proběhly v období komunistického režimu v ČSR, se prozatím mnoho historiků nezabývalo, tím spíše volbami do místních orgánů státní moci – tedy národních výborů.⁵⁵⁵ Alespoň okrajově jejich konání a výsledek zmiňuje Jan Rychlík v kapitole s názvem *Období tání a nového tuhnutí* ve své knize o poválečném vývoji Československa.⁵⁵⁶ Přehledové informace k tomuto typu voleb podává také publikace *Dějiny správy v českých zemích*.⁵⁵⁷ Badatelská pozornost již byla věnována poválečným volbám v roce 1946⁵⁵⁸ a částečně volbám v roce 1948.⁵⁵⁹ Existuje také komparativní studie, nahlížející na volby z obecného hlediska.⁵⁶⁰ Volbami v 50. a 60. letech se téměř nikdo nezabýval. Změnu přináší až historik Tomáš Vilímek, zaměřující se na volby v 70. letech 20. století, který se jim důkladně věnuje a nevynechává vedle voleb do Národního shromáždění ani volby do NV.⁵⁶¹

Zdrojem informací k volbám do NV se staly také příslušné zákony, které byly schváleny parlamentem před jejich konáním. Ty nám sice neprozradí nic o samotném volebním procesu,

⁵⁵⁴ Tato kapitola bude částečně vycházet z výzkumu, kterému se autorka věnovala během svého magisterského studia, v jehož rámci vznikla diplomová práce o volbách do KNV Pardubice: M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do NV v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice*, diplomová práce, HŮ FF UHK 2017.

⁵⁵⁵ Výjimku tvoří např. článek Tomáše Hradeckého: T. HRADECKÝ, *Mechanismus přípravy voleb do národních výborů v 50. letech na příkladu Ústeckého kraje (srovnání let 1954 a 1957)*, in: Tomáš Hradecký – Pavel Horák – Pavel Boštík, *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX*, Hradec Králové 2014, s. 91–114.

⁵⁵⁶ J. RYCHLÍK, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020, s. 137–138.

⁵⁵⁷ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s.

⁵⁵⁸ Jiří KOCIÁN – Vít SMETANA (eds.), *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014; Libor VYKOUPILO, *Volby v květnu 1946*, in: Z. Kokošková – J. Kocián – S. Kokoška, *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí druhé světové války*, Praha 2005; Michal PEHR, *Volby 1946*, in: Na pozvání Masarykova ústavu, Praha 2007, s. 11–32; TÝŽ, *KSČ a volby 1946*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V., Praha 2005, s. 177–193; Eva BROKLOVÁ, *Volební právo a volby 1946*, in: Na pozvání Masarykova ústavu, Praha 2007, s. 33–39; M. BÍLÝ – M. LÓŽI – J. ŠLOUF, *Nervová vlákna diktatury, Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945 – 1956*, Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum: Ústav pro studium totalitních režimů, 2019, s.60–104,

⁵⁵⁹ J. RYCHLÍK, *Prvé socialistické volby. Příprava a priebeh volieb do Národného zhromaždenia v roku 1948*, in: Historická revue: vedecko-populárny mesačník o dejinách, roč. 31, č. 2, Bratislava 2020, s. 68–72; K. KAPLAN, *Národní fronta 1948–1960*, Praha 2012.

⁵⁶⁰ Jakub CHARVÁT, *Volby a komunistické Československo*, in: Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu VII., Praha 2010.

⁵⁶¹ Tomáš VILÍMEK, *Všichni komunisté do ureň! Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén*, Praha 2016.

získáme z nich však představu o tom, jak celý proces měl z legislativního hlediska proběhnout a dostaneme tak přesné informace o administrativním vymezení volebního procesu.⁵⁶²

Z hlediska výzkumu nemůžeme opomenout ani zahraniční literaturu, která se komunistickými volbami alespoň částečně také zabývá. Západní sovětologie ještě v 80. letech tvrdila, že z počátku byl pohled západního bádání jednostranný – volby v komunistických režimech byly viděny pouze jako: „groteskní parodie na liberálně-demokratické volby.“⁵⁶³ Tento čistě totalitární pohled na volební procesy nepokládal za nezbytné se jimi hlouběji zabývat.⁵⁶⁴ Později, když přestal převládat totalitární přístup a začalo se pohlížet na komunistické režimy s tím, že měly své vnitřní procesy, ukázaly se i volby jako důležité badatelské téma.⁵⁶⁵ Z tohoto pohledu se ukazuje přístup A. Pravdy jako užitečný pro využití v analytických částech této kapitoly – jako stěžejní totiž pokládá u výzkumu voleb tyto body – rozkrytí pozadí a vývoj voleb, popsán typologie voleb,⁵⁶⁶ a především zjistit hlavní funkce, které mají volby splňovat.⁵⁶⁷

4.2 Konceptuální pohled a badatelské otázky

Konceptuálně se bude tato část opírat o přístup Tomáše Vilímka, který představil v knize *Všichni komunisté do ureň!*⁵⁶⁸ V té se sice věnuje volbám v období normalizace, přináší však zajímavé podněty i pro volby v 50. letech. Pohlíží na volby jako na společenský a politický fenomén, a především si klade otázku, proč volbám, ve kterých šlo vlastně o „volby bez výběru“⁵⁶⁹ (existence jednotné kandidátky), věnoval komunistický režim tolik pozornosti. To bylo velmi znatelné právě u voleb do KNV v 50. letech, a to hlavně proto, že se

⁵⁶² Jedná se o zákony: Zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů; Zákon č. 10/1957 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech; Zákon č. 11/1957 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o volbách do národních výborů; Vyhláška č. 12/1957 Sb., Vyhláška ministra spravedlnosti o úplném znění zákona o volbách do národních výborů.

⁵⁶³ „... grotesque parodies of liberal democratic originals.“ Srov. Alex PRAVDA, *Elections in Communist Party States*, in: Stephen White – Daniel Nelson, *Communist Politics: a reader*, New York 1986, s. 27.

⁵⁶⁴ Frank DINKA – Max J. SKIDMORE, *The function of Communist One-Party Elections: The Case of Czechoslovakia*, in: *The Political Science Quarterly*, vol. 88, no. 3, New York 1983, pp. 395–422.

⁵⁶⁵ Guy HERMET – Richard ROSE – Alain ROUQUIÉ, *Elections without choice. Vote for me*, London 1978.

⁵⁶⁶ *Tamtéž.*

⁵⁶⁷ Soudobá zahraniční literatura se zabývá spíše volebními procesy v post-sovětských státech a věnují se problematice režimů, vyrovnávajících se s komunistickou minulostí. Např. Frances MILLARD, *Elections, Parties and Representation in Post-Communist Europe*, London 2004; Daniel BOCHSLER, *Territory and Electoral rules in Post-Communist Democracies*, London 2010; András BOZÓKI – John T. ISHIYAMA, *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, New York 2020.

⁵⁶⁸ T. VILÍMEK, *Všichni komunisté do ureň! ...*, Praha 2016.

⁵⁶⁹ Tzv. elections without a choice. Srov. Guy HERMET – Richard ROSE – Alain ROUQUIÉ, *Election without choice*, New York 1978.

jednalo vůbec o první volby tohoto typu.⁵⁷⁰ Cílem kapitoly bude komparace obou volebních let – zda je možné vysledovat nějaké proměny v jejich přípravách a přístupu KSČ k předvolební kampani. Z tohoto pohledu i volby do NV byly politickým fenoménem. O společenský fenomén se jednalo také – volby doprovázela dlouhodobá předvolební kampaň, na níž se muselo podílet velké množství masových organizací, snažících se společnost „vtáhnout“ do celého volebního procesu. Tento koncept bude doplněn o analytický přístup A. Pravdy, který ve svém výzkumu jako stěžejní pokládal několik okruhů – rozkrytí pozadí a vývoj voleb, popsání typologie voleb a zjištění hlavní funkce, které mají volby splňovat.⁵⁷¹

V rámci celkového pojetí výzkumu bylo pro tuto kapitolu stanoveno několik otázek: Byly volby pouze propagandistickou akcí, která měla za cíl získat obyvatelstvo k podpoře komunistického režimu? Fungovala při volbách alespoň minimální forma demokratičnosti? Měly částečné rozhodovací pravomoci o kandidátech do voleb i nižší složky nebo o všem rozhodovalo pouze ústředí KSČ? Jaký význam ve volbách sehrály ostatní politické strany? Byl nulový nebo se jejich činnost nějak projevila? Jak velký vliv měl na přípravu a realizaci voleb KV KSČ Pardubice? Jakou roli sehrály ve volbách bezpečnostní složky?

Pro zodpovězení všech těchto otázek bylo nutné nahlédnout mimo fondy KNV a KV KSČ Pardubice také do fondů ostatních stran a nejdůležitějších masových organizací. Tyto fondy jsou uloženy v SOA Hradec Králové, AO Zámorsk – Krajský výbor Národní Fronty Pardubice 1948–1960, Krajský výbor Československého svazu mládeže Pardubice 1949–1960, Krajský výbor Československo sovětského přátelství Pardubice 1949–1960 aj. Cenné informace o kandidátech obsahuje také tehdejší týdeník Východočeská Zář, ve kterém byla v předvolebním období vydávána rubrika „Kandidáti NF“, obsahující fotografie a krátké představení osob, kandidujících do KNV Pardubice. Potřebné informace pro dotvoření celkového obrazu o těchto volbách poskytl také fond Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti, uložený v Archivu bezpečnostních složek.

⁵⁷⁰ K uspořádání voleb do NV v roce 1954 byla KSČ v podstatě vyzvána KSSS v roce 1953, kdy se strana ocitla v krizi. Srov. J. PERNES, *Komunistická strana Československa v roce 1954*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, s. 455.

⁵⁷¹ A. PRAVDA, *Elections in Communist Party States*, in: Stephen White – Daniel Nelson, *Communist Politics: a reader*, New York 1986, s. 27.

4.3 Různé aspekty voleb do NV

4.3.1 Politický aspekt⁵⁷²

Historik Jakub Charvát komunistické volby nazývá „*formální fasádou*“ komunistického režimu a přímo uvádí, že „nesehrávaly významnější roli.“⁵⁷³ Určitou fasádou byly, i když komunistický režim opíral o volby svou moc. Podobně nahlíží na komunistické volby také Milovan Đilas, který poukazoval na to, že „*komunistické volby jsou prázdnou a pompézní formalitou.*“⁵⁷⁴ Vidí však důležitost v tom, abychom zodpověděli otázku „*proč se komunisté nedovedou obejít bez voleb?*“⁵⁷⁵ Řeší tuto otázku s ohledem na existenci parlamentu v komunistických státech, ve kterém vidí určité potvrzení zákonnosti systému. Komunistická moc může skrz parlament, do kterého jsou ale jeho členové pečlivě vybírání nejvyššími stranickými funkcionáři, před veřejností tvrdit, že jedná jménem celého lidu, neboť členové parlamentu byli lidem zvoleni.

Pro nás bude zajímavé sledovat styl komunikace mezi jednotlivými složkami celého systému a pohled do „zákulisí“ předvolebního procesu. Volby do národních výborů proběhly po vzoru tzv. sovětského typu voleb,⁵⁷⁶ jehož součástí byla tzv. jednotná kandidátka. Ta byla elementárním principem všech voleb probíhajících v komunistickém Československu od r. 1948. Tento princip zajišťoval KSČ kontrolu nad celým procesem voleb, neboť skrz jednotnou kandidátku byl úplně vypuštěn demokratický pluralitní princip voleb. Voliči se totiž nemohli rozhodovat pro jednotlivé strany či kandidáty, protože všichni kandidáti Národní fronty se nacházeli zapsaní na jedné kandidátní listině, pro kterou voliči buď hlasovali, anebo nikoliv.⁵⁷⁷ U voleb do NV jednotná kandidátka znamenala také to, že na ní bylo zapsáno právě tolik kandidátů, kolik mělo být zvoleno členů NV. V celém volebním procesu měla sehrát

⁵⁷² Části textů v následujících kapitolách autorka publikovala v rámci publikační činnosti v průběhu magisterského a doktorského studia. Srov. M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do NV v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice*, diplomová práce, HŮ FF UHK 2017; M. KABEŠOVÁ, *Legislativní zakotvení a reálný vliv KNV Pardubice ve volbách do národních výborů v roce 1954*, Východočeské listy historické 36, č. 1, Hradec Králové 2016, s. 117–154; M. KABEŠOVÁ, „*Hlasujeme pro kandidáty NF*“. *Mechanismus výběru kandidátů pro volby do KNV Pardubice v letech 1954 a 1957*, In: Monika Kabešová – Matěj Bekera – Ondřej Holub a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století XIII.*, Hradec Králové 2019, s. 111–124.

⁵⁷³ J. CHARVÁT, *Volby a komunistické Československo (v komparativní perspektivě)*, in: Jiří Kocián – Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu VII.*, Praha 2010, s. 15.

⁵⁷⁴ M. Đilas, *Nová třída...*, s. 114.

⁵⁷⁵ *Tamtéž*, s. 115.

⁵⁷⁶ Po vzoru Sovětského svazu, ve kterém byl od r. 1936 přijat většinový volební systém s jednomandátovými volebními obvody. Srov. J. CHARVÁT, *Volby a komunistické Československo (v komparativní perspektivě)*, in: Jiří Kocián – Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník, *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu VII.*, Praha 2010, s. 38.

⁵⁷⁷ K. KAPLAN, *Národní fronta 1948–1960*, Praha 2012, s. 74.

důležitou roli Národní fronta, která měla být v podstatě hlavní organizační složkou politického aspektu voleb.⁵⁷⁸ Reálně však NF podléhala orgánům KSČ a řídila se jejich rozhodnutími.

Kandidáti NF

Kandidáti ve volbách do KNV v letech 1954 a 1957 byli po celou dobu striktně označováni a představováni jako „kandidáti NF.“⁵⁷⁹ Volba tohoto termínu nebyla vůbec náhodná – mělo být dáno jasně najevo, že jsou tito kandidáti zástupci všech složek NF, jakožto „*svazku dělníků, rolníků a pracujících inteligence [který] navrhuje za kandidáty nejlepší dělníky, členy jednotlivých zemědělských vrstev, drobné a střední rolníky a příslušné pracující inteligence.*“⁵⁸⁰ Legislativně bylo vymezeno, že výběr kandidátů bude především v kompetencích masových organizací. Než však započal celý mechanismus výběru kandidátů, byla ÚV KSČ vytvořena obecná směrnice, určující procentuální skladbu příštích NV, v nichž muselo být zastoupeno 30 % bezpartijních kandidátů a 25 % žen.⁵⁸¹ Směrnice byla zasílána na jednotlivé krajské výbory KSČ, které měly zařídit přepočítání určených procent podle počtu volebních obvodů v jejich kraji. V Pardubickém kraji v roce 1954 došlo k trochu zmatené situaci, především kvůli tomu, že směrnice měla přijít dne 15. 2. 1954,⁵⁸² avšak od ÚV KSČ došlo z nejasných důvodů k jejímu zpoždění, kvůli čemuž bylo také odvoláno mimořádné zasedání KV KSČ. Přesné datum přijetí směrnice není na KV KSČ zaznamenáno, muselo k němu však dojít na konci února 1954, neboť již 1. 3. 1954 byl vytvořen první návrh na politické a sociální složení nového KNV.⁵⁸³ Tento návrh však nebyl definitivní, a to z důvodu následné dvojí změny počtu volebních obvodů Pardubického kraje. Nejprve se počítalo se 60 volebními obvody pro volby do KNV, později se 65. Původní návrh tak byl přepsán a předán na oddělení státní administrativy KV KSČ dne 4. 3. 1954, které ho obratem zaslalo zpět na ÚV KSČ o pět dní později.⁵⁸⁴ I tento návrh byl ale o hodně později změněn na konečný návrh počítající se

⁵⁷⁸ *Tamtéž*, s. 180.

⁵⁷⁹ Toto pojmenování bylo přejato ze zákona o volbách do národních výborů.

⁵⁸⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 37, kart. 755, Volby do NV, Zákon o volbách do NV a osnova referátu pro všennárodní diskuze, s. 20–21.

⁵⁸¹ Tato směrnice platila v obou volebních letech 1954 i 1957.

⁵⁸² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 21, kart. 7, Plenární zasedání 4. 3. 1954, Časový plán politicko-organisačního zajištění kampaně k volbám do NV – krajskými, okresními výbory a masovými organisacemi, s. 2.

⁵⁸³ Tento pracovní úkol byl dán tříčlenné skupině – Jan Záruba (KV KSČ), Jaroslav Lochman (předseda KNV) a František Bartheldy (ved. taj. KAV NF).

⁵⁸⁴ Předpokládané datum odeslání na ÚV KSČ bylo dne 5. 3. 1954. Kvůli změně počtu volebních obvodů se však přesunulo o 4 dny později. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 1. 3.–29. 3. 1954, Zápis ze schůze byra KV KSČ 1. 3. 1954, Návrh na politické a třídní složení příštího KNV, s. 2; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, 1954, práva pro Ústřední výbor KSČ odbor NV dne 9. 3. 1954.

64 obvody. Volební obvody se stanovovaly podle zákona⁵⁸⁵ a byly důležité především proto, že podle jejich množství v kraji se stanovoval počet členů příštího KNV. V roce 1957 takovéto problémy vůbec nenastaly. U volebních obvodů byla provedena revize z roku 1954 a podle novely zákona o volbách do NV⁵⁸⁶ bylo utvořeno 75 volebních obvodů pro volby do KNV Pardubice.⁵⁸⁷ Když tedy byla na byro KV KSČ v lednu 1957 doručena obecná směrnice ÚV KSČ, mohla začít práce na návrhu politického a sociálního složení KNV, který schválil KV KSČ na svém plenárním zasedání již dne 28. 1. 1957.⁵⁸⁸ Později došlo pouze k drobným změnám v návrhu na sociálním složení kandidátů.

Tabulky 27 a 28: Návrhy na politické a sociální složení KNV Pardubice ze 4. března 1954 a 6. března 1957.⁵⁸⁹

Rok	Členů KNV	KSČ	Bezpartijní	ČSL	ČSS
1954	65	45	12	4	4
	<i>procentuálně</i>	70 %	30 %		
1957	75	53	10	6	5
	<i>procentuálně</i>	71 %	13 %	8 %	8 %

Rok	Členů KNV	Dělníci	Rolníci a členové JZD	Pracující inteligence	ČSA a SNB
1954	65	35	21	9	
	<i>procentuálně</i>	53 %	33 %	14 %	
1957	75	41	12	22	3
	<i>procentuálně</i>	55 %	16 %	29 % ⁵⁹⁰	4 %

Když byla vytvořena obecná procentuální představa o budoucím složení KNV, mohly masové organizace započít s vyhledáváním vhodných kandidátů NF pro volby. Návrh vytvořený KV KSČ měly samozřejmě k dispozici a také se jím ve své činnosti řídily.

⁵⁸⁵ Zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů, oddíl 2, § 12.

⁵⁸⁶ Zákon č. 11/1957 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o volbách do národních výborů, §12–32.

⁵⁸⁷ Došlo v nich ještě k některým změnám, ty se však netýkaly celkového počtu volebních obvodů, ale většinou k přerazování obcí mezi jednotlivými obvody. Srov. M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do národních výborů v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV (1954 a 1957)*, diplomová práce PdF UHK, Hradec Králové 2017, s. 96–100.

⁵⁸⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 24, kart. 11, Plenární zasedání 28. 1.–29. 6. 1957, Zápis ze zasedání KV KSČ Pardubice 28. 1. 1957, Předběžný návrh na politické a sociální složení nového krajského národního výboru.

⁵⁸⁹ Autorčina statistika. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, 1954, Zpráva pro Ústřední výbor KSČ odbor NV dne 9. 3. 1954; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 61, Schůze předsednictva 6. 3.–26. 4. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 6. 3. 1957, Návrh na kandidáty NF do KNV pro roky 1957–1960.

⁵⁹⁰ Je velmi zajímavé, že v dalším volebním období byl dán mnohem větší prostor kandidátům, zastupujícím kategorii pracující inteligence na úkor rolníků a členů JZD.

Na „pomoc“ jim byly přiděleny tzv. pracovní skupiny,⁵⁹¹ které byly ve složení 2–3 pracovníků zřízeny rozhodnutím KV KSČ Pardubice ve všech okrese.⁵⁹² Členové pracovních skupin však byli do okresů posláni hlavně z důvodu dohledu nad prací masových složek. Mimo to měly tyto skupiny také za úkol shromažďování informací o vybraných kandidátech, na základě kterých vytvářely o každém jednotlivci kádrovou charakteristiku.⁵⁹³ Podle těchto dokumentů následovalo kádrové řízení, v jehož průběhu mohli být vyřazeni kandidáti, jenž byli vyhodnoceni jako „nevyhovující“. Výběr vhodných osob a následné kádrové řízení probíhalo zhruba v 7–14 dnech, na jejichž konci byl sestaven předběžný seznam potřebného množství jmen a k nim přiřazených náhradníků, který byl předán oddělení státní administrativy KV KSČ Pardubice. Náhradníci zde byli připsáni z jednoduchého důvodu – osoby na seznamu „nejvhodnějších“ adeptů na kandidáty NF nemusely projít v dalším projednávání na plenárním zasedání a schůzích byra KV KSČ či některé z nich mohly kandidaturu odmítnout. Přiřazením náhradníků se tak předešlo možnému zdržení při hledání dalších osob. Ve chvíli, kdy byl sestavený seznam předložen schůzi byra KV KSČ, mohlo začít sestavování jednotné kandidátky. V praxi znamenala úplnou kontrolu KSČ nad volebním procesem, a to díky tomu, že voliči neměli možnost rozhodnutí se pro jednotlivé politické strany či kandidáty, neboť byli všichni obsaženi v jedné kandidátní listině, která pro volby do NV představovala seznam přesného počtu kandidátů, kolik mělo být zvoleno členů NV. Jediným rozhodnutím voliče bylo, zda pro tuto kandidátku bude či nebude hlasovat.⁵⁹⁴ Když byla taková kandidátka pro volby do KNV Pardubice sestavena, byla byrem KV KSČ předložena k „definitivnímu sestavení“ krajské komisi NF a KNV. Podle legislativy totiž musela být kandidátka sestavena „z pera“ NF. Odtud byla kandidátka dále předána k „projednání“ na plenární zasedání KV politických stran a složek NF – zde však šlo už opravdu pouze o seznámení s návrhem, který byl poté zaslán zpět

⁵⁹¹ V roce 1957 tyto skupiny zřizovány nebyly. Výběr kandidátů byl ponechán masovým organizacím, které svůj návrh přeložily ke schválení KV NF a krajským výborům jednotlivých politických stran, které jej na společné poradě projednaly, a až poté tyto osoby podléhaly kádrovému řízení. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 60, Schůze předsednictva 11. 1. – 2. 3. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 11. 1. 1957, Časový plán politicko-organizačního zajištění voleb v roce 1957 (po linii stranických orgánů a organizací, všech stupňů NV a výborů NF), s. 6.

⁵⁹² Výjimku tvořily v roce 1954 okresy Pardubice a Chrudim, ve kterých kvůli jejich rozloze fungovaly skupiny 4členné. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 1. 3.–29. 3. 1954, Návrh na politické a třídní složení příštího KNV, s. 1–2.

⁵⁹³ Zde bylo uvedeno číslo volebního obvodu, za který měl daný člověk kandidovat, datum a místo narození, současné i minulé zaměstnání, politická orientace (v případě členů KSČ i rok, kdy do strany vstoupili), shrnutí životních osudů, situace v rodině, osobní povahové rysy, případně oblíbenost u občanů. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Zápis ze schůze byra KV KSČ 8. 3. 1954, Návrh kandidátů pro volby do KNV; SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů.

⁵⁹⁴ Volič mohl případně přeškrtnout všechna jména a příjmení na kandidátní listině, čímž byl volební lístek považován za neplatný. Srov. Zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů, § 76 Zápis o hlasování.

na KV KSČ. Až v tento moment byla kandidátka KNV oficiálně sestavena. Všichni navržení kandidáti byli potom zváni na pohovory, na kterých jim byla kandidatura oficiálně nabídnuta. V případě jejího přijetí museli podepsat prohlášení o souhlasu s kandidaturou. Tuto formalitu měly na starost především MNV a ONV, a ne vždy se jim dařilo zařídit ji včas: „*Je zjištěno, že v mnoha obcích ještě v týdnu od 8. do 13. 4. 1957 nebyla podepsána prohlášení o souhlasu s volbou jednotlivými kandidáty, že kandidáti sice slíbili svůj souhlas, avšak národní výbor tento jejich slib nijak nepochytil [...] Je proto nutno, aby na všech obcích se instruktoři ONV přesvědčili, zda tato náležitost je v pořádku*“.⁵⁹⁵

Aby však bylo zachováno zdání spoluúčasti občanů při výběru kandidátů, byly naplánovány veřejné schůze kandidátů s voliči, na kterých měli být navržení kandidáti NF formálně schvalováni voliči. Pro vystupování na veřejných schůzích byli kandidáti proškoleni na instruktáži, na které měli být „*vyzbrojeni pro správné zvládnutí úkolů spojených s předvolební kampaní*“.⁵⁹⁶ Instruktáž probíhala v agitačním středisku Stalingrad v Pardubicích pod taktovkou zaměstnanců jednotlivých referátů KNV, kteří měli za úkol informovat kandidáty o celkové situaci v kraji a v jejich okresech. Školení mělo zamezit tomu, aby navržený kandidát nebyl schopen odpovídat na otázky voličů. Tím by se mohl stát v očích voliče nezpůsobilým k výkonu funkce člena KNV. Veřejné schůze proběhly v roce 1954 v týdnu od 20.–27. 4. 1954,⁵⁹⁷ o tři roky později v dřívějším termínu, a to od 8.–12. 4. 1957. Zajímavá je skutečnost, že v roce 1954 nevzešly z těchto schůzí žádné námitky voličů směrem k vybraným kandidátům. V roce 1957 se jich však objevilo celkem velké množství, a to dokonce k osmi z celkových 75 kandidátů.⁵⁹⁸ Šlo povětšinou o jejich předešlé zkušenosti nebo osobní antipatie k těmto osobám v daném okrese nebo volebním obvodu. Příkladem může být připomínka obyvatel okresu Hlinsko proti kandidatuře Zdeňky Kopečkové, u které voliči požadovali, aby „*do KNV byl navržen člověk, který má větší vědomosti a přehled*“.⁵⁹⁹ Všechny osm osob však po ukončení veřejných schůzí podepsalo protokol o složení slibu, kterým definitivně potvrdilo svou kandidaturu. K připomíncekám občanů se tak nepřihlíželo, byly pouze zaevidovány.

⁵⁹⁵ V ojedinělých případech se mohlo stát, že svoji kandidaturu nepřijali z osobních či zdravotních důvodů.

⁵⁹⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 2, kn. 49, Zápis o 16. řádné schůzi rady KNV, konané dne 20. dubna 1954 v Pardubicích, průběh volební kampaně do národních výborů, s. 1.

⁵⁹⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 37, kart. 755, Volby do NV, Volby do NV 1954, Tabulka č. 1.

⁵⁹⁸ Připomínky byly vzneseny proti těmto kandidátům: Marie Fišarová (členka rady KNV, poslankyně NS), Jaromír Kubánek (poslanec NS), Zdeňka Skopečková, Jan Meloun, Jaroslav Leksa, Bohuslav Kubánek, Jan Formánek, Bohumil Pírka.

⁵⁹⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 72, kart. 826, Propagace voleb, Připomínky k navrhovaným kandidátům do KNV v průběhu veřejných schůzí I. etapy, s. 1.

Aby mohli všichni kandidáti oficiálně kandidovat ve volbách, museli být k tomuto účelu řádně zaregistrováni. Lhůta pro tento administrativní úkon byla stanovena datem, připadající nejpozději na 30. den před volbami. V roce 1954 tak registrace musela proběhnout nejdéle do 16. dubna, což bylo ještě před konáním veřejných schůzí. V roce 1957 vycházel tento den na 19. dubna. Tím, že byly veřejné schůze organizovány v dřívějším termínu, mohli být kandidáti zaregistrováni až v týdnu po jejich ukončení. Byl vyhotoven dvojí zápis o registraci kandidátů – určený pro obvodní a okresní volební komise. Po registraci byli všichni kandidáti pro volby do KNV pozváni k předsedovi KNV, který jim na společné schůzi přednesl jejich hlavní úkoly v poslední fázi předvolební kampaně a každému z nich předal osobní složku, obsahující údaje o volebním obvodu, za který budou kandidovat, volební programový plán celého kraje a dokumenty úzce spjaté s volbami – zákon o NV a zákon o volbách do NV.⁶⁰⁰ Na začátku května nadešlo období poslední fáze celé předvolební kampaně. V té byly uspořádány tzv. besedy kandidátů s voliči, které měly zajistit kontakt kandidátů NF s voliči v posledních dvou týdnech před samotným konáním voleb. Kandidáti se představili podle předem připravených pokynů z per jejich instruktorů, kteří jim navrhli dokonce i uvítací fráze.⁶⁰¹ V obou letech, ještě před samotným konáním voleb, které proběhly v polovině května,⁶⁰² byl ze strany KV KSČ vytvořen předběžný návrh na složení rady KNV. Ten obsahoval 13–14 jmen⁶⁰³ s upřesněním konkrétní funkce v radě budoucího KNV Pardubice. V roce 1954 byl první návrh vytvořen byrem KV KSČ dne 3. 5., avšak později po volbách došlo dvakrát k jeho obměně. Ty se však netýkaly nejdůležitějších pozic – tedy předsedy, tajemníka a náměstků.⁶⁰⁴ V roce 1957 vzešel návrh na doporučení plenárního zasedání KV KSČ již dne 27. 4., definitivně byl ale schválen až dne 10. 5. byrem KV KSČ. V tomto mezidobí ale k žádným změnám v návrhu nedošlo.⁶⁰⁵

⁶⁰⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 2, kn. 96, Zápis ze schůze rady KNV dne 16. 4. 1957, Průběh přípravy voleb do národních výborů, s. 1.

⁶⁰¹ SOA HK AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 72, kart. 826, Propagace voleb, Představování kandidáta národního výboru na schůzi s voliči.

⁶⁰² 19. 5. 1954 a 19. 5. 1957.

⁶⁰³ Včetně rezervních jmen, která nebyla zařazena k žádné konkrétní pozici v radě KNV.

⁶⁰⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 3. 5.–31. 5. 1954, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 3. května 1954, Předběžný návrh na kádrové obsazení výkonných orgánů příštího krajského národního výboru.

⁶⁰⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 61, Schůze předsednictva 10. 5.–25. 6. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 10. 5. 1957, Návrh na svolání stranické skupiny KNV, s. 2.

Tabulka 29: Návrhy na složení budoucí rady KNV ze dne 3. 5. 1954 a 27. 4. 1957.⁶⁰⁶

Rok	1954	1957
Složení rady	Jméno	
Předseda	Jaroslav Lochman	Richard Průša
Tajemník	František Vojtěch	Alexandr Dědkovský
Náměstkové	Richard Průša	Ladislav Neugebauer
	Ladislav Neugebauer	Karel Novák
	Jan Kučera	Jan Kučera
Členové rady	Jaromír Kubánek	JUDr. Jan Meloun
	MUDr. Zdena Prokúpková	Jindřich Rajchrt
	Marie Fišarová	Marie Poláková
	JUDr. Jan Meloun	František Endr
	Alois Linek	Bohumil Pírko
	Věroslav Vondrouš	Jaromír Kubánek
	Ing. Alexandr Kuchár	Václav Bejček
	Rudolf Dratnal	Jindřich Pavelka
Rezerva	Miroslav Jagerman	Drahlava Jarošová
		Jan Formánek
		Oldřich Valtr

Role KSČ a ostatních složek ve volbách

I přes skutečnost, že podle legislativního vymezení měl být výběr kandidátů pro volby do KNV pouze jednoduchým procesem, je očividné, že šlo spíše o velmi dobře stranicky promyšlený mechanismus, který probíhal na základě předem stanovených pravidel. Je nutné podotknout, že z pohledu běžného občana – voliče – se mohlo zdát, že zásadní roli ve výběru hrály masové organizace a s nimi samotní voliči, vyjadřující se k možným kandidátům na veřejných schůzích.⁶⁰⁷ Jisté však je, že velkou úlohu zde sehrál KV KSČ Pardubice, který velmi často promlouval do toho, kdo bude navržen za „vhodného“ kandidáta. Měl hlavní slovo ve všech důležitých krocích ve výběru i schvalování kandidátů – zpracovával obecnou směrnici na míru Pardubickému kraji, pověřoval pracovní skupiny kontrolou nad činností masových organizací, dohlížel na průběh veřejných schůzí, a především vytvářel předběžný návrh na složení rady KNV. Nelze tedy říci, že by šlo pouze o systém řízený z pražského centra KSČ, ve kterém by

⁶⁰⁶ Autorčina statistika. Zdroj: SOA Hradec Králové, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 3. 5.–31. 5. 1954, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 3. května 1954, Předběžný návrh na kádrové obsazení výkonných orgánů příštího krajského národního výboru, s. 2; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 24, kart. 11, Plenární zasedání 28. 1. – 29. 6. 1957, Zápis ze zasedání KV KSČ Pardubice 27. 4. 1957, Návrh na složení rady KNV, zvoleného ve volbách dne 19. 5. 1957.

⁶⁰⁷ Avšak legislativní premisa zdání spoluúčasti občana ve volebním procesu ve skutečnosti neobstála. Reálně voličům muselo být zřejmé, že jako občané nemají žádný vliv na předvolební proces. Obzvláště, když po jejich předvolební kritice byla později konkrétní osoba stejně zvolena.

krajské složky nehrály svou úlohu. Z výzkumu naopak vyplývá, že krajský výbor hrál v celém volebním procesu nejdůležitější roli – jakožto koordinátor a hlavní organizátor.

Z hlediska KV KSČ se jednalo o řetězec nařízení a návrhů, vydávaných výborem jakožto celým orgánem, který ale z velké míry spoléhal na to, že KNV vše správně vykoná a zařídí nezbytné. Z výzkumu vyplývá, že svou úlohu ve výběru kandidátů sehrály v prvotních fázích i masové organizace, KV NF a krajské výbory ostatních politických stran. Jejich rozhodovací pravomoci však byly poměrně hodně malé. Mohly se vyjádřit na počátku a navrhnout jména možných kandidátů. Tím však v podstatě jejich funkce skončila. Formálně pak ještě na konci „schvalovaly“ kandidátku, k té se však již vyjadřovat nemohly.

4.3.2 Propagandistický aspekt

Volby vždy provází rozsáhlá promyšlená předvolební kampaň a volby do NV v 50. letech 20. století nebyly výjimkou. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první volby do národních výborů v poúnorovém Československu, dal si na jejich přípravě, průběhu ale i prezentaci komunistický režim velmi záležet. KSČ skrz ně mohla názorně demonstrovat, že ona je vůdčí stranou z „vůle lidu.“⁶⁰⁸ Bude nás proto zajímat, jakými nástroji se krajský výbor KSČ snažil působit na voliče, jaké prostředky k propagandě používal a zároveň by nám následující text měl odpovědět na jednu ze stěžejních otázek této kapitoly – *Byly volby pouze propagandistickou akcí, která měla za cíl získat obyvatelstvo k podpoře komunistického režimu?*

Všenárodní schůze v r. 1954

Celá předvolební kampaň zdůrazňovala, že tyto volby jsou opravdu „demokratickými“⁶⁰⁹ a tudíž nechávají velký prostor pro rozhodování občanů Československé republiky o průběhu celého volebního procesu.⁶¹⁰ Aby zdání úlohy obyvatelstva bylo viditelné již od začátku, byly

⁶⁰⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 21, kart. 7, Plenární zasedání KV KSČ 8. 1. 1954–15. 3. 1954, Zápis ze schůze pléna KV KSČ 4. 3. 1954, s. 6.

⁶⁰⁹ Ve stranickém tisku se objevovaly různé články, které měly voliče přesvědčit, že tyto volby budou „demokratické“. Např. „*rovnost volebního práva zaručuje, že každý volič má jeden hlas, že každý hlas má stejnou platnost a že všichni volí za stejných podmínek. Naproti tomu třeba v Anglii volí občan všude tam, kde má domy čili volí několikrát [...] přímou našeho volebního práva zaručuje, že občan volí svého zástupce do NV přímo, bezprostředně, a nikoliv prostřednictvím nějakých volitelů. Stejně tak mají občané možnost svého zástupce odvolat, nebude-li plnit úkoly a vůli svých občanů.*“ Srov. Východočeská zář, roč. X, č. 26, dne 30. března 1954, Vysvětlovat zákon o volbách, s. 1.

⁶¹⁰ Nalezneme také články, které se přímo zabývaly „demokratičností“ voleb: „*úplně jiné jsou volby nyní v lidově demokratické republice. Jsou výrazem skutečné demokratičnosti našeho zřízení. Vždyť jen se podívejme na výběr kandidátů. V žádné zavržené místnosti, nikde v zákulisí se kandidáti nevybírali, ale na schůzích voličů. Každý k nim měl připomínky, každý jim mohl říct svoje stížnosti, poukázat na to, co by se mělo zlepšit. Toto právo nebylo nikomu vzato.*“ Srov. tamtéž, č. 39, dne 14. května 1954, V čem spočívá demokratičnost našich voleb, s. 2.

v lednu 1954 naplánovány tzv. *všenárodní diskuze k osnovám zákonů o NV*.⁶¹¹ Na nich se měly projednávat osnovy, které na konci r. 1953 začalo připravovat Národní shromáždění republiky Československé.⁶¹² Už tyto diskuze s občany pojímaly funkcionáři KSČ jako dobrou příležitost pro propagandu a agitaci, což dokládá výrok vedoucího tajemníka KV KSČ Františka Pechy: „*všenárodní diskuze použijeme k ukázání na rozdíl mezi protilidovým, kapitalistickým státním aparátem a aparátem v našem lidově demokratickém zřízení*“.⁶¹³ Na diskuzích vystupovali proškolení referenti, kteří měli debatovat s občany o zákonech, kteří měli mít možnost vznést různé námítky, otázky či připomínky k návrhům.⁶¹⁴ Není však překvapivé, že diskuze se ve valné většině nesly ve formě agitace o důležitosti „socialistického zřízení“, výhodách komunistického režimu atp. Veřejné diskuze probíhaly v obcích v období mezi 18. 1. a 13. 2. 1954.⁶¹⁵ Z nich musely být KNV podávány zprávy o průběhu jednotlivých diskuzí. Celkem se v kraji konalo 678 všenárodních diskuzí, kterých se zúčastnilo 23 097 voličů.⁶¹⁶

Zhodnocení práce NV v r. 1957

Obdobou všenárodních schůzí z roku 1954 se v roce 1957 staly schůze ke zhodnocení práce NV. Ty se opět dotýkaly všech stupňů národních výborů a jejich cílem bylo zhodnocení jejich práce za uplynulé tři roky. V první řadě mělo dojít ke zhodnocení činnosti uvnitř samotných orgánů, tedy na schůzích rad NV. Ty měly být svolány ještě ve druhé polovině roku 1956. Až poté se mělo přistoupit ke zorganizování veřejných besed s voliči.⁶¹⁷ Národní výbory tak dostaly ve druhé polovině r. 1956 za úkol zhodnotit svou práci a plnění akčních programových plánů, přičemž je musely odevzdat do konce listopadu. V prosinci se poté konala veřejná

⁶¹¹ Na přípravy a průběh diskuzí měly dohlížet tzv. dočasné komise při KNV a ONV. Při KNV byla zřízena pětičlenná komise – předseda KNV Jaroslav Lochman (předseda komise), zástupce KV KSČ J. Vyčítal (tajemník komise), tajemníka KAV NF František Bartheldy, předsedy KOR Jindřich Šimůnek a tajemníka KV ČSM Miloslav Jagermann. Srov. SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kn. 44, Schůze předsednictva 4. 1.–21. 1. 1954, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 7. 1. 1954, Zajištění všenárodní diskuse k osnovám zákonů o národních výborech, s. 5.

⁶¹² Zákon č. 14/1954 Sb., o volbách do národních výborů; Ústavní zákon č. 12/1954 Sb., o národních výborech; Zákon č. 13/1954 Sb., o národních výborech.

⁶¹³ SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 21, kart. 7, Zápis pléna KV KSČ 12. 12. 1954, Referát s. Pechy, s. 3.

⁶¹⁴ Veškeré připomínky museli referenti zaznamenávat do předem určených zápisů, které byli povinni předat KNV. Připomínek zaznělo na schůzích poměrně velké množství. Většinou se týkaly žádostí o snížení hranice pasivního vol. Práva z 21 na 18 let. Srov. SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 14, kart. 692, Zákon o NV 1954, Připomínky z všenárodní diskuse.

⁶¹⁵ SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 14, kart. 692, Všenárodní diskuze, Organizační zajištění všenárodní diskuse k osnovám zákona o národních výborech z jednotlivých okresů

⁶¹⁶ SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 37, kart. 755, Volby d NV, Volby do NV 1954, Tabulka č. 3

⁶¹⁷ Přesný harmonogram vypracoval organizační a kontrolní odbor KNV Pardubice již v září 1956. SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 72, kart. 826, Propagace voleb, Kampaň ke zhodnocení práce NV za volební období od roku 1954 a vytvoření předpokladů pro nové volební období, s. 1.

zasedání NV.⁶¹⁸ Ke zhodnocení práce před občany se poté mělo přistoupit na veřejných besedách. Některé obce ale jejich uspořádání administrativně a organizačně nezvládaly, a tak se v nich tato problematika probírala na veřejných schůzích rad NV. V některých obvodech bylo za účelem zapojení co největší části voličů do diskuzí přistoupeno ke zorganizování schůzí ve velkých závodech a národních podnicích. Zhodnocení však neměla být pouze pozitivním výčtem dosažených výsledků jednotlivých národních výborů (potažmo jejich členů), ale součástí mělo být také předložení konkrétních nedostatků v jejich působení, ze kterých se do budoucna měli poučit. Všechny tyto diskuze měly být uskutečněny v prvních třech týdnech ledna 1957 (nejdéle do 22. 1.). Ze statistik, které jsou k dispozici, však vyplývá, že některé obce tento termín nestihly a zhodnocení probíhalo i v pozdějším období. Na konci ledna se besedy uskutečnily v 657 obcích, na nichž byla zhodnocena činnost 4 859 členů NV.⁶¹⁹

Lektorské skupiny (1954)

Za účelem vytváření, výběru a shromažďování všech agitačních materiálů byly vytvářeny dvou až šestičlenné lektorské skupiny pro všechny okresy, obce a referentské sbory v kraji. Jejich obecné složení (podle funkcí ve stranických, státních či jiných orgánech) bylo předem stanoveno, ale konkrétní personální složení sestavovaly jednotlivé OV KSČ (a MV KSČ Pardubice). Hotové seznamy s přehledem členů lektorských skupin měly postoupit ke schválení sekretariátu KV KSČ nejpozději do 15. ledna.⁶²⁰ V záznamech ze schůzí sekretariátu se žádné informace o lektorských skupinách nenacházejí, jsou ale namísto toho zmíněny na schůzi byra KV KSČ ze dne 1. 2. 1954. Lektorské skupiny měly na starost různé segmenty agitace. Pro dohled nad výběrem propagandistických a agitačních článků, zařazovaných do stranického tisku, byla zřízena *skupina pro tisk*. Dále byla sestavena tříčlenná *komise pro vedení agitace*, dohlížející na celý agitační proces, která byla kvůli své důležitosti sestavena z funkcionářů KV

⁶¹⁸ Došlo ke zhodnocení jejich činnosti z průběhu funkčního období a plnění APP v 545 obcích. Až na dva okresy – Čáslav a Holice (v Čáslavi se konalo pouze 10 schůzí a v Holicích žádná) se ONV podařilo zpracovat a probrat přehledy na schůzích rad ONV. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 2, kn. 90, Zápis ze řádné schůze rady KNV konání dne 8. 1. 1957, Organizační činnost NV v zimním období a předvolební kampani, s. 2.

⁶¹⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 2, kn. 91, Zápis ze řádné schůze rady KNV konání dne 5. 2. 1957, Zpráva o zajišťování úkolů předvolební a zimní kampaně.

⁶²⁰ V písemnostech ze schůzí sekretariátu seznamy skupin chybí, ale zmíněny byly alespoň v průběhu schůze byra na začátku února 1954.

KSČ. Vytvořena byla také tříčlenná *agitační skupina pro obstarávání materiálu*⁶²¹ a šestičlenná *komise pro zpracování agitačního materiálu*.⁶²²

Tisk – silná zbraň v předvolební kampani⁶²³

Jako důležitá platforma propagandistické kampaně sloužil tisk. Celé předvolební období probíhala cíleně na stránkách Východočeské Záře. Články byly koncipovány tak, aby vzbuzovaly dojem, že se o volby a předvolební období zajímají všichni občané. Narazíme tak na dělníky či zaměstnance továren vyjadřující se k všennárodním schůzím: „*Spočítejte si, kolik vláda si dovolilo to, co naše vláda: předložit k všennárodní diskuzi návrhy nových, tak důležitých zákonů, jako jsou zákony o národních výborech [...] v Západní Evropě nemohou na takové věci vlády ani pomyslit, protože nemají důvěru lidu* [uvažoval soudruh Staněk z n. p. Průmstav].“⁶²⁴ Nalezneme také spoustu článků, přinášejících informace o všennárodních schůzích, které mají demonstrovat jejich důležitost a především ukázat na velkou účast budoucích voličů, vyhýbají se však přesným číslem: „*desetitisíce občanů se již seznámily s návrhy zákonů o NV v našem kraji. Vyslovují souhlas s návrhy a dávají připomínky, o nichž se vede přesný záznam*.“⁶²⁵

Jak se blížil samotný den voleb, začaly se v novinách objevovat také texty věnující se samotným kandidátům, a to zhruba poslední týden v březnu. Do krajského periodika byla zařazena rubrika „*Hlasujeme pro kandidáty Národní fronty*.“⁶²⁶ V roce 1954 se objevuje poprvé dne 24. 3. a poté ještě v pěti následujících číslech novin. V této době však rubrika ještě neměla jednotnou vizuální podobu. U jména každého kandidáta byla přiložena fotografie a krátká charakteristika, sestávající ze základních informací, zformulovaných v několika větách. (zaměstnání, dosavadní zkušenosti, místo bydliště a číslo volebního obvodu).⁶²⁷ Výjimku tvořili kandidáti, u kterých se plánovalo jejich jmenování do nejvyšších funkcí v rámci KNV

⁶²¹ Členové KNV – Botur, předseda Krajské plánovací komise Alexandr Dědovský, předseda KAV NF Alois Skalický).

⁶²² (KOD – J. Pilař, Krajské muzeum – Šretr, T. Jirka, KNV – Vl. Řeřucha, J. Řeřucha, bezpartijní – učitel J. Dušek). SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kn. 45, Schůze předsednictva 4. 1.–21. 1. 1954, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 1. 2. 1954, Ideologický plán lektorských skupin na první pololetí 1954, s. 2–3

⁶²³ Poměrně silnou „zbraň“ a dobrou platformou byl také rozhlas. Součástí předvolební kampaně byly také plánované rozhlasové relace. Obsah programu místního rozhlasu na vesnicích a malých městech měla na starost agitační střediska. V krajském městě pak měl tyto předvolební relace na starost Československý rozhlas – studio Pardubice. Jeho práci měla koordinovat spolu s krajským agitačním střediskem také krajská komise NF. Rozhlas byl využíván např. k oznamování volebních obvodů, vytváření volebních okrsků, seznamování s voliči, informací o provozu agitačních středisek, různých předvolebních akcí a květnových slavností. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, in v. č. 72, kart. 826, Propagace voleb, Návrh plánu Národní fronty k volební kampani voleb do Národních výborů 1957;

⁶²⁴ Východočeská zář, roč. 10, č. 10, dne 2. únor 1954, Z diskuze zaměstnanců Průmstavu, s. 2

⁶²⁵ *Tamtéž*, č. 12, dne 9. února 1954, Z všennárodní diskuze o návrzích zákonů, s. 1.

⁶²⁶ *Tamtéž*, č. 33, dne 23. 4. 1954, *Hlasujeme pro kandidáty Národní fronty*, s. 3.

⁶²⁷ *Tamtéž*.

(předseda, tajemník a náměstkové). Těmto osobám byl věnován větší prostor, ve kterém se čtenáři (potažmo voliči) mohli dozvědět detailnější informace – jakýsi osobní medailonek, zahrnující rodinnou situaci, dobu studií, činnost za druhé světové války, působení za třetí republiky, poúnorové působení a dosavadní zkušenosti ve státním a stranickém aparátu. Vynechány nebyly ani osobní a charakterové rysy.

Obrázek 4: Zobrazení kandidátů pro volby do KNV Pardubice v periodiku Východočeská zář r. 1954. Zdroj: Východočeská zář, roč. 10, č. 38, dne 11. května 1954, Hlasujeme pro kandidáty Národní fronty, s. 3.

Obrázek 5: Osobní medailonek kandidáta NF Františka Vojtěcha, který po volbách v květnu 1954 zastával funkci tajemníka KNV Pardubice. Zdroj: tamtéž.

O tři roky později byla vizuální podoba prezentace kandidátů unifikována do rubriky s názvem: *Kandidáti Národní fronty pro volby do Krajského národního výboru v Pardubicích*.⁶²⁸ Vycházela v každém čísle⁶²⁹ Východočeské záře od 12. dubna 1957 na úvodní straně. Obsahovala pokaždé šest kandidátů se stejným množstvím základních informací o nich. – sociální původ, vzdělání, původní zaměstnání, činnost v období okupace, poválečné osudy a číslo volebního obvodu.⁶³⁰

⁶²⁸ Východočeská zář, roč. 13, č. 31, dne 12. dubna 1954, Kandidáti Národní fronty pro volby do Krajského národního výboru v Pardubicích, s. 1.

⁶²⁹ Pozn. Tedy jednou týdně.

⁶³⁰ Kromě několika výjimek, kdy kandidát byl zařazen samostatně na další ze stránek periodika, přičemž množství informací o něm se ale s ostatními shodovalo.

Obrázek 6: Zobrazení kandidátů pro volby do KNV v roce 1957 v periodiku Východočeská zář. Zdroj: Východočeská zář, roč. 1, č. 31, dne 12. dubna 1957, Kandidáti Národní fronty pro volby do krajského národního výboru v Pardubicích, s. 1.

Mimo tuto rubriku, se v předvolebním týdnu v tisku vyskytovalo mnoho článků věnujících se volbám – v podstatě to působilo tak, že se všichni obyvatelé věnují pouze tomuto tématu. Důležitost voleb nám ale také na stránkách Východočeské záře vysvětluje např. studentka pedagogické školy, různí dělníci, devatenáctiletá svazačka, důchodci, předseda JZD, spisovatelé, pracující matky, čtenáři ve svých dopisech – zástupci všech vrstev obyvatelstva. A jaké tyto voliči uváděli důvody své volby kandidátů NF? Velmi často se objevoval argument, že voliči kandidáty dobře znali a věřili jim: „na kandidátku národní fronty se mohou dostat skuteční lidé, kteří něco dovedou udělat, rozumí své práci a chtějí dobře splnit své poslání. Vždyť si je lidé sami vybírají a při tom nehodnotí, jaký mají majetek, ale jaký je to člověk.“⁶³¹ Dále bylo jako důvod volby kandidátů NF uvedeno to, že za první republiky se žilo mnohem hůře: „jak těžko se žilo pracujícím a nezaměstnaným za první republiky, jak se opravdu velmi těžko shánělo to nejnужnější živobytí [...] dnes před volbami je potřeba to připomínat našim mladým lidem.“⁶³² Tento argument se objevoval také v rozhovorech s matkami dětí, které uváděly, že půdou volit „pro štěstí svých dětí.“⁶³³ Jedním ze silně rezonujících argumentů byl

⁶³¹ Východočeská zář, roč. X, č. 36, dne 30. dubna 1954, Proč budeme volit kandidáty NF, s. 3.

⁶³² Tamtéž, č. 39, dne 14. května 1954, Dáme svůj hlas kandidátům Národní fronty, s. 1.

⁶³³ Např. „Protože pracuji v obchodě, nejlépe vidím, jak se životní úroveň pracujících zvyšuje. Naše prodejna je poměrně malá, a přesto průměrná tržba za pátek a sobotu je 17 tisíc korun. Kdo si dříve mohl dopřát tolik masa

také ten, že zvolením kandidátů NF měl být pro Československo zajištěn mír: „ je třeba vyburcovat z nevířavosti ty doposud opodál stojící a připomenout jim, že svoboda byla vydobytá krví našich nejdražších, že je ji třeba udržet a pracovat pro neustálé zvyšování životní a kulturní úrovně, aby lid ukazoval na zlepšení. Hlas pro kandidáta je hlasem pro mír. Bojujme ze všech sil za udržení míru, neboť jen v míru se můžeme těšit z dětí i výsledků naší práce. Jenom živý člověk má možnost tvořit, každého života, zbytečně utraceného, je škoda.“⁶³⁴ Strany periodika byly ale využity i k praktickým účelům – zveřejnění vyhlášek o stanovení volebních okrsků či obvodů, o zřízení volebních komisí nebo např. otištění provolání ÚV KSČ k volbám.

Úspěšné volby - posila světového míru

Mám ráda děti a lidi vůbec. V živé paměti mám období první republiky, kdy řady našich pracujících byly bez práce, kdy především naše děti strádaly hladem a bídou, kdy z bledých tváří hleděly horečnaté oči, které se často navždy zavřely dřív, než mohly sloužit celé společnosti, zatím co na druhé straně hrstka jedinců žila v přepychu z práce poctivých lidí. Naproti tomu dnes v našich jeslích, mateřských školách, družinách mládeže a školách všeobecně vzdělávacích nám vyrůstají zdraví lidé, kterým naše lidově demo-

kratické zřízení dává vše potřebné k životu, kterým se věnuje ta největší péče. Tito mladí lidé nevědí, co je hlad a pojem žebrák znají jen abstraktně.

Proto budu 16. května volit kandidáty NF. Vždyť i já a my všichni jsme se účastnili jejich výběru, známe je a víme, že jsou těmi nejlepšími pracovníky, jaké máme. Víím, že úspěšné volby do národních výborů budou posilou světového míru.

MIRKA ADÁMKOVÁ,
pracovnice ve hnutí obránců míru,
Pardubice.

HLAS HERCE

Nechci věřit, že by se mezi pokrokovými herci ještě dnes našel někdo, kdo by neviděl nebo nechtěl vidět rozdíly mezi poměry za první republiky a dneškem. Kdo by dal přednost nezaměstnanosti před možností v klidu, svobodně pracovat, kdo by nechtěl, aby stále stoupala životní úroveň nás všech.

Myslím, že mohu za všechny herce vyslovit uspokojení nad tím, co bylo až dosud pro rozvoj našeho divadla vykonáno a pevně věřím, že i náš sen o důstojném Hereckém domě bude v brzké době splněn.

Odevzdáme svůj hlas pro kandidátku NF proto, poněvadž jsme si svoje kandidáty sami vybrali a budeme moci jejich práci ve prospěch celku kontrolovat.

Hlas pro kandidátku NF je hlasem proti válce, hlasem pro šťastnou budoucnost našich dětí!

Josef ELSNER,
člen Východočeského divadla,
Pardubice.

jako já teď. Já sama jako malé dítě jsem mívala maso jednou za měsíc, a to ještě koňské, protože bylo nejlevnější. Když to dnes vyprávím svým dětem, smějí se a nechtějí mi to věřit. Oni ani nevědí, co je to suchý chléb. A proto, že mám své děti opravdu ráda, půjdu v neděli 16. května odevzdat svůj hlas kandidátům NF, neboť víím, že právě těmito volbami se naše republika ještě více upevní a bude se nám žít stále lépe.“ Srov. Tamtéž.

⁶³⁴ Tamtéž, roč. XIII, č. 39, dne 17. května 1957, Proč volíme kandidáty národní fronty, s. 3.

Budu volit své kandidáty

Šestnáctý květen bude radostným dnem pro všechny mladé lidi. Vždyť po prvé v tomto dni šest ročníků mladých lidí bude volit své zástupce do národních výborů. Já sám pak půjdu volit rád své kandidáty do národních výborů, neboť vidím, jak jiný je způsob voleb v naší lidové demokratické republice oproti volbám v kapitalistických státech, kde právě pracující a studující mládeži je děláno největší přikopí.

V naší vlasti se může každý občan svobodně vyjádřit k navrženému kandidátu. A co vidím jako hlavní klad voleb, to je to, že svého kandidáta znám. Proto jsem přesvědčen, že tak jako já pozitivně budu volit svého zástupce do

městského národního výboru, soudruha Bohumila Širokého za náš obvod, budou podobně volit navržené kandidáty všichni mladí lidé v okresech i obcích našeho kraje.

Vážím si toho, že právě naši mládeži věnuje KSČ a naše vláda všestrannou péči, ať již se jedná o kulturní, politický či hospodářský život. Proto budu volit navržené kandidáty. Znam je, věřím jim, neboť jsou zárukou, že v úzkém vzájemném spojení přebudujeme naši zemi v zemi ještě krásnější a radostnější, v zemi socialistickou

LADISLAV RÁLIŠ, předseda
KV ČSM

Svůj hlas dám milované vlasti

Denně se přesvědčuji o tom, jak neustále stoupá u obyvatel našeho města zájem o dobrou kulturu — o dobrou knihu. Důkazem toho je i skutečnost, že za loňský rok si sedm set až osm set čtenářů vypůjčilo na patnáct tisíc svazků různých knih. I na ostatních úsecích kultury je tomu podobně. Náš stát dává pracujícím takové možnosti, aby se ještě po úspěšné práci mohli věnovat svým zálibám. Proto budu v nastávajících volbách volit kandidáta do místního, okresního a krajského národního

výboru. Miluji svou vlast a jsem šťasten, že mohu žít ve společnosti lidí, tvořících stále lepší život. I proto pracuji v okresním a krajském výboru SČSP a v okresním výboru obránců míru v Hollicích. Snažím se, aby má pomoc tomuto tvořivému úsilí lidu byla co nejúčinnější. Také svým hlasem pro kandidáty Národní fronty se budu podílet na ještě šťastnější budoucnosti nás všech

Vilém SERBUS,
ředitel Okresní lidové
knihovny,
Hollice v Čechách.

Obrázky 7–12: Příklady předvolební kampaně na stránkách Východočeské záře v r. 1954 a 1957. Zdroj: Východočeská zář, roč. 10, č. 36, dne 14. května 1954, Dáme svůj hlas kandidátům Národní fronty, s. 1; Východočeská zář, roč. 13, roč. 39, dne 14. května 1957, Proč volíme kandidáty Národní fronty, s. 3.

Plakáty

Vedle tisku měly svou propagandistickou a agitační úlohu také plakáty. Ty byly vizuálně a graficky více propracované než některá agitační hesla tisku. Jejich podoba byla zvolena tak, aby upoutala co největší množství voličů, neboť se předpokládalo, že bude cílit na mnohem větší počet lidí, než tomu bylo i tisku, u kterého nebyla pravděpodobnost, že ho zakoupí tolik lidí, jako projde okolo plakátů ve veřejném prostoru.

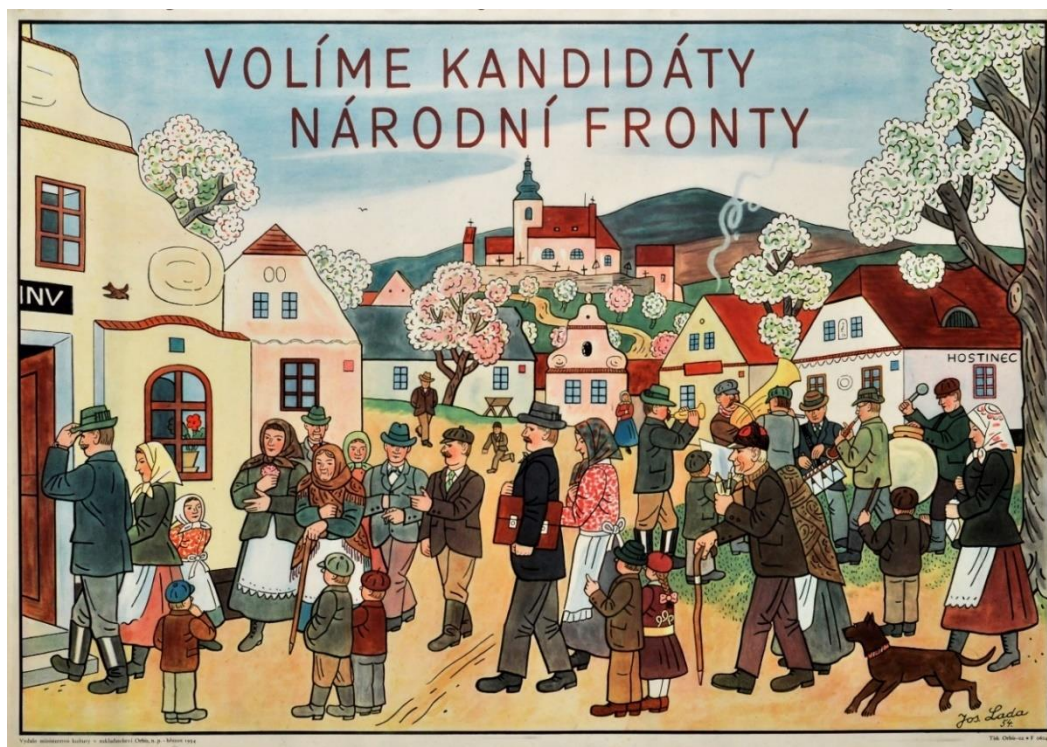
Většina plakátů byla nejspíše vydávána celorepublikově, protože se na nich nachází všeobecná předvolební hesla. Některé plakáty cílily na mladé obyvatelstvo (srov. níže), přicházející s hesly „my mladí chceme mír a krásnější život. Volíme kandidáty národní fronty“ nebo využívající k agitaci na plakátu obrázek usměvavého dítěte, kterému mají volby zajistit skvělou budoucnost. Nechyběla ani hesla, hlásající „mír a šťastný život obyvatelstva“ či běžné komunistické symboly – vlajka SSSR, kniha o Juliu Fučíkovi, atp. Velmi zajímavou kategorií pak byly předvolební plakáty vytvořené Josefem Ladou, které vznikly k oběma volebním letům – ty zřejmě cílily i na starší obyvatelstvo, které si s nimi mohly spojovat idylku na Ladových obrazech. Je zajímavé, že Ladovy obrázky zde kombinovaly současnost (nápis „MNV“) s nostalgií po minulosti – idealizovaný svět venkova před první světovou válkou (včetně vysloužilých rakouských vojáků v uniformách hrajících v kapele). Šlo zde především o to, že jeho obrazy každý znal.

Obrázek 13: Předvolební plakát (duben 1954). Zdroj: Sbirka Východočeského muzea v Pardubicích: Podsbirka plakátů (T), inv. č. T00093-01

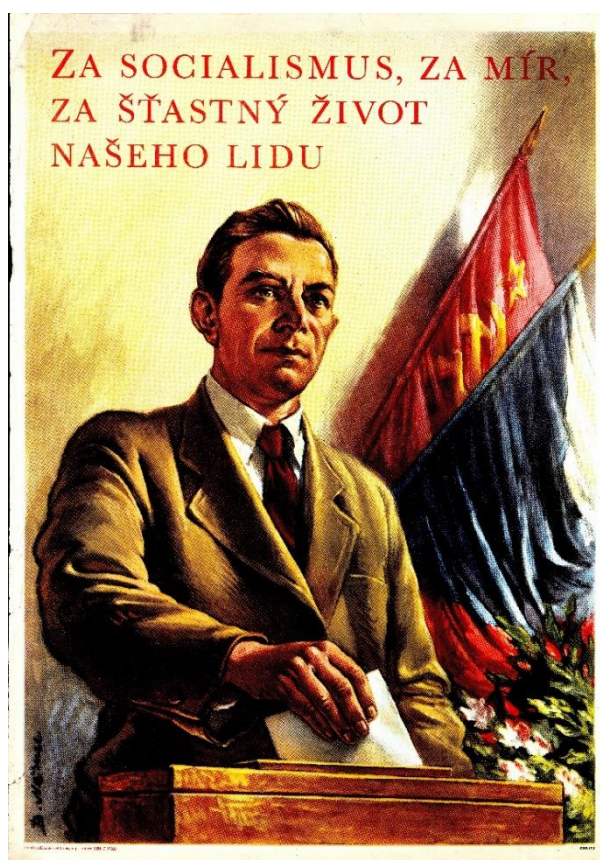
Obrázek 14: Předvolební plakát (1954). Sbirka Východočeského muzea v Pardubicích: Podsbírka plakátů (T), inv. č. T00111-01

Obrázek 15: Ladovský předvolební plakát (březen 1954). Zdroj: Sbirka Východočeského muzea v Pardubicích: Podsbírka plakátů (T), inv. č. T00112-01.

Obrázek 16: Ladovský předvolební plakát (duben 1957). Zdroj: Sběrka Východočeského muzea v Pardubicích: Podsbírka plakátů (T), inv. č. T04656-001.

Obrázek 17: Předvolební plakát (jaro 1954). Zdroj: Sběrka Východočeského muzea v Pardubicích: Podsbírka plakátů (T), inv. T 00196-001.

Agitační střediska

Jednou z nejsilnějších „zbraní“ propagace měla být tzv. agitační střediska⁶³⁵ – jakási centra předvolební kampaně, zbudovaná v každém městě a vesnici nad 500 obyvatel (tak, aby zahrnovala zhruba 2–3 volební obvody). Vznikala na místech, která byla dobře viditelná, přístupná a kam bylo obyvatelstvo zvyklé chodit – v klubovnách, domech osvěty, lidových knihovnách či závodních klubech. Pokud vesnice takovými budovami nedisponovaly, bylo rozhodnuto o jejich vytvoření v hospodách, restauracích, kinech nebo např. Sokolovnách. Existence středisek však byla vázána na proškolené „agitační“ pracovníky, kteří zajistí, aby fungovala k danému účelu. To se ukázalo jako první problém – KSČ neměla dostatek lidí k jejich personálnímu zajištění. Představa KSČ o počtu agitátorů pro jedno agitační středisko byla totiž poměrně vysoká – v čele agitačního střediska měl stát jeho vedoucí, který měl mít své dva zástupce a dále měli na vesnicích a ve městech působit další agitátoři, rozdělení do tzv. agitačních skupin. Přičemž jeden agitátor měl mít na starosti okolo 20–25 voličů. To by u agitačního střediska, zajišťujícího propagaci předvolební kampaně na vesnici s 500 obyvateli znamenalo 20–25 agitátorů. Mimo to byly na agitátory kladeny určité nároky a při jejich výběru se tak KSČ zaměřila především na straníky, kteří již měli předešlé zkušenosti s propagandistickými akcemi a na posluchače večerních škol a kurzů.⁶³⁶

Úkol a podoba agitačních středisek

Podoba těchto míst měla být jednotná a z tohoto důvodu byly budovy opatřeny dobře viditelným nápisem „agitační středisko“, doprovázeným číslem obvodu, do kterého spadalo. Výzdoby a dekorace vnitřních prostor vyzdvihovaly význam předvolební kampaně prostřednictvím různých vlajek, plakátů, předvolebních hesel, portrétů státníků atp. Nechyběly ani výstřižky z periodik. Doplněny byly čítárnami s knihovnami, obsahující předem schválenou beletrii a politicky zaměřené knihy. V agitačních střediskách také chybělo základní vybavení, jako byly židle, stoly, televize, rádia, různé hry nebo hudební nástroje.⁶³⁷ To vše měly pro AS zajistit, případně zapůjčit národní výbory nebo masové organizace NF. Vizuál výzdoby byl předem schválen a měly ji na starost MNV spolu s masovými organizacemi (hlavně ROH a SČSP) a složky KSČ. Agitační střediska byla otevírána s velkou slávou a jejich provozní doba

⁶³⁵ Koncept agitačních středisek byl převzat ze SSSR. Srov. Zář, roč. X, č. 29, dne 9. dubna 1954, Agitační středisko v Moskvě, s. 4.

⁶³⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 21, kart. 7, Plenární zasedání KV KSČ 8. 1. 1954–15. 3. 1954, Zápis pléna KV KSČ 4. 3. 1954, s. 5.

⁶³⁷ Všechna AS pak musela vést přesný inventární seznam, ve kterém bylo veškeré vybavení sepsáno.

byla vytvořena tak, aby je mohlo navštívit co nejvíce voličů, tedy až do 22:00 hod.⁶³⁸ V každém okresním městě pak bylo vytvořeno tzv. vzorové agitační středisko, které mělo jít příkladem všem obecním AS – v Pardubicích vzniklo v hotelu Stalingrad.

Obrázek 18: Propagace agitačních středisek v periodiku. Zdroj: Východočeská zář, roč. 10, č. 25, dne 26. března 1954, s. 1.

V roce 1954

Zajištění celého procesu zřizování agitačních středisek bylo pod taktovkou *oddělení propagandy a agitace, škol a kultury* KV KSČ Pardubice. Vedoucí oddělení Vladimír Nový měl za úkol ve spolupráci s referentkou KNV Marií Kratochvílovou vypracovat pokyny pro zřizování středisek, seznamy jejich vedoucích a jednotlivé směrnice činnosti.⁶³⁹ V Pardubicích, jakožto krajském městě, mělo AS vzniknout nejdříve, a to do 5. března 1954. Ostatním AS

⁶³⁸ SOA HK, AO Zámrsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 2, kn. 48, Zápis z 11. řádné schůze rady KNV, konané dne 11. 3. 1954 v Pardubicích, Průběh volební kampaně do národních výborů, folie 5.

⁶³⁹ Vše mělo být utvořeno do 22. 2. 1954. Srov. SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kn. 45, Schůze předsednictva 13. 2.–22. 2. 1954, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 22. 2. 1954, Thematický plán agitační a propagační práce ve volební kampani, s. 8.

v kraji (spadajícím pod jednotlivá MNV a ONV) byl termín stanoven na 7. březen. Na úrovni ONV a MNV byl termín posunut o dva dny později, tedy na 7. 3. 1954. Velmi rychle se však ukázalo, že vznik středisek bude problematický, což dokládá fakt, že rada KNV schválila směrnice pro zřizování a činnost středisek a několik dní po termínu (11.3.), kdy už měla být zbudována. Opožděno bylo také vytvoření vzorového střediska v Pardubicích, do kterého bylo třeba zapůjčit vybavení – KV KSČ Pardubice zapůjčil pro tyto účely KNV svou knihovnu a klubovnu. Agitační středisko v hotelu Stalingrad⁶⁴⁰ poté nebylo využíváno pouze k agitaci, osvětové a kulturní činnosti, ale krajský výbor jej využíval pro aktivity a konference KSČ.⁶⁴¹

I přes to, že se v průběhu března a dubna průběžně ve Východočeské záři objevovaly články, upozorňující na zřizování agitačních středisek, popisující jejich fungování a kladoucí důraz na jejich důležitost,⁶⁴² pravdou bylo, že jejich zřizování nadále provázely potíže.⁶⁴³ Termín jejich otevření tak musel být posunut zhruba o tři týdny, na 28. března. Ani to však nepomohlo, neboť ke 30. březnu jich stále byla v otevřena méně než polovina. Situace se zlepšila až ve druhém dubnovém týdnu, když již byla skoro ve všech AS zahájena činnost.

V roce 1957⁶⁴⁴

Stejně jako v předešlém předvolebním období, i v roce 1957 byla zřizována agitační střediska. Před zahájením činnosti měly jednotlivé OV KSČ zkontrolovat, jestli byla správně umístěna a plnila zde svůj účel. Novinkou bylo zbudování agitačních středisek také v největších továrnách v kraji.⁶⁴⁵ Po předchozích zkušenostech, kdy v roce 1954 otevírání středisek vázlo a provázely je problémy, byly v tomto roce nad AS určeny tzv. patronáty,⁶⁴⁶ které měly jejich

⁶⁴⁰ Dnešní Obchodní centrum Grand.

⁶⁴¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ, in. j. 44, kn. 72, Zápisy ze schůzí sekretariátu KV KSČ Pardubice, Zápis ze schůze sekretariátu Krajského výboru KSČ v Pardubicích 26. 2. 1954, Vybudování vzorového agitačního střediska v hotelu Stalingrad.

⁶⁴² Článků s touto tematikou můžeme na stránkách Záře nalézt opravdu mnoho. Např. *První kroky agitačního střediska ve Žlebech*, *Významné poslání agitačních středisek*, *Z příprav agitačního střediska ve Ždírci*, *Agitační střediska zahajují*, *V osobní agitaci je záruka úspěchu voleb*, *Z předvolebních agitačních středisek*, *Neděle v agitačních střediscích*, *Z činnosti agitačních středisek*, *Jak pracujeme s agitátory*, *Na besedě agitátorů ve Slepoticích*, *Správně používat a řídit agitátory středisek*, *Z agitační neděle v našem kraji*, atp.

⁶⁴³ Poslední týden v březnu bylo vytvořeno pouze 42 z celkových 270 AS. Jedinou výjimku tvořil okres Polička, kde jich bylo k 22. březnu zbudováno 24 z plánovaných 25.

⁶⁴⁴ Celkový počet agitačních středisek v Pardubickém kraji v r. 1957 podle okresů: Čáslav 38, Holice 12, Hlinsko 22, Chotěboř 12, Chrudim 55, Lanškroun 11, Litomyšl 25, Pardubice (město) 15, Pardubice (ONV) 17, Polička 24, Přelouč 29, Ústí nad Orlicí 14, Vysoké Mýto 29. Celkově za celý kraj 302 agitačních středisek. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. j. 2, kn. 92, Zápis ze schůze rady KNV dne 26. 2. 1957, Stav předvolební kampaně k 25. únoru 1957, s. 2.

⁶⁴⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 60, Schůze předsednictva 11. 1.–2. 3. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 11. 1. 1957, Úkoly propagandistické a agitační práce v I. Etapě příprav voleb do národních výborů, s. 14.

⁶⁴⁶ Patronátem mohl být stanoven MNV, komise NF, některá z masových organizací, závodní organizace či místní organizace strany.

vybavení na starost. ÚV pak stanovil jakýsi jednotný vizuál středisek – měla být opatřena dobře viditelným nápisem „Agitační středisko“ a vnitřní prostory vyzdobeny bustami nebo obrazy tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého a premiéra Viliama Širokého. Materiální vybavení se nelišilo od předchozích voleb. Agitační střediska byla propagována v rozhlase, skrze agitátory, letáky či promítáním v kinech.⁶⁴⁷ V čele agitačního střediska stál vždy jeho vedoucí, prověřený člen KSČ.⁶⁴⁸

Problémům se však agitační střediska nevyhnula ani v roce 1957. Tentokrát byl stanoven dokonce dřívější termín, na polovinu února, čímž se mělo zamezit otevírání středisek až těsně před volbami.⁶⁴⁹ Do stanovené lhůty byla skoro všechna otevřena (celkem 302) – ukazovalo se ale, že u některých byla činnost zahájena narychlo a brzy se začaly objevovat velké nedostatky. Jako nejzásadnější problém se ukázalo to, že jejich hlavní úkol, politickou agitaci, zastiňovaly různé kulturní akce, které byly ve střediscích pořádány: „*celková činnost agitačních středisek je velmi slabá [...] v okrese Pardubice je činnost zaměřena na různé přednášky a zábavné programy, při čemž o nastávajících volbách je mluveno málo, anebo vůbec nic*“.⁶⁵⁰ Postupně se však střediskům podařilo více se přiblížit jejich agitačnímu poslání a jejich poslední akcí bylo zorganizování tzv. agitační neděle (12. května), zakončující předvolební propagační a agitační předvolební období.⁶⁵¹

Slavnosti – součást předvolební propagace

Mimo všechny tyto agitační a propagační prostředky se vedení ÚV KSČ rozhodlo, že k podpoře předvolební agitace využije také každoroční oslavy 1., 5. a 9. května (manifestační oslavy pracujících a rozvoje zemědělství). I přes to, že byly tyto oslavy propagačně využity v obou volebních letech, byla jim věnována detailní pozornost na půdě KV KSČ spíše až v r. 1957. O jejich předvolebním potenciálu v r. 1954 se dozvídáme především z periodika *Východočeská zář*: „*májové průvody byly odrazem předvolebních příprav našeho lidu, zdůraznily vůli pracujících volit kandidáty Národní fronty [...] májový průvod plně zobrazil skutečnost, že celá*

⁶⁴⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 60, Schůze předsednictva 11. 1.–2. 3. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 11. 1. 1957, Úkoly propagandistické a agitační práce v I. etapě příprav voleb do národních výborů, s. 15–17.

⁶⁴⁸ Ten zodpovídal za všechny agitátory ve středisku, sepisoval jim čtrnáctidenní nebo měsíční plány práce a vedl přehled o připomínkách a dotazech občanů. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 60, Schůze předsednictva 11. 1.–2. 3. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 11. 1. 1957, Úkoly propagandistické a agitační práce v I. etapě příprav voleb do národních výborů, s. 17.

⁶⁴⁹ *Tamtéž*, Návrh plánu Národní fronty k volební kampani voleb do Národních výborů 1957 (pro byro KV KSČ), s. 3.

⁶⁵⁰ *Tamtéž*, Zápis ze schůze rady KNV dne 2. 4. 1957, Průběh přípravy voleb do národních výborů, s. 3.

⁶⁵¹ *Tamtéž*, Zápis ze schůze rady KNV dne 14. 5. 1957, Průběh přípravy voleb do národních výborů, s. 3.

veřejnost žije volbami do národních výborů“⁶⁵² Ve zhruba dvouhodinovém pardubickém průvodu na 1. máje nesli zaměstnanci z Rybitví, ČSD nebo např. Tesly, obrazy kandidátů ze svých obvodů.⁶⁵³ V průvodu se objevovaly také transparenty s číslem „16“, které mělo připomínat den voleb. Volby propagovaly také alegorické vozy, které byly umístěny na konec průvodu.⁶⁵⁴

V roce 1957 organizace oslav započala již v březnu a byly oficiální součástí předvolební kampaně. Formálně měly být pořádány komisemi NF, ve spolupráci s masovými organizacemi, národními výbory a stranickými orgány. Reálně předpisy k jejich organizaci zpracovalo III. oddělení KV KSČ Pardubice a předalo je komisím pod názvem *politicko-organizační opatření zabezpečení příprav oslav*.⁶⁵⁵ Hlavním předvolebním úkolem oslav měla být především vizuální prezentace a popularizace jednotlivých kandidátů, kteří byli zobrazováni na alegorických vozech, vlajkách a různých plakátech.⁶⁵⁶ K pořádání oslav bylo vybráno 34 obcí a měst v kraji.⁶⁵⁷ Těchto oslav se účastnila většina masových organizací a pro jejich řízení byly vytvořeny tzv. májové výbory,⁶⁵⁸ které řešily celkovou organizaci slavností, výzdobu alegorických vozů atp.⁶⁵⁹ Oslavy začínaly už večer před 1. májem, kdy byly připraveny lampionové průvody, různé ohňostroje či koncerty. Den oslav zahrnoval manifestační průvody pracujících, branná cvičení, sportovní přehlídky a vše bylo zakončeno večerními veselnicemi. Oslavy na 5. a 9. května měly jiný charakter, což bylo dáno i významem obou svátků. Odlišný charakter měly oslavy 5. a 9. května, ty byly především slavnostmi vojenského rázu.⁶⁶⁰ Krajský výbor NF při jejich přípravách spolupracoval se Svazem protifašistických bojovníků a upravovaly či vyzdobovaly hroby rudoarmějců, padlých partyzánů a obětí 1. a 2. světové války. Součástí oslav byly pietní vzpomínkové akce, při kterých se kladly věnce na zmíněné hroby.

⁶⁵² Východočeská zář, roč. 10, č. 36, V Pardubicích dne 4. května 1954, s. 1.

⁶⁵³ Pardubického májového průvodu se mělo zúčastnit okolo 20 tisíc obyvatel. Májové průvody se konaly i v ostatních okresních městech Pardubického kraje.

⁶⁵⁴ *Tamtéž*.

⁶⁵⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 61, Schůze předsednictva 6. 3.–26. 4. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 29. 3. 1957, Příprava oslav 1. máje a 5. a 9. května 1957.

⁶⁵⁶ *Tamtéž*, s. 3.

⁶⁵⁷ Pardubice, Sezemice, Holice, Dašice, Ústí nad Orlicí, Česká Třebová, Brandýs nad Orlicí, Hlinsko, Skuteč, Svratka, Přelouč, Telčice, Vysoké Mýto, Luže, Choceň, Chrudim, Nasavrky, Chrast, Hrochův Týnec, Práchev, Heřmanův Městec, Slatiňany, Polička, Proseč, Bystré, Jimramov, Čáslav, Ronov nad Dyjí, Golčův Jeníkov, Lanškroun, Litomyšl, Chotěboř, Křížová, Habry. Srov. *tamtéž*, s. 4.

⁶⁵⁸ Hlavní a pomocné komise pro přípravu oslav.

⁶⁵⁹ *Tamtéž*, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 26. 4. 1957, Informace o přípravách 1.–9. května a oslavách narozenin s. Lenina, s. 1.

⁶⁶⁰ Jitka SOBOTKOVÁ, *Komunistické slavnosti v Československu 1948–1989*, disertační práce, FF UPOL, Olomouc 2011, s. 150.

V Pardubickém kraji se největší pietní akce konala na Zámečku, v Ležákách či u památníků rudoarmějců u Krematoria, za účasti delegace funkcionářů z KV KSČ.⁶⁶¹

4.3.3 Bezpečnostní aspekt

Vzhledem k důležitosti voleb není překvapivé, že nad nimi měly mít dohled bezpečnostní složky komunistického režimu. Zajímavé ale je, že se o jejich úloze ve svých zápisech KV KSČ ani KNV skoro nezmiňují. Informace o hlídkách VB nalezneme pouze u organizačních plánů volebního dne, přičemž u volebních místností měla hlídkovat Pomocná stráž VB a jeden člen VB měl být vždy přítomen v sídlech okresních a krajských volebních komisí.⁶⁶² Ze záznamů krajské správy Veřejné bezpečnosti však víme, že práce a úloha těchto složek byla v celém předvolebním procesu mnohem rozsáhlejší. Bezpečnostní přípravy na volební období byly nazvány – „*akce květen*.“⁶⁶³ V Archivu bezpečnostních složek (dále ABS) se bohužel nachází písemnosti pouze k volebnímu roku 1954, nikoliv k roku 1957, který nás také zajímá. Můžeme však předpokládat, že byly úkoly v obou volebních letech velmi podobné. Předvolební zprávy bezpečnostních složek považuje Tomáš Vilímek za jakýsi „*lakmusový papírek, který měl poskytnout informace o síle, stupni a nebezpečnosti kritického potenciálu ve společnosti*“,⁶⁶⁴ tedy v podstatě ukazatel celospolečenských nálad. Tento přístup se dá vztáhnout i pro výzkum 50. let. I v tomto období měly bezpečnostní složky úkol zaměřit se především na určité skupiny obyvatelstva, které mohly být případnými největšími hrozbami pro narušení kampaně a samotných voleb. Hlavními sledovanými osobami tak měli být příslušníci strany lidové, bývalí členové národních socialistů a agrární strany – hlavně se mělo zamezit organizování tajných schůzek, na kterých by plánovali narušení průběhu voleb.

Ze záznamů hlídek se můžeme dozvědět o velkém množství činů pokoušejících se narušit průběh voleb. Hlídky byly z počátku nepravidelné a zesíleny byly ve dvoutýdenním předvolebním období. Jednalo se o tříčlenné hlídky sloužící vždy od 21 h do 1 h ranní, kdy je střídala další čtyřčlenná skupina do 5 h ráno. Nejčastější formou, kterou obyvatelé protestovali

⁶⁶¹ Za KV KSČ u Zámečku a v Ležákách to byli – Ladislav Řehák (ředitel n. p. MKZ Chvaletice), Josef Čechil (vedoucí I. oddělení KV KSČ), (?) Horčíčka (instruktor plánování), Přemysl Drozd (ved. tajemník KV ČSM) a u Krematoria – František Tesař (tajemník KV KSČ), Josef Zvára, Bohuslav Hnátnický (ved. zem. oddělení) a Oldřich Vaníček (instruktor pro STS). Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 61, Schůze předsednictva 6. 3.–26. 4. 1957, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 26. 4. 1957, Příprava oslav 1. máje, 5. a 9. května.

⁶⁶² SOkA Pardubice, f. ONV, kart. 86, Příprava voleb do NV, Organizační zajištění volebního dne, s. 9.

⁶⁶³ ABS, f. Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti M 7-KS (dále jen f. M7-KS), inv. č. 15 (Volby do NV v květnu 1954), kart. 1, Akce květen – hlášení, s. 327.

⁶⁶⁴ Tomáš VILÍMEK, *Všichni komunisté do ureň! Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén*, Praha 2016, s. 85.

byly *letáky*. Často byly tištěny na domácích tiskárnách. Ve valné většině zesměšňovaly komunistický režim, osobu a úmrtí Klementa Gottwalda apod. V Pardubicích na hlavní, Stalinově třídě,⁶⁶⁵ se objevovaly také posměšné nápisy u fotografií K. Gottwalda. V hlášeních bezpečnostních hlídek hojně nalezneme také záznamy o *strhávání volebních vyhlášek* (např. v Ostřetíně, okres Holice). V Hlinsku pak byly nahlášeny protistátní letáky, vylepené na volební vyhlášky nebo dokonce na domy funkcionářů KSČ.

Největší pozornost ze strany bezpečnosti však byla logicky věnována předvolení noci a samotnému volebnímu dnu. V průběhu noci z 15. na 16. května byly volební místnosti střeženy nejen bezpečnostními hlídkami, byly doplněny také občanskými hlídkami (většinou z řad členů KSČ).⁶⁶⁶ Na samotný volební den bylo naplánováno mnoho hlídek a vydána nařízení. Střeženy měly být volební místnosti, agitační střediska, místnosti s volebními lístky, sekretariáty KSČ.⁶⁶⁷ Pravidelné hlídky v obcích byly ve volební den posíleny o hlídky z řad lidových milic, které dostaly za úkol hlídat sklady výbušnin, zbraní a jedů, a především důležité průmyslové podniky – Synthesia Semtín, VCHZ⁶⁶⁸, UMA⁶⁶⁹, RAMO, Chirana či Stavobet Rybitví. Mimo to měly proběhnout také kontroly osob v závodních ubytovnách v Rosicích nad Labem, Lázních Bohdaneč a Sezemicích. Zapomenout se nemělo také na hostince na samotách a různé skrýše.⁶⁷⁰ Zajímavostí byl výnos ministerstva vnitra, který zakazoval prodávání, čepování a požívání alkoholických nápojů ve volebním období. Zákaz platil od 14:00 den před volbami (15. 5.) a v den voleb na vesnicích do 19:00 a ve městech dokonce až do 23:00.⁶⁷¹

4.3.4 Výsledky voleb

Všichni navržení kandidáti byli v den voleb zvoleni do funkce členů nového Krajského národního výboru Pardubice, který svou činnost zahájil v roce 1954 dne 25. května a v dalším funkčním období po volbách v roce 1957 dne 28. května. Zajímavé však je, že v roce 1954 bylo mnohem větší procento voličů, kteří se vyjádřili ve volbách proti kandidátům NF do KNV

⁶⁶⁵ Dnešní Třída míru.

⁶⁶⁶ ABS, f. Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti M 7-KS (dále jen f. M7-KS), inv. č. 15 (Volby do NV v květnu 1954), kart. 1, Body pro motospojky, s. 132.

⁶⁶⁷ ABS, f. Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti M 7-KS (dále jen f. M7-KS), inv. č. 15 (Volby do NV v květnu 1954), kart. 1, Body pro motospojky, s. 157.

⁶⁶⁸ VCHZ byly Východočeské chemické závody, n. p.

⁶⁶⁹ UMA byl závod na výrobu plastických hmot, nacházející se v Semtíně.

⁶⁷⁰ Jako skrýše byla v této souvislosti označena místa jako – plovárna na břehu Labe, kanoistická chata či opuštěné protiletectké kryty u Horek a Rosic nad Labem.

⁶⁷¹ Ministerstvo vnitřního obchodu mělo také z tohoto důvodu zajistit dostatečné zásobení maloobchodů a jednotlivých závodů nealkoholickými nápoji. Srov. Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), f. Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti M 7-KS (dále jen f. M7-KS), inv. č. 15 (Volby do NV v květnu 1954), kart. 1,

Pardubice. V prvních volbách do KNV Pardubice hlasovalo 64 415 voličů proti kandidátům NF a oproti tomu v roce 1957 pouze mizivých 3 522 voličů. Nelze s jistotou říci, co zapříčinilo tento velký rozdíl. Možnou příčinou mohlo být eventuální myšlenkové rozpoložení obyvatelstva v roce 1954, které mělo ještě v živé paměti před rokem proběhlou měnovou reformu, ze které bylo velmi rozezlené a chtělo dát své pocity tímto způsobem najevo. Pro vytvoření jasnějšího obrazu důvodu rozdílu v hlasování by mohlo napomoci porovnání s jinými kraji v Československu, které však nejsou prozatím badateli v tomto ohledu zpracovány.

Tabulka 30: Porovnání výsledků voleb do KNV Pardubice v letech 1954 a 1957.⁶⁷²

Rok	Počet voličů	Volební účast	Pro kandidáty NF	%	Proti kandidátům NF	%
1954	315 117	98,26 %	245 512	79,29 %	63 415	20,71 %
1957	317 395	99,50 %	311 993	98,78 %	3 522	1,11 %

Tabulka 31: Porovnání s volbami do NS v roce 1948 v Pardubickém volebním kraji.⁶⁷³

Rok	Počet voličů	Volební účast	Pro kandidáty NF	%	Bílé lístky	%	Neplatné lístky	%
1948	251 492	?	188 351	74,9	50 059	19,9	13 082	5,2

Doplňovací volby

Doplňovací volby se měly podle zákona konat v případě, že se uvolnilo místo: „*uprázdní-li se z jakéhokoli důvodu místo člena národního výboru, stanoví doplňovací volby rada národního výboru vyššího stupně, a jde-li o člena krajského národního výboru nebo ústředního národního výboru, vláda. Doplňovací volba se koná nejpozději 60 dnů poté, co se místo člena uvolnilo.*“⁶⁷⁴

Doplňovací volby se tak mohly konat z důvodu úmrtí člena KNV, jeho rezignaci nebo odvolání. V roce 1958 byly uspořádány dokonce třikrát. V červnu a červenci 1958 to bylo především kvůli chystané decentralizaci. V polovině roku 1958 totiž bylo vydáno nové vládní nařízení, dotýkající se organizace a pravomocí národních výborů.⁶⁷⁵ Mělo napomoci decentralizaci a zvýšit zodpovědnost NV v rámci řízení národního hospodářství.⁶⁷⁶ Podle nové organizace měli

⁶⁷² Konkrétní výsledky voleb z jednotlivých obcí blíže M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do národních výborů v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice (1954 a 1957)*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogická fakulta FF UHK, Hradec Králové 2017, s. 65 a 120; SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 37, kart. 755, Volby do NV, Volby do NV 1954, Sumář o definitivních výsledcích voleb do MNV, ONV a KNV, s. 1–2; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 83, kart. 62, 19. 5. 1957, Volby 1957, Přehled o výsledcích voleb do krajského a okresních národních výborů.

⁶⁷³ Dostupné online: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k021.pdf/35970c0a-987a-43fd-9415-50ea0ba8a89c?version=1.0> (cit. dne. 21. 10. 2022)

⁶⁷⁴ Zákon č. 14/1965 Sb., o volbách do národních výborů, Část V, Oddíl 3, § 83, Doplňovací volby.

⁶⁷⁵ Vládní nařízení č. 33/1958 Sb., o organizaci výkonných orgánů národních výborů.

⁶⁷⁶ Zvýšení pravomocí bylo obsaženo také v usnesení ÚV KSČ ze dne 10. 6. 1958.

být vedoucí hospodářských odborů volenými členy KNV, což dříve nebylo nezbytné.⁶⁷⁷ Z tohoto důvodu byli někteří členové KNV Pardubice ze svých funkcí odvoláni nebo na svou funkci rezignovali. Musely poté být vyhlášeny tzv. doplňovací volby, aby byli zvoleni noví členové KNV. Důvod doplňovacích voleb na konci roku 1958 bohužel neznáme, nebylo ani uvedeno, zda původní členové KNV rezignovali nebo byli odvoláni.

Tabulka 32: Přehled o doplňovacích volbách v roce 1958.

Datum	Původní člen KNV	Zvolený člen	Funkce
29. června	Vít Heřmanský (rezignace)	Karel Císař	vedoucí správy zem. a lesního hosp.
29. června	Marie Urbanová (rezignace)	Karel Štancel	vedoucí odboru pro školství a kulturu
29. června	Marie Čerychová (rezignace)	Josef Hodík	vedoucí finančního odboru
29. června	Ludmila Konvalinková (rez.)	Bohumil Hlaváč	vedoucí odboru pro výkup
13. července	Anna Váchová (rezignace)	Josef Kafka	vedoucí správy pro místní hosp.
7. prosince	Drahoslava Jarošová	Marie Boturová	členka krajské kult. komise, zástupkyně ved. pardubického rozhlasu
7. prosince	Marie Vohánková	Marie Burkoňová	zaměstnankyně OV NF Chrudim
7. prosince	Jan Meloun	František Nešetřil	předseda MNV

4.4 Závěrem

Ač by se mohlo zdát, že výzkum „voleb bez možnosti volby či výběru“ by mohl být bezpředmětný a nepřinést žádné nové informace, tak bádání o volebních procesech v nedemokratických státech toto zdání vyvrací – přináší relevantní a důležité informace, které dokreslují obraz o fungování režimu jako takového. Aspektem, který byl v celém předvolebním a volebním průběhu nejvýraznější, byla *propagace a agitace*. Na její přípravě si daly komunistické složky nejvíce záležet, neboť věděly, že je jejich silnou zbraní. Snažily se skrz ni co nejvíce komunikovat s občany, budoucími voliči, být s nimi v kontaktu a přesvědčit je o správnosti volby navržených kandidátů. Z předvolebního období se tak stala zhruba čtvrtletní masivní propagandistická akce, zahrnující různé schůze s voliči (které měly vzbuzovat dojem spoluúčasti občanů na přípravách voleb a výběru kandidátů), fungování agitačních středisek (nabitých informacemi o komunistickém režimu, funkcionářích, volbách, kandidátech atp.),

⁶⁷⁷ Problém byl viděn především v tom, že vedoucí odborů neměli přímý kontakt s občany.

agitační skupiny pracující přímo mezi voliči, ale i silná tisková kampaň (snažící se zlidštit kandidáty). I přes skutečnost, že výzkum prokázal, že celý volební proces byl především takovouto propagandistickou akcí, která měla napomoci získání sympatií obyvatelstva a jejich přesvědčení, že jsou nedílnou součástí komunistického režimu, tak přinesl nové poznatky. I když měl být podle legislativního vymezení výběr kandidátů pro volby do KNV pouze jednoduchým procesem, je očividné, že šlo spíše o velmi dobře stranicky promyšlený mechanismus, který probíhal na základě předem stanovených pravidel. Je nutné podotknout, že z pohledu běžného občana – voliče – se mohlo zdát, že zásadní roli ve výběru hrály masové organizace a s nimi samotní voliči, vyjadřující se k možným kandidátům na veřejných schůzích. Jisté však je, že velkou úlohu zde sehrál KV KSČ Pardubice, který velmi často promlouval do toho, kdo bude navržen za „vhodného kandidáta.“ Měl hlavní slovo ve všech důležitých krocích ve výběru i schvalování kandidátů – zpracovával obecnou směrnici na míru Pardubickému kraji, pověřoval pracovní skupiny kontrolou nad činností masových organizací, dohlížel na průběh veřejných schůzí, a především vytvářel předběžný návrh na složení rady KNV. Nelze tedy říci, že by šlo pouze o systém řízený z pražského centra KSČ, ve kterém by krajské složky nehrály svou úlohu. Z hlediska KV KSČ se jednalo o řetězec nařízení a návrhů, vydávaných výborem jakožto celým orgánem, který ale z velké míry spoléhal na to, že KNV vše správně vykoná a zařídí. Mezi oběma volebními roky je také možné provést komparaci, na jejímž základě lze najít některé odlišnosti. Nejviditelnější změnou v roce 1957 je mnohem lépe organizovaný časový harmonogram celého mechanismu, kdy je k většině kroků přistupováno dříve než v roce 1954, čímž je ponechána také časová rezerva pro řešení možných problémů. Toto přehodnocení stanovování jednotlivých termínů úkonů v procesu výběru kandidátů bylo dáno především získanými zkušenostmi z předešlých voleb.

Co se týče otázky demokratičnosti voleb, poměrně jednoznačně z výzkumu vychází, že o ní nelze mluvit. Ať už kvůli existenci jednotné kandidátky NF, která jakoukoliv demokratičnost volby znemožňovala, tak i vzhledem k tomu, že ostatní politické strany mimo KSČ – tedy ČSS i ČSL neměly v celém volebním procesu výrazné slovo. Podle zákona měly mít určitou míru rozhodovacích pravomocí ve výběrovém mechanismu, týkajícího se návrhu kandidátů, z bádání vyplývá, že mohly navrhnout kandidáty za své strany, ti však museli být pečlivě prověřeni ze strany KSČ. Úloha bezpečnostních složek v předvolebním a volebním období nebyla nijak překvapivá. Volby byly, jsou a vždy budou důležitým procesem, nebylo tedy neočekávané, že by je ministerstvo vnitra nepověřilo dohledem nad jejich průběhem.

5 MOCENSKÉ POSTAVENÍ ŽEN V KNV A KV KSČ PARDUBICE

5.1 Úvodem

Tato kapitola se zaměřuje na problematiku žen v KNV a KV KSČ Pardubice. Otázka genderu a postavení žen je poměrně zastoupeným historiografickým tématem. V českém prostředí se ženám a jejich profesním drahám věnuje historička Dana Musilová, jejímž okruhem zájmu je především období 19. století a první poloviny 20. století.⁶⁷⁸ Spolu s ní se touto problematikou zabývají také historičky Marie Bahenská⁶⁷⁹ a Libuše Heczková. Společně vydaly několik publikací o proměnách ženské práce a vývoji ženského feministického hnutí.⁶⁸⁰ Emancipačním hnutím se zabývá také Pavla Vošahlíková⁶⁸¹ nebo Milena Lenderová.⁶⁸² Obecné otázky genderu v našich dějinách nalezneme také u několika dalších historiček.⁶⁸³ Postavením žen v rámci Slovenska se zabývá Elena Londáková.⁶⁸⁴ Ženskou otázku v období komunistického režimu s interdisciplinární sociologickým přesahem pak řeší Eva Šprincová.⁶⁸⁵ Mimo tyto práce vznikaly a vznikají především texty věnující se obecně otázce postavení žen v poválečné době a v období socialismu.⁶⁸⁶ Co se týče role žen v rámci politiky či státní správy, historiografie zatím nenabízí mnoho publikací. Vznikla např. studie Milana Hanzla, sledující ženské složení

⁶⁷⁸ Dana MUSILOVÁ, *Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století*, Studia Historica Nitriensia, roč. 18, č. 1, Nitra 2014, s. 49–61; TÁŽ, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, České Budějovice 2007; TÁŽ, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, Studie k sociálním dějinám 6, 2001; TÁŽ, „Reklamujeme pro sebe právo na současnost“ *Kontinuity a diskontinuity ženského hnutí v Československu*, in: Demokratická monarchie, nedemokratická republika?, Praha 2020, a. 131–143.

⁶⁷⁹ Marie BAHENSKÁ – Jana MALINSKÁ (eds.), *Ženy a politika*, Praha 2014;

⁶⁸⁰ M. BAHENSKÁ – Libuše HECZKOVÁ – D. MUSILOVÁ, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011; TYTÉŽ, *Nezbytná, pomlouvavá, osvobozující. O ženské práci*, České Budějovice 2017; TYTÉŽ, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha 2010; TYTÉŽ, *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha 2014.

⁶⁸¹ Pavla VOŠAHLÍKOVÁ, *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010.

⁶⁸² Milena LENDEROVÁ, *Žena v Českých zemích od středověku po 20. století*, Praha 2008; TÝŽ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století*, Pardubice 2006.

⁶⁸³ Daniela TINKOVÁ, „Žena“ – prázdná kategorie? *Od (wo)men's history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie*, Pardubice 2006, s. 19–32; Marie RYANTOVÁ, *Takzvané ženské dějiny v českých zemích*, in: Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností 40/110, č. 4, 2002, s. 235–245.

⁶⁸⁴ Elena LONDÁKOVÁ, *Vývoj ženské otázky na Slovensku po roku 1945*, Praha 2005.

⁶⁸⁵ Eva ŠPRINCOVÁ, *Postavení ženy v Československu v období let 1948–1989 v dobových sociologických výzkumech a datech*, in: Hana Havelková – Libora Oates-Indruchová (eds.), *Vyvlastněný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1948–1989*, Praha 2015, s. 107–113.

⁶⁸⁶ Alžběta POLZOVÁ, *Mýtus a realita: Žena za socialismu*, bakalářská práce FHS UK Praha 2008; Jitka SEDLÁKOVÁ, *Žena v období normalizace. Proměny postavení žen v české společnosti 70. a 80. let 20. století na příkladu časopisu Vlasta*, diplomová práce ÚKS FF JČU, České Budějovice 2015; Alena WAGNEROVÁ, *Žena za socialismu. Československo 1959–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, Praha 2017; Barbora HAVELKOVÁ, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009.

v československém parlamentu v období třetí republiky⁶⁸⁷ a nejnověji také disertační práce zmíněného autora.⁶⁸⁸ Několik studií, sledujících otázku genderu v rámci Národního shromáždění, nalezneme také od výše zmíněné Dany Musilové.⁶⁸⁹ K výzkumu politického postavení žen v období let 1948–1968 vyšla souhrnná kniha autorky Jany Kočíškové s názvem *Ženy v politice*.⁶⁹⁰ Dále pak vývoji ženského hnutí přikládá pozornost ve své práci historička Denisa Nečasová,⁶⁹¹ která řeší problematiku ženského hnutí také v regionální perspektivě se zřetelem na Výbory žen při NV.⁶⁹² Podobným otázkám v souvislosti s komunistickými organizacemi se věnuje také Eva Uhrová.⁶⁹³

Samostatným osudům komunistek a komunistických političek se po roce 2000 začínají badatelé také věnovat.⁶⁹⁴ Jednou z prvních knih tohoto rázu byla publikace Jiřího Pernese, sledující životní cesty deseti komunistek.⁶⁹⁵ Vzniklo také několik článků a studentských prací, zaměřujících se na životní a politické osudy komunistek.⁶⁹⁶ Nejdetailněji je v tomto ohledu zpracován život Marie Švermové.⁶⁹⁷ Nejnověji pak zpracoval knihu o Luise Landové-Štychové

⁶⁸⁷ Milan HANZL, *Poslankyně Národního shromáždění 1945–1948 ve světle statistiky*, Východočeské listy historické, sv. 42, Hradec Králové 2019, s. 49–64.

⁶⁸⁸ TÝŽ, *Poslankyně Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945–1948*, disertační práce, HÚ FF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2022.

⁶⁸⁹ D. MUSILOVÁ, *Politická činnost žen v Národním shromáždění 1918–1938*, Studie k sociálním dějinám 11 Praha 2004, s. 149–161; TÁŽ, *Gender a biografické bádání na příkladu poslankyň a senátorek československého Národního shromáždění 1918–1939*, Metodické problémy moderní biografistiky, Praha 2010, s. 113–123; TÁŽ, *Východočeské poslankyně a senátorky v letech 1918–1939*, in: Mezi Hradcem Králové a Plzní. Východočech na českých univerzitách. Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc., Ústí nad Orlicí 2007, s. 128–134.

⁶⁹⁰ J. KOŠIČKOVÁ, *Ženy v politice. Role a postavení vrcholných političek v Československu 1948–1968*, Praha 2021.

⁶⁹¹ Např. D. NEČASOVÁ, *Buduj vlast – posilíš Mir. Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011; TÁŽ, *Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě*, in: Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989, Praha 2016; TÁŽ, *Dělnice jako předmět bádání českých soudobých dějin*, in: Československá historická ročenka, Brno 2016; TÁŽ, *Společenské postavení žen v poválečném Československu se zaměřením na jejich veřejně organizační činnost z pohledu gender history*, in: České, slovenské a československé dějiny 20. století II., Ústí nad Orlicí 2007, s. 154–159.

⁶⁹² TÁŽ, *Výbory žen při místních národních výborech – pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu*, in: Jiří Kocián – Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. VII., Praha 2010, s. 61–91.

⁶⁹³ Eva UHROVÁ, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení ženy*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. IV., Praha 2005, s. 88–113; TÁŽ, *Ženy v KSČ a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy*, in: Z. Kárník – M. Kopeček, *Bolševismu, komunismus a radikální socialismus II*, Praha 2004.

⁶⁹⁴ Dana NÝVLTOVÁ, *Femme fatale české avantgardy. Marie Majerová – česká komunistka ve víru feminismu*, Praha 2011.

⁶⁹⁵ J. PERNES, *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006.

⁶⁹⁶ Hana MATYSKOVÁ, *Komunistky ve 20. letech*, disertační práce ÚČD FF UK, Praha 2011; Martin KOPEČEK, *Gertruda Sekaninová-Čakrtová. Biografický portrét osobnosti československého veřejného života*, diplomová práce FF UK, Praha 2013; Veronika RÝZNAROVÁ, *Miloslava Grimmichová (1891–1957)*, diplomová práce UHK, Hradec Králové 2017;

⁶⁹⁷ Jiří MALÍNSKÝ, *Marie Švermová: počáteční období politické dráhy reformní komunistické političky (1921–1938)*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 224–241;

historik Stanislav Holubec.⁶⁹⁸ Bibliografické údaje o nejvýše mocensky postavených komunistkách pak také přináší kolektivně zpracovaný dvoudílný Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ.⁶⁹⁹

Ze zahraničních autorů, kteří se zabývají postavením žen v rámci komunistického hnutí můžeme zmínit např. historičku Donnu Harch, jejímž zájmem je ženská otázka v NDR v období 50.–70. let 20. století,⁷⁰⁰ dále pak Wendy Z. Goldman věnující se ženské a rodinné otázce v SSSR.⁷⁰¹ Mocenskému postavení žen se věnuje především západoevropská historiografie, přičemž cílí hlavně na ženské pozice ve vyšších politických sférách (především parlament a vláda).⁷⁰²

5.2 Badatelské otázky a teoreticko-metodologická východiska

Pro tuto kapitolu jsme si stanovili několik stěžejních otázek, které chce zodpovědět: Jak vypadaly ženské kariéry ve stranických orgánech? Jaký v nich byl podíl žen? Pokud nezastávaly žádné vysoké funkce, byla některá z žen v pozadí mocenských struktur a politiku alespoň ovlivňovala? Nalezneme nějaké specifické konflikty, do kterých se ženy dostávaly? Objevovaly se v této době stížnosti na nerovnost pohlaví? Vyskytovaly se vůči nim nepřátelské postoje ze strany mužů?

Některé z těchto otázek již byly částečně zodpovězeny v předešlých kapitolách, neboť jsme již odkryli, že některé z funkcionářek se dostávaly do konfliktů v období tzv. hledání nepřátel uvnitř KSČ. Tím jsme se také dozvěděli, že některé držely poměrně důležité pozice v rámci KV KSČ, oproti 60. létům. Cílem kapitoly je však dozvědět se o ženách v obou orgánech konkrétnější informace, které pomohou dotvořit celkový pohled na vnitřní strukturu KNV a KV KSČ.

Pro toto téma tak bude potřebné využít jiný přístup, než v kapitole o krajských elitách, kde bylo využito přístupu administrativního. Sledovat totiž budeme všechny ženy, které byly členkami KV KSČ Pardubice a KNV Pardubice 1949–1960. Podrobněji nás pak budou

⁶⁹⁸ S. HOLUBEC, *Nešťastná revolucionářka. Myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969)*, Praha 2021.

⁶⁹⁹ P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.), *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). A–K*, Praha 2018; TÍŽ, *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). L–Z*, Praha 2018.

⁷⁰⁰ Donna HARSCH, *Revenge of the Domestic: Women, the Family and Communism in the German Democratic Republic*, Princeton 2018.

⁷⁰¹ W. GOLDMAN, *Woman, the State and Revolution: Soviet family policy and Social Life, 1917–1936*, Cambridge 1993.

⁷⁰² Elizabeth WOOD, *The Baba and Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia*, Bloomington 1997.

z mocenského hlediska zajímat ty, kterým se podařilo proniknout do předsednictva/byra KV KSČ a do rady KNV Pardubice.

Z teoreticko-metodologického hlediska se bude výzkum opírat především o dvě autorky. První z nich je brněnská historička Denisa Nečasová, zabývající se počátečním obdobím komunistického režimu. Ta v rámci konceptu tzv. nového socialistického člověka uvádí, že vznikla v období socialismu také tzv. nová žena, jakožto koncept ovlivněný marxismem leninismem, který předpokládal, že ženy budou vedle svých klasických sociálních rolí matek a manželek zastávat také role dělnic a politicky angažovaných žen.⁷⁰³ Ženy se tak měly uplatnit ve stranických orgánech, složkách masových organizací a největší důraz byl kladen na jejich participaci na chodu národních výborů.⁷⁰⁴ Tento koncept je velmi dobře využitelný pro tuto kapitolu a zodpovězení některých badatelských otázek. Druhou autorkou je Jana Kočišková, která ve své knize *Ženy v politice*⁷⁰⁵ nahlíží na vrcholné političky z historicko-politologického pohledu, kde využívá biografického výzkumu, genderové analýzy a přístupy komparativní politologie.

Co se týče dostupnosti informací o členkách KNV v porovnání s členkami KV KSČ, informace máme možnost získat z jiných dokumentů. O členkách KV KSČ zjistíme nejvíce ze zápisů z krajských stranických konferencí a konkrétních zápisů byra. Nejlepším zdrojem o členkách KNV jsou pak předvolební charakteristiky kandidátek v roce 1954 a 1957.

5.3 Ženy v KV KSČ Pardubice

V období mezi lety 1945–1960 se v krajském výboru vystřídalo poměrně velké množství žen. Z důvodu přehlednosti je nejprve budeme sledovat v krátkých oddělených časových úsecích let 1945–1949, dále 1949–1953, poté 1953–1956 a nakonec 1956–1960. Poté se zaměříme na několik kategorií – sociální původ, vzdělání a původní povolání, předešlé zkušenosti, u kterých budeme hledat společné rysy a specifické trendy. Ve všech krátkých podkapitolách se autorka zaměříme na členky KV KSČ a členky předsednictva/byra krajského výboru. Velké množství informací o členkách KV KSČ autorka získala především ze zápisů krajských konferencí a ze samotných zápisů schůzí předsednictva/byra KV KSČ Pardubice.

⁷⁰³ D. NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno 2020, s. 127–167.

⁷⁰⁴ *Tamtéž*, s. 135.

⁷⁰⁵ J. KOČIŠKOVÁ, *Ženy v politice. Role a postavení vrcholných političek v Československu 1948–1968*, Praha 2021.

Období let 1945–1949

Byť tento časový úsek není přímým předmětem našeho bádání, je nutno si klást otázku, zda některé ženy byly součástí krajského stranického aparátu v období třetí republiky a před dotvořením vnitřní struktury celého aparátu. V této době byl krajský výbor rozsáhlejší, co se týče počtu členů, ale byl hůře organizovaný, a především nemáme z této doby detailní záznamy či zápisy z krajských konferencí. Musíme se tedy spokojit s poměrně kusými informacemi a seznamy členů KV KSČ.

Již od počátku fungování KV KSČ Pardubice v r. 1945 byly ženy jeho součástí.⁷⁰⁶ V tomto poválečném období však nemáme přesnější záznamy, neboť krajský výbor se teprve postupně institucionalizoval. Za zmínku však stojí členství v KV KSČ na počátku jeho fungování MUDr. Zdeňky Prokúpkové, o které uslyšíme později v souvislosti s KNV Pardubice. V r. 1947 bylo sedm žen členkami KV KSČ Pardubice z celkových 67 členů.⁷⁰⁷ Ve vyšších pozicích zaznamenáme pouze Annu Cindrovou,⁷⁰⁸ která je uváděna jako třetí místopředsedkyně krajského výboru. Vedle ní zmíníme také Věru Bartheldyovou, která byla tajemnicí krajské komise žen a Pavlu Šimonkovou, tou dobou již poslankyni Ústavodárného Národního shromáždění. Ostatní čtyři ženy byly pouze řadovými členkami výboru.⁷⁰⁹ Na konci roku 1948 bylo z 28 členů předsednictva krajského výboru pět žen.⁷¹⁰ Stranický aparát procházel v tomto roce reorganizací a jeho nová organizační struktura byla ustálena v roce 1949.

Nejturbulentnější roky 1949–1953

V počátečním období komunistického režimu zaznamenáme v celkovém součtu nejvíce členek krajského výboru z celého období fungování KV KSČ Pardubice, a to 17 žen. Velkou fluktuaci žen zapříčinilo stabilizování stranického výboru v roce 1949 a poté období stranických čistek.

⁷⁰⁶ Mezi 118 delegáty na krajskou konferenci můžeme nalézt 14 ženských jmen – Zdeňka Prokúpková, Marta Jägermannová, () Vokolková, Anna Horáková, Julie Tobiasková, Marie Příbylová, Františka Pecinová, Emílie Valentová, Štěpánka Mandýsová, Růžena Nováčková, Marie Kindlová, () Havelková, Marcela Wolfvová, () Skřivánová. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 1, kart. 1, Zápis z krajské konference KSČ 4.–5. 8. 1945, Návrh delegátů na krajskou konferenci, s. 4.

⁷⁰⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 1, kart. 1, Zápis z krajské konference KSČ 29.–30. 3. 1947, Zápis z volební komise, Krajský výbor KSČ 1947, s. 1.

⁷⁰⁸ **Anna Cindrová** (*1909) do KSČ vstoupila v roce 1945. V roce 1947 byla okresní vedoucí komise žen ve Vysokém Mýtě. Postupně byla členkou OV KSČ Vysoké Mýto, místopředsedkyně OAV NF, členka rady ONV Vysoké Mýto. Hodnocena byla jako „*politicky vyspělá, průbojná, přímá soudružka, velmi dobře se uplatňuje v lidsprávé.*“ Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, Zápis z krajské konference Pardubice 7. a 8. května 1949,

⁷⁰⁹ Věra Bartoňová, Marie Jirásková (vrchní ošetřovatelka sanatoria v Žamberku), Pavla Šimonková (poslankyně ÚNS), Vlasta Šourková (okresní agronomka v Chrudimi), Marcela Volfvová (úřednice krajského výboru KSČ Pardubice)

⁷¹⁰ Pavla Šimonková, Milada Beranová, Věra Krmenčíková, Máša Uhlířová.

V dubnu roku 1949 bylo ze 46 politických pracovníků krajského sekretariátu 9 žen,⁷¹¹ což tvořilo 19,6 %. Členkami pětadvacetičlenného předsednictva však bylo pět z nich – Věra Krmenčíková, Věra Secká, Máša Uhlířová, Pavla Šimonková a Milada Beranová. Věra Krmenčíková byla krajskou tajemnicí žen⁷¹² a Věra Secká⁷¹³ tajemnicí zemědělského oddělení. Místo v předsednictvu si však po konferenci v květnu 1949 udržela pouze jedna z nich, a to Pavla Šimonková. K ní přibyla do dvanáctičlenného předsednictva ještě Jiřina Doubnerová. O té můžeme říci, že byla mezi lety 1949–1951 nejvýše postavenou ženou v rámci Pardubického kraje. Vedle ní patřila k nejlivnějším ženám redaktorka Východočeské záře Milada Beranová, byť nebyla součástí předsednictva KV. V roce 1951 po propuštění Jiřiny Doubnerové z krajského výboru zaujímala nejvyšší ženskou pozici v kraji Pavla Šimonková.

Tabulka 33: Přehled o členkách KV KSČ v období 1949–1953. (srov. přílohy 25–27)

Členky KV KSČ Pardubice v roce 1949–1953		
Jméno členky	Narození	Funkce, zaměstnání
Věra Krmenčíková	?	tajemnice žen KV KSČ, členka předs. KV KSČ (do května 1949)
Věra Secká	*1921	taj. zem. odd. KV KSČ, členka předs. KV KSČ (do května 1949)
Pavla Šimonková	*1907	poslankyně NS, členka předs. KV KSČ
Máša Uhlířová	?	členka předs. KV KSČ (do května 1949)
Milada Beranová	*1927	šéfred. Východočeské záře, členka předs. KV KSČ (do května 1949)
Marie Drbohlavová	*1900	členka OV KSČ Litomyšl
Anna Dufková	*1920	tajemnice žen KV KSČ Pce (po konferenci 1949)
Jiřina Doubnerová	*1922	kádrová tajemnice, členka byra KV KSČ (od května 1949)
Jiřina Ťopková	*1927	tajemnice kádr. odd. KV KSČ (od r. 1950)
Růžena Jirkalová	*1901	předsedkyně OV KSČ Vys. Mýto, předsedkyně OKŽ
Markéta Jiroutová	*1902	tajemnice žen KV KSČ Pce (po Anně Dufkové)
Marie Kratochvílová	*1900	členka předs. OV KSČ Holice, referentka KNV Pardubice
Marta Kubištová	*1907	členka OV KSČ Česká Třebová, přadlena n. p. Perla
Emílie Moravcová	*1922	jednatelka OKŽ Chrudim, n. p. Transporta Chrudim
Amálie Němcová	*1903	členka OV KSČ Pce, členka KRK, dělnice Synthesia Semtín
Marie Štěřbová	*1908	členka předs. OV KSČ, taj. žen JSČZ, dělnice Elektro-Praga, členka byra KV KSČ (od listopadu 1952)
Karla Veselá	*1902	tajemnice KV ČSZ

*žlutá – členkami od roku 1951

⁷¹¹ Milada Bartošová (1902), Jiřina Doubnerová (1922), Anna Dufková (1920), Věra Secká (1921), Blažena Seidlová (1908), Helena Spáčilová (1928) – její jméno později přeškrtnuto a byla nahrazena Miladou Bartošovou (1902), Marie Švajdlerová (1923), Jiřina Ťopková (1927), Božena Volfová (1922)

⁷¹² V této funkci působila poměrně krátkou dobu. Po krajské konferenci v květnu 1949 byla vystřídána Annou Dufkovou (srov. níže v textu)

⁷¹³ **Věra Secká** (*1921) v lednu 1949 poslána do půlročního kurzu ÚPŠ a v srpnu 1949 do dalšího běhu ÚPŠ.

Období 1953–1956

Následující tříleté období už bylo o něco klidnější. Můžeme sledovat postupný trend snižování počtu žen nejen v byru KV KSČ, ale také s ohledem na celkový počet členek KV KSČ Pardubice. Za nejvýraznější ženu lze považovat jedinou členku byra Emílii Moravcovou.

Tabulka 34: Přehled o členkách KV KSČ Pardubice v období červen 1953–květen 1956.

Členky KV KSČ Pardubice 1953-1956		
Jméno členky	Narození	Funkce, zaměstnání
Emílie Moravcová	*1922	členka byra KV KSČ, přednostka IV. referátu ONV Chrudim
Hermína Jungrová ⁷¹⁴	*1902	členka byra OV KSČ Litomyšl, referentka ONV Litomyšl
Marie Kratochvílová	*1900	referentka KNV Pardubice
Růžena Trávníčková	*1910	dělnice n. p. Hedva Choceň
Vlasta Trnková	*1913	pol. zástupce ředitele ČsSS
Růžena Kaplanová	*1910	členka OV KSČ Lanškroun, tajemnice OV NF Lanškroun
Vlasta Rösslerová	*1919	členka OV KSČ Česká Třebová, učitelka nár. školy v Rybnici
Věra Schäfferová	*1910	členka OV KSČ Chrudim, vedoucí zdrav. odboru ONV Chrudim

*zelená – členkou od roku 1954

**žlutá – členkou od roku 1955

Poslední čtyři roky fungování KV KSČ (1956–1960)

V tomto období nedosáhla žádná z žen členství v byru KV KSČ.⁷¹⁵ Trend postupného klesání počtu žen v KV KSČ pokračoval a v posledních čtyřech letech fungování tohoto orgánu bylo pouze pět žen jeho členkami.

Tabulka 35: Přehled o členkách KV KSČ Pardubice v období 1956–1960.

Členky KV KSČ Pardubice 1956- 1960		
Jméno členky	Narození	Funkce, zaměstnání
Marie Hejlová	*1924	poslankyně NS, členka OV KSČ Lanškroun
Božena Jungová	*1905	členka OV KSČ Ústí/Orlicí, vedoucí provozu Trhárny Ústí/Orlicí
Růžena Jirkalová	*1901	místopředsedkyně KV ČSČK Pardubice
Věra Schäfferová	*1910	členka OV KSČ Chrudim, náměstkyně předsedy ONV v Chrudimi
Emílie Moravcová	*1922	pracovnice krajské správy tiskového dohledu

Životní podobnosti a odlišnosti

V další části budeme sledovat životní podobnosti a odlišnosti u 22 žen – zástupkyně vedoucího tajemníka Pavly Šimonkové (srov. příloha 25), šéfredaktorky krajského periodika

⁷¹⁴ František Dosoudil ve své knize uvádí, že byla členkou KV KSČ od roku 1950 do roku 1959. Na základě archivních dokumentů ji však můžeme jako členku evidovat pouze mezi lety 1952–1956. Srov. F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 119.

⁷¹⁵ Pouze do poloviny roku 1956 Emílie Moravcová.

Východočeská zář Milady Beranové, vedoucí kádrového oddělení Jiřiny Doubnerové, její zástupkyně Jiřiny Ťopkové, krajské tajemnice žen Anny Dufkové, její nástupkyně Markéty Jiroutové a ostatních členek krajského výboru – Marty Kubištové, Emílie Moravcové, Amálie Němcové, Marie Štěrbové (srov. příloha 26), Marie Drbohlavové, Růženy Jirkalové (srov. příloha 27), Karly Veselé, Marie Kratochvílové (srov. příloha 28), Hermíny Jungrové, Růženy Trávníčkové, Vlasty Trnkové, Růženy Kaplanové, Vlasy Rösslerové, Věry Schäfferové, Marie Hejlové a Boženy Jungrové. Bude nás zajímat hlavně sociální původ, vzdělání a původní zaměstnání a předchozí zkušenosti ze stranické práce a státní správy.⁷¹⁶

Sociální původ

Ohledně zmíněných členek KV KSČ Pardubice, nás bude zajímat jejich sociální původ, tedy sociální prostředí a majetkové poměry, do nichž se narodily a ve kterých vyrůstaly. U této kategorie však musíme hned na začátku podotknout, že ne u všech funkcionářek byly zjistitelné a dohledatelné, případně bylo často možné o sociálním původu najít pouze zmínku, tedy zda daná funkcionářka pocházela z dělnické či rolnické rodiny. Přesto se pokusíme alespoň tyto informace uvést a případně porovnat se sociálním původem členek KNV Pardubice. Mezi členkami, u kterých byl sociální původ zjistitelný, převládaly ženy, které se narodily do dělnických rodin. S jistotou víme o původu sedmnácti žen, přičemž šestnáct z nich (94,1 %) mělo původ dělnický. Jedinou ženou, která byla z rolnické rodiny, byla Jiřina Doubnerová. U zbývajících pěti žen (M. Drbohlavové, J. Ťopkové, A. Dufkové, K. Veselé a M. Kubištové) se tyto informace nepodařilo dohledat.⁷¹⁷

Vzdělání a původní profese

Když se zaměříme na vzdělání a původní profese sledovaných žen, zjistíme, že většina z nich vystudovala měšťanskou školu a vyučila se některé z manuálních profesí. Konkrétně jich bylo šestnáct, což tvořilo více jak dvě třetiny. Z nich se devět žen věnovalo práci s textilem – textilní dělnice, modistka, švadlena, přadlena, dvě tkadleny, žehlířka, textilní mistrová a šička obuvi.⁷¹⁸ Dalších šest žen také navštěvovalo měšťanskou školu a poté působily za první

⁷¹⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ;

⁷¹⁷ *Tamtéž*, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ.

⁷¹⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ, s. 32; *Tamtéž*, inv. j. 35, kart., 36, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 24. listopadu 1952, Kádrové návrhy, s. 4; Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 35, Zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ Pardubice dne 28. října 1952, s. 2; Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – Pavla Šimonková.

republiky nebo za války jako tovární dělnice.⁷¹⁹ Vedle nich dvě ženy pracovaly v zemědělství. Celkovému trendu dělnic a pracovníc v textilním průmyslu se vymykalo pouze pět žen, přičemž dvě vystudovaly gymnázium a vydaly se poté na uměleckou školu a učitelský ústav.⁷²⁰ Jedna navštěvovala měšťanskou a posléze obchodní školu, po které založila obchod s vlnou a ručními pracemi, byla tedy soukromnicí. Poslední dvě funkcionářky zřejmě navštěvovaly pouze měšťanskou školu, přičemž se poté staly úřednicí a soukromnicí.⁷²¹

Pokud bychom chtěli zjistit, zda výše dosaženého vzdělání ovlivnila v této době možnost získat vyšší stranickou funkci, z výzkumu nám vyplynulo, že tomu tak nebylo. Můžeme vidět, že nejvlivnější žena, kterou byla zástupkyně vedoucího tajemníka Pavla Šimonková, byla stejně jako dalších deset žen vyučenou dělnicí. Jiřina Doubnerová, která získala druhé nejvlivnější místo, naopak absolvovala gymnázium a studovala dál umění, kterému se později věnovala při ateliérové tvorbě.

Tabulka 36: Přehled o soc. původu, vzdělání a původním zaměstnání členek KV KSČ Pardubice.

Jméno členky	Sociální původ	Vzdělání	Původní povolání
Milada Beranová	dělnický	vyučena	textilní dělnice
Pavla Šimonková	dělnický	vyučena	šička obuvi
Marie Štěrbová	dělnický	vyučena	tkadlena
Růžena Jirkalová	dělnický	vyučena	žehlírka
Markéta Jiroutová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Marie Kratochvílová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Emílie Moravcová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Amálie Němcová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Hermína Jungrová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Růžena Trávníčková	dělnický	vyučena	tkadlena
Vlasta Rösslerová	dělnický	gymnázium učitelský ústav	různá zaměstnání
Věra Schäfferová	dělnický	obchodní škola	soukromnice, obchod s vlnou ⁷²²
Marie Hejlová	dělnický	měšťanka	v zemědělství
Božena Jungová	dělnický	vyučena	textilní mistrová

⁷¹⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ.

⁷²⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ.

⁷²¹ Z archivních materiálů se však bližší informace nedozvídáme.

⁷²² Ten byl za okupace v roce 1943 uzavřen a ona byla pracovníčně totálně nasazena. Po válce jí byl obchod navrácen, avšak po únoru 1948 jej musela předat obchodnímu družstvu Jednota, i když zde zůstala pracovat jako vedoucí.

Jiřina Doubnerová	zemědělský	gymnázium umělecká škola	malířka
Marie Drbohlavová	?	?	soukromnice
Jiřina Ťopková	?	vyučena	modistka
Anna Dufková	?	?	úřednice
Karla Veselá	?	vyučena	švadlena
Marta Kubištová	?	vyučena	přadlena
Růžena Kaplanová	dělnický	měšťanka	tovární dělnice
Vlasta Trnková	dělnický	měšťanka	v zemědělství

Předchozí kariéry⁷²³

Jak vypadaly předchozí stranické zkušenosti těchto žen? Byla některá z nich součástí politické sféry za první republiky? Nalezneme některé funkce, které byly typické pro období třetí republiky? Na všechny tyto otázky budeme chtít níže odpovědět. Než se výzkumu budeme věnovat, je na tomto místě nutno poznamenat, že jednotlivé ženy mohly postupně nebo i souběžně působit v několika ze sledovaných kategorií, budou se nám tedy některá jména opakovat.

Ze všech čtrnácti žen neměla, kromě Pavly Šimonkové,⁷²⁴ zřejmě žádná předválečnou politickou zkušenost (dvě vstoupily do KSČ za první republiky, nevíme však, zda byly nějak více politicky organizovány). Než však byly přijaty za členky KV KSČ, bylo pravidlem, že měly nějaké předešlé zkušenosti. Výjimku nám tvoří pouze Milada Beranová, která je zajímavou osobností z hlediska předchozích politických a stranických zkušeností. Ta teprve v roce 1946 vstoupila do KSČ a ihned poté získala místo šéfredaktorky Východočeské záře a pozici v krajském byru, byť jeho součástí byla jen do roku 1949. Dále však byla členkou KV.⁷²⁵

Nejprve se zaměříme na to, kolik funkcionářek mělo předchozí politické zkušenosti ze stranických orgánů. Ze sledovaných dvaceti žen jich šestnáct (80 %) prošlo před zvolením do KV KSČ členstvím v některém z hierarchicky níže postavených orgánů – patnáct působilo v OV KSČ a jedna v MV KSČ. Mimo to byla Karla Veselá náhradnicí OV KSČ Pardubice. Funkci ve stranickém orgánu neměly pouze tři.⁷²⁶

⁷²³ Informace o předchozích zkušenostech nám bohužel chybí u krajské tajemnice žen Anne Dufkové a tajemnici kádrového oddělení Jiřině Ťopkové, ty tedy ze statistiky vypustíme – budeme se tedy zabývat bývalými kariérami dvaceti žen.

⁷²⁴ Ani u Pavly Šimonkové s jistotou nevíme, zda a jak hodně byla za první republiky politicky činná. Vodítkem nám může být pouze její životopis uložený v její poslanecké složce, ve kterém sama o sobě uvádí: „vstoupila jsem do komunistického hnutí v roce 1929 a od té doby v něm pracuji politicky jako funkcionářka.“ Srov. Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – Pavla Šimonková.

⁷²⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 14, Zápis ze schůze předsednictva KV konané dne 31. ledna 1949 v Pardubicích, Presenční listina.

⁷²⁶ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – Pavla Šimonková; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart., 36, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 24. listopadu 1952, Kádrové

Tabulka 37: Přehled o stranických orgánech, ve kterých působily členky KV KSČ Pardubice.

Jméno	Stranický orgán
Jiřina Doubnerová	OV KSČ Kladno
Marie Štěrbová	OV KSČ Hlinsko
Růžena Jirkalová	OV KSČ Vysoké Mýto
Marie Kratochvílová	OV KSČ Holice
Karla Veselá	OV KSČ Pardubice
Marie Kubištová	OV KSČ Česká Třebová
Markéta Jiroutová	OV KSČ Pardubice
Amálie Němcová	OV KSČ Pardubice
Emílie Moravcová	OV KSČ Chrudim
Marie Drbohlavová	OV KSČ Litomyšl
Vlasta Trnková	OV KSČ Čáslav
Věra Schäfferová	OV KSČ Chrudim
Růžena Kaplanová	OV KSČ Lanškroun
Božena Jungová	OV KSČ Ústí and Orlicí
Marie Hejlová	OV KSČ Lanškroun
Vlasta Rösslerová	MV KSČ Česká Třebová

Dále se blíže podíváme na praxi ze státního aparátu. Budeme se zabývat tím, kolik žen prošlo funkcemi z kteréhokoliv stupně NV (MNV, ONV, KNV).⁷²⁷ Z námi zkoumaných žen jich v lidové správě působilo pouze osm (40 %). Přičemž jedna z nich v MNV a tři v ONV. Zbylé čtyři funkcionářky měly zkušenost z více orgánů – dvě byly členkami ONV i KNV, jedna postupně členkou MNV, ONV i KNV a jedna byla nejprve členkou MNV a poté ONV.⁷²⁸

Tabulka 38: Přehled o působení členek KV KSČ Pardubice v národních výborech.

Jméno	Národní výbor
Pavla Šimonková	MNV Heřmanův Městec
Hermína Jungrová	ONV Litomyšl
Vlasta Trnková	ONV Čáslav
Vlasta Rösslerová	ONV Česká Třebová
Růžena Jirkalová	ONV Vysoké Mýto a KNV Pardubice

návrhy, s. 4; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart., 59, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 25. května 1953, s. 3; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ, s. 12;

⁷²⁷ Z výzkumu autorka vynechala ZNV, JNV i MěstNV i ObvNV, neboť u žádné z žen nezjistila, že by v některém z těchto orgánů působila.

⁷²⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 8, kart. 3, Zápis z konference KV KSČ Pardubice 25.–27. března 1955, Kádrové charakteristiky mandátové komise; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 10, kart. 3, Zápis z konference KSČ Pardubice 15.–17. března 1957, Členové KV KSČ; F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 245; Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – Pavla Šimonková; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z konference KSČ Pardubice 22.–24. 5. 1953, Volební komise, s. 9.

Marie Kratochvílová	ONV Holice a KNV Pardubice
Emílie Moravcová	MNV a ONV Chrudim, KNV Pardubice
Věra Schäfferová	MNV a ONV (oboje) Chrudim

Některé z nich zastávaly funkci desítkové důvěrnice. Post desítkového důvěrníka byl jakousi „startovní“ pozicí pro budoucí členy stranických výborů KSČ, neboť tito straníci byli v KSČ nejnižší postavenými osobami.⁷²⁹ Tvořili však podle V. Kašky „nejpočetnější a v některých ohledech i nejdůležitější funkcionářský sbor ve straně.“⁷³⁰ Touto pozicí však prošlo, podle dostupných archivních písemností, pouze pět žen (25 %). Podobný význam z hlediska hierarchie pozic v rámci KSČ, měly funkce v závodních organizacích (ZO). Ty byly zastoupeny šesti ženami (30 %), které v nich působily v pozicích předsedkyň a místopředsedkyň.

V různých komisích žen pak působilo šest funkcionářek (30 %).⁷³¹ Menší počet žen pak působil v rámci Roku stranického školení (RSS).⁷³² Čtyři členky KV KSČ byly dříve učitelkami RSS (20 %). Ostatní funkce, ve kterých funkcionářky působily tvořily menšinu. Patřilo mezi ně členství dvou v OV NF, působení dvou ve strukturách ROH a jedné ve stranické revizní komisi.

Zajímavé je také sledovat, kolik žen bylo posláno do politické školy. Do různě dlouhých běhů okresní nebo krajské politické školy (případně obou stupňů nebo ÚPŠ) bylo posláno pouze sedm z nich (35 %). Nejvyššího stranického vzdělání se dostalo dvěma nejvýraznějším funkcionářkám KV KSČ – Pavle Šimonkové a Jiřině Doubnerové. Pavla Šimonková byla poslána v roce 1948 do ÚPŠ v Doksech a Jiřina Doubnerová v roce 1950 do jednoletého běhu ÚPŠ. Pavla Šimonková mimo ústřední pol. Školy absolvovala také Krajskou politickou školu. Do té byly poslány další čtyři funkcionářky – dvě do jedenáctidenního běhu a dvě na kratší období. Tři z nich prošly také Okresní politickou školou.⁷³³

⁷²⁹ Blíže k funkci desítkových důvěrníků: V. KAŠKA, *Desítkoví důvěrníci. Koncepce a proměny desítkového systému v letech 1945–1952*, in: Vladimír Březina – Kateřina Hloušková – Radek Slabotínský (eds.), *Historik skutečně mohutný. K životnímu jubileu Jiřího Pernese*, Brno 2018, s. 215–233.

⁷³⁰ Mělo je tvořit zhruba 250 tisíc členů KSČ. Srov. *tamtéž*, a. 218.

⁷³¹ R. Jirkalová (předsedkyně okresní komise žen), K. Veselá (členka městské komise žen), E Moravcová (tajemnice OKŽ), M. Jiroutová (členka OKŽ), H. Jungrová (předsedkyně OKŽ) a V. Schäfferová (předsedkyně OKŽ).

⁷³² Více o průběhu, významu a cílech Roku stranického školení: V. KAŠKA, *Indoktrinace členů KSČ během I. roku stranického školení (1949–1950): záměry ústředí a jejich (ne)realizace v okrese Brno I.*, in: Jiří Kocián – Markéta Devátá (eds.), *Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011, s. 279–287.

⁷³³ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – Pavla Šimonková; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 7, kart. 2, Zápis z konference KSČ Pardubice 22.–24. 5. 1953.

Konfliktní situace

V rámci výzkumu bude také zajímavé sledovat, zda se některá z výše uvedených žen nedostala do nějaké nestandardní situace, především takové, ve které bychom vysledovali negativní postoje ze strany mužské části funkcionářů. V období let 1949–1953 jí byla členka krajského výboru KSČ a zároveň referentka KNV Pardubice Marie Kratochvílová. O té se jednalo v roce 1952 na schůzi byra KV KSČ (dne 13. října), kde se probíral bližší nespecifikovaný dopis, ve kterém si měla stěžovat na „poměry na KNV“ a nabídnout svou rezignaci. Vedoucí tajemník František Pecha se k tomu vyjádřil v tom smyslu, že je M. Kratochvílová moc citlivá: „*vždycky jednání se nemůže nést takovým útlocitným způsobem [...] myslím, že celý vtíp je v tom, že byla nesprávně kádrově zařazena [...]*“.⁷³⁴ Podobně se o ní vyjádřil také předseda krajského výboru Jaroslav Lochman: „*soudružka Kratochvílová u mě 1x byla. Zaslýchla někde, že máme v úmyslu ji odvolat [...] ona mi tenkrát říkala, že jí referát zatěžuje.*“⁷³⁵ Předseda KNV Bohuslav Uhlíř dokonce přiznal, že mělo dojít k nějaké vypjaté situaci v radě KNV: „*my 1x v radě jsme se dostali do rozporů a s. Kratochvílová práskla s dveřmi, utekla a brečela někde na chodbě.*“⁷³⁶ Mimo to měla mít také problémy se svými referenty: „*všichni referenti nikdy k jejím zprávám nediskutovali, proto, že soudružka měla při každé kritice na krajíčku.*“⁷³⁷ Tajemník krajského výboru Antonín Kroužil uvedl, že: „*by bylo nutno přijmout resignaci [...] je citově založená, někdy nesprávně reaguje na některé momenty.*“⁷³⁸ Dále už se členové byra bavili o tom, koho na její místo dosadit a kam jinam ji pracovníčně zařadit.⁷³⁹ Nakonec se však po jejím pohovoru s Jaroslavem Lochmanem dohodli, že zůstane na školském referátu. V roce 1953 je ještě uvedena jako členka KV KSČ Pardubice a jako referentka KNV. Po volbách do KNV v roce 1954 již však ani do jedné z těchto funkcí navržena nebyla (nebyla ve volbách ani kandidována).

Velmi zajímavá situace nastala také při přijímání Emílie Moravcové do byra KV KSČ. Proti jejímu schválení do byra KV KSČ se postavil František Tesař, který upozorňoval na to, že nezvládá přidělené úkoly. Postavil se za ni však vedoucí kulturně-propagačního oddělení Josef Jägerman, který podotkl, že „*s. Tesař nevidí, že má 2 malé děti*“⁷⁴⁰ Podobně se vyjádřil

⁷³⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 35, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice dne 13. října 1952, s. 2.

⁷³⁵ *Tamtéž.*

⁷³⁶ *Tamtéž.*

⁷³⁷ *Tamtéž*, s. 3.

⁷³⁸ *Tamtéž*, s. 3.

⁷³⁹ Od Antonína Kroužila padl návrh na tajemnickou funkci na SČSP v Holicích. Uvedl také, že by byla škoda, aby nebyl využit její politický potenciál, avšak musí získat pozici, ve které nebude tolik zatížena.

⁷⁴⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart., 35, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 25. srpna 1952, Kádrové návrhy, s. 2.

také B. Uhlíř, který akorát podotkl, že bude nutné, aby byla uvolněna ze své funkce předsednictva OV, aby vše zvládala.⁷⁴¹ Tesařův názor zastínilo její velmi kladné hodnocení ze strany byra KV: „*funkce jí svěřené plní zodpovědně a svědomitě. Je houževnatá, snaživá, průbojná. Je oblíbena pro přímé jednání. Jsou u ní předpoklady pro tak zodpovědnou funkci, neboť jsou u ní možnosti růstu.*“⁷⁴² Drobné nedostatky měly být napraveny odesláním na politické školení „*neboť prošla jen krátkým během KPŠ.*“⁷⁴³ Nakonec tedy byla mezi členy byra schválena a byla v této funkci poměrně dlouho – od srpna 1952 do poloviny roku 1956. V roce 1956 se dostala do další konfliktní situace, kterou však již neustála. Zřejmě ji totiž v tomto období zasáhla vlna destalinizace, neboť byla prošetřována na konci června 1956 (dokonce na stejném zasedání jako Jaroslav Lochman). Šetření s ní bylo vedeno kvůli její funkci referentky ONV, ve které měla používat „*tvrdé a autoritativní metody*“ vůči učitelům: „*snažila se důsledně plnit úkoly a vyžadovala to i na ostatních pracovnících odboru. Při tom používala nesprávných metod v práci s lidmi, zejména v práci mezi učitelskou inteligencí [...] důsledkem přístupu s. Moravcové byla nechuť učitelů diskutovat na aktivech v její přítomnosti. Projevovalo se to i v poklesu jejich aktivity v osvětové práci.*“⁷⁴⁴ Disciplinární komise rozhodla o jejím odvolání z referentské funkce a z členství v byru KV KSČ. Když se však závěry komise rozebíraly na schůzi byra, několik funkcionářů se jí zastalo – odvolání z byra se jim zdálo neadekvátní a přehnané. Byl mezi nimi ředitel MKZ Chvaletice Ladislav Řehák, podle kterého „*druhá část usnesení, dle návrhu komise, zbavení členství v byru, je nesprávné [...] je nutno rozdělit vlastní práci na odboru a členství v byru.*“⁷⁴⁵ Podobný postoj zaujal vedoucí KV ČSM Přemysl Drozd: „*já mám podobný názor. Soudruzi by se měli jasně vyjádřit, na základě čeho došli k názoru, odvolat soudružku z byra. Podle mého by to zrovna správné nebylo. Nedopouštěla se protistranických věcí, aby byla odvolána.*“⁷⁴⁶ Stejný názor měl také předseda KOR Jindřich Šimonka⁷⁴⁷: „*neviděl jsem nějaké závady v jednání soudr. Moravcové jako členky byra [...] odvolání z funkce vedoucí odboru je již sám o sobě výchovný prostředek. Členkou byra může zůstat.*“⁷⁴⁸ Zastal se jí dokonce i tehdejší tajemník KV KSČ Josef Jägerman, který sám v té době čelil kritice: „*názor členů byra je správný [...] já souhlasím s první částí návrhu*

⁷⁴¹ Byla v této době členkou předsednictva OV KSČ Chrudim.

⁷⁴² *Tamtéž*, Návrh na člena KV KSČ Pardubice, s. 29.

⁷⁴³ *Tamtéž*.

⁷⁴⁴ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart., 58, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 22. června 1956, s. 24.

⁷⁴⁵ *Tamtéž*, s. 29.

⁷⁴⁶ *Tamtéž*.

⁷⁴⁷ Jindřich Šimonka nebyl manželem výše zmíněné zástupkyně vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice Pavly Šimonkové. Jednalo se pouze o shodu jmen.

⁷⁴⁸ *Tamtéž*.

a aby zůstala v byru. Její postoj nebyl frakční, nepřátelský a proti straně.“⁷⁴⁹ Naopak velmi nesmlouvavě se proti ní postavil J. Lochman, který sám také procházel disciplinárním řízením a o kterém již bylo rozhodnuto, že bude zbaven funkce předsedy KNV: „*Tady se ukazuje případ, jak se nemá dělat. Tady se ukazuje shovívavost. Byla členkou byra a nikdo si nedovolil upozornit byro, aby to zvážilo a řešilo [...] je nesprávné stanovisko byra OV [Chrudim], že si jí netroufalo nic říct, protože byla členkou byra KV. A teď po XX. sjezdu se s tím vyplavalo.*“⁷⁵⁰ Do stejné opozice se postavil také vedoucí oddělení propagandy a agitace, škol a kultury KV KSČ Vladimír Nový, který byl členem disciplinární komise, která celou věc řešila: „*komise velmi dobře vážila návrh na doporučení řešení věci. Všichni 4 členové schválili jednohlasně návrh. Kdyby ve zdůvodnění byla fakta o jednání soudr. Moravcové, tak by měli soudruzi jiný názor, než mají [...] nelze věci oddělit a komise došla ke stejnému názoru.*“⁷⁵¹ Přidal se k nim další člen komise Karel Štanc⁷⁵², který uvedl: „*soudruzi promiňte, ale což z byra je nutno odvolat, až když se dopustí protistranické činnosti? Veřejnost považuje za vyšší orgán byro na KV strany. Byro uskutečňuje každodenní práci orgánu, je vysoké mínění o jednotlivých funkcionářích byra a podle mého názoru metody práce soudružky správné nebyly a byro by oslabovaly.*“⁷⁵³ Sama E. Moravcová k celé věci uvedla, že si je vědoma, že s lidmi jednala „netakticky“ a vzbuzovala u nich antipatie, což ale podle svého názoru dělala pouze proto, aby uplatňovala politiku strany: „*měla jsem někdy i ostré jednání, zvláště když podle mého názoru bylo třeba prosadit straně prospěšnou věc [...] já jsem se domnívala, že člověk, má-li otevřeně, poctivě jednat, čestně, že je třeba říci plně, bez obalu, co si myslí.*“⁷⁵⁴ K celé věci promluvil také vedoucí tajemník KV KSČ František Kuba, který zpochybnil, že by veškeré její jednání bylo špatné: „*já se nemohu zbavit dojmu, že u soudružky nejde o protistranické jednání. Je třeba brát v úvahu všechny věci. Celá věc by byla projednána už před XX. sjezdem, kdyby nebyl u soudružky ten stav.*“⁷⁵⁵ Nakonec bylo tedy byrem rozhodnuto, že bude pouze odvolána z funkce vedoucí odboru na ONV v Chrudimi. Nicméně od této doby u jejího jména na schůzích byra chyběl podpis nebo bylo doplněno poznámkou „nemoc“. Schůze se zúčastnila až 10. srpna 1956, kdy se jednalo o jejím pracovním uplatnění. Nakonec však byla z byra KV KSČ

⁷⁴⁹Tamtéž, s. 30.

⁷⁵⁰Tamtéž.

⁷⁵¹Tamtéž.

⁷⁵²Přednosta pedagogického oddělení IV. referátu KNV.

⁷⁵³SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart., 58, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 22. června 1956, s. 30.

⁷⁵⁴Tamtéž, s. 32.

⁷⁵⁵E. Moravcová byla zřejmě několikrát nemocná, neboť byro KV KSČ schvalovalo její žádost o léčbu ve Státním sanatoriu v Praze. Je také možné, že označovaným „stavem“ bylo myšleno, že byla těhotná. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 36, kart., 39, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 27. dubna 1953, s. 1

odvolána, byť v krajském aparátu zůstala – byla zařazena na odbor informací v I. oddělení.⁷⁵⁶ Když se poté v listopadu téhož roku z rozhodnutí byra KV měly snižovat stavy v aparátu, bylo u E. Moravcové uvedeno, že ještě není rozhodnuto o jejím novém zařazení. Při krajské konferenci v březnu 1957 ji však můžeme evidovat jako členku KV KSČ a pracovníci krajské správy tiskového dohledu.

5.3.1 Krátké případové studie nejvýraznějších funkcionářek

Jiřina Doubnerová (* 31. 3. 1922)

Jiřina Doubnerová se narodila ve Vinařicích u Kladna do rolnické rodiny. Vystudovala zde nižší gymnázium ve Slaném a poté čtyřletou Školu umění ve Zlíně (1940–1944), kde působila v ateliéru prof. Vincence Makovského. Po válce vstoupila do KSČ a navrátila se do Kladna, kde v roce získala post kulturní tajemnice na KV KSČ. V roce 1949 byla vyslána do pardubického kraje, kde se stala členkou KV KSČ a kádrovou tajemnicí. Posléze byla dosazena do vyšší pozice vedoucí kádrového oddělení.⁷⁵⁷ Mocenské postavení J. Doubnerové dokazuje role, kterou sehrála v období vyšetřování tzv. frakční skupiny „Kotrch a spol.“ (srov. výše v textu). Její sebekritika a nařčení Jiřího Kotrcha z „diktátorství“ zavdalo příčinu k jeho vyšetřování. Ke kritice se rozhodla v době, kdy byla na jednoleté ÚPŠ. I přes její poměrně krátkou kariéru v krajské politice Pardubického kraje, která trvala pouze dva roky, měla významnou pozici.⁷⁵⁸ Její vystupování na zasedáních předsednictva krajského výboru dokazuje, že se nebála ozvat. Je velice pravděpodobné, že její ambice v politice podněcoval její muž, Karel Doubner,⁷⁵⁹ který byl v té době na vysoké pozici v rámci ústřední politiky – byl totiž mezi lety 1948–1951 členem Komise stranické kontroly, která řešila právě otázky v období stranických čistek. Je klidně možné, že se s ním Jiřina poradila poté, co se probírala na krajském výboru situace okolo Oldřicha Vyhnálka a prvotních kritik na osobu J. Kotrcha. Karel Doubner, který byl přímo v centru dění na ústředí, jí mohl poradit, že pokud má nějaké podezření, aby raději vystoupila se svou sebekritikou, aby předešla případnému nařčení ze strany jiného funkcionáře. Každopádně byla J. Doubnerová z KV KSČ Pardubice v březnu 1951 propuštěna.

⁷⁵⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 39, kart. 59, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice dne 10. srpna 1956, s. 3.

⁷⁵⁷ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, f. 11; dále informace dostupné online na: <https://www.pametnaroda.cz/cs/doubnerova-jirina-1922> (cit. dne 15. 2. 2019).

⁷⁵⁸ O jejím přemístění z Kladna do KV KSČ Pardubice bylo rozhodnuto už v červenci 1948, reálně však byla přeložena až k 1. lednu 1949.

⁷⁵⁹ Karel Doubner (* 18. 5. 1922). Srov. K. KAPLAN, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*, Praha 1993, s. 47.

Vzhledem k tomu, že poté pracovala na ministerstvu školství, její „škraloup“ nemohl být až tak velký.⁷⁶⁰ Poté se rozhodla navrátit alespoň částečně ke svému původnímu uměleckému zaměření a nastoupila do Státní památkové správy. V 60. letech se stala ředitelkou Muzea Aloise Jiráska a Mikoláše Alše v Praze.⁷⁶¹ V období pražského jara se dočkala rehabilitace, kdy jí byla zrušena stranická důtka s výstrahou. Byla dokonce zvolena do OV KSČ Praha 1, avšak po srpnových událostech, se kterými nesouhlasila, byla vyloučena z KSČ a také sesazena z ředitelského postu.⁷⁶² Po celý svůj život se věnovala malování a dochovalo se mnoho jejích obrazů.⁷⁶³

Milada Beranová, později Nová (*1927).

Narodila se do dělnické rodiny. Vystudovala dvouletou textilní školu. Za války v roce 1944 začala pracovat jako textilní dělnice v Českých Budějovicích. V roce 1946 vstoupila do KSČ a byla přijata do redaktorské místo do krajského periodika Východočeská zář v Pardubicích. Zde se stala ve svých 21 letech (v roce 1948) vedoucí redaktorkou a ve funkci pracovala dva roky. Vzhledem k významnosti této funkce byla zvolena členkou KV KSČ Pardubice. V roce 1949 byla také členkou předsednictva KV.⁷⁶⁴ V pozici šéfredaktorky byla stranou velmi chválena: „*úkoly redaktorky plně zvládá, její zásluhou je, že náš krajský list se řadí svou úrovní mezi nejlepší krajské týdeníky. Je iniciativní, v oboru své práce přináší své náměty.*“⁷⁶⁵ Nejspíš i díky dobrým referencím byla doporučena v říjnu 1950 na ÚV KSČ do tiskového odboru.⁷⁶⁶ Avšak poté, co v roce 1951 začala KSK vyšetřovat tzv. pardubický případ, do kterého měla být zapletena, byla potrestána stranickou důtkou a propuštěna z aparátu KSČ. Nikdy však s obviněními nesouhlasila. V následujících letech 1951–1953 pracovala jako dělnice ČKD. M. Beranová se pokusila v roce 1953 proti stranickému trestu odvolat. Její dopis přijalo organizační oddělení ÚV KSČ a předalo šetření KSK. V dopise mimo jiné uváděla: „*A přeče mě jde jen o to, abych konečně věděla, kde byly moje chyby a provinění. Protože zatím, když*

⁷⁶⁰ Zde stála v čele Svazu československých výtvarných umělců. Zdroj: <https://jirinadoubnerova.com/zivotopis/> (cit. dne 15. 1. 2023)

⁷⁶¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 113, kart. 100, disciplinární řízení, stížnost na vyloučeného s. Kotrcha, vůdce frakční skupiny, s. 8; dále informace dostupné online na: <https://www.pametnaroda.cz/cs/doubnerova-jirina-1922> (cit. dne 15. 2. 2019).

⁷⁶² Zdroj: <https://jirinadoubnerova.com/zivotopis/> (cit. dne 15. 1. 2023)

⁷⁶³ Důchodového věku dosáhla v roce 1975 a zemřela v roce 2016. Srov. *tamtéž*.

⁷⁶⁴ Pouze do květnové konference. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 32, kart. 14, Zápis ze schůze předsednictva KV konané dne 31. ledna 1949 v Pardubicích, Presenční listina.

⁷⁶⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 5, kart. 1, 7. 5. – 8. 5. 1949, krajská konference KSČ, s. 32.

⁷⁶⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 33, kart. 19, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 18. září 1950, s. 67.

*sebepečlivěji zkoumám svou činnost v aparátu strany s odstupem doby, vím jen jedno: Ano, dopouštěla jsem se chyb, ale ne vědomě a záměrně. A věřím, že ÚV spravedlivě posoudí, na kolik v tehdejší situaci ve straně, při všech těch methodách a systému práce, jsem při své malé zkušenosti mohla čelit a odhalovat různé věci [...] Přes všechny své dosavadní trpké zkušenosti stále věřím, že ÚV strany mi v tomto pomůže.*⁷⁶⁷ Nakonec jí však vyhověno nebylo. Znovu se zkusila odvolat společně s J. Kotrchem a Z. Malíkem o rok později, ovšem opět neúspěšně. Deset let pak působila jako zástupkyně ředitele učiliště v Radotíně. V roce 1963 se navrátila ke svému povolání, kterému se věnovala ve 40. letech – stala se vedoucí redaktorkou okresního periodika *Průkopník* v Praze-západ. Poté se stala redaktorkou středočeského krajského deníku *Svoboda*. Až v roce 1964 se při rehabilitacích dočkala zrušení stranické důtky s výstrahou.

Pavla Šimonková, roz. Zemanová (*1908)

Byla nejvýznamnější ženskou postavou, co se týče mocenských pozic v KV KSČ, potažmo v celém kraji. Narodila se do dělnické rodiny v Heřmanově Městci. Roku 1921 vstoupila do FDTJ a 1924 do Komsomolu. Vyučila se dělnické profesi – stala se šičkou obuvi v Chrudimi a šila poté v různých továrnách. Na konci 20. let, v období nezaměstnanosti, pracovala jako výpomocná síla na poli. V roce 1929, ve svých 21 letech vstoupila do KSČ.⁷⁶⁸ Jejím mužem byl strojní zámečnický František Šimonka. Ten zemřel v dubnu 1945 při pochodu smrti z Kielu (měl být zastřelen na útěku).⁷⁶⁹ Za války byla členkou komunistického odboje. Po jejím skončení se stala členkou MNV v Heřmanově Městci, kde působila na postu zásobovací referentky. Už v roce 1946 se stala členkou KV KSČ Pardubice a byla zvolena poslankyní Ústavodárného národního shromáždění.⁷⁷⁰ O dva roky později byla poslána do ÚPŠ v Doksech a poté byla znovu zvolena poslankyní NS za pardubický kraj, kde byla členkou rozpočtového a zásobovacího výboru.⁷⁷¹ Jakožto poslankyně NS byla poměrně aktivní a měla se vyjadřovat i k projednávání nové ústavy v r. 1948.⁷⁷² Absolvovala také čtyřměsíční KPŠ.⁷⁷³ V rámci

⁷⁶⁷ NA Praha, f. 1261/0/12 – Organizační sekretariát ÚV KSČ 1947–1954, sv. 3, a. j. 219/3, Návrh na šetření odvolání Milady Beranové komisí stranické kontroly, s. 4.

⁷⁶⁸ V roce 1931 měla být na tři dny odsouzena za účast na demonstraci nezaměstnaných.

⁷⁶⁹ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart. 139, Karta poslance – Pavla Šimonková.

⁷⁷⁰ V této době uváděna jako Pavlína Šimonková-Hrubá. V roce 1947 byla členkou ústavního výboru. Za dobu své funkce poslankyně prošla členství imunitního, rozpočtového, sociálně-politického, zemědělského, iniciativního a osídlovacího výboru. Srov. F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 27; Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart. 139, Karta poslance – Pavla Šimonková.

⁷⁷¹ Milan HANZL, *Poslankyně Národního shromáždění 1945–1948 ve světle statistiky*, Východočeské listy historické 42/

⁷⁷² TÝŽ, *Poslankyně národního shromáždění Československé republiky v letech 1945–1948*, disertační práce FF UHK, Hradec Králové 2022, s. 205.

⁷⁷³ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 6, kart. 2, 25. 5. – 27. 5. 1951, Zápis z krajské konference KSČ.

KV KSČ byla už od r. 1946 členkou předsednictva. Nejvyšší funkci ji však přinesl až rok 1951, kdy se velmi kriticky postavila vůči zástupci vedoucího tajemníka Jiřímu Kotrchovi v rámci tzv. pardubického případu. Díky tomuto svému vystoupení si zřejmě později vysloužila pozitivní hodnocení strany: „*je známá jako neúnavná pracovnice, která prosazuje linii strany a prosazuje její očistu.*“⁷⁷⁴ V roce 1951 tak dosáhla v rámci krajské politiky nejvyšší pozice – byla zvolena na Kotrchovo místo, do funkce zástupkyně vedoucího tajemníka. Na takto vysoký post se ve sledovaném období jedenácti let nepodařilo žádné jiné ženě vystoupat. V tomto období byla také uváděna jako členka SČSP, výboru Rady československých žen, výboru družstevnic při Ústřední radě družstev, předsednictva Okresní rady družstev, vedoucí krajské komise žen KSČ, členka ÚRO či předsedkyně krajského výboru Ochránců míru. Z pozice této funkce byla delegována v roce 1951 na 1. celostátní sjezd československých obránců míru. I tento velký výčet funkcí, které ve zmíněném období zastávala, ukazuje, jak silnou pozici v rámci celého kraje měla. Sama se o svém postavení vyjádřila v novinách takto: „*Jako člen předsednictva KV KSČ se snažím o to, abych přispívala k podstatnému zvýšení politického a třídního uvědomění členů strany, a i celé veřejnosti.*“⁷⁷⁵ Zlom však přišel o rok později. První zmínku nalezneme v září 1952, kdy vedoucí tajemník Pecha uvádí, že: „*jelikož bude soudružka Šimonková delší dobu nemocná, bude toto oznámeno ÚV a bude požádáno, aby jí umožnili léčení.*“⁷⁷⁶ Žádné bližší vysvětlení se ale nedozvíme. O týden později se o ní však na předsednictvu mluvilo znovu s tím, že jí bylo doporučeno, aby se šla léčit do státního sanatoria v Praze, ale „*soudružka neuposlechla, přesto, že jsme tam se soudruhem Vaňousem byli (pozn. u ní doma) a ona řekla, že nikam nepůjde, že zůstane určitou dobu v Heřmanově Městci a potom, že sdělí svoje stanovisko.*“⁷⁷⁷ O dva týdny později, dne 29. září, se již zasedání účastnila i Pavla Šimonková a požádala, zda by mohla být uvolněna do jiného kraje. Předsednictvo její žádost schválilo. Na začátku října na schůzi sama informovala, že jela o víkend do Prahy na ÚV KSČ kvůli jejímu přeražení. Byly jí nabídnuty tři kraje a ona si vybrala, že chce odejít do Olomouce. Aby tedy 15. října mohla nastoupit na KV KSČ v Olomouci, musela v Pardubicích podat rezignaci.⁷⁷⁸

⁷⁷⁴ *Tamtéž*, s. 7.

⁷⁷⁵ Východočeská zř., roč. 7, č. 2, 11. ledna 1951, Delegáti našeho kraje o boji za mír, s. 1.

⁷⁷⁶ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 36, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 8. září 1952, s. 13.

⁷⁷⁷ *Tamtéž*, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 15. září 1952, s. 2.

⁷⁷⁸ Na její místo zástupce vedoucího tajemníka byl následně zvolen Josef Jägerman. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 36, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ Pardubice ze dne 6. října 1952, s. 22.

5.3.2 Zhodnocení

Výzkum působení členek KV KSČ přináší možnost zodpovězení předem stanovených otázek a sledování některých trendů v krajské politické sféře. Co se týče kariér jednotlivých žen v rámci krajského výboru, můžeme sledovat některé velmi podobné rysy. Většina z nich, kromě Pavly Šimonkové, neměla předválečnou komunistickou zkušenost (vedle ní vstoupila do KSČ v předválečném období Božena Jungová a Růžena Jirkalová, ani jedna z nich však nejspíš nijak více činné nebyla). Byť u Pavly Šimonkové to bylo v té době nejspíše dáno komunistickou politickou aktivitou jejího muže, Františka Šimonky, který měl být mezi lety 1932–1936 členem krajského výboru KSČ Pardubice a působil za komunistickou stranu v městském zastupitelstvu.⁷⁷⁹ Pavla Šimonková byla také jediná ze 17 zkoumaných žen, která byla za okupace činná v komunistickém odboji a byla kvůli tomu vězněna. Všechny tyto zkušenosti byly nejspíše předpokladem k tomu, že dosáhla ze všech žen nejvyšší pozice – zástupkyně vedoucího tajemníka a ovlivňovala nejvíce krajskou politiku, byť byla v této funkci necelé dva roky.

Kdybychom měli hledat u všech žen nějaké stejné rysy, byl by to jejich dělnický původ, který měla většina z nich. Předpokladem pro jejich zvolení do krajského výboru byla předešlá zkušenost buď v některé z ženských organizací – ať už v městské komisi žen, okresní komisi žen či ženské komisi některé z organizací NF. Pokud tuto praxi neměly, prošly alespoň funkcí desítkových důvěrníc, předsednictvy závodních organizací, závodních rad či učitelskou profesí RSS. U mnoha z nich také nalezneme dřívější členství v OV KSČ nebo byly součástí MNV či ONV.

Z hlediska kariér v rámci obou orgánů – KV KSČ i KNV, jsou zajímavé tři ženské osobnosti – Hermína Jungrová, Růžena Jirkalová a Marie Kratochvílová. Ty jako jediné působily v krajském výboru strany a byly také členkami krajského národního výboru. Ani jedna z nich se však nedostala do vyšších struktur, tedy do rady KNV nebo byra KV. Pokud bychom u nich hledaly nějaké odlišnosti od ostatních funkcionářek, které jim mohly napomoci ke kariéře v obou orgánech, tak žádné nenalezneme. Jejich společným znakem je pouze jejich věk – všechny se narodily mezi lety 1900–1903 a v době jejich zvolení jim tedy bylo přes 50 let.

⁷⁷⁹ F. DOSOUDIL, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986, s. 245.

Tabulka 39: Přehled o vstupu členek KV KSČ Pardubice do KSČ.

Členky KV KSČ (červen 1949–1960)	
Vstup do KSČ	Počet (21 celkem)
před r. 1945	3
rok 1945	9
rok 1946	6
rok 1947	2
rok 1948	1

Z přehledu je poměrně vidět, že převládaly v KV KSČ funkcionářky, které vstoupily do KSČ až po druhé světové válce. Výjimku tak tvořila akorát Božena Jungová, u níž evidujeme vstup v r. 1930, Pavla Šimonková, která se stala členkou v roce 1929 a Růžena Jirkalová, se vstupem do KSČ hned po jejím založení v roce 1921. Nejvíce z nich vstoupilo do KSČ ihned po válce nebo v následujících dvou letech. Jediná Růžena Kaplanová do strany vstoupila až v roce 1948.

Pokud se zaměříme na procentuální zastoupení žen v KV KSČ Pardubice v průběhu sledovaného jedenáctiletého období, můžeme si všimnout, že nejvíce jich bylo součástí nejvyššího stranického orgánu v kraji mezi lety 1949–1953 (18,5–20 %). Poté následoval rok mezi konferencemi v letech 1953 a 1954, kdy byly v krajském výboru členkami pouze tři ženy, což tvořilo pouze 8,3 %. V období příštích tří let se jejich počet opět nepatrně zvýšil na pět (13,9 %).

Tabulka 40: Procentuální zastoupení žen v KV KSČ Pardubice v jednotlivých obdobích.

Období	Počet žen	Procentuálně
1949–1951	5 (z 27)	18,5 %
1951–1953	7 (ze 35)	20,0 %
1953–1954	3(ze 36)	8,3 %
1954–1955	5 (ze 36)	13,9 %
1955–1957	5 (ze 36)	13,9 %
1957–1960	5 (z 51) ⁷⁸⁰	9,8 %

Tabulka 41: Procentuální zastoupení žen v byru KV KSČ Pardubice (1949–1960).

Období	Počet žen	Procentuálně
1949–1951	2 (z 27)	7,4 %
1951–1953	2 (ze 35)	5,7 %
1953–1956	1(ze 36)	2,8 %
1956–1960	žádná	

⁷⁸⁰ Po krajské konferenci v březnu roku 1957 je uváděno 51 členů KV KSČ Pardubice. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 9, kart. 3, Zápis z krajské konference KSČ Pardubice 25.–28. březen 1955, Členové KV KSČ.

Zajímavé, z hlediska kariér funkcionářek, je sledovat také jejich věk. Obecně můžeme říci, že nelze nalézt nějaký trend jejich postupného omlazování. Spíše v krajském výboru převládaly ženy narozené mezi lety 1900–1910, které tvořily 66,7 %. Ženy narozené v následujícím desetiletí pak tvořily pouhých 14,3 % a nejmladší členky narozené ve 20. letech 19 %.

Pokud by nás zajímalo, jak se postupně měnil v jednotlivých obdobích věk funkcionářek, z níže uvedené tabulky můžeme vidět, že se postupně navyšoval. Nejmladší členky, mezi 20–30 lety nalezneme pouze v prvotním, zakladatelském období komunistického režimu. Poté už krajský výbor KSČ sázel spíše na zkušenější funkcionářky, byť starší ročníky byly jeho součástí i v období 1949–1953, tak později už úplně převládaly.

Tabulka 42: Přehled o věku funkcionářek KV KSČ v období let 1949–1960.

Období	20–25 let	25–30 let	30–35 let	35–40 let	40–45 let	nad 45 let
1949–1953	1	3	0	0	2	4
1953–1956	0	0	2	1	3	2
1956–1960	0	0	2	0	0	3

Komunistky v nejvyšších pozicích, tedy Pavla Šimonková a Jiřina Doubnerová nebyly v období zvolení do funkcí ze stejné věkové kategorie – Pavle Šimonkové bylo 42 let a Jiřině Doubnerové 27 let. Podobně tomu bylo u Emílie Moravcové a Marie Štěrbové, členek byra KV. Můžeme však poznamenat, že v ženských mocenských pozicích nedošlo k rozsáhlým posunům v souvislosti s krizí vládnutí v roce 1953 a destalinizačním procesem v roce 1956. Ten částečně zasáhl pouze Emílii Moravcovou, která to však stálo „pouze“ místo v byru KV KSČ a chvilkové vyloučení z krajského výboru, do kterého se však poměrně brzy dokázala zase navrátit.

Tabulka 43: Přehled o rocích narození členek KV KSČ Pardubice.

Členky KV KSČ Pce (červen 1949–1960)	
Narození	Počet (21 celkem)
1900–1910	14
1911–1920	3
1921–1930	4

Pokud se zaměříme na otázku specifických konfliktů, do kterých se ženy v krajském výboru dostávaly, tak zjistíme, že nejvíce jich bylo v období let 1949–1953. Týkalo se to však o hodně méně žen, než mužů v rámci krajských stranických struktur. První z nich byla Jiřina Doubnerová, která o své mocenské postavení kádrové tajemnice přišla v průběhu

tzv. pardubického případu a druhá Milada Beranová, která přišla o místo na tiskovém oddělení ÚV KSČ v rámci stejného šetření. Dále se pak do určitého konfliktu dostala Pavla Šimonková, u které však není explicitně řešeno, proč ze své funkce a potažmo z celého pardubického kraje odešla. Pokud však blíže prohlédneme některé zápisy ze schůzí byra KV KSČ zhruba měsíc a půl před jejím odchodem, zjistíme, že se v této době řešilo disciplinární řízení s bývalým vedoucím tajemníkem Josefem Beranem (čáslavský případ). V těchto diskuzích někteří funkcionáři naznačovali, že se s ním měla P. Šimonková přátelit. Vyjádřil se takto např. tehdejší vedoucí kulturně-propagačního oddělení Josef Jägerman: „já bych rád věděl, proč se s ním Pavla spřátelila.“⁷⁸¹ Obdobně se o ní vyjádřil také vedoucí tajemník KV NF Antonín Král: „chtěl bych k s. Šimonkové, já nevím, ale já jsem cítil, že soudružka je s Beranem spjatá, že si hrají do ruky.“⁷⁸² Sama Pavla Šimonková se k tomu vyjádřila tak, že přátelské styky s ním neudržovala, pouze pracovní a že „kdybych věděla, že Beran dělá něco protistátního, řekla bych to [...] řekla jsem dávno před případem Beran, že nechci zde být, že mám zde poměrů dost.“⁷⁸³ Když potom k jednání přizvali i Josefa Berana, přímo se ho před ostatními Pavla Šimonková zeptala: „prosila bych, aby soudruh Beran mi řekl, jestli se mi svěřil se svým proviněním na Čáslavsku.“⁷⁸⁴ Ten to však popřel a oficiálně z toho žádný důsledek z celé situace pro Pavlu Šimonkovou nevzešel. Je však poměrně zřejmé, že názor ohledně její osoby nebyl u všech členů předsednictva pozitivní a nejspíš kvůli tomu se rozhodla rezignovat a odejít pryč. Do největších konfliktů se tak členky krajského výboru dostaly, stejně jako jeho funkcionáři, v období stranických čistek.

Velmi zajímavý je z celkového pohledu mocenský vzestup Jiřiny Doubnerové a Pavly Šimonkové na počátku 50. let. Z hlediska celorepublikového však nebyly úplnou výjimkou, neboť i v některých jiných krajích se podařilo ženám vystoupat v krajské politické hierarchii poměrně vysoko. Velmi dobrým příkladem je Růžena Dubová (*1923), která byla na počátku 50. let zástupkyní vedoucího tajemníka KV KSČ Brno Otto Šlinga a mimo to zastávala také funkci vedoucí organizačního oddělení. Ani ona však ve své pozici nevydržela dlouho – byla odvolána a zatčena v listopadu 1950 v souvislosti s vyšetřováním Otto Šlinga.⁷⁸⁵ Na vysokých pozicích byly také ženy v Plzeňském kraji. Jednou z nich byla Božena Hergetová (*1911), která byla od roku 1949 první místopředsedkyní Krajského výboru. Vedle ní vykonávala poměrně

⁷⁸¹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 35, Zápis ze schůze předsednictva KSČ Pardubice dne 15. 8. 1952, Členové KV KSČ, s. 5.

⁷⁸² *Tamtéž*.

⁷⁸³ *Tamtéž*, s. 11.

⁷⁸⁴ *Tamtéž*, s. 18.

⁷⁸⁵ Více o Růžence Dubové: M. LÓŽI, *Dynamika vnitrostranického teroru na lokální úrovni v době pozdního stalinismu*, diplomová práce, ÚHSD FF UK, Praha 2014, s. 57ttt–59.

vysokou funkci v rámci krajského výboru KSČ Plzeň Jarmila Krýslová, která byla vedoucí kulturně-propagačního oddělení. Vyšší post se jí však nepodařilo získat, neboť byla odvolána v roce 1951 v souvislosti s vyšetřováním vedoucího tajemníka KV KSČ Hanuše Lomského.⁷⁸⁶ Pardubické funkcionářky tedy v tomto období nebyly výjimkou. Je ovšem nutné podotknout, že žádné jiné členky KV již ve sledovaném období tak vysoko ve svých regionálních kariérách nedosáhly.

Ohledně problematiky genderu a otázek nerovnosti pohlaví, nepodařilo se autorce nalézt žádné relevantní informace. Zřejmě se tedy v krajském výboru neprobíraly. Pokud jde o odlišné vnímání žen ze strany mužů či nějakých výhrad, zde už se náznaky v krajském výboru objevovaly. Ať už zmíníme Emílii Moravcovou, proti jejímuž zvolení měl výhrady F. Tesař, přičemž nezapomněl zmínit, že má dvě děti, kvůli kterým nezvládá svou práci, nebo Marii Kratochvílovou, u které hned několik funkcionářů upozornilo na to, že je přecitlivělá a často pláče. Byly to spíše ale výjimky. Pokud bychom se chtěli zabývat také tím, zda se lišilo platové ohodnocení žen oproti mužům, z archivních písemností vyplývá, že mezi nimi nebyly stanoveny rozdíly. Plat byl stanoven podle funkce, kterou daný člověk zastával.

Poslední otázkou tedy zůstává, zda byla některá z žen v pozadí mocenských struktur. Z výzkumu nám vyplývá, že takovou ženou mohla být šéfredaktorka Východočeské záře Milada Beranová. Ta však v této funkci byla pouze do roku 1950, kdy odešla na ÚV KSČ. Doplátila však na své styky s krajskými politiky, neboť jí byla v souvislosti s řešením tzv. pardubického případu udělena stranická důtka s výstrahou a byla propuštěna z aparátu KSČ.

Členstvím v krajském výboru a potažmo jeho radě byly na ženy kladeny určité nároky, tedy předpoklad, že se budou stranické práci věnovat. Nejvíce byly vytíženy ty funkcionářky, které zasedaly v byru KV KSČ, neboť jeho schůze se konaly každý týden ve večerních hodinách a předpokládalo se, že mohou trvat i několik hodin. Mimo to měly většinou svá zaměstnání, rodiny a fungovaly ještě v jiných masových organizacích, kde měly také své povinnosti. Rodinný stav se podařilo autorce zjistit jen u několika z funkcionářek. Většina z nich však byla vdaná a měla děti.⁷⁸⁷ Mezi funkcionářkami byly také dvě vdovy – Pavla Šimonková a Hermína Jungrová. Jako svobodná pak byla uváděna Věra Schäfferová.

⁷⁸⁶ Více informací: J. ŠLOUF, *Podvedená strana. Zrod masového komunistického hnutí na Plzeňsku, jeho disciplinace, centralizace a byrokratizace (1945–1948)*, Plzeň 2016, s. 150–153.

⁷⁸⁷ Tyto informace se podařilo zjistit o: Marie Kratochvílová – vdaná, jedna dcera; Emílie Moravcová – vdaná, dvě děti; Hermína Jungrová – vdova, čtyři děti; Růžena Trávníčková – vdaná; Vlasta Trnková – vdaná, tři děti; Růžena Kaplanová – vdaná; Vlasta Rösslerová – vdaná.

Zánik KV KSČ Pardubice v roce 1960

Poslední otázkou, kterou bylo třeba zodpovědět pro sledované období byla tato: *Podarilo se některé z členek KV KSČ Pardubice udržet pozici v krajské politice a byly převzaty do nově vznikajícího Východočeského krajského výboru?* V novém krajském výboru KSČ, sídlícím v Hradci Králové, bylo mezi 45ti členy 15 žen.⁷⁸⁸ Žádná z nich však nebyla námi sledovaná funkcionářka. Žádná z nich ani nepřešla do Východočeského KNV. Pouze Marii Hejlovou můžeme evidovat jako členku KV KSČ Východočeského kraje o dva roky později, po krajské konferenci v roce 1962.⁷⁸⁹

5.4 Ženy v KNV Pardubice

V Krajském národním výboru, stejně jako v KV KSČ, působily ženy. Ústřední výbor KSČ ženy k práci v národních výborech nabádal a předpokládal, že se budou angažovat nejvíce právě v nich.⁷⁹⁰ Byť nejvíce z nich mělo být hlavně v místních národních výborech, ve kterých měly spolurozhodovat o chodu své obce, s určitým množstvím z nich bylo počítáno také do okresních a krajských národních výborů. I když ve sledovaném období neexistovaly žádné zákonem stanovené procentuální kvóty o tom, kolik žen má být v národních výborech zastoupeno,⁷⁹¹ před volbami v roce 1954 už se objevily směrnice vydané ÚV KSČ, které měly zajistit, že bude do KNV zvoleno 25 % žen.⁷⁹² To z celkového počtu 64 členů KNV činilo 16 žen. Avšak požadavek ani směrnice o tom, kolik žen má být v radě KNV nebyl. V celém jedenáctiletém období fungování KNV Pardubice tak radě můžeme zaznamenat pouze dvě ženy – Marii Fišarovou a od roku 1957 Marii Polavkovou, která ji vystřídala. V komparaci s celkovým počtem žen, jakožto členek KV KSČ, můžeme říct, že v rámci KNV bylo žen více.

⁷⁸⁸ Růžena Dejlová, Jaroslava Doležalová, Věra Fuksová, Růžena Hakenová, Marie Jelínková, Věra Jiroutová, Marie Lárová, Marta Lorencová, Anna Málková, Božena Matějková, Anna Provazníková, Věra Seidlová, Anna Šecová, Vlasta Švábová, Miloslava Vorlová. Srov. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ HK, inv. j. 41, kart. 39, Zápis z pléna KV KSČ v Hradci Králové dne 27. 3. 1960, s. 1–3.

⁷⁸⁹ SOA HK, AO HK, f. KV KSČ HK, inv. j. 13, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 10.–11. listopadu 1962, Návrh na členy KV KSČ Východočeského kraje, s. 3.

⁷⁹⁰ D. NEČASOVÁ, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–196*, Brno 2020, s. 135; TÁŽ, *Ženy vedou obec: příspěvek k proměně poúnorové české společnosti*, in: *Dějiny – teorie – kritika*, roč. 8, č. 1/2011, s. 60–72;

⁷⁹¹ Jana Kočišková ve své práci správně poukazuje na to, že ve dřívějších pracích se objevovaly milné informace o tom, že existovaly zákonem dané kvóty o 30% zastoupení žen ve státních a stranických orgánech. Srov. J. KOČIŠKOVÁ, *Ženy v politice. Role a postavení vrcholných političek v Československu 1948–1968*, Praha 2021, s. 68–70.

⁷⁹² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 1. 3.–29. 3. 1954, Zápis ze schůze byra KV KSČ 1. 3. 1954, Návrh na politické a třídní složení příštího KNV, s 2; M. KABEŠOVÁ, *Mechanismus a realizace voleb do národních výboru v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice (1954 a 1957)*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogická fakulta FF UHK, Hradec Králové 2017, s. 56.

Počáteční období 1949–1954

Při vzniku KNV Pardubice v roce 1949 bylo pouze sedm žen členkami KNV, z celkového počtu 51 členů. Ty nebyly do krajských národních výborů zvoleny, nýbrž byly „prozatímně“ do svých funkcí ustanoveny ministerstvem vnitra. Tvořily necelých 14 %. V archivních materiálech bohužel chybí zápisy z rady KNV z roku 1949, nemáme tedy o těchto ženách bližší informace.

Tabulka 44: Členky KNV Pardubice mezi lety 1949–1954. (srov. příloha 29–30)

Členky KNV Pardubice mezi lety 1949–1954		
Jméno členky	Narození	Zaměstnání
Marie Fišarová	*1902	zdravotní referentka
MUDr. Zdeňka Prokúpková	*1906	dětská lékařka v Pardubicích
Božena Žertová		
Anna Medunová		
Vilma Kovářová		
Růžena Jirkalová	*1901	referentka vnitřního obchodu
Milada Vašková		
Marie Kratochvílová*	*1900	referentka školství, osvěty a tělovýchovy

* od roku 1952

Období let 1954–1957

O dalších členkách KNV Pardubice mezi lety 1954–1960 již máme mnohem lepší přehled díky volbám do NV v letech 1954 a 1957. V roce 1954 do KNV kandidovalo 14 žen, což tvořilo 22 % z celkových 64 členů KNV. Nepodařilo se tedy dodržet směrnici, kterou mělo být obsazeno v KNV 25 % žen. Jedinou ženou v radě KNV byla stále Marie Fišarová. Z předchozího období držely mandát před volbami tři ženy – Marie Fišarová, Zdeňka Prokúpková a Marie Kratochvílová. Ostatních deset žen bylo zvoleno do KNV ve volbách v roce 1954 nově.

Tabulka 45: Členky KNV Pardubice mezi lety 1954–1957. (srov. příloha 31–34)

Jméno členky	Rok narození	Zaměstnání
MUDr. Zdeňka Prokúpková	*1906	Lékařka
Růžena Zárubová	*1918	v domácnosti
Marta Lorencová	*1921	zaměstnankyně posádkové správy Bořiny
Františka Pavelková	*1909	krmička v JZD
Marie Čerychová	*1915	školská a osvětová referentka MNV
Emilie Ondrová	*1921	krmička v JZD Chocẽň
Františka Kmoníčková	*1910	v zemědělství

Božena Zábrodská	*1893	vedoucí stát. kina v Ústí nad Orlicí
Růžena Ševčíková	*1913	prodavačka v text. obchodě v Přelouči
Anna Králová	*1907	dělnice v Hrušové (okr. Vysoké Mýto)
Miluše Jiroutová	*1921	vedoucí osobního oddělení n. p. Tesla
Božena Dostálková	*1909	referentka X. referátu ONV Chrudim
Marie Vostrá	*1896	Prodavačka
Marie Fišarová (ČSS)	*1902	poslankyně NS

Před volbami v roce 1957

Před dalšími volbami hodnotil KV KSČ Pardubice práci členek KNV a některým z nich nebylo doporučeno znovu kandidovat – Růženě Zárubové, Marii Čerychové, Františce Kmoníčkové a Anně Králové. Čtyři další odmítly znovu kandidovat z různých osobních důvodů – Františka Pavelková, Božena Dostálková, Růžena Ševčíková a Božena Zábrodská. Pouze jednu z těchto osmi žen můžeme i po volbách opět evidovat v KNV, a to Marii Čerychovou, které zřejmě byla odebrána z některých funkcí, aby svůj obvod nezanedbávala.

Tabulka 46: Návrhy na nekandidování členek KNV. ⁷⁹³

Jméno členky	Důvody pro nekandidování
Františka Pavelková	osobní důvody – pracovní zaneprázdněnost
Růžena Zárubová	nedoporučena byrem – nedostatečná práce v obvodě
Božena Dostálková	osobní důvody – nedostatek odvahy předstupovat před voliče
Marie Čerychová	nedoporučena byrem – zaneprázdněna prací v mlékárně
Růžena Ševčíková	osobní důvody – nestačila na práci
Františka Kmoníčková	nedoporučena byrem – neoblíbená v obci
Božena Zábrodská	osobní důvody – zdravotní stav a věk
Anna Králová	nedoporučena byrem – nedoporučili funkcionáři ONV

Ženy kandidující v r. 1957

V roce 1957 došlo k novelizaci zákonů o NV,⁷⁹⁴ kterými došlo ke změně jejich volených členů. Navýšil se tak počet členů KNV Pardubice z celkových 64 na 75. Tím vzrostl také počet žen v rámci celého KNV. V následujícím období jich v KNV působilo 21 (28 %). Z předchozího

⁷⁹³ Oproti mužům bylo u žen navrženo nekandidovat mnohem většímu procentu členek KNV. Ze čtrnácti funkcionářek to bylo osm žen, což tvořilo 57 %. Oproti tomu z 50 členů KNV nebylo doporučeno znovu kandidovat šestnácti mužům, tedy pouze 32 %. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 40, kart. 60, Zápis ze schůze předsednictva KV KSČ 12. 2. 1957, Zhodnocení práce členů KNV, s. 1–25.

⁷⁹⁴ Zákon č. 10/1957 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o národních výborech; Zákon č. 11/1957 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o volbách do národních výborů; Zákon č. 12/1957 Sb., Vyhláška ministerstva spravedlnosti o úplném znění zákona o volbách do národních výborů.

období držely mandát před volbami opět pouze čtyři – Marie Fišarová, Marie Čerychová, Marie Vostrá a Marta Lorencová.

Tabulka 47: Členky KNV Pardubice mezi lety 1957–1960. (srov. příloha 35–49)

Jméno členky	Narození	Zaměstnání
MUDr. Marie Zimáková (bezpartijní)	*1911	dětská lékařka v Pardubicích
Drahoslava Jarošová	*1928	v domácnosti
Ludmila Konvalinková	*1895	pracovnice MNV Chrast
Marie Urbanová	*1934	pracovnice krajského pionýrského domu
Marie Čerychová	*1915	vedoucí mlékárny Pramen ve Slatiňanech
Milada Novotná	*1915	skladová účetní v Chotěboři
Marie Vohánková	*1921	pokladní Okresního ústavu nár. zdraví v Chrudimi
Anna Buchtelová	*1920	členka JZD
Marie Vostrá	*1896	vedoucí Domova důchodců v Čáslavi
Hermína Jungrová	*1902	náměstkyně předsedy ONV Litomyšl
Zdeňka Skopečková	*1915	dělnice v závodě Elektro-Praga Hlinsko
Ludmila Tučková (ČSL)	*1915	tajemnice OV ČSL Čáslav
Anna Váchová	*1903	JZD Ranná (Hlinsko)
MUDr. Božena Krešlová	*1922	zást. přednosty gynekologicko-porodnického oddělení
Marie Polavková	*1915	zaměstnankyně MěstNV Pardubice
Marta Lorencová	*1921	dělnice n. p. Závody všeobec. strojírenství v Poličce
Marie Příbylová	*1909	zdravotní referentka ONV Holice
Marie Višková	*1918	ředitelka národní školy ve Vrbatově Kostelci
Marie Fišarová (ČSS)	*1902	poslankyně NS
Marie Boturová (od 1958)	*1924	redaktorka Československého rozhlasu v Pardubicích
Marie Burkoňová (od 1958)	*1919	členka okresního výboru NF v Chrudimi

*žlutá – ženy, které byly v KNV již od voleb v roce 1954

*zelená – ženy, které byly v roce 1960 zvoleny do VčKNV

*oranžová – ženy, které byly členkami KNV do doplňovacích voleb v roce 1958

Životní podobnosti a odlišnosti

Stejně jako u členek KV KSČ Pardubice, budeme i u členek KNV sledovat jejich sociální původ, předešlá zaměstnání, zkušenosti se státní správou a členství v různých organizacích NF. U KNV nám ještě přibude jeden důležitý aspekt, a to otázka, kolik z nich nebylo členkami KSČ. Dohromady působilo v KNV v pozici jeho členky 37 žen. Detailně nás z tohoto pohledu bude zajímat 33 žen – vynecháme čtyři ženy z počátku fungování KNV, o kterých nemáme žádné informace.⁷⁹⁵

⁷⁹⁵ B. Žertová, A. Medunová, V. Kovářová, M. Vašková.

Sociální původ

U členek KNV Pardubice výzkum některých trendů stěžovala skutečnost, že před volbami v roce 1954 chyběly u některých žen informace a máme o nich pouze zmínky z předvolební kampaně na stránkách periodika Východočeská zář. Sociální původ tak bylo možné porovnat pouze u 21 žen z celkových 37 (56,8 %). U sedmnácti žen víme s jistotou, že měly dělnický původ (81 %) a pouze tři ženy (14,3 %) pocházely z rodin zemědělců. Úplnou výjimku představovala Božena Krešlová, která pocházela z rodiny úředníka (4,1 %).⁷⁹⁶

Politická příslušnost

Ze 33 členek KNV, u kterých bylo možné se na tuto kategorii blíže podívat, jich třicet bylo součástí KSČ, což tvořilo celých 90,9 %. Zbylé tři členky byly organizovány v jiných politických stranách, případně byly do KNV kandidovány jako bezpartijní. Československou stranu socialistickou zastupovala Marie Fišarová.⁷⁹⁷ Další členkou KNV, jenž nebyla v KSČ, byla funkcionářka Československé strany lidové Ludmila Tučková, jenž byla členkou KNV Pardubice mezi lety 1957–1960.⁷⁹⁸ Jedinou ženou, která nebyla v žádné politické straně a byla tedy do KNV zvolena jako bezpartijní, byla v tomtéž období lékařka Marie Zimáková.⁷⁹⁹

Vzdělání a původní povolání

Výši dosaženého vzdělání a původní povolání se podařilo z dostupných archivních písemností zjistit u devatenácti členek KNV. Převládaly mezi nimi ženy, které vystudovaly měšťanskou školu a vyučily se nějaké profesi. Bylo jich dvanáct a tvořily tak 63,2 %. Z těchto dvanácti žen se pak, stejně jako u členek KV KSČ, hodně z nich vyučilo zaměstnání související s textilem. Bylo jich šest – vyučená šička, dvě vyučené švadleny, žehlířka, dělnice v kožešnickém družstvu a dělnice v továrně na obuv. Ostatních šest vyučených žen bylo – jedna vyučenou prodavačkou (a později tovární dělnicí), tři se staly dělnicemi, jedna hospodyňkou a poslední obchodní příručí. Ze zbývajících sedmi žen studovaly tři gymnázium, po něm absolvovaly lékařskou fakultu a věnovaly se lékařské profesi a dvě po měšťanské škole nastoupily na obchodní školu (jedna se poté stala úřednicí a druhá byla zaměstnána na Státním statistickém úřadu). Poslední

⁷⁹⁶ Východočeská Zář, roč. 13, č. 36, dne 3. května 1957, Kandidáti Národní fronty pro volby do krajského národního výboru Pardubice, s. 3; SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů;

⁷⁹⁷ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová.

⁷⁹⁸ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů, Ludmila Tučková.

⁷⁹⁹ *Tamtéž*, Ludmila Tučková.

dvě ženy navštěvovaly po studiích na měšťanské škole učitelské ústavy a pracovaly poté na národních školách.⁸⁰⁰

Tabulka 48: Přehled o sociálním původu, vzdělání a původním povolání členek KNV Pardubice.

Jméno členky	Sociální původ	Vzdělání	Původní povolání
Marie Fišarová	dělnický	vyučena	Šička
Zdeňka Prokúpková	?	gymnázium, VŠ	Lékařka
Růžena Jirkalová	dělnický	vyučena	Žehlířka
Marie Kratochvílová	dělnický	vyučena	Dělnice
Růžena Zárubová	?	?	?
Marta Lorencová	dělnický	vyučena	Švadlena
Františka Pavelková	?	?	?
Marie Čerychová	dělnický	?	?
Emílie Ondrová	?	?	?
Františka Kmoníčková	?	?	?
Božena Zábrodská	?	?	?
Růžena Ševčíková	?	?	?
Anna Králová	?	?	?
Miluše Jiroutová	?	?	?
Božena Dostálková	?	?	?
Marie Vostrá	dělnický	vyučena	Švadlena
Marie Zimáková	?	gymnázium, VŠ	Lékařka
Drahoslava Jarošová	dělnický	?	?
Ludmila Konvalinková	zemědělský	vyučena	Hospodyňka
Marie Urbanová	dělnický	učitelský ústav	učitelka národní školy
Milada Novotná	dělnický	vyučena	dělnice v továrně na obuv
Marie Vohánková	dělnický	vyučena	obchodní příručí
Anna Buchtelová	zemědělský	?	?
Hermína Jungrová	dělnický	vyučena	Dělnice
Zdeňka Skopečková	dělnický	vyučena	dělnice v kož. družstvu
Ludmila Tučková	dělnický	vyučena	prodavačka, dělnice
Anna Váchová	dělnický	?	?
Božena Krešlová	zemědělský	gymnázium, VŠ	Lékařka
Marie Polavková	dělnický	obchodní škola	Úřednice
Marie Příbylová	dělnický	?	?
Marie Višková	zemědělský	učitelský ústav	učitelka národní školy
Marie Boturová	?	obchodní škla	zaměstnankyně Stát. stat. úřadu
Marie Burkoňová	dělnický	vyučena	Dělnice

⁸⁰⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů.

Předchozí kariéry

Velmi zajímavé bylo také sledovat, jaké měly členky KNV dřívější zkušenosti politické, stranické a ze státního aparátu, neboť byly rozmanitější, než tomu bylo u členek KV KSČ. Údaje se podařilo získat u 31 žen. Nejprve nás bude zajímat praxe ze státního aparátu, u kterého můžeme předpokládat největší zkušenosti. To se z výzkumu potvrdilo, neboť součástí nějakého NV před zvolením do KNV bylo šestnáct z nich, tedy více než polovina. V MNV jich působilo deset, jedna žena byla členkou ONV, další působila v MěstNV a jedna v ObNV. Zkušenosti ze dvou orgánů lidové správy (MNV a ONV) měly tři.⁸⁰¹

Tabulka 49: Přehled o dřívějším působení členek KNV Pardubice v národních výborech.

Jméno	Národní výbor
Marie Vostrá	MNV Čáslav
Anna Váchová	MNV Ranná (Hlinsko)
Marie Fišarová	MNV Parník a ONV Česká Třebová
Růžena Zárubová	MNV Rušínov (Havlíčkův Brod)
Božena Dostálková	ONV Chrudim
Františka Kmoníčková	MNV Rohovládová Bělá
Emílie Ondrová	MNV Choceň
Marie Polavková	MěstNV Pardubice
Anna Buchtelová	MNV Hostovice (Pardubice)
Marie Čerychová	MNV Slatiňany (Chrudim)
Ludmila Tučková	MNV Čáslav
Marie Víšková	MNV a ONV Hlinsko
Marie Burkoňová	MNV Chrudim
Ludmila Konvalinková	MNV Chrast
Marie Příbylová	MNV a ONV Holic
Drahlava Jarošová	ObvNV Brno

Dále se budeme zabývat předešlým působením členek KNV v některém ze stranických výborů (tedy v MV, OV a KV KSČ). Ze zkoumaných 31 žen bylo součástí těchto orgánů pouze pět z nich (16,2 %) – čtyři byly členkami OV KSČ a jedna měla zkušenosti z KV KSČ z období třetí republiky. Sledované ženy působily ve velkém množství masových organizací. Nejvíce jich bylo zastoupeno v odborových strukturách (šest žen, což tvořilo 19,6 %) a ve Svazu československo-sovětského přátelství (také šest žen). Čtyři ženy pak byly součástí

⁸⁰¹ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová; Východočeská Zář, roč. 13, č. 36, dne 3. května 1957, Kandidáti Národní fronty pro volby do krajského národního výboru Pardubice; SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 37, kart. 46, Schůze předsednictva KV KSČ 1. 3.–29. 3. 1954, Zápis ze schůze byra KV KSČ 1. 3. 1954, Návrh na politické a třídní složení příštího KNV; SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů.

Československého červeného kříže (12,9 %) a dvě byly členkami mírového hnutí (6,5 %). Mimo tyto mas. organizace byla také byla jedna organizovaná ve Svazarmu, další byla členkou Sokola, jedna v ČSM a jedna také působila v Okresním výboru NF.⁸⁰²

Poměrně velké množství funkcionářek bylo také členkami různých výborů žen – konkrétně deset z 31 žen. Všechny z nich byly členkami místních výborů žen. Mimo všechny tyto orgány ještě nalezneme mezi zkoumanými ženami také ty, které zastávaly funkce, které se tomuto trendu vymykaly. Patřila by sem Marie Fišarová, která byla jako jediná poslankyní NS a M. Polavková, jenž určité období působila jako úřednice na ministerstvu zahraničního obchodu. Ty tak měly nejvyšší politické a pracovní zkušenosti. Není tedy jistě náhodou, že pouze ony dvě získaly místo v radě KNV. Specifickou skupinu tvořily ještě tři ženy, které byly soudkyněmi z lidu. Byly jimi A. Králová, L. Tučková a M. Polavková. U dvou ze sledovaných žen žádné předchozí zkušenosti uvedeny nebyly – u bezpartijní lékařky M. Zimákové a velmi mladé členky KNV M. Urbanové (v době zvolení do KNV jí bylo 23 let).

Tabulka 50: Přehled o působení členek KNV ve stranických orgánech a různých organizacích.

Jméno	Stranický orgán	Jiná organizace
Zdeňka Prokúpková	KV KSČ Pardubice	Ne
Růžena Jirkalová	OV KSČ Vyoké Mýto	Ne
Marie Kratochvílová	OV KSČ Holice	Ne
Růžena Zárubová	ne	místní výbor žen
Marta Lorencová	ne	KOR; místní výbor žen
Františka Pavelková	ne	SČSP
Marie Čerychová	ne	ROH; Sokol
Emílie Ondrová	ne	místní výbor žen
Františka Kmoníčková	ne	místní výbor žen
Drahlava Jarošová	ne	ČSČK; ČSM
Ludmila Konvalinková	ne	SČSP; místní výbor žen
Milada Novotná	ne	ROH; místní výbor žen
Marie Vohánková	ne	ROH; SČSP; místní výbor žen
Zdeňka Skopečková	ne	ROH; mírové hnutí; místní výbor žen
Ludmila Tučková	ne	ČSČK; mírové hnutí; místní výbor žen
Božena Krešlová	ne	ROH
Marie Polavková	ne	SČSP

⁸⁰² SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů; Východočeská Zář, roč. 13, č. 36, dne 3. května 1957, Kandidáti Národní fronty pro volby do krajského národního výboru Pardubice; SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Volby do NV 1954, Seznam zaregistrovaných kandidátů; Východočeská zř, roč. 10, č. 36, dne 4. května 1954, Hlasujeme pro kandidáty Národní fronty.

Marie Příbylová	OV KSČ Holice	ČSČK
Marie Víšková	ne	SČSP; ČSČK; Svazarm
Marie Boturová	OV KSČ Náchod OV KSČ Pardubice	Ne
Marie Burkoňová	ne	SČSP; OAV NF; místní výbor žen

Funkce a zaměstnání v době působení na KNV

V jakých zaměstnáních a funkcích členky KNV Pardubice pracovaly? Můžeme vysledovat nějaké společné rysy? Tato kategorie je vůbec nejlépe vysledovatelná, neboť informace o zaměstnání nebo funkci se objevovala u všech kandidátů do NV v předvolebním období. Mezi 33 ženami nalezneme největší množství, devět z nich (27,3 %), zaměstnáno v některém z národních výborů.⁸⁰³ Druhou nejpočetnější kategorií tvořily ženy, které byly spjaty se zemědělstvím. Těch bylo pět (15,2 %), z nichž čtyři byly zaměstnány v JZD.⁸⁰⁴ Mezi členkami KNV byly také tři lékařky (9,1 %)⁸⁰⁵ a dvě dělnice (6,1 %).⁸⁰⁶ Dvě byly ženami v domácnosti a dvě prodavačkami. Ostatní ženy byly zaměstnány na různých pracovních místech. Nalezneme mezi nimi vedoucí státního kina, pracovníci krajského pionýrského domu, skladovou účetní, vedoucí osobního oddělení v továrně, ředitelku národní školy, redaktorku rozhlasu, zaměstnankyni posádkové správy,⁸⁰⁷ tajemnici OV ČSL a zaměstnankyni OV NF. Z tohoto přehledu vidíme, že členky KNV zastávaly velké množství různých pracovních pozic.

5.4.1 Krátká případová studie

Marie Fišarová (*1902)

Vůbec nejvýraznější osobností za celou dobu činnosti pardubického KNV lze považovat Marii Fišarovou (srov. příloha 50), neboť byla jeho poslankyní jedenáct let, přičemž osm let byla členkou rady. Narodila se v roce 1902 v obci Parník (okr. Ústí nad Orlicí) do dělnické rodiny. Vychodila obecnou a poté tři ročníky měšťanské školy a vyučila se šičkou. V r. 1926 vstoupila do sociálně demokratické strany⁸⁰⁸ a pracovala v textilní továrně Perla. V období okupace se

⁸⁰³ M. Fišarová (zdravotní referentka KNV), R. Jirkalová (referentka vnitř. obchodu KNV), M. Kratochvílová (referentka školství, tělovýchovy a osvěty KNV), M. Polavková (zaměstnankyně MěstNV Pardubice), H. Jungrová (ONV Litomyšl), M. Příbylová (zdravotní referentka ONV Holice), M. Čerychová (referentka školství, tělovýchovy a osvěty MNV) a L. Konvalinková (zaměstnankyně MNV Chrast).

⁸⁰⁴ F. Pavelková (krmička), E. Ondrová (krmička), A. Buchtelová (členka JZD) a A. Váchová (členka JZD). U poslední z nich, F. Kmoníčkové, pouze víme, že pracovala „v zemědělství“

⁸⁰⁵ Lékařkou byla Zdeňka Prokúpková, Marie Zimáková a Božena Krešlová.

⁸⁰⁶ Jako dělnice pracovala Anna Králová a Zdeňka Skopečková.

⁸⁰⁷ Zaměstnání před dalším volebním obdobím změnila a byla poté uváděna jako dělnice. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů, Marta Lorencová.

⁸⁰⁸ V tomto období se nazývala ČSDSD neboli Československá sociálně demokratická strana dělnická.

zapojila do ilegální činnosti a stala se součástí organizace ÚVOD.⁸⁰⁹ V roce 1942 však byla zatčena gestapem, odsouzena a do konce války byla ve vězeních a v koncentračním táboře.⁸¹⁰ Po válce se stala členkou rady v MNV Parník a bytovou referentkou. Působila také v ONV. Byla členkou ČSS,⁸¹¹ od r. 1949 zdravotní referentka KNV „*ve funkci se osvědčuje, diskutuje věcně [...] platná členka KNV. Ve své práci využívá zkušeností, které nabyla při studijní cestě do SSSR. U občanů oblíbená pro svoje dobré jednání s lidmi.*“⁸¹² V 50. letech byla předsedkyní KV ČSČK.⁸¹³ Krajským výborem KSČ byla hodnocena vysoce pozitivně, především pro její činnost v rámci KNV: „*zajímá se o práci NV, jako členka KNV navštěvuje často jejich zasedání, na kterých aktivně vystupuje v duchu usnesení KSČ a vlády.*“⁸¹⁴ To dokládá také skutečnost, že byla dva roky po sobě, v roce 1951 a 1952, poslána na půlroční školení na ministerstvo vnitra.⁸¹⁵ V říjnu roku 1952 byla také KV KSČ schválena za členku ÚV ČSČK.⁸¹⁶ Velmi se při svém působení v KNV Pardubice zajímala o práci žen, byla s delegací Československého výboru žen na třítydenní studijní cestě v SSSR a na oslavách MDŽ v NDR. Zapojila se také do práce v rámci mírového hnutí. V roce 1954 byla zvolena do NS⁸¹⁷ a dokonce zasedala v jeho předsednictvu.⁸¹⁸ V rámci zasedání Národního shromáždění měla patřit k nejaktivnějším političkám – často se vyjadřovala při přijímání zákonných opatření.⁸¹⁹ V roce 1955 působila v KNV jako vedoucí odboru pracovních sil a je také uváděna jako technická kontrolorka v n. p. Perla v České Třebové.⁸²⁰ V roce 1957 byla opět zvolena do KNV, avšak již nebyla členkou rady. V r. 1958 byla s československou parlamentní delegací v Bulharsku. V témže roce byla vyznamenána a bylo jí propůjčeno vyznamenání „*Za vynikající práci.*“ Byla také ve funkci místopředsedkyně ÚV ČSS a předsedkyní KV ČSS. Do nově vznikajícího

⁸⁰⁹ Ústřední vedení odboje domácího.

⁸¹⁰ Měla být z Pardubic převezena do Drážďan a odtud do vězení v Aichachu. V roce 1944 byla přemístěna do koncentračního tábora Kolbemoor v Bavorsku, odkud byla vysvobozena americkou armádou na konci války.

⁸¹¹ Marie Fišarová byla ve všech písemnostech označována za členku ČSS. Není tedy pravdou skutečnost, že byla členkou KSČ, jak ve svém článku uvádí Tomáš Hradecký. Srov. Tomáš HRADECKÝ, *Personální proměny ve skupině Východočeských poslanců Národního shromáždění v 50. a 60. letech 20. století*, Východočeské listy historické 45/2021, s. 94.

⁸¹² SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 62, kart. 83, Návrh na kandidáty NF do KNV, 19. 3. 1954, s. 16.

⁸¹³ Východočeská zář, roč. 10, č. 34, Osvědčená pracovnice národního výboru, s. 3.

⁸¹⁴ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 43, kart. 71, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 26. února 1960, Návrhy na poslance NS, s. Marie Fišarová, s. 44.

⁸¹⁵ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová.

⁸¹⁶ Nastoupila do ní k 1. 1. 1953. Srov. SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 35, kart. 35, 7, Zápis ze zasedání předsednictva KV KSČ Pardubice dne 28. října 1952, s. 2.

⁸¹⁷ Práce, Výsledky voleb do Národního shromáždění v jednotlivých krajích, roč. 10, č. 299/1954, s. 4.

⁸¹⁸ Zasedala také v rámci NS v rozpočtovém a hospodářském výboru. Jana KOČÍŠKOVÁ, *Ženy v politice. Role a postavení vrcholných političek v Československu 1948–1968*, Univerzita Karlova – Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2021, s. 157.

⁸¹⁹ *Tamtéž*, s. 160.

⁸²⁰ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 537, kart. 29, Karta poslance – Marie Fišarová.

Východočeského KNV už nebyla navržena, a to zřejmě z toho důvodu, že v té době již byla v důchodu. V r. 1960 byla krajským výborem shledána jako: „*kritická, otevřená, rozhodná v jednání a oddaná našemu zřízení.*“⁸²¹ I díky tomu byla znovu schválena byrem KV KSČ na kandidátku do funkce poslankyně NS.⁸²² V roce 1964 byla evidována jako členka krajského výboru SPB a byla znovu zvolena do funkce poslankyně, kterou vykonávala až do r. 1971, tedy do svých 69 let.⁸²³

5.4.2 Zhodnocení

V komparaci s krajským výborem můžeme vysledovat, že žádná z žen v KNV nedosáhla v tomto orgánu tak vysokých pozic, jako se to podařilo Pavle Šimonkové a Jiřině Doubnerové. Žádná ze zkoumaných žen nebyla předsedkyní, tajemnicí nebo náměstkyní KNV Pardubice. Ani v radě KNV nebylo zastoupeno tolik žen, jako v byru KV. Za celé jedenáctileté období se staly pouze dvě ženy členkami rady – osm let jí byla Marie Fišarová a tři roky Marie Polavková. Oproti tomu v byru KV byly za stejné období (květen 1949–1960) čtyři ženy. Pravdou ale je, že žádná z funkcionářek v krajském výboru KSČ neměla tak stálou kariéru jako Marie Fišarová. Nejdéle v něm vydržela Emílie Moravcová čtyři roky.

Pokud bychom se zaměřili na věkové složení, tak bylo v rámci KNV velmi různorodé. Nalezneme zde ženy, které mezi sebou měly i více jak třicetiletý věkový rozdíl. Nejvíce členek bylo narozených mezi lety 1911–1920, bylo jim tedy mezi 30–40 lety. Tato skupina tvořila v KNV 29,4 %. Druhá nejpočetnější skupina byly starší ženy mezi 40–50 lety, narozené v období let 1901–1910, přičemž jich bylo 26,5 %. Poměrně velké množství 20,5 % bylo v KNV také mladších žen, kterým bylo 20–30 let. V menšině byly ženy, jimž bylo v době zvolení více jak 50 let. Ty evidujeme v KNV čtyři (11,8 %). Tři z nich byly narozené dokonce před rokem 1900.

⁸²¹ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ HK, inv. j. 41, kart. 39, Zápis z pléna KV KSČ Hradec Králové ze dne 27. 3. 1960, Návrhy na kandidáty NF na poslance NS, s. 287.

⁸²² *Tamtéž*, s. 132.

⁸²³ O. FELCMAN, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha – Hradec Králové 2015, s. 297; T. HRADECKÝ, *Personální proměny ve skupině Východočeských poslanců Národního shromáždění v 50. a 60. letech 20. století*, *Východočeské listy historické* 45/2021, s. 103.

Tabulka 51: Roky narození členek KNV mezi lety 1949–1960.

Členky KNV Pce (1949–1960)	
Narození	Celkem (34)
1893–1900	4
1901–1910	9
1911–1920	10
1921–1934	7
Nezjištěno	4

Pokud se zaměříme na sociální složení, tak skladba žen v KNV Pardubice byla v průřezu jedenácti let stále podobná. Byly zde čtyři členky JZD, jednu poslankyni, dvě ženy byly v domácnosti, dále referentky a zaměstnankyně jiných národních výborů, prodavačky nebo vedoucí obchodů, vedoucí kina, dělnice, účetní, pokladní, vedoucí pionýrského domu, ředitelku národní školy či členku posádkové správy. Složení žen v KNV tedy bylo velmi různorodé, a to z toho důvodu, aby zastupovaly všechny společenské složky. Nalezneme mezi nimi ženy věnující se lékařské profesi – tomuto zaměstnání se žádná z žen v krajském výboru KSČ nevěnovala. Ženy v KNV se oproti funkcionářkám KV KSČ se zřejmě nedostávaly do velkého množství konfliktů. Jedinou ženou, která se v takové situaci ocitla, byla Marie Kratochvílová. U ní můžeme říci, že byla funkcionáři vnímána s výhradami a narážely na její tzv. ženské vlastnosti – že svou práci nezvládá, protože je přecitlivělá, často brečí a neumí přijímat kritiku.

Stejně jako pro ženy v KV KSČ, znamenalo pro ženy v KNV jejich členství určité povinnosti. Pokud byly součástí rady KNV, musely být přítomny na jejích zasedáních, která se konala většinou jednou za 14 dní. Zastávání funkce členky KNV však s sebou také přinášelo závazek být přítomna ve svém volebním okrsku a věnovat se voličům. Měly být přítomny na besedách s voliči, na některých schůzích KNV, ONV a MNV, stálých komisí KNV či schůzích JZD. Četnost přítomnosti se velmi lišila, záleželo, jak aktivní členka byla.⁸²⁴

Zánik KNV Pardubice v roce 1960

Stejně jako u krajského výboru, i u KNV nás zajímalo, zda se některé z jeho členek podařilo udržet své mocenské pozice i po územních a správních změnách v roce 1960. N tuto otázku už jsme si částečně odpověděli výše v textu. Oproti krajskému výboru, ve kterém se žádné z jeho členek nepodařilo v nejvyšším krajském orgánu udržet nepodařilo, v KNV se to podařilo třem

⁸²⁴ Např. Anna Buchtelová byla v roce od května do prosince 1957 přítomna na 56 schůzích s voliči, 18 zasedáních KNV, 11 schůzích ONV, 51 zasedáních MNV a 13 zasedáních JZD. Oproti tomu ve stejném období např. Marie Polávková zúčastnila pouze 8 přijímacích dnů a besed s voliči, pěti zasedání KNV, čtyř schůzí ONV a pěti zasedání MNV. Rozdíly v časové náročnosti byly tedy veliké. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV 1957, Přehledy o činnosti členů KNV.

ženám – MUDr. Boženě Krešlové, Marii Příbylové a Marii Víškové. Netvořily ale nijak velkou skupinu v celkovém množství třiceti žen, které byly do nového Východočeského KNV zvoleny.⁸²⁵ Celkově bylo do VčKNV zvoleno za volební obvody Pardubice, Ústí nad Orlicí a Chrudim zvoleno 11 žen (14,7 %).

⁸²⁵ Zbýlých 27 žen – Marie Štefánková, Božena Švecová, Růžena Kaňková, Věra Šťastná, Marie Hanousková, Marie Blažková, Pavla Krejčová, Jaroslava Heřmánková, Vlasta Krulíková, Milada Matějková, Ema Kotyková, Gizela Karlová, Iljuše Kohoutová, Ema Vodstrčilová, Věra Kacaříková, Marie Pětická, Jaroslava Kameníková, Marie Valentová, Marie Kulhavá, Anna Truhlářová, Františka Páleníčková, Anna Klejchová, Růžena Pěchoučková, Růžena Motyčková, Vlasta Chlupatá, Josefa Fejková, Marie Zrzavá.

6 ZÁNÍK PARDUBICKÉHO KRAJE V ROCE 1960

Poslední kapitola bude uzavírat výzkum mocenských struktur KV KSČ Pardubice a KNV Pardubice. Zvolení časového rámce bylo již vysvětleno v úvodu této disertační práce, není tedy nutné na tomto místě opakovat, proč výzkum končí právě rokem 1960. Důležité ovšem je stanovit, co bylo cílem této části práce. Především šlo o přirozené zakončení tématu, které by bez roku 1960 působilo neúplně. Tento rok byl totiž důležitým milníkem v rámci krajské politiky – mocenské struktury se musely proměnit, neboť zájem o sloučení krajů a celkovou změnu územního členění státu mělo především ÚV KSČ.⁸²⁶ Po územní reformě se často přesouvala centra moci do jiných měst, jako tomu bylo také u tehdejšího Pardubického kraje.⁸²⁷ Cílem poslední kapitoly bude sledovat, zda okolo vzniku nových orgánů probíhaly na schůzích diskuze, a především k jakým personálním přesunům došlo. Stěžejní otázkou tedy bude, kterým funkcionářům se podařilo udržet své funkce s tím, že byli převzati do nového KNV a KV KSČ a kterým se do nových orgánů naopak nepodařilo proniknout. V následující kapitole zodpovíme tyto otázky: Vzněl někdo námitky ohledně přesunu sídla nových orgánů do Hradce Králové? Kolik funkcionářů se udrželo v nejvyšších pozicích v rámci nového kraje? Kteří funkcionáři se museli spokojit s přesunem do nižších postů?

6.1 Nová ústava

V roce 1960 byla přijata dne 11. července byla přijata nová ústava,⁸²⁸ která svým čtvrtým článkem znamenala vedoucí úlohu Komunistické strany Československa v celém státě.⁸²⁹ Touto ústavní změnou mělo být mimo jiné ukázáno, že již bylo docíleno socialismu a režim vstupuje do své nové fáze: „*Socialismus v naší vlasti zvítězil! Vstoupili jsme do nového období našich dějin a jsme odhodláni jít dále k novým, ještě vyšším cílům. Dopravujeme socialistickou výstavbu, přecházíme k budování vyspělé socialistické společnosti a shromažďujeme síly pro přechod ke komunismu.*“⁸³⁰ I z tohoto důvodu byl upraven název státu na Československou

⁸²⁶ Stanislav CALETKA, *Vyšší územní samosprávné celky v České republice a na Slovensku*, disertační práce Ústav politologie UK, Praha 2016, s. 54–55; Iveta GLOSOVÁ, *Teoretická východiska krajského zřízení*, Fakulta ekonomicko-správní Univerzita Pardubice, Pardubice 2010, s. 16–18.

⁸²⁷ Reformě státní správy v roce 1960 se věnuje historik Jakub Pernes. Srov. Jakub PERNES, *Reforma státní správy a vznik Jihomoravského kraje v roce 1960*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, s. 260–263. Správní reformě, především z pohledu dopadu na okresy, se také ve svém konferenčním příspěvku zabýval historik Jiří Matyáš: Jiří MATYÁŠ, *Správní reforma a vznik velkého okresu „Louny“*, in: Poohří 1: sídla – správa – společnost. Sborník z konference konané v Lounech 13. – 14. května 2010, Louny 2011, s. 249–260.

⁸²⁸ Ústavní zákon 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky.

⁸²⁹ J. RYCHLÍK, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020, s. 162; Miroslav LONDÁK, *Asymetrická utópia. Ústava ČSSR z roku 1960*, in: *Historická revue: vedecko-populární mesačník o dějinách*, Bratislava 2020, roč. 31, č. 6, s. 66–69.

⁸³⁰ Ústavní zákon 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky, Prohlášení.

socialistickou republiku.⁸³¹ Do ústavy bylo zahrnuto také nové územní členění státu, které však už stanovil zákon v dubnu téhož roku.⁸³² K územním změnám v rámci krajů se přistoupilo především proto, že se v předešlých jedenácti letech ukázalo, že rozčlenění do tolika jednotek není optimální. Územní reformou skončilo období fungování tzv. malých krajů.⁸³³ Namísto bývalých devatenácti krajů⁸³⁴ byly vytvořeny tzv. velké kraje – sedm v českých zemích⁸³⁵ a tři na Slovensku.⁸³⁶ Stejně jako v této ústavě, byla i v národních výborech schválena vedoucí úloha KSČ, a zakotvena v novém zákoně o národních výborech.⁸³⁷ Podle něj byly „*národní výbory – nejširší organizace pracujících – orgány státní moci a správy v krajích, okresech a v obcích.*“⁸³⁸ Tento zákon představoval pro národní výbory větší pravomoci v oblasti hospodářství, stavebnictví a místních potřeb. Nově byly národními výbory řízeny některé podniky, sociální instituce nebo školy. Zákon upravoval také volební období všech národních výborů, které se změnilo ze tří na čtyři roky.⁸³⁹ Hierarchie NV zůstávala nezměněna, stále tedy platila podřízenost nižšího NV tomu vyššímu. Velká proměna nastala v postavení komisí NV, které nebyly již jen kontrolními orgány, ale také plnily funkci výkonnou. To však bylo záhy opět omezeno a veškerá jejich rozhodnutí byla překontrolována plénem či radou NV.⁸⁴⁰ Redukce územních jednotek se nevyhnula asi okresům – docházelo k jejich slučování, čímž se snížil jejich počet. Z původních 291 okresů v celém Československu jich vzniklo 76 v českých zemích a 32 na území Slovenska.⁸⁴¹

Rozpad krajů v podobě, v jaké fungovaly předešlých jedenáct let, s sebou samozřejmě přinesl i změny v mocenském postavení funkcionářů v obou sledovaných orgánech. Pardubice

⁸³¹ O dalších změnách, které přinesla nová ústava více např. J. RYCHLÍK, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020, s. 162–164. Ústavě z roku 1960 se věnují dále např. Dominika VOLČKOVÁ, *Příprava a přijetí Ústavy z roku 1960 optikou československého tisku*, bakalářské práce Fakulta sociálních věd UK, Praha 2020; Tereza BLAŽKOVÁ, *Ideál či zrcadlo? Principy a ideje Ústavy 9. května a z roku 1960 a jejich odraz v trestním a občanském právu*, disertační práce Katedra právních dějin PF UK, Praha 2023;

⁸³² Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu.

⁸³³ Malé kraje fungovaly v letech 1949–1960.

⁸³⁴ V českých zemích 13 (Pražský, Českobudějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Hradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Gottwaldovský a Ostravský), na Slovensku šest (Bratislavský, nitranský, Banskobystrický, Žilinský, Košický a Prešovský). Srov. Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení, Příloha k § 2, odstavce 2, Územní popis krajů.

⁸³⁵ Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský, Severomoravský.

⁸³⁶ Západoslovenský, Středoslovenský a Východoslovenský.

⁸³⁷ Zákon č. 65/1960 Sb., o národních výborech.

⁸³⁸ *Tamtéž.*

⁸³⁹ Byl přijat také samostatný zákon upravující proces voleb do NV. Srov. Zákon č. 39/1960 Sb., o volbách do národních výborů. Dále také Ústavní zákon č. 35/1960 Sb. O změně ústavního zákona o volbách do Národního shromáždění, Slovenské národní rady a národních výborů.

⁸⁴⁰ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 451.

⁸⁴¹ Jakub PERNES, *Reforma státní správy a vznik Jihomoravského kraje v roce 1960*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, s. 260.

najednou přestaly být krajským městem a centrum moci se přesunulo do Hradce Králové. Krajský národní výbor, stejně jako Krajský výbor KSČ Pardubice zanikly a byly začleněny do dvou nově vznikajících orgánů – Východočeského KNV a Krajského výboru KSČ Východočeského kraje. Nový Východočeský kraj měl rozlohu 11 232,2 m² a čítal 1 216 687 obyvatel.⁸⁴² Skládal se z jedenácti okresů – Hradec Králové, Havlíčkův Brod, Chrudim, Jičín, Náchod, Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Svitavy, Trutnov a Ústí nad Orlicí.

Tabulka 52: Přehled o počtu obyvatel jednotlivých okresů Východočeského kraje.⁸⁴³

Okres	Počet obyvatel
Hradec Králové	136 467
Havlíčkův Brod	95 240
Chrudim	109 931
Jičín	83 196
Náchod	117 520
Pardubice	138 273
Rychnov nad Kněžnou	76 202
Semily	80 656
Svitavy	105 401
Trutnov	141 792
Ústí nad Orlicí	132 009

6.2 Zánik KNV a KV KSČ Pardubice a jejich sloučení s královehradeckými orgány

6.2.1 Přesun elit na KV KSČ Východočeského kraje

Jak vypadal nový KV KSČ Východočeského kraje? Kolika funkcionářům se podařilo udržet svou předešlou moc? Kdo naopak rozpadem pardubického kraje ztratil a byl odsunut na některou z nižších pozic? Řešil se zánik Pardubického kraje na schůzích KV KSČ Pardubice a KV KSČ Hradec Králové v roce 1960?

Ze zasedání byra KV KSČ Pardubice se dozvídáme, že přípravné práce na budoucí územní organizaci stranických orgánů se začaly řešit v říjnu r. 1959.⁸⁴⁴ Na listopadových zasedáních se poté probíraly další otázky územní organizace – byla vytvořena oblastní *komise k územním změnám*, složená z těchto členů: vedoucí tajemník KV KSČ Hradec Králové (F. Pecha), vedoucí tajemník KV KSČ Pardubice (F. Kuba), předseda KNV Hradec Králové (J. Ježek), předseda KNV Pardubice (R. Průša), předseda Krajské plánovací komise HK (Bláha)

⁸⁴² SOA HK, AO Zámrsk, f. KV KSČ Pardubice, kart. 71, inv. j. 43, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 18. března 1960, Východočeská oblast, s. 26.

⁸⁴³ *Tamtéž*, 24.

⁸⁴⁴ *Tamtéž*, inv. j. 42, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 30. října 1960, Usnesení politického byra ÚV KSČ z 20. 10. 1959.

a předseda KPK Pardubice (J. Kučera), zástupce vedoucího II. oddělení KV KSČ HK (Mádlo) a zástupce ÚV KSČ (Slavík). Komise měla za úkol projednat nejdůležitější otázky související se vznikem nového kraje – tedy stanovení hranic oblastí, sídel okresů a hrubých návrhů hranic okresů.⁸⁴⁵ Dále pak projednávali možnosti využití budov okresních a krajských NV a také sídel ostatních okresních a krajských institucí.⁸⁴⁶ V roce 1959 se řešilo také rozmístění jednotlivých orgánů a organizací v nově uspořádaném kraji – z návrhu je zřejmé, že nejdůležitější orgány měly, logicky, sídlit od r. 1960 v Hradci Králové (KV KSČ, KNV, Krajská správa ministerstva vnitra, Krajský soud, Krajská vojenská správa, Krajská prokuratura, Krajská odborová rada, KV ČSM, KV NF atd.).⁸⁴⁷ V pardubické části kraje měly mít své sídlo především průmyslově zaměřené organizace.⁸⁴⁸ Mimo to měl v Pardubicích sídlit také Krajský výbor Československého svazu tělesné výchovy či Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (KSSPPOP). Budova stávajícího KNV Pardubice⁸⁴⁹ měla být uvolněna pro OV KSČ a ONV Pardubice a budova, kterou využíval Krajský výbor KSČ, měla být využita pro účely Průmyslové školy chemické. Ostatní budovy pardubických krajských organizací se ponechaly k různým účelům – buď do nich přesídlily okresní organizace, nebo se prostory uvolnily pro byty, obchody či např. domov důchodců.

Poslední schůze byra KV KSČ Pardubice se konala 21. března 1960 a došlo na ní ke zhodnocení předešlé činnosti tohoto orgánu. Referát přednesl vedoucí tajemník KV František Kuba a započal ho slovy: „*Soudružky a soudruzi! Dnešní jednání našeho krajského výboru ve stávajícím složení a v dosavadní územní působnosti je poslední. Výsledky naší práce budou součástí nově vzniklé krajské organizace ve východočeské oblasti.*“⁸⁵⁰ Zbytek referátu hovořil o důležitosti nového územního uspořádání a přehodnocení celkové stranické práce v uplynulém období.⁸⁵¹ Zakončil jej slovy: „*Tolik ve stručnosti pohledem do uplynulého období od zniku*

⁸⁴⁵ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 240, kart. 460, Zápisy z krajské „komise k územním změnám“ 1959/1960, Zápis z I. schůze komise 5. 11. 1959.

⁸⁴⁶ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 42, kart. 70, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 20. listopadu 1959, Územní organizace.

⁸⁴⁷ Dohromady šlo o cca 40 orgánů a organizací. Srov. SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. j. 42, kart. 70, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 4. prosince 1959, Návrh na rozmístění oblastních orgánů a organizací, s. 61.

⁸⁴⁸ Celkem se jednalo o asi 25 organizací. Např. Agroprojekt, Energetické rozvodné závody, tiskařské závody Jiskra, projekční ústav pro železniční dopravu SUDOP, Krajskou správu vodních toků a Krajský podnik zem. a les. meliorací, Uhelné sklady, Mototechna, KV ČSPO, Krajská správa státních spořitelů a Krajská správa státních pojišťoven. Do Pardubic měl být přesídlena také Chema a Benzina. Srov. *tamtéž*, s. 62.

⁸⁴⁹ Sídlo KNV bylo v dnešní budově pardubického magistrátu. Za druhé světové války zde sídlil Oberlandrát a za první republiky sloužila jako Ředitelství pošt a telegrafů.

⁸⁵⁰ SOA HK, AO Zámbrsk, f. KV KSČ Pardubice, kart. 71, inv. č. 43, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 21. března 1960, Referát.

⁸⁵¹ Shrnul celkové úspěchy v zemědělství, průmyslu, výrobě a fungování JZD. Vyzdvihl také nárůst závodních organizací v kraji (v roce 1 564, v roce 1957 již 1 954).

naší krajské stranické organizace. Můžeme odpovědně říci, že naše krajská organizace strany v tomto období plně obstála a stala se pevnou oporou ÚV KSČ.“⁸⁵² Tím bylo fungování krajského výboru ukončeno. Pro nás je ale důležité zjistit, jak vypadalo složení byra KV KSČ Pardubice těsně před jeho rozpuštěním, abychom mohli sledovat další působení jeho členů.

Tabulka 53: Složení KV KSČ Pardubice v březnu 1960.⁸⁵³

Byro KV KSČ v březnu r. 1960		
Jméno	Rok narození	Funkce
František Kuba	*1920	vedoucí tajemník
Bohuslav Uhlíř	*1919	Tajemník
Josef Jägerman	*1913	Tajemník
Josef Bakeš	*1915	vedoucí zkušebny Synthesia Semtín
František Jurásek	*1922	ředitel RAMO Pardubice
Bohuslav Hnátnický	*1919	vedoucí zemědělského oddělení KV KSČ Pce
Vladimír Nový	*1925	vedoucí tajemník MV KSČ Pce
Richard Průša	*1916	předseda KNV Pardubice
Alois Skalický	*1909	vedoucí tajemník KV NF Pardubice
Jindřich Šimonka	*1911	krajský všeoborový tajemník Pce
Jaroslav Vosecký	*1923	náčelník KS MV Pardubice

Ve stejný den se konala také poslední schůze byra KV KSČ HK. Datum pro konečné schůze bylo předem stanoveno ÚV KSČ tak, aby všechny krajské výbory ukončily svou týden před novými krajskými konferencemi, které se konaly ve dnech 26. – 27. 3. 1960.

Složení nového KV KSČ Východočeského kraje

Krajský výbor KSČ Východočeského kraje zahájil svou činnost dne 27. března 1960. Byl na něm schválen vedoucí tajemník, jeho zástupci a posléze také byro KV. Na toto první zasedání přijeli zástupci ÚV KSČ (uvedeni jako „delegace“) v čele s včele s místopředsedou vlády Otakarem Šimůnkem. Na jejich doporučení byli zvoleni všichni noví členové byra KV KSČ.⁸⁵⁴ Vedoucím tajemníkem se stal nám již dříve známý František Pecha⁸⁵⁵ (vedoucí tajemník KV KSČ Pardubice mezi lety 1952–1955, srov. příloha 51).⁸⁵⁶ Ten v předešlých pěti letech zastával post vedoucího tajemníka KV KSČ v Hradci Králové. U něj lze říci, že jeho mocenské

⁸⁵² *Tamtéž.*

⁸⁵³ *Tamtéž*, Prezenční listina.

⁸⁵⁴ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, kart. 39, inv. č. 41, Zápis ze zasedání KV KSČ v Hradci Králové dne 27. března 1960, s. 4.

⁸⁵⁵ Zdroj fotografie: Pochodeň, roč. 49, č. 65, s. 2.

⁸⁵⁶ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, kart. 39, inv. č. 41, Zápis ze zasedání KV KSČ v Hradci Králové dne 27. března 1960.

postavení touto funkcí ještě vzrostlo, neboť nyní stál v čele mnohem rozlehlejšího kraje. Jak se ukázalo i později, jeho pozice v této funkci byla velmi stabilní, vydržel v ní velmi dlouho, a to až do r. 1968. Od r. 1960 zastával také funkci předsedy KV NF v Hradci Králové. Největšího úspěchu ve své politické kariéře se ale dočkal v r. 1960, kdy byl zvolen poslancem NS za Východočeský kraj.⁸⁵⁷ V roce 1963 se stal členem komise ÚV KSČ pro otázky životní úrovně. V roce 1964 byl opět zvolen do poslanecké funkce a obhájil tak mandát.⁸⁵⁸ Na XIII. Sjezdu ÚV KSČ v roce 1966 se dokonce stal členem stranického sekretariátu ÚV KSČ. Vyššího politického postu už nikdy nedosáhl.⁸⁵⁹ V období pražského jara stál na straně Antonína Novotného a byl tedy nucen odejít z funkce vedoucího tajemníka KV KSČ Východočeského kraje. Podařilo se mu přitom zůstat součástí krajské politické scény – přijal místopředsednickou funkci v krajské revizní a kontrolní komisi.⁸⁶⁰ V roce 1969 ho ale opět můžeme zaregistrovat v pozici vedoucího tajemníka KV KSČ Východočeského kraje, a dokonce i ve funkci poslance Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Tyto funkce si už ale dlouhou dobu neužil, neboť zemřel v r. 1970.⁸⁶¹

Bývalý vedoucí tajemník František Kuba

Po konferenci v roce 1960 byl zvolen do funkce tajemníka KV KSČ Východočeského kraje. V mocenských strukturách se udržel, byť jeho prestiž jistě utrpěla. Ve funkci tajemníka zodpovídal za úsek průmyslu. S tím, že najednou hrál tzv. „druhé housle“ se ale zřejmě nespokojil. Od r. 1958 byl kandidátem členství v ÚV KSČ a v r. 1962 se jím stal. V roce 1962 už ho také nezaznamenáme jako člena KV KSČ HK, takže zde vydržel jen necelé dva roky. Jeho myšlenky na další mocenský růst dokládá také fakt, že se přestěhoval do Západních Čech a v r. 1964 byl zvolen poslancem NS za Západočeský kraj.⁸⁶² Ve funkci poslance vydržel až do r. 1971 a do Východočeského kraje se už nevrátil. V roce 1964 ho také můžeme evidovat jako vedoucího tajemníka KV KSČ Plzeň.⁸⁶³ Poté v roce 1969 jako zaměstnanec

⁸⁵⁷ O. FELCMAN, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha – Hradec Králové 2015, s. 302.

⁸⁵⁸ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 2619, kart.139, Karta poslance – František Pecha.

⁸⁵⁹ P. ANEV – M. BÍLÝ (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). L–Z*, Praha: Academia; Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2018, s. 166.

⁸⁶⁰ Peter DURKOT, *Východočeské komunistické elity v letech 1966–1970*, bakalářská práce FF UHK 2008, s. 21.

⁸⁶¹ *Tamtéž*, s. 167.

⁸⁶² O. FELCMAN, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha 2015, s. 298.

⁸⁶³ Archiv PSP f. ASP, inv. č. 1393, kart. 76, Karta poslance – František Kuba.

v Československém státním statku v Plzni a o rok později pracoval jako technický pracovník v n. p. Škoda Plzeň.⁸⁶⁴

Ze složení nového byra KV KSČ Východočeského kraje, je zřetelné, že do nejvyšších pozic se prosadili především funkcionáři bývalého Královehradeckého kraje. Z celkových 13 členů byra byli pouze čtyři z Pardubického kraje. Z bývalého byra KV KSČ Pardubice tak v tom novém působilo pouze 15 % a celkově pouze 30 % z členů KV KSČ Pardubice. Vedle Františka Kuby, byli dalšími dvěma nejvyšší funkcionáři zástupci vedoucího tajemníka pro zemědělství a ideologický úsek. Těmi se stali František Kraus a Vojtěch Říha, kteří dříve v pardubickém krajském výboru nepůsobili.

Tabulka 54: Přehled o členech byra KV KSČ Východočeského kraje v roce 1960.

Byro KV KSČ Východočeského kraje v r. 1960		
Jméno	Rok narození	Funkce
František Pecha	*1914	Vedoucí tajemník
František Kuba	*1920	tajemník (pro průmysl)
František Kraus	*1920	tajemník (pro zemědělství)
Vojtěch Říha	*1920	tajemník (pro ideologický úsek)
Josef Borůvka	*1911	tajemník KV NF HK
Přemysl Drozd	*1921	vedoucí tajemník OV KSČ Chrudim
Josef Hlavička	*1914	předseda KOR HK
Josef Horáček	*1922	zámečník VCHZ Synthesia Semtín
Miroslav Mrština	*1922	Závody Vítězného února HK
Věra Seidlová	*1924	ředitelka střední školy v Nové Pace
Milan Skříčil	*1922	náměstek předsedy KNV, předseda KPK
Jan Svoboda	*1908	předseda ONV Hradec Králové
Bohuslav Uhlíř	*1919	předseda KNV

* žlutá – funkcionáři, kteří byli součástí byra KV KSČ Pardubice

*zelená – funkcionáři, kteří byli součástí krajského aparátu KV KSČ Pardubice, nikoliv však členy byra

Mimo nejvyšší pozice se podařilo v krajské politice udržet také bývalému vedoucímu oddělení průmyslu KV KSČ Pardubice Janu Zárubovi.⁸⁶⁵ Ve své práci se nejspíše osvědčil,

⁸⁶⁴ *Tamtéž*, Dotazník pro poslance Federálního shromáždění, s. 2.

⁸⁶⁵ **Jan Záruba** (*16. 10. 1923) pocházel z dělnické rodiny a vystudoval reálné gymnázium. Za okupace byl nasazen na práci do Německa. Po skončení války pracoval jako úředník na ONV v Chotěboři. Poté nastoupil na vojnu. V r. 1946 vstoupil do KSČ a stal se také bezpečnostním tajemníkem referátu ONV, od roku 1949 tajemníkem ONV. Do stranického aparátu nastoupil až v r. 1950, kdy nejprve zastával funkci zástupce tajemníka a později i vedoucího tajemníka OV KSČ Chotěboř. Poté přešel v roce 1953 do krajského aparátu, kde mu byla přidělena pozice vedoucího státní administrativy v KV KSČ Pardubice. V r. 1955 byl poslán na studium Vysoké

neboť byl hodnocen jako „obětavý funkcionář s velmi dobrým vztahem ke svým spolupracovníkům.“⁸⁶⁶ V novém orgánu mu byla svěřena stejná funkce vedoucího oddělení průmyslu, dopravy a stavebnictví.⁸⁶⁷ V roce 1960 byl uváděn jako kandidát KV KSČ. Svě pozice v krajské struktuře posílil Josef Horáček,⁸⁶⁸ který byl před rozpadem Pardubického kraje pouze kandidátem členství v krajském výboru. V novém KV KSČ byl jeho členem a mimo to se mu podařilo získat místo také v jeho byru.

Funkci vedoucího si také udržel Bohuslav Hnátický,⁸⁶⁹ který od r. 1952 stál v čele zemědělského oddělení KV KSČ Pardubice (srov. příloha 52). Stejně jako u Jana Záruby, i jemu byl ponechán stejný post a byl zvolen vedoucím zemědělského oddělení nového krajského výboru.⁸⁷⁰ Přemysl Drozd⁸⁷¹ byl před rozpadem Pardubického kraje členem KV KSČ Pardubice, nikoliv však byra. Podařil se mu tedy mocenský vzestup.

Ostatní bývalí členové byra KV KSČ Pardubice (kromě B. Uhlíře a Richarda Průši, srov. níže) si ve svých funkcích pohoršili. Vladimír Nový byl sice zvolen do funkce vedoucího tajemníka OV KSČ Pardubice, nebyl již ovšem členem byra nově vzniklého krajského výboru. Vedoucí tajemník KV NF Pardubice Alois Skalický na základě vlastní žádosti ukončil své působení na krajské politické scéně. V listopadu 1959 na něj přišlo anonymní upozornění, aby byla přešetřena jeho činnost za třetí republiky, kdy ještě působil na Kladensku. Kádrové

školy stranické v Praze, ve které strávil tři roky. Poté se navrátil do Pardubic, aby se stal vedoucím oddělení průmyslu, dopravy a stavebnictví KV KSČ. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. č. 36, kart. 39, Zápis ze schůze byra KV KSČ Pardubice ze dne 3. května 1952, Návrh na vedoucího NV v oddělení státní administrativy, s. 8. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ HK, inv. č. 12, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 26. – 27. března 1960, Návrh na kandidáty KV KSČ Východočeského kraje, s. 6.

⁸⁶⁶ Srov. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ HK, inv. č. 12, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 26.–27. března 1960, Návrh na kandidáty KV KSČ Východočeského kraje, s. 6.

⁸⁶⁷ Ve funkci však zůstal pouhé dva roky, neboť v r. 1962 odešel na ministerstvo vnitra, kde se stal náměstkem ministra vnitra pro Veřejnou bezpečnost. V této pozici zůstal až do r. 1968. Srov. O. ŠINDELÁŘ, *Východočeské krajské politické elity 1960–1971*, diplomová práce FF UHK 2012, s. 62.

⁸⁶⁸ **Josef Horáček** (*5. 12. 1922) se narodil v Chrudimi. Po vychození měšťanský se vyučil zámečnickem a po válce pracoval v Transportě Chrudim. Do KSČ vstoupil v roce 1945 a byl členem závodní organizace a OV KSČ v Chrudimi. Od roku 1952 pracoval jako zámečnick ve VCHZ Rybitví. V KV KSČ Pardubice byl před rokem 1960 kandidátem na členství. Absolvoval jednotýdenní okresní politickou školu. V roce 1962 už byl vedoucí dílny ve VCHZ. Srov. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ HK, inv. č. 12, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 26.–27. března 1960, Návrh na kandidáty KV KSČ Východočeského kraje, s. 4.

⁸⁶⁹ V průběhu svého působení v pozici vedoucího zemědělského oddělení KV KSČ Pardubice se zúčastnil několik krátkodobých kurzů a v r. 1957 absolvoval jednorozční Vysokou školu stranickou v Praze. (f. KV KSČ HK, s. 129.)

⁸⁷⁰ V roce 1971 ho můžeme nalézt jako vedoucího tajemníka OV KSČ Pardubice.

⁸⁷¹ **Přemysl Drozd** (*25. 10. 1921) narodil se do rodiny živnostníka a vyučil se krejčím. Pracoval jako stavební dělník a později ve Vítkovických železárnách. Do KSČ vstoupil v roce 1946 a stranické práci se věnoval od roku 1949. Nejprve byl kulturním tajemníkem KAV NF v Pardubicích. Poté přešel pracovat na KV KSČ Pardubice. V roce 1951 nastoupil na jednorozční ÚPŠ a po jejím absolvování se stal vedoucím tajemníkem OV KSČ v Hlinsku. O několik let později, v roce 1955, přestoupil do pozice vedoucího tajemníka KV ČSM Pardubice. Zdroj. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 12, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ v Hradci Králové ze dne 26. března 1960, Návrh na členy KV KSČ Východočeského kraje, s. 2.

oddělení se tím začalo zabývat a bylo zjištěno, že měl mít spojitost s vedoucím tajemníkem KV KSČ Kladno Františkem Vaisem, který byl ze své funkce odvolán v období kampaně tzv. hledání vnitřních nepřátel uvnitř KSČ. A. Skalický byl nařčen z povýšeneckého chování, ješitnosti, provádění „ultralevičácké politiky“ a dokonce jeho chování bylo označováno jako „diktátorské“. Byl však v r. 1949 přeložen do Pardubického kraje a vyhnul se tak zřejmě vyšetřování. Krajský výbor však při prošetřování anonymu došel k závěru, že žádné takové chování se u něj v průběhu jeho působení v Pardubicích nepozorovali: „V jeho činnosti se žádné nedostatky neprojeví. Ve funkcích, které mu byly svěřeny, pracoval svědomitě a byl hodnocen jako jeden z dobrých funkcionářů.“⁸⁷² I přes toto pozitivní hodnocení se Alois Skalický rozhodl, že v nové krajské sféře již působit nechce a požádal o to, aby již nebyl zařazen do žádné z veřejných funkcí. Jednalo se nakonec o tom, že mu bude svěřena některá z úřednických funkcí na hospodářském úseku.

Josef Jägerman už také nebyl „přemístěn“ do byra Východočeského KV. Byla mu ale svěřena funkce vedoucího tajemníka KV SČSP Východočeského kraje.⁸⁷³ Stále zastával post poslance NS, a to dokonce již od r. 1946. Před volbami v r. 1960 do ní byl opět navržen za chrudimský okres. Poslanecký mandát zastával až do svých 73 let, tedy do r. 1986. Vydržel v ní dlouhých 40 let.⁸⁷⁴ V r. 1962 už ho také můžeme opět evidovat jako člena KV KSČ Východočeského kraje.⁸⁷⁵ Dalším funkcionářem bývalého byra KV KSČ byl Jaroslav Vosecký. Ten neudržel své místo jakožto člen krajského výboru, podařilo se mu ale zůstat na poměrně silné pozici v rámci nového kraje. Stal se zástupcem náčelníka Krajské správy Ministerstva vnitra v Hradci Králové.⁸⁷⁶

František Jurásek⁸⁷⁷ nebyl zvolen členem byra, ale zůstal členem krajského výboru. I na počátku 60. let byl stále ředitelem jednoho z největších průmyslových podniků v Pardubicích, kterým bylo RAMO. Zbylí členové pardubického byra – Josef Bakeš a Jindřich Šimonka

⁸⁷² SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, kart. 71, inv. č. 43, Zápis ze schůze byra KV KSČ dne 20. ledna 1960, Vyřízení upozornění na činnost s. Skalického, s. 11.

⁸⁷³ Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 969, kart. 53, Karta poslance – Josef Jägerman.

⁸⁷⁴ T. HRADECKÝ, *Personální proměny ve skupině Východočeských poslanců Národního shromáždění v 50. a 60. letech 29. století*, Východočeské listy historické 45/2021, s. 94.

⁸⁷⁵ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 14, kart. 15, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové ve dnech 4.–5. dubna 1964, s. 344.

⁸⁷⁶ Více o jeho další kariéře srov. Luboš KOKEŠ, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, disertační práce ÚHV FF Univerzita Pardubice, 2019, s. 224.

⁸⁷⁷ **František Jurásek** (*11. 4. 1922) vystudoval průmyslovou školu a stal se technickým konstruktérem. Do KSČ vstoupil v roce 1945 a byl členem několika stranických organizací. Od roku 1955 byl ředitelem RAMO Pardubice. Srov. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 12, kart. 14, Zápis z krajské konference KSČ Východočeského kraje v Hradci Králové dne 26. března 1960, Návrh na členy KV KSČ Východočeského kraje, s. 269.

neudrželi svá místa ani jako členové krajského výboru. Byli zřejmě přeloženi do některé z nižších, okresních funkcí.⁸⁷⁸

Velmi zajímavé ovšem je, že na žádné schůzi byra, ať už KV KSČ Pardubice nebo KV KSČ HK, nedošlo v průběhu podzimu r. 1959 k žádné „vášnivě“ diskuzi ohledně připravované územní změny. Krajské výbory se zřejmě o územní reformě dozvěděly v průběhu října, neboť k obecnému usnesení politického byra ÚV KSČ o územní organizaci stranických orgánů a NV došlo dne 20. října 1959.⁸⁷⁹ Samozřejmě jsou záznamy o probírání administrativních otázek, budoucích přesunech budov, zajištění sloučení orgánů, ale nenalezneme v dokumentech žádné diskuze, ve kterých by byl vyjádřen zjevný nesouhlas se slučováním krajů.

6.2.2 Východočeský KNV – nový orgán v čele se „starými“ tvářemi

Poslední zasedání KNV Pardubice se konalo 4. června roku 1960. Posledního referátu se ujal předseda KNV Richard Průša, který mluvil především o tom, co vše se KNV podařilo za uplynulých jedenáct let zvládnout: *„V letošním jubilejním roce končí 15 leté období budování socialismu v naší zemi [...] to vše, soudružky a soudruzi dokazuje, že dosavadní národní výbory i národní výbory v dnešním Pardubickém kraji se ctí splnily úkoly, které před ně kladla společnost v období budování základů socialistické společnosti [...] celá naše dosavadní práce, cesta, kterou jsme prošli, je zárukou toho, že v nových podmínkách nové národní výbory splní se ctí své nové úkoly.“*⁸⁸⁰ Tím byla ukončena jedenáctiletá činnost tohoto krajského orgánu.

Abychom mohli zjistit, kterým členům KNV se podařilo udržet své mocenské pozice a kdo naopak na pomyslném mocenském žebříčku klesl, musíme zjistit, jak vypadala rada KNV Pardubice těsně před jeho rozpuštěním. Oproti radě KNV, která vznikla po volbách v roce 1957, se v ní nacházely některé osoby, které nám dosud nebyly moc známé. To bylo zapříčiněno především změnami v roce 1958, kdy do rady KNV přibyli někteří funkcionáři, kteří své místo

⁸⁷⁸ Autorce se o dalších osudech těchto členů byra nepodařilo nalézt informace.

⁸⁷⁹ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 30. října 1960, Usnesení politického byra ÚV KSČ z 20. 10. 1959, s. 1.

⁸⁸⁰ SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 2, kn. 144, Zápis ze závěrečné schůze KNV Pardubice.

získali zvolením v doplňovacích volbách. Mezi členy rady, kteří byli zvoleni v doplňovacích volbách patřil Karel Císař,⁸⁸¹ Josef Kafka,⁸⁸² Josef Hodík,⁸⁸³ Bohumil Hlaváč⁸⁸⁴ a Karel Štancl.

Tabulka 55: Přehled o členech rady KNV Pardubice v květnu roku 1960.

Rada KNV Pardubice květen 1960		
Funkce	Jméno	Rok narození
Předseda	Richard Průša	*1916
Tajemník	Alexandr Dědovský	*1921
Náměstek	Jan Kučera	*1920
Členové rady	Karel Císař	*1920
	Josef Kafka	?
	Jaroslav Šilar	*1910
	Karel Štancl	*1919
	Jindřich Rejchrt	* 1905
	Josef Hodík	*1906
	František Ender	* 1901
	Bohumil Pírko	*1914
	Jaromír Kubánek	*1910
	Bohumil Hlaváč	?
Oldřich Valtr (ČSL)	*1921	

*žlutá – členové KNV Pardubice, kteří byli součástí rady Východočeského KNV v roce 1960

*zelená – od roku 1960 pouze zaměstnancem KNV, nikoliv jeho členem

*oranžová – v roce 1960 zvoleni do VčKNV, nestali se ale členy rady

V mezidobí po ukončení činnosti KNV Pardubice a fungování nového orgánu se konaly volby do národních výborů dne 12. června 1960, aby byli členové nových krajských národních

⁸⁸¹ **Karel Císař** (*6. 8. 1920) byl původním povoláním dělník a pracoval v Chrudimi ve Wiesnerové továrně (později Transporta Chrudim). Do KSČ vstoupil v roce 1939. Za druhé světové války byl součástí ilegální skupiny, kvůli čemuž byl v roce 1940 zatčen a do roku 1945 vězněn. V roce 1947 se stal předsedou ONV Chrudim. V roce 1951 přešel na KNV Pardubice, do pozice technického referenta. V roce 1954 se stal vedoucím správy zemědělství a lesního hospodářství KNV. Členem KNV byl zvolen v doplňovacích volbách v červenci roku 1958, na uvolněné místo rezignujícího Víta Heřmanského. V roce 1960 je uváděn také jako kandidát na členství v KV KSČ Východočeského kraje.

⁸⁸² **Josef Kafka** (*?) pocházel z dělnické rodiny. Po vychození měšťanské školy se vyučil truhlářem a pracoval jako pomocná síla u zedníků, aby získal finance pro studia na průmyslové škole. Tu absolvoval a v období třetí republiky pracoval jako technický úředník v ČKD Sokolovo. Odtud odešel pracovat do cukrovaru v Cerekvici. Chvilu pracoval také jako vedoucí komunálního podniku v Litomyšli. V roce 1950 přešel pracovat na KNV Pardubice na Krajský inspektorát komunálních podniků. V roce 1954 se stal vedoucím správy pro místní hospodářství. Srov. Východočeská zář, roč. 14, č. 97, dne 5. prosince 1958, Kandidáti pro doplňovací volby do KNV, s. 2.

⁸⁸³ **Josef Hodík** (*1. 5. 1906) pocházel z rodiny vesnického učitele. Vystudoval právnickou fakultu a této profesi se věnoval za třetí republiky. Od roku 1949 byl součástí KNV Pardubice, kde byl dosazen do funkce přednosta finančního referátu. V roce 1955 se stal vedoucím finančního odboru. Srov. Východočeská zář, roč. 14, č. 51, dne 27. června 1958, K doplňovacím volbám do KNV, s. 3.

⁸⁸⁴ **Bohumil Hlaváč** (*?) nastoupil do KNV do funkce vedoucího mechanizačního oddělení v roce 1951. V červnu roku 1955 se stal vedoucím oddělení JZD a v roce 1957 vedoucím odboru pro výkup při radě KNV. Srov. *tamtéž*.

výborů řádně zvoleni. Východočeský krajský národní výbor poté čítal 126 členů. První zasedání VČ KNV se konalo 20. a 21. června 1960 v sále Domu odborů v Hradci Králové.⁸⁸⁵ Do čela se dostala „staronová“ tvář v podobě osoby Bohuslava Uhlíře, který se stal prvním předsedou tohoto orgánu. Jeho prvním náměstkem se stal nám také již známý Richard Průša a druhým náměstkem Milan Skříčil. Tajemníkem KNV byl ustanoven Josef Lenfeld.

Bohuslav Uhlíř⁸⁸⁶

Bohuslav Uhlíř se navrátil do předsednické pozice po více než po sedmi letech a vykonával tuto funkci jedno volební období, tedy mezi lety 1960–1964. Léta předsednictví v KNV pro něj nicméně znamenala nejvyšší dosažené profesní postavení, které zastával, neboť poté se již pohyboval pouze v nižších patrech stranického aparátu. Před volbami v roce 1964 byla KV KSČ navržena ÚV KSČ jeho výměna.⁸⁸⁷ Prostředí krajské politiky však zcela neopustil, neboť byl v dubnu 1964 zvolen členem předsednictva KV KSČ HK⁸⁸⁸ a byl dosazen do předsednické funkce KOR. Osudným se pro jeho kariéru stala podpora pražskému jaru v roce 1968. Jako někteří jiní straníci věřil v možnou změnu uvnitř komunistického režimu, kvůli čemuž byl na počátku normalizačního režimu v září roku 1970⁸⁸⁹ vyloučen z KSČ: „*především šlo o jeho chybné postoje, které byly v rozporu se zásadami marx-leninismu a proletářského internacionalismu [...] jde o soudruha, kterého není možno řadit mezi pravičáky, avšak v kritických dobách pro stranu i společnost se nepostavil na podporu spojeneckých vojsk a zdravého jádra strany.*“⁸⁹⁰ Jeho žena se poté rozhodla, bez manželova vědomí, zaslat v listopadu 1970 na KV KSČ HK žádost, zda by nemohlo být rozhodnutí o jeho vyloučení přehodnoceno. Mimo jiné uvedla: „*svého manžela znám 24 let jako člověka úzkostlivě čestného a pravdivého. Prý se nechal obalamutit a v srpnu 1968 na schůzi KSČ řekl nahlas věci, které jsou jinak vykládány. Sám svého jednání lituje a mrzí ho to. Víte, on je nervák a prudký. Posledního půl roku jej nepoznávám, je deprimovaný, nervózní a mnoho mi toho neřekne.*“⁸⁹¹ Jeho žena se snažila apelovat u KV především na to, že si práce jejího manžela váží v královehradecké odbočce SPB, jejímž byl členem. I přes to byla Marie Uhlířová pozvána na

⁸⁸⁵ Pochodeň, roč. 49, č. 75, dne 23. června 1960, První zasedání KNV Východočeského kraje, s. 1.

⁸⁸⁶ Zdroj fotografie: Pochodeň, roč. 59, č. 62, dne 24. května 1960, Za poslance lidu – nejlepší budovatele socialismu, s. 2.

⁸⁸⁷ Ve funkci jej nahradil ředitel n. p. Centrolen Trutnov Jaroslav Reichrt. Srov. NA Praha, f. 1261/0/4 – Předsednictvo ÚV KSČ 1962–1966, sv. 63, inv. č. 67/4, Schválení předsedů KNV, f. 4.

⁸⁸⁸ Pochodeň, r. 53, č. 83, dne 7. 4. 1964.

⁸⁸⁹ Jiří MAŇÁK, *Čistky v Komunistické straně Československa 1969–1970*, Praha 1997, s. 36–47.

⁸⁹⁰ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 604, kart. 579, disciplinární případy, Marie Uhlířová, f. 2.

⁸⁹¹ *Tamtéž*, f. 3.

KV KSČ, kde musela svým podpisem stvrdit souhlas s vyloučením manžela ze strany.⁸⁹² Ke zmírnění trestu však nakonec dojit muselo, neboť už o rok později v dubnu 1971 byl B. Uhlíř na krajské konferenci KSČ zaevidovaným členem volební komise,⁸⁹³ jakožto předseda CZV KSČ⁸⁹⁴ Transporta Chrudim a také byl delegátem na tuto konferenci, jakožto člen předsednictva OV KSČ Chrudim.⁸⁹⁵ Je velmi pozoruhodné, že mohl být J. Uhlíř po tak krátké době činný ve straně, i přes předešlý trest. To se příliš často nestávalo. V Transportě Chrudim pracoval i následující roky.⁸⁹⁶

Své místo v radě si udržel také Jan Kučera (srov. příloha 53),⁸⁹⁷ byť v rámci pardubického KNV byl na vyšší mocenské pozici – byl náměstkem. Tuto pozici již ve Východočeském KNV nezískal. Z hlediska své předchozí práce však byl krajským výborem KSČ viděn jako schopný pracovník: „*politicky je uvědomělý a vyspělý, dobrý organizátor a schopný řečník. Má bohaté zkušenosti v práci v NV. Pro své otevřené a upřímné jednání je oblíben, jak u pracovníků aparátu, tak i u funkcionářů nižších NV.*“⁸⁹⁸ Členství v radě bylo ponecháno ještě dvěma dalším mužům – Karlu Štanclovi (srov. příloha 54)⁸⁹⁹ a Bohumilu Pírkovi (srov. příloha 55).⁹⁰⁰ Oba byli pouze řádnými členy rady v pardubickém KNV a stejná kariéerní pozice je čekala i na Východočeském KNV. U Bohumila Pírka, bylo vysoce pozitivně hodnoceno jeho předešlé šestileté působení v KNV Pardubice: „*funkci vykonával dobře a byl nápomocen funkcionářům svého volebního obvodu. Pro svůj dobrý postoj je u většiny voličů*

⁸⁹² SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. j. 604, kart. 579, disciplinární případy, Marie Uhlířová, f. 3.

⁸⁹³ Zde je uvedeno jeho členství ve straně od r. 1945 bez žádné dodatečné poznámky, že by byl někdy ze strany vyloučen. Je tedy možné, že k jeho vyloučení nakonec vůbec nedošlo. Srov. SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 18, kart. 18, Zápis z krajské konference KSČ 1971, Návrh volení komise.

⁸⁹⁴ Celozávodní výbor KSČ.

⁸⁹⁵ SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 18, kart. 18, Zápis z krajské konference KSČ 1971, Návrh delegátů na XIV. sjezd komunistické strany Československa, f. 11.

⁸⁹⁶ *Tamtéž*, inv. č. 19, kart. 19, Zápis z krajské konference 1973, Seznam diskutujících dne 19. května 1973, f. 2.

⁸⁹⁷ **Jan Kučera** (*25. 5. 1920) pocházel z dělnické rodiny. Nejprve pracoval jako dělník ve VCHZ Rybitví a později se živil jako úředník. Do KSČ vstoupil v roce 1945. Byl velitelem Lidových milic. V roce 1951 působil na JNV Pardubice jako kulturně-propagační referent. Poté přešel na KNV. Byl také členem KV KSČ Pardubice. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, inv. č. 8, kart. 3, Zápis z konference KV KSČ Pardubice 25.–27. březen 1955, Kádrové charakteristiky mandátové komise, s. 6.

⁸⁹⁸ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 41, kart. 39, Zápis z pléna KV KSČ v Hradci Králové dne 27. března 1960, s. 199.

⁸⁹⁹ **Karel Štancel** (*26. 9. 1919) nastoupil na KNV Pardubice již v roce 1949, kdy byl zaměstnancem referátu pro školství, osvětu a tělesnou výchovu. Ve druhé polovině 50. let se stal vedoucím odboru pro školství a kulturu při radě KNV. Mimo to byl také předsedou krajského výboru obránců míru a členem krajského výboru Svazu protifašistických bojovníků. Srov. Východočeská zář, roč. 14, č. 50, dne 24. června 1958, Doplnovací volby do národních výborů, s. 3.

⁹⁰⁰ **Bohumil Pírko** (*26. 1. 1914) vyrůstal v dělnické rodině v Ostřetině. Po vychození měšťanky se vyučil zedníkem. Ve 30. letech, kdy nebyl dostatek pracovních míst, se živil jako dělník v továrně na obuv v Holicích, kde pracoval s přestávkami až do roku 1949. Do KSČ vstoupil v roce 1948. Poté nastoupil do JZD v Ostřetině, kde působil dva roky jako člen představenstva. Současně byl také okresním tajemníkem JSČZ a tajemníkem MNV v Holicích. V roce 1952 byl jmenován předsedou JZD v Ostřetině.

svého obvodu oblíben. Pravidelně se zúčastňoval všech akcí v rámci ONV, na které byl jako člen KNV zván [...] je politicky vyspělým funkcionářem, má i dobré organizační schopnosti. Politiku strany vždy prosazuje.⁹⁰¹

Do rady nového KNV se navrátil nám již známý bývalý náměstek předsedy KNV Pardubice Ladislav Neugebauer,⁹⁰² který strávil rok ve VSS v Praze. I přes absolvování této školy mu bylo ponecháno pouze řadové místo v rámci rady KNV, dostal ale na starost předsednickou funkci ve finanční komisi.

Dalším třem členům rady Karlu Císařovi (srov. příloha 56), Josefu Kafkovi (srov. příloha 57) a Josefu Hlaváčovi (srov. příloha 58) se nepodařilo získat místo členství v radě ani v celém KNV. Členství v KNV se naopak podařilo udržet Josefu Hodíkovi (srov. příloha 59), neboť byl kandidován a zvolen do Východočeského KNV v roce 1960.

Mocenský pokles čekal na Alexandra Dědovského, který jakožto dosavadní člen rady KNV, jeho tajemník a předseda Krajské plánovací komise, nebyl kandidován do nového KNV. Byla mu nabídnuta méně významná pozice, na které mohl alespoň využít své dosavadní zkušenosti předsedy KPK – stal se vedoucím plánovacího odboru VČ KNV.

Stejný kariérní propad, alespoň v rámci krajské sféry, potkal Jaromír Kubánka (srov. příloha 60). V r. 1960 uváděn pouze jako politický pracovník OV KSČ Pardubice.⁹⁰³ Nebyl již tedy zvolen členem KNV. O dva roky později mu byla svěřena práce na kontrolním odboru KNV. Svou kariéru však mohl dále budovat v rámci své funkce poslance NS, do které byl ve volbách roku 1960 opět zvolen za pardubický obvod. Poslanecký mandát udržel do roku 1964. Ve funkci poslance strávil úctyhodných 20 let.⁹⁰⁴

⁹⁰¹ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 41, kart, 39, Zápis z pléna KV KSČ v Hradci Králové dne 27. března 1960, s. 208.

⁹⁰² **Ladislav Neugebauer** (*1919) se narodil do zemědělské rodiny a vyučil se na strojního zámečníka. Po válce se věnoval práci dělníka v několika závodech. V roce 1950 se stal referentem na ONV Holice a později jeho předsedou. O tři roky později odešel do KNV Pardubice, kde z počátku působil na pozici zemědělského referenta a o rok později, v roce 1954, už jako náměstek předsedy KNV. V roce 1959 absolvoval jednoroční VSS. Více o dalším působení srov. Ondřej ŠINDELÁŘ, *Východočeské krajské politické elity 1960–1971*, diplomová práce FF UHK 2012, s. 21–23.

⁹⁰³ SOA HK, AO Hradec Králové, f. KV KSČ Hradec Králové, inv. č. 41, kart. 39, Zápis ze zasedání KV KSČ v Hradci Králové dne 27. března 1960.

⁹⁰⁴ **Jaromír Kubánek** (*19. 1. 1910) se narodil ve Vysokém Mýtě do rodiny zemědělce. Vystudoval měšťanskou a dva roky hospodářské školy ve Vysokém Mýtě. V roce 1931 nastoupil vojenskou službu, po které byl doporučen do poddůstojnické školy, kde dosáhl hodnosti desátníka. Za první republiky byl členem Domoviny. Na konci druhé světové války se měl účastnit květnového povstání českého lidu. Po válce vstoupil do KSČ a stal se vedoucím okresního vedení ve Vysokém Mýtě. V Pardubicích byl předsedou okresní a krajské zemědělské komise. V roce 1946 byl zvolen poslancem Ústavodárného národního shromáždění a v roce 1948 do NS. Poslanecký mandát udržel od této doby až do roku 1964. V roce 1948 byl také dosazen do funkce předsedy národní správy Zemědělského ústředí pro zpeněžování dobytka v Praze a Hospodářského družstva v Chrudimi. Byl také místopředsedou krajského výboru JSČZ a mezi lety 1951–1954 byl tajemník hospodářského oddělení KV KSČ Pardubice a členem jeho byra. V roce 1952 absolvoval čtyřměsíční ÚPŠ. V roce 1954 také pracoval jako ředitel

Zůstat v krajské politice se podařilo také lidoveckému Oldřichu Valtrovi (srov. příloha 61).⁹⁰⁵ Sice neudržel své členství v radě KNV, ale byl znovu kandidován do Východočeského KNV a byl do něj zvolen za volební obvod Vápno, poblíž Chýště.

Posledním třem bývalým členům rady KNV Pardubice – Jaroslavu Šilarovi,⁹⁰⁶ Františku Enderovi (srov. příloha 62)⁹⁰⁷ a Jindřichu Rejchrtovi⁹⁰⁸ se nepodařilo v krajských politických strukturách udržet. Zřejmě jim byly ponechány pouze nižší, okresní pozice – Františku Enderovi členství v ONV Pardubice, Jaroslav Šilar na ONV v Ústí nad Orlicí.

V radě nového Východočeského Krajského národního výboru tak zasedali pouze čtyři bývalí členové rady KNV Pardubice,⁹⁰⁹ což tvořilo pouhých 22 % z celkového počtu 18 funkcionářů.

Krajského výzkumného ústavu zemědělského v Uhersku. Srov. Archiv PSP, f. ASP, inv. č. 1396, kart.76, Karta poslance – Jaromír Kubánek.

⁹⁰⁵ **Oldřich Valtr** (*28. 4. 1921) se narodil do rodiny rolníka. Vychodil měšťanskou školu a poté se vyučil krejčím. Do roku 1942 pracoval jako krejčovský dělník a poté byl totálně nasazen na práci ve Vídni, kde byl až do konce války. Po válce vstoupil do Československé strany lidové a začal opět pracovat jako krejčí, později v roce 1950 vstoupil do krejčovského družstva v Přelouči, kde se stal vedoucím. V roce 1949 se stal členem MNV a zdravotním referentem a členem rady ONV v Přelouči. Od roku 1955 pak byl členem okresního výboru ČSČK. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů, Oldřich Valtr.

⁹⁰⁶ **Jaroslav Šilar** (* 11. 3. 1910) se narodil do rodiny zemědělce. Od roku 1929 pracoval ve firmách spojených s peněžnictvím. V 50. letech se stal členem několika organizací, přičemž nevyšší funkce dosáhl v rámci svazu požární ochrany – stal se předsedou revizní komise ÚV SČPO v Praze. Od roku 1954 pak byl členem ONV v Ústí nad Orlicí, kde byl také tajemníkem finanční komise. Působil také jako účetní instruktor v JZD. V roce 1957 byl ředitelem Státní spořitelny v Ústí nad Orlicí. Srov. *tamtéž*, Jaroslav Šilar.

⁹⁰⁷ **František Ender** (* 5. 6. 1901) vyrůstal v rodině zemědělského dělníka ve Slepoticích na Holicku. Po absolvování měšťanské školy se vyučil mlynářem. V období hospodářské krize se přestěhoval do Sezemic, ale byl on i jeho manželka bez práce. V roce 1936 začal pracovat jako pomocný dělník v Expolisii v Semtíně. Zde byl až do roku 1942, kdy utrpěl úraz a byl poslán do předčasného důchodu. Po válce byl zaměstnán jako vrátný v n. p. Rubena v Pardubicích, kde se později stal bezpečnostním referentem. O několik let pozdě, v roce 1953 byl přemístěn do Odbytové základny MS v Pardubicích, kde vykonával funkci kádrového referenta. O rok později byl zvolen členem ONV Pardubice a stal se součástí jeho rady. Srov. *tamtéž*, František Ender.

⁹⁰⁸ **Jindřich Rejchrt** (*2. 7. 1905) pocházel z rodiny pivovarníka v Hronově nad Metují. Po vchození měšťanky se rozhodl pro studia v Praze, kde se vyučil obchodním příručím. V období první republiky vystrídal několik zaměstnání – nejprve se živil jako obchodní příručí, poté si otevřel koloniální obchod, který ale zkrachoval ve 30. letech vlivem hospodářské krize, a tak nakonec pracoval jako obchodní zástupce u různých firem. V roce 1944 byl zatčen a internován v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po návratu do vlasti po konci druhé světové války byl zaměstnán u pekárenské firmy Jenta v Přelouči. V roce 1949 přešel do Pardubic, kde mu byla svěřena úřednická funkce vedoucího distribuce a později vedoucího pohostinství v krajském svazu spotřebních družstev. Současně byl také členem ROH, SČSP a hospodářem okresního výboru Svazu protifašistických bojovníků. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KNV Pardubice, inv. č. 51, kart. 800, Zprávy o činnosti členů KNV, Charakteristiky kandidátů, Jindřich Rejchrt.

⁹⁰⁹ Když nebudeme brát v potaz Bohuslava Uhlíře a Ladislava Neugebauera, kteří v roce 1960 nebyl součástí rady KNV Pardubice.

Tabulka 56: Přehled o členech Východočeského KNV v červenci 1960.

Rada VčKNV červenec 1960		
Funkce	Jméno	Rok narození
Předseda	Bohuslav Uhlíř	*1916
Tajemník	Milan Skříčil	*1922
Náměstek	Richard Průša	*1916
	Josef Lenfeld	*1923
Členové rady	Ladislav Neugebauer	*1920
	Jan Kučera	*1920
	Václav Rubáček	
	Karel Tikovský	
	Věra Šťastná	
	Eduard Dušánek	
	Karel Štancel	*1919
	Josef Franc	
	František Jeřábek	* 1909
	Bohumil Pírko	*1914
	František Šutaj (ČSS)	
	Václav Tomeš (ČSL)	
	Ema Vodstrčilová	
	Anna Truhlářová	

*žlutá – funkcionáři z bývalého Pardubického kraje

6.3 Závěrem

Pokud budeme komparovat mocenské struktury obou orgánů v roce 1960 s tím, zda se podařilo v krajských pozicích více udržet funkcionářům KV KSČ nebo členům KNV Pardubice, musíme konstatovat, že u obou orgánů můžeme sledovat podobný trend. Procentuálně se podařilo do nových orgánů dostat velmi podobné procento – do rady KNV 22 % (4 členové) a do byra KV KSČ 15 % (2 funkcionáři). Pokud se podíváme na to, kdo nejvíce získal zánikem starých a vznikem nových orgánů, byl by to jistě předseda Východočeského KNV Bohuslav Uhlíř, který tím opět posunul svou krajskou politickou kariéru výše. Byť už nebyl tajemníkem nového krajského výboru KSČ, byl jeho členem a zastával funkci nejvyššího muže v KNV. Oproti tomu nejvíce byl zřejmě zklamaný bývalý vedoucí tajemník KV KSČ Pardubice František Kuba, který byl zvyklý být po pět let nejvyšším politickým představitelem Pardubického kraje. Nehodlal se s tím však spokojit a nedlouho po vzniku Východočeského kraje z něj odešel do Západočeského kraje a dosáhl zadostiučinění, když byl zvolen poslancem NS a vedoucím tajemníkem KV v jiném, velkém kraji.

Skutečnost, že Pardubice začaly být méně významnými v rámci nového Východočeského kraje, je zřejmá z toho, že v nich vytvořené orgány nesídlily a spolu s nimi i další významné orgány. Dokládá to také fakt, že do nich bylo převzato poměrně malé množství funkcionářů. Velmi zajímavé je, že ani na schůzích byr KV KSČ Pardubice a KV KSČ Hradec Králové, ani na schůzích KNV HK a Pardubice nenalezneme žádné diskuze, týkající se právě přemísťování funkcionářů do těch Východočeských.⁹¹⁰ Z hlediska KNV nejde o nic překvapivého, zvláštní je to spíše u krajských výborů strany, které většinou tyto kádrové otázky, alespoň co se týkaly národních výborů, řešily. Jednalo se však o poměrně důležité kádrové otázky, které byly pod taktovkou směrnic ÚV KSČ, což ve své studii potvrzuje také Jakub Pernes, zabývající se vznikem Jihomoravského kraje v roce 1960.⁹¹¹

⁹¹⁰ Avšak návrhy na okresní vedoucí tajemníky a tajemníky OV v nových krajích na schůzích byra nalezneme. Srov. SOA HK, AO Zámorsk, f. KV KSČ Pardubice, kart. 71, inv. č. 43, Zápis předsednictva KV KSČ Pardubice dne 4. ledna 1960.

⁹¹¹ Jakub PERNES, *Reforma státní správy a vznik Jihomoravského kraje v roce 1960*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, s. 262.

7 ZÁVĚR

Výzkum krajských regionálních elit se v posledních letech dočkal v české historiografii kýžené pozornosti. Stále však chybí probádat některé regiony, aby mohlo dojít k celkové komparaci a úplné generalizaci závěrů. Jedním z cílů autorky této práce bylo přispět výzkumem v Pardubickém kraji mezi tyto badatelské počiny. Úplně prvotní myšlenkou byl výzkum pouze v rámci Krajského národního výboru Pardubice. Ovšem provázanost KNV s Krajským výborem KSČ autorku utvrdila v tom, že výzkum bude mnohem vyváženější, pokud se zaměří na oba tyto orgány. Disertační práce tak sledovala celkové mocenské struktury KNV a KV KSČ Pardubice, v předem vymezeném období jedenácti let, v jejichž průběhu fungovaly tzv. malé kraje.

Disertační práce je rozdělena do šesti tematických okruhů, které na sebe víceméně chronologicky navazují, vyjma kapitoly věnující se ženám. V počáteční části textu si autorka stanovila časový rámec celého výzkumu, který byl nezbytný pro stanovení badatelských otázek. Byť se v české historiografii regionální studie 50. let většinou zaměřují na období, které končí rokem 1956, v případě výzkumu mocenských změn v KNV a KV KSČ bylo nutné jej prodloužit až do roku 1960. Ukázalo se to jako jediné logické řešení, které práci přirozeně zakončí. K tomuto kroku autorka přistoupila hned z několika důvodů – jedním z nich byla skutečnost, že mezi lety 1949–1960 fungovaly tzv. malé kraje, a tím i KNV Pardubice fungoval v rámci stejného území, vymezeného reformou z roku 1949. Druhým důvodem byla potřeba výzkumu voleb do KNV Pardubice, které proběhly v roce 1954 a 1957. Pokud bychom se zaměřili pouze na volby v roce 1954, nebylo by možné je komparovat s těmi následujícími. Mimo tyto důvody, bylo autorčiným záměrem zjistit, zda krajské politické elity do nějaké míry zasáhly události roku 1956 a co poté následovalo.

Po určení časového rozsahu bylo možné stanovit badatelské otázky a cíle práce. Hlavním cílem bylo odpovědět na otázku, jak vznikaly pardubické regionální elity a jak se v průběhu 50. let 20. století proměňovaly. Od toho se poté odvíjely jednotlivé tematické části práce, za jejichž pomoci se na tuto stěžejní otázku podařilo odpovědět. První tematický okruh, obsažený v první kapitole práce, se zabýval vytvářením Krajského národního výboru v Pardubicích v roce 1949, jeho elitami a souběžně také proměně mocenského centra KV KSČ Pardubice na přelomu let 1948/1949. Zaměření na první členy rady KNV (sociální původ, zkušenosti ze státní správy či předešlá politická praxe) ukázalo, že na konci 40. let se již proměnily požadavky na nejvyšší regionální funkcionáře, než tomu bylo v období těsně po válce. V roce 1949 nikdo z členů rady KNV neměl předválečné politické zkušenosti. Největší

důraz byl kladen na to, aby všichni měli odborné znalosti, související s referáty, které jim byly přiděleny. Nejvýše postavený muž KNV, předseda Josef Pospíšil, však jisté politické zkušenosti měl, byť z poválečného období, neboť byl od r. 1946 členem ZNV a v roce 1948 dokonce zvolen poslancem NS. To dokládá, že si ÚV KSČ dal velmi záležet na tom, kdo bude v čele nejvyššího orgánu státní správy v kraji stát. Nemůžeme však říci, že by ani ostatní členové rady neměli vůbec žádné předešlé zkušenosti – většina z nich již v některém z podřízených NV dříve pracovala. Ti, kteří tuto praxi neměli, byli součástí některé z masových organizací. Vedle toho bylo velmi zajímavé sledovat mocenské centrum Krajského výboru KSČ Pardubice na přelomu let 1948/1949, neboť se tím potvrdily výsledky výzkumů i z jiných krajů. Do Pardubického kraje byli z rozhodnutí ÚV KSČ posláni funkcionáři z jiných krajů, u kterých se předpokládalo, že posílí místní prostředí a politiku – vedoucím tajemníkem se stal muž z Královehradeckého kraje (O. Vyhnálek), jeho zástupcem funkcionář z Kladna (F. Jičínský), ze stejného prostředí byla také kádrová tajemnice (J. Doubnerová) a v neposlední řadě organizační tajemník z Mělníka (J. Kotrch). Byť nebylo z výzkumu patrné, proč byli do pardubického KV posláni funkcionáři především z Pražského kraje, zřejmě naopak bylo to, že se nakonec ukázalo, že příchod právě těchto lidí a jejich potýkání s místními funkcionáři zapříčinilo problémy v následujících letech.

Navazující kapitola pak sleduje transformaci krajských mocenských elit, která byla zapříčiněna dvěma většími stranickými případy. Oba spadaly do období tzv. hledání vnitřních nepřátel uvnitř KSČ, jehož největší vlna zasáhla ústřední a regionální orgány mezi lety 1949–1951. První z nich, tzv. čáslavský případ, se poměrně vymykal svým průběhem – měl dvě fáze, přičemž každá z nich znamenala diametrálně odlišné řešení případu. Započal v roce 1949 stížnostmi okresních čáslavských funkcionářů na vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice Josefa Berana (byť stížnosti mířily především na jeho počínání v období, kdy byl ještě vedoucím tajemníkem OV KSČ Čáslav), tak to byla poměrně závažná obvinění z hlediska porušování vnitrostranických nařízení a překračování pravomocí. Netradiční na případu bylo především to, že kritika neproběhla na zasedání OV KSČ, nýbrž mezi místními funkcionáři a poměrně rychle eskalovala v odhalení stížností v místním rozhlase a v závodech. To v této době běžné nebylo. Ještě překvapivější byla skutečnost, že Josef Beran nebyl z ničeho obviněn ani stranicky potrestán a došlo k pravému opaku – potrestání byli místní funkcionáři z Čáslavského okresu. Jedním z možných vysvětlení je fakt, že kampaň tzv. hledání vnitřních nepřátel v KSČ se teprve rozbíhala a obvinění a odvolání místního funkcionáře ještě nebyla běžnou praxí. Namůžeme tedy vyloučit, že kdyby se celý případ odehrál o několik měsíců později, nedošlo by k obvinění Josefa Berana a naprosto odlišným závěrům. Jiné vysvětlení výsledků případu

nabízí ve své disertační práci Luboš Kokeš, který tvrdí, že to bylo dáno Beranovými konexemi na ústřední funkcionáře.⁹¹² Tuto hypotézu však nemáme pramenně doloženou. V mezidobí, než nastala druhá fáze čáslavského příběhu, se v pardubickém KV KSČ začal řešit tzv. pardubický případ neboli „případ Kotrch a spol.“ Jeho zárodky můžeme hledat v srpnu roku 1950, kdy se začal řešit dopis kádrové tajemnice Jiřiny Doubnerové, která upozorňovala na to, že ona a několik funkcionářů ze sekretariátu v čele s Jiřím Kotrchem tvořili určitou „frakci“, která rozhodovala o kádrových otázkách poměrně svévolně. K plnému rozvinutí případu však došlo v období, kdy krajský výbor řešil situaci v Brně (obvinění Otto Šlinga) a v rámci rezoluce k brněnským okolnostem nařkli Jiřího Kotrcha a jeho spolupracovníky z diktátorských metod a direktivního jednání. Průběh tohoto případu pak již vykazoval stejné znaky jako v jiných krajích – označení nějakého funkcionáře za diktátora, obvinění z porušování vnitrostranických pravidel, případně z defraudace peněz a předání případu Komisi stranické kontroly. Celý pardubický případ se nakonec velmi rozrostl a rozšířil na rodiny obviněných, které tuto psychickou zátěž těžce zvládaly – příkladem je manželka Jiřího Kotrcha, která po určité době spáchala sebevraždu.

Velmi zajímavým aspektem se stalo následující období, kdy byl čáslavský případ propojen s tím pardubickým, k čemuž byl dán impuls z ÚV KSČ. I přes to, že nikdo z pardubického případu v tom čáslavském původně nebyl zmíněn a nefiguroval, najednou Komise stranické kontroly hledala možné (ale i nemožné) paralely a spojení mezi oběma případy, aby mohla rozšířit Kotrchovo provinění co nejvíce. Můžeme tu tedy zaznamenat tendence z ústředí, rozšířit lokální problematiku na celokrajskou.

Poté následovala druhá fáze čáslavského případu, která započala po zatčení Rudolfa Slánského a Jarmily Taussigové na podzim roku 1951. Oproti ostatním regionům, ve kterých většinou vrcholilo „hledání vnitřních nepřátel v KSČ“ na konci roku 1950 (po zatčení Otto Šlinga), je druhé řešení čáslavského případu trochu opožděno. Můžeme se však domnívat, že řešení tzv. pardubického případu s sebou přineslo do určité míry „splnění povinnosti“ pardubických funkcionářů nalézt hlavního regionálního „zrádce a nepřítele“, takže se do dalšího řešení stranických problémů „nehrnuli“. Dokládá to také fakt, že nové řešení čáslavského případu bylo z počátku vyvoláno čáslavskými funkcionáři, kteří se odvolali ke KSK po zatčení Taussigové, která měla případ původně na starosti. KSK se tak v novém složení

⁹¹² Luboš KOKEŠ, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, disertační práce, ÚHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2019, s. 198.

začala případem na příkaz ÚV KSČ znovu zabývat. Je zajímavé, že nedošlo k zatčení a odsouzení Josefa Berana, i když byl v této fázi případu označen za místního „diktátora.“ Pravdou ale je, že byl viněn pouze z prohřešků v čáslavském okrese a nebylo u něj nalezeno „napojení“ na brněnského tajemníka Otto Šlinga, jež ostatním krajským vedoucím tajemníkům velmi uškodilo. I to může být jedním z důvodů, proč byl J. Beranovi stanoven relativně nízký trest. Celkově předkládaná analýza ukazuje na součinnost několika mocenských center v celém případě: na lokální úrovni to byl Okresní výbor KSČ a významný průmyslový podnik, kde konflikty vznikly, na vyšší úrovni pak Krajský výbor, který ale raději věc postoupil ústředí jakožto poslední instanci nejen rozhodující lokální spory, ale též aktivně vytvářející nová obvinění ze zapojení do celostátních sítí „nepřátel režimu“.

Bouřlivá etapa stranických čistek významnou měrou poznamenala fungování KSČ. Jednu z nejznatelnějších změn prodělalo personální složení mocenských center nejen na úrovni místních stranických elit, ale také vyšších pater KSČ, jež byla s lokálními orgány propojena. Pro regionální politiku KSČ znamenalo následující období změnu přístupu v hledání funkcionářů, kteří měli být dosazeni na místa odvolaných komunistů. Jednalo se především o velmi silné osobnosti, jež nebyly žádným způsobem s čistkami spojovány a měly napomoci opětovné stabilizaci systému. Tento trend můžeme sledovat napříč celou KSČ v tehdejší Československu.

V důsledku stranických čistek ve stalinském období také ÚV KSČ přistoupil k jedné poměrně výrazné změně v hierarchii fungování komunistické strany – v roce 1953 byla zrušena předsednická funkce, a to na všech úrovních stranických orgánů. Zřejmě si ústředí postupně uvědomilo zbytečnost této funkce a rozhodlo o jejím odstranění ze struktur komunistického aparátu. Silným argumentem byly právě rozpory mezi vedoucími tajemníky a předsedy krajských výborů, které vypluly na povrch během tohoto turbulentního období. Od roku 1953 se tak de facto i de iure stali hlavními osobnostmi stranických výborů vedoucí tajemníci.

Cílem navazující kapitoly, zabývající se krajskými regionálními elitami po roce 1953 bylo zjistit, zda se nejvyšších krajských funkcionářů nějak dotkly události let 1953 a 1956, přičemž se výzkum zaměřil na vedoucí tajemníky krajského výboru KSČ, jejich zástupce a předsedy KNV Pardubice a jejich tajemníky. V rámci roku 1953 se autorka zabývala vlivem krize komunistického režimu na krajské elity – zda v jejím důsledku docházelo k nějakým změnám či generační výměně funkcionářů a jestli ve sledovaných orgánech byla snaha o stabilizaci režimu po předchozím bouřlivém období personálních změn spojených s čistkami. Takovým příkladem, který pro nás z výzkumu vyplynul, byl předseda KNV Pardubice B. Uhlíř, který byl odvolán, aby byl nahrazen „zkušenějším“ J. Lochmanem, který byl předválečným

členem KSČ a předpokládalo se, že krizi režimu ustojí. Druhým okruhem otázek této kapitoly byly ty, které se dotýkaly roku 1956 a jeho vlivu na místní elity – nejdůležitější otázkou pak bylo, zda se orgánů dotkla destalinizace a v jaké míře. Ukázalo se, že ano. A to již zmíněného předsedy KNV Jaroslava Lochmana, který se ve funkci neosvědčil a byl viděn jako nepřizpůsobivý funkcionář, s určitými charakterovými chybami, který nebyl ve svém působení flexibilní a velké množství jeho spolupracovníků nechtělo po jeho boku pracovat. Byl nakonec nahrazen mladším funkcionářem Richardem Průšou. Destalinizace však měla vliv i na tajemníka KV KSČ Pardubice Josefa Jägermanna, kterému se však podařilo situaci ustát, a to zřejmě díky tomu, že se ho i přes jeho výbušnou povahu, která mu byla vytýkána, zastala velká část byra krajského výboru, a dokonce i samotný vedoucí tajemník František Pecha.

Pro transformace krajských elit bylo nezbytné zabývat se také volbami do KNV v letech 1954 a 1957, které znamenaly pro tento orgán personální změny. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první volby tohoto typu, badatelský zájem se rozšířil na jejich několik aspektů – primárně na ten politický, zajímal nás však také jejich propagandistický a bezpečnostní aspekt. Z výzkumu je více než patrné, že se jednalo o masivní propagandistickou akci, která zahrnovala dlouhodobé přípravy. Nutno však podotknout, že díky předvolebním propagačním a agitačním schůzím kandidátů s voliči, akcím v agitačních střediscích, různým kulturním programům, oslavám či předvolebnímu tisku, se mohli občané osobně seznámit s budoucími funkcionáři KNV. Pokud bychom se v souvislosti s těmito volbami zaměřili na provázanost KNV a KV KSČ, můžeme poznamenat, že krajský výbor hrál v celém volebním procesu velkou roli, neboť promlouval do výběru kandidátů, dohlížel na celý průběh a organizaci, a především to byli funkcionáři byra KV, kteří podávali a schvalovali předběžný návrh na složení rady KNV.

Zdánlivě samostatnou část práce tvoří kapitola o mocenském postavení žen v rámci KV KSČ a KNV Pardubice ve sledovaných jedenácti letech. Doplnuje však celkový pohled na fungování obou orgánů, a především na jejich nejvyšší mocenské struktury. Cílem této části textu tak bylo zjistit, zda se ženám podařilo získat některou z vysokých pozic, jak dlouho se v ní udržely a zda nějakým způsobem ovlivňovaly krajskou politiku a správu kraje? Mimo to však autorku zajímalo, jak velké množství žen bylo v obou orgánech (členek KV KSČ a členek KNV), aby mohla zjistit, jak velké procento z nich se dostalo do jejich nejvyšších složek (byra KV a rady KNV). Z výzkumu vyplynulo, že se několika ženám podařilo stát se v rámci krajské sféry poměrně výraznými osobnostmi – zařadily bychom mezi ně zástupkyni vedoucího tajemníka KV KSČ Pavlu Šimonkovou, vedoucí kádrového oddělení KV KSČ Jiřinu Doubnerovou či dlouholetou členku rady KNV Marii Fišarovou. Mimo to však kapitola přináší

spoustu závěrů o ženských kariérách v rámci kraje, o jejich sociálním původu či politických zkušenostech. Velmi zajímavý je však trend postupného snižování počtu žen, a to především členek KV KSČ a také těch, které byly součástí byra KV KSČ. Rozdíl je mezi lety 1949–1960 velmi znatelný. Když si vezmeme, že např. v roce 1951 bylo členkami krajského výboru jedenáct žen a oproti tomu v roce 1957 pouze pět, odchylka je opravdu veliká. Avšak důvod tohoto klesání neznáme. Pokud bychom tento trend měli komparovat se situací v KNV Pardubice, tak zde vidíme naopak stoupaní počtu žen, což bylo ale dáno především zvýšením počtu členů KNV po volbách v roce 1957. S jistotou ale můžeme říct, že zde nedocházelo k markantnímu snižování počtu žen.

Poslední část práce prezentuje přirozené a logické zakončení předloženého tématu mocenských struktur KNV a KV KSČ Pardubice. V roce 1960 byly vytvořeny nové územní jednotky, tzv. velké kraje, což přineslo také zánik obou orgánů. Pro výzkum regionálních elit bylo nejdůležitější otázkou, kolika pardubickým funkcionářům se podařilo udržet své pozice a byli převzati do nových, Východočeských orgánů, sídlících v Hradci Králové. Ukázalo se, že se to podařilo poměrně malému počtu. Největší mocenský zisk v rámci kraje můžeme přisoudit Bohuslavu Uhlířovi, který se stal předsedou Východočeského KNV. O pozici předsedy KNV tak přišel Richard Průša, který se však stal jeho zástupcem a nejvyšších kruzích krajského národního výboru se udržel.

I přes to, že se autorce podařilo zodpovědět všechny stěžejní badatelské otázky této práce, je si vědoma toho, že toto téma skýtá mnoho dalších možností a úhlů pohledů, jak by bylo možné problematiku rozšířit. Nejprínosnější by shledávala komparaci s podobným výzkumem v rámci Královehradeckého kraje, který by poskytl mnohé odpovědi na otázky personálních přesunů v roce 1960 do nově vzniklých krajů a s nimi i krajského KNV a KV. Mimo to by také výzkum sousedního kraje poskytl odpovědi na to, zda východočeská oblast nabízela některá společná specifika v rámci celého československého prostoru. Bohužel, výzkum Královehradeckého kraje z toho období prozatím chybí. Samotné téma této disertační práce by bylo také možné rozšířit o problematiku některých velkých projektů v kraji (ať už průmyslových, stavebních či kulturních) pohledem krajských orgánů a toho, jaký na jejich přípravu a realizaci měly vliv.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

PRAMENY

Archivní prameny

Národní archiv Praha

Fondy:

- *Ministerstvo vnitra – Noskuv archiv 1945–1953*
- *Organizační oddělení Marie Švermové 1945–1951*
- *Organizační sekretariát 1947–1954*
- *Předsednictvo ÚV KSČ 1945–1954*
- *Sekretariát ÚV KSČ 1945–1951*
- *Sekretariát ÚV KSČ 1954–1962*
- *Politické byro ÚV KSČ 1954–1962*
- *Oddělení stranických orgánů*
- *ÚV KSČ 1945–1989 – rehabilitační komise I, II a III*

Archiv Parlamentu České republiky Praha

Fondy:

- *Národní shromáždění ČSR/ČSSR 1948–1968*

Archiv bezpečnostních složek

Fondy:

- *Krajská správa ministerstva vnitra Pardubice – Správa veřejné bezpečnosti M 7-KS*

Státní oblastní archiv Hradec Králové, Archivní oddělení Hradec Králové

Fondy:

- *KSČ – krajský výbor Hradec Králové (1870) 1945–1990*
- *Krajský národní výbor Hradec Králové 1949–1960 (1991)*
- *Východočeský krajský národní výbor Hradec Králové (1930) 1949–1990 (1992)*

Státní oblastní archiv Hradec Králové, Archivní oddělení Zámorsk

- *KSČ – krajský výbor Pardubice (1922) 1945–1960 (1973)*
- *Krajský národní výbor Pardubice (1933) 1949–1960*

Státní okresní archiv Pardubice

Fondy:

- *KSČ – okresní výbor Pardubice 1945–1990*
- *Okresní národní výbor Pardubice (1914) 1945–1949 (1961)*

Státní okresní archiv Čáslav se sídlem v Kutné hoře

Fondy:

- *Komunistická strana Československa – okresní výbor, Čáslav 1945–1960*
- *Okresní národní výbor Čáslav 1945–1960 (1963)*

Státní okresní archiv Svitavy se sídlem Litomyšli

Fondy:

- *Lochman Jaroslav, 1898–1975*

Vojenský ústřední archiv Praha

- *Osvědčení dle zákona č. 255/1946 Sb.*

Tištěné prameny – dobový tisk

Pochodeň

Štít – Lidový týdeník pardubického východu

Východočeská zář

Rudé právo

Lidové noviny

Tištěné prameny – ostatní

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1948

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1954

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1957

Sbírka zákonů republiky Československé, Praha 1960

Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948, Praha 1959

Ústava Československé socialistické republiky, Praha

LITERATURA

- ADAMEC, Jan, *Maďarsko 1956 – od reformy socialismu k národnímu povstání*, Securitas Imperii, sv. 24, č. 1, Praha 2014, s. 82–122.
- ADAMOVÁ, Karolína – LOJEK, Antonín – SCHELLE, Karel (ed.) – TAUCHEN, Jaromír, *Velké dějiny zemí koruny české. Tematická řada. Stát*, Praha 2015.
- ALLEN, Ann Talyon, *Women in Twentieth-Century Europe*, London – New York 2008.
- ANEV, Petr – BÍLÝ, Matěj (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). A–K. ÚSTR* – Academia, Praha 2018.
- ANEV, Petr – BÍLÝ, Matěj (eds.): *Biografický slovník vedoucích funkcionářů KSČ (1921–1989). L–Z. ÚSTR* – Academia, Praha 2018.
- ARENDTOVÁ, Hannah, *Původ totalitarismu I-III*, Oykomenh 2013.
- ARON, Raymond, *Demokracie a totalitarismus*, Brno 2002.
- BAHENSKÁ, Marie – MALINSKÁ, Jana (eds.), *Ženy a politika*, Praha 2014.
- BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*, České Budějovice 2011.
- BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Nezbytná, pomlouvavá, osvobozující. O ženské práci*, České Budějovice 2017.
- BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *Ženy na stráž! České feministické myšlení 19. a 20. století*, Praha 2010.
- BAHENSKÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana, *O ženské práci. Dobové (sebe)reflexe a polemiky*, Praha 2014.
- BAHRO, Rudolf, *Alternativa. Ke kritice reálného socialismu*, Praha 2020.
- BAHRO, Rudolf, *The Alternative in Eastern Europe*, Oxford 1978.
- BÍLÝ, Matěj – LÓŽI, Marián – ŠLOUF, Jakub: *Nervová vlákna diktatury. Regionální elity a komunikace uvnitř KSČ v letech 1945–1956. ÚSTR* – Karolinum, Praha 2019.
- BÍLÝ, Matěj, „*Jestli jsi to myslel upřímně, půjdeš dělat to, co strana potřebuje.*“ *Stabilizace regionálních elit KSČ v letech 1953–1956 ve vybraných krajích a okresech*, Paměť a dějiny, roč. 11, č. 4, Praha 2017, s. 39–54.
- BÍLÝ, Matěj, *Reakce již bourá pomníky a my... teprve projednáváme! Některé aspekty debaty o XX. sjezdu KSSS ve vybraných nižších organizacích KSČ*, Securitas Imperii 2017, č. 1 (30)m s. 60–96.
- BLAIVE, Muriel, *Promarněná příležitost. Československo a rok 1956*, Praha 2001.
- BOZÓKI, András – ISHIYAMA, John T., *The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe*, New York 2020.

- BROKLOVÁ, Eva, *Volební právo a volby 1946*, in: Na pozvání Masarykova ústavu, Praha 2007, s. 33–39.
- CONQUEST, Robert, *The Great Terror. Stalin's Purge of the Thirties*, Oxford 1968.
- CONQUEST, Robert, *Velký teror. Nové zhodnocení*, Academia 2012.
- CROZIER, Michel, *The Bureaucratic Phenomenon*, Abingdon 2009.
- CROZIER, Michel, *La Société bloquée*, Paris 1971.
- ČECHÁK, Vladimír, *Vývoj veřejné správy v Československu a České republice (1945–2004)*, Praha 2004.
- DAHRENDORF, Ralf, *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford 1959.
- DEJMEK, Jindřich, *Diplomacie Československa, Díl II. Biografický slovník československých diplomatů (1918–1992)*. Praha 2013.
- DEJMEK, Jindřich, *Historik v čele diplomacie: Kamil Krofta*, Praha 1998.
- ĐILAS, Milovan, *Nová třída. Kritika soudobého komunismu*, Praha 2019.
- ĐILAS, Milovan, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, 1957.
- DINKA, Frank – J. SKIDMORE, Max, *The function of Communist One-Party Elections: The Case of Czechoslovakia*, in: *The Political Science Quarterly*, vol. 88, no. 3, New York 1983, pp. 395–422.
- DOSOUDIL, František, *Slovník k dějinám dělnického a komunistického hnutí ve východních Čechách*, Hradec Králové 1986.
- FAINSOD, Merle, *How Russia is Ruled*, Cambridge: Harvard University Press 1953.
- FAINSOD, Merle, *Smolensk under Soviet Rule*, Cambridge: Harvard University Press 1958.
- FELCMAN, Ondřej, *Československý parlament na prahu Pražského jara. Národní shromáždění na cestě k reformě (1964–duben 1968)*, Praha – Hradec Králové 2015.
- FELCMAN, Ondřej – ŠINDELÁŘ, Ondřej, *Proměny východočeské komunistické politické elity v šedesátých letech – skupina představitelů KNV*, *Východočeské listy historické* 30, Ústí nad Orlicí 2013, s. 37–73.
- FIDELIS, Malgorzata, *Women, Communism and Industrialization in Postwar Poland*, New York 2010.
- FITZPATRICK, Sheila, *How The Mice Buriet the Cat: Scenes from the Great Purges of 1937 in the Russian Provinces*, In: *Russian Review*, roč. 52, č. 3 (1993).
- FITZPATRICK, Sheila, *Každodenní stalinismus. Obyčejný život v neobyčejné době. Sovětské Rusko ve 30. letech*, Praha: Academia 2018.
- FITZPATRICK, Sheila, *Everyday Stalinism. Ordinary Life in Extraordinary Times: Soviet Russia in the 1930s*, New York, 1999.

- FOUCAULT, Michel, *Dohlížet a trestat: kniha zrodu vězení*, Praha 2000.
- FRIDRICH, Carl J. – BRZEZINSKI, Gustav, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge 1956.
- GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí koruny české*, XV. a, Praha – Litomyšl 2006.
- GETTY, John Archibald, *Origins of the Great Purges: The Soviet Communist Party reconsidered, 1933–1938*, New York 1985.
- GOLDMAN, Wendy Z, *Terror and Democracy in the Age of Stalin. The Social Dynamics of Repression*, Cambridge 2007.
- GOLDMAN, Wendy Z., *Vytváření obrazu nepřítele: Udávání a zavražďování ve stalinském Rusku*, Praha 2014.
- GOLDMAN, Wendy Z., *Women, the state and revolution: Soviet family policy and social life 1917–1936*, Cambridge 2010.
- GOLDMAN, Wendy Z, *Women at the Gates. Gender and Industry in Stalin's Russia*, Cambridge 2002.
- GOTTLIEB, Julie – TOYE, Richard (edd.), *The Aftermath of Suffrage. Women, Gender, and Politics in Britain, 1918–1945*, Basingstoke – New York 2013.
- HANZL, Milan, *Poslankyně Národního shromáždění 1945–1948 ve světle statistiky*, Východočeské listy historické, sv. 42, Hradec Králové 2019, s. 49–64.
- HARSCH, Donna, *Revenge of the Domestic: Women, the Family and Communism in the German Democratic Republic*, Princeton 2018.
- HAVELKOVÁ, Barbora, *Genderová rovnost v období socialismu*, in: Michal Bobek – Pavel Molek – Vojtěch Šimíček (eds.), *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*, Brno 2009.
- HELLBECK, Jochen, *Revolution in my mind. Writting a Diary Under Stalin*, Harvard University Press 2006.
- HEMZA, Tomáš: *Ve jménu boje proti „diktátorům“, „spiklencům“ a „zrádcům“*, Soudobé dějiny, 2017, roč.24, č. 1–2, s. 127–163.
- HERMET, Guy – ROSE, Richard – ROUQUIÉ, Alain, *Elections without choice. Vote for me*, London 1978.
- HIGLEY, John – BURTON, Michael, *Elite Foundations of Liberal Democracy*, Lanham 2006.
- HIGLEY, John – LENGYEL, György, *Elites after state socialism. Theorie and analysis*, Lanham 2000.
- HIGLEY, John – FIELD, George Lowell, *Elitism*, Oxfordshire 2014.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

HOLMQVIST, Mikael, *Leader Communities: The Consecration of Elites in Djursholm*, New York 2017.

HOLUBEC, Stanislav, *Nešťastná revolucionářka. Myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969)*, Praha 2021.

HOUGH, Jerry – FAINSOD, Merle, *How the Soviet Union is Governed*, Cambridge 1979.

HRADECKÝ, Tomáš, *Hodnocení činnosti krajského tajemníka KSČ Mikuláše Landy pohledem regionálních politických složek z doby před procesem*, In: HORÁK, Pavel – HRADECKÝ, Tomáš a kol.: *České, slovenské a československé dějiny 20. století VIII.*, Ústí nad Orlicí 2013, s. 343–354.

HRADECKÝ, Tomáš, *Mechanismus přípravy voleb do národních výborů v 50. letech na příkladu Ústeckého kraje (srovnání let 1954 a 1957)*, in: Tomáš Hradecký – Pavel Horák – Pavel Boštík, *České, slovenské a československé dějiny 20. století IX*, Hradec Králové 2014, s. 91–114.

CHARVÁT, Jakub, *Volby a komunistické Československo*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu VII.*, Praha 2010.

CHLEVŇUK, Oleg V., *Stalin: nový životopis*, Paseka 2016.

CHRISTIANSEN, Jørgen Grønnegaard, *Bureaucratic Autonomy As a Political Asset*, Aarhus 1999.

JIRÁSEK, Zdeněk – ŠŮLA, Jaroslav, *Velká peněžní loupež v Československu 1953 aneb 50:1*, Praha 1992.

KABEŠOVÁ, Monika, *Andrej Kaboš a Ervín Polák. Odvolaná vedoucí tajemníci KV KSS Bratislava v kontextu hledání „vnitřních zrádců“ počátkem 50. let 20. století*, *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 2.

KABEŠOVÁ, Monika: „Zbavení škůdců, pevně semknuti kolem ÚV a s. Gottwalda, s vědomím síly strany rychleji vpřed k socialismu.“ Čistky v KV KSČ Pardubice v letech 1949–1951. In: BEKERA, Matěj – KABEŠOVÁ, Monika – PARCHANSKÁ, Pavlína: *České, slovenské a československé dějiny 20. století XIV*. Gaudeamus, Hradec Králové 2020, s. 89–106.

KALINOVÁ, Lenka, *Společenské proměny v éře socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945–1969*, Praha 2007.

KAPLAN, Karel, *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968. Studie a dokumenty*, Praha 1993.

- KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1948–1953. Zakladatelské období komunistického režimu*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991.
- KAPLAN, Karel, *Kdo byl tedy vinen? K historii komunistické strany v období 1945–1948 v Pardubickém kraji*, Pardubice 1958.
- KAPLAN, Karel, *Kořeny československé reformy. Sv. II*, Brno 2002.
- KAPLAN, Karel, *Kronika komunistického Československa. Doba tání 1953–1956*, Brno 2005.
- KAPLAN, *Národní fronta 1948–1960*, Praha 2012.
- KAPLAN, Karel, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999.
- KAPLAN, Karel, *StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka*, ÚDV, Praha 2002.
- KAPLAN, Karel, *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953–1957 a 1968–1975*, Praha 1993.
- KAPLAN, Karel, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992.
- KAPLAN, Karel – PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. Barrister & Principal, Brno 2001.
- KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938), díl II.: Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha 2002.
- KAŠKA, Václav: *Neukáznění a neangažovaní. Disciplinace členů Komunistické strany Československa v letech 1948–1952*. ÚSTR – Conditio humana, Praha – Brno 2014.
- KAŠKA, Václav, *Desítkoví důvěrníci. Koncepce a proměny desítkového systému v letech 1945–1952*, in: Vladimír Březina – Kateřina Hloušková – Radek Slabotínský (eds.), *Historik skutečně mohutný. K životnímu jubileu Jiřího Pernese*, Brno 2018, s. 215–233.
- KAŠKA, Václav, *Indoktrinace členů KSČ během I. roku stranického školení (1949–1950): záměry ústředí a jejich (ne)realizace v okrese Brno I.*, in: Jiří Kocián – Markéta Devátá (eds.), *Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*, Praha 2011, s. 279–287.
- KELLER, Jan, *Dějiny klasické sociologie*, Praha 2005.
- KELLER, Jan, *Co je to vlastně byrokracie? Změny pohledu západní sociologie*, in: *Sociologický časopis*, roč. 25, č. 5 (1989), s. 508–509.
- KHAN, Shamus Rahman, *The Education of Elites in the United States*, in: *Année Sociologique*, vol. 66, No 1, pp. 171–192.
- KHLEVNIUK, Oleg, *Stalin: New Biography of a Dictator*, Yale 2017.
- KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny země koruny české (1929–1938), díl IV*, Praha – Litomyšl 2002.

KOCIÁN, Jiří – SMETANA, Vít (eds.), *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014.

KOCIÁN, Jiří – PAŽOUT, Jaroslav – VILÍMEK, Tomáš – BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít, *Dějiny Komunistické strany Československa IV. 1969–1993*, Praha 2020.

Kolektiv autorů, *Komunistické hnutí východních Čech: sborník dokumentů k dějinám KSČ z let 1921–1938. Archivní dokumenty Východočeského kraje*, Hradec Králové 1971.

Kolektiv autorů, *Prozatímní stanovy Krajské politické školy dr. B. Šmerala v Jihlavě platné od 1. ledna 1949*, Jihlava 1949.

KOTKIN, Stephen, *Magnetic Mountain: Stalinism as a Civilisation*, Berkley – Los Angeles – Oxford 1997.

KOTYK, Jiří, *K minulosti Josefa Jägermana ml. (1913–2011), bývalého komunistického poslance z Pardubic*, Zprávy klubu přátel Pardubicka 7-8, 2013.

KOTYK, Jiří, *Vánoční balíčky a další projevy studentského odporu v Pardubicích v roce 1948*, Zprávy klubu přátel Pardubicka 3-4, 1995.

KOUTSKÁ, Ivana – SVÁTEK, František (eds.), *Politické elity v Československu 1918–1947*, Praha 1994.

LÁNSKÝ, Ondřej– SOCHOR, Lubomír a kol., *Materiály k teorii elit a k její kritice*, Praha 2019.

LENDEROVÁ, Milena, *Žena v Českých zemích od středověku po 20. století*, Praha 2008; TÝŽ, *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století*, Pardubice 2006.

LONDÁK, Miroslav, *Asymetrická utópia. Ústava ČSSR z roku 1960*, in: *Historická revue: vedecko-populárny mesačník o dejinách*, Bratislava 2020, roč. 31, č. 6, s. 66–69.

LONDÁKOVÁ, Elena, *Vývoj ženskej otázky na Slovensku po roku 1945*, Praha 2005.

LÓŽI, Marián, *Hledání nepřátel uvnitř KSČ. Fóra, aktéři a konfliktní témata vnitrostranické komunikace v regionální perspektivě (podzim 1950–jaro 1951)*, Securitas Imperii, 2018, č. 32.

LÓŽI, Marián: *A Case Study of Power Practices. The Czechoslovak Stalinist Elite at the Regional Level (1948–1951)*: in: Muriel Blaive (ed.): *Perceptions of Society in Communist Europe. Regime Archives and Popular Opinion*, Bloomsbury Academic, London – New York 2019, pp. 49–64.

MALÍNSKÝ, Jiří, *Marie Švermová: počáteční období politické dráhy reformní komunistické političky (1921–1938)*, in: *Ženy a politika (1890–1938)*, Praha 2014, s. 224–241.

MARCUSE, Herbert, *Protosocialism and Late Capitalism: Toward a Theoretical Synthesis Based on Bahro's Analysis*, Abingdon 1980.

- MATYÁŠ, Jiří, *Správní reforma a vznik velkého okresu „Louny“*, in: Poohří 1: sídla – správa – společnost. Sborník z konference konané v Lounech 13. – 14. května 2010, Louny 2011, s. 249–260.
- MERTON, Robert King, *Studie ze sociologické teorie*, Praha 2007.
- MERTON, Robert King, *Bureaucratic Structure and Personality*, in: Social Forces, vol. 18, No. 4 (1940). pp. 560–568.
- MILLARD, Frances, *Elections, Parties and Representation in Post-Communist Europe*, London 2004.
- MILLS, Charles Wright, *Mocenská elita*, Praha: Orbis 1966.
- MISES, Ludvig von, *Byrokracie*, Praha 2002, s. 49–51; orig. Ludwig von MISES, *Bureaucracy*, Yale 1944.
- MRŇKA, Jaromír: *Svéhlavá periferie. Každodennost diktatury na příkladu Šumperska a Zábřežska v letech 1945–1960*. ÚSTR, Praha 2015.
- MUSILOVÁ, Dana, *Politická činnost žen v Národním shromáždění 1918–1938*, Studie k sociálním dějinám 11 Praha 2004, s. 149–161.
- MUSILOVÁ, Dana, *Gender a biografické bádání na příkladu poslankyň a senátorek československého Národního shromáždění 1918–1939*, Metodické problémy moderní biografistiky, Praha 2010, s. 113–123.
- MUSILOVÁ, Dana, *Proměny všedního života žen po druhé světové válce*, Studie k sociálním dějinám 6, 2001.
- MUSILOVÁ, Dana, „Reklamujeme pro sebe právo na současnost“ *Kontinuity a diskontinuity ženského hnutí v Československu*, in: Demokratická monarchie, nedemokratická republika?, Praha 2020, a. 131–143.
- MUSILOVÁ, Dana, *Východočeské poslankyně a senátorky v letech 1918–1939*, in: Mezi Hradcem Králové a Plzní. Východočech na českých univerzitách. Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc., Ústí nad Orlicí 2007, s.128–134.
- MUSILOVÁ, Dana, *Ženy v intelektuálních profesích v první polovině 20. století*, Studia Historica Nitriensia, roč. 18, č. 1, Nitra 2014, s. 49–61.
- MUSILOVÁ, Dana, *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918–1939*, České Budějovice 2007.
- NÁLEVKA, Vladimír, *Horké krize studené války*, Praha 2010.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Nový socialistický člověk. Československo 1948–1956*, Brno 2018.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Obrazy nepřítele v Československu 1948–1956*, Brno 2020.

- NEČASOVÁ, Denisa, *Výbory žen při místních národních výborech – pokus komunistického vedení o novou etapu „ženského hnutí“ v Československu*, in: Jiří Kocián – Jaroslav Pažout – Jakub Rákosník (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*, sv. VII., Praha 2010, s. 61–91.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Buduj vlast – posílíš Mír. Ženské hnutí v českých zemích 1945–1955*, Brno 2011; TÁŽ, *Organizace žen v letech 1948–1989 v historické perspektivě*, in: *Vyvlastněný hlas: proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989*, Praha 2016.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Dělnice jako předmět bádání českých soudobých dějin*, in: *Československá historická ročenka*, Brno 2016.
- NEČASOVÁ, Denisa, *Společenské postavení žen v poválečném Československu se zaměřením na jejich veřejně organizační činnost z pohledu gender history*, in: *České, slovenské a československé dějiny 20. století II.*, Ústí and Orlicí 2007, s. 154–159.
- NISKANEN, William Arthur, *Bureaucracy and public economics*, Cheltenham 1994.
- NOVÁK, Pavel a kol, *Historie a současnost podnikání na Kutnohorsku a Čáslavsku*, Žehušice 2003.
- NÝVLTOVÁ, Dana, *Femme fatale české avantgardy. Marie Majerová – česká komunistka ve víru feminismu*, Praha 2011.
- PAVKA, Marek, *Kádry rozhodují vše! Kádrová politika KSČ z hlediska teorie elit (Prvních pět let komunistické vlády)*, Brno 2004.
- PECKA, Emanuel, *Sociologické pojetí elity*, in: Ivana Koutská – František Svátek, *Politické elity v Československu 1918–1948*, Praha 1994.
- PEHR, Michal, *Volby 1946*, in: *Na pozvání Masarykova ústavu 5*, Praha 2007, s. 11–32.
- PEHR, Michal, *KSČ a volby 1946*, in: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V.*, Praha 2005, s. 177–193.
- PEJČOCH, Ivo, *Fašismus v Českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Academia, Praha 2011.
- PERNES, Jakub, *Reforma státní správy a vznik Jihomoravského kraje v roce 1960*, in: Jiří Petráš – Libor Svoboda (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, s. 260–263.
- PERNES, Jiří, *Československý rok 1956. K dějinám destalinizace v Československu*, *Soudobé dějiny*, roč. 7, č. 4, Praha 2000.
- PERNES, Jiří, *Komunistky s fanatismem v srdci*. Brána, Praha 2006.
- PERNES, Jiří, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. CDK, Brno 2008.

- PERNES, Jiří, *Mládež vede Brno. Otto Šling a jeho brněnská kariéra (1945–1960)*, Soudobé dějiny, roč. 11. č. 3, 2007, s. 45–60.
- PERNES, Jiří, *Zprávy z Prahy 1953*, Praha 2016.
- PERNES, Jiří, *Velké dějiny země koruny české XVII. 1948–1956*, Praha 2022.
- PETRÁŠ, Jiří, *Peněžní reforma 1953*, in: Sborník archivu ministerstva vnitra, Praha 2005, s. 141–171.
- PETRÁŠ, Jiří, *Systematizace aparátu KSČ v jihočeském kraji na přelomu 40./50. let 20. století: kariéra místních politických elit*, in: Dzieje Biurokracji VIII, Lublin 2018, s. 153–168.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, České Budějovice – Praha 2015.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015, 651 s.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Předjaří. Československo 1963–1967*, Praha 2016.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Jaro '68 a nástup normalizace. Československo v letech 1968–1971*, Praha 2017.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Bezčasí. Československo v letech 1972–1977*, Praha 2018.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.), *Znormalizováno. Československo v letech 1978–1985*, Praha 2020.
- PEŠEK, Ján, *Komunistická strana Slovenska. Dejiny politického subjektu*, Bratislava 2013.
- PIPES, Richard, *Dějiny ruské revoluce*, Argo 1999.
- PIPES, Richard, *A Concise History of the Russian Revolution*, New York 1995.
- POTŮČEK, Martin, *Anatomie komunismu: Skutečný příběh jedné rodiny*, Praha 2022.
- PRAVDA, Alex, *Elections in Communist Party States*, in: Stephen White – Daniel Nelson, *Communist Politics: a reader*, New York 1986.
- PRŮCHA, Václav, a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992. 2. díl období 1945–1992*, Brno 2009.
- RÁKOSNÍK, Jakub: *Strana mladých, indiferentních a nezaměstnaných? Proměna členské základny meziválečné KSČ. Forum Historiae*, 2015.
- ROUBAL, Petr, *Československé spartakiády*, Praha 2016.
- RUPNIK, Jacques, *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002.

- RYANTOVÁ, Marie, *Takzvané ženské dějiny v českých zemích*, in: Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností 40/110, č. 4, 2002, s. 235–245.
- RYCHLÍK, Jan, *Československo v období socialismu 1945–1989*, Praha 2020.
- RYCHLÍK, Jan, *Prvé socialistické volby. Příprava a průběh volieb do Národního zhromažďenia v roku 1948*, in: Historická revue: vedecko-populárny mesačník o dejinách, roč. 31, č. 2, Bratislava 2020, s. 68–72.
- SCHELLE, Karel, *Vývoj veřejné správy v letech 1848–1990*, Praha 2005.
- SKOŘEPOVÁ, Michaela, *Přesvědčeným komunistou po celý život. Osudy předsedy Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ Pavla Hrona*, Paměť a dějiny, roč. 12, č. 4, Praha 2018, s. 93–97.
- SLABOTÍNSKÝ, Radek, *Otto Šling – pokus o politický portrét komunistické funkcionáře*, In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (eds.): Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV. ÚSD AV ČR – Dokořán, Praha – Brno 2005.
- STORCHOVÁ, Lucie a kol., *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha 2014.
- ŠKODA, Václav, *Národní výbory – základní orgány jednotné státní moci v ČSSR*, Praha 1975.
- ŠPRINCOVÁ, Eva, *Postavení ženy v Československu v období let 1948–1989 v dobových sociologických výzkumech a datech*, in: Hana Havelková – Libora Oates-Indruchová (eds.), *Vyvlastněný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1948–1989*, Praha 2015, s. 107–113.
- ŠVERMOVÁ, Marie, *Vzpomínky*, Praha: Futura, 2008.
- TINKOVÁ, Daniela, *Žena“ – prázdná kategorie? Od (wo)men’s history k gender history v západoevropské historiografii posledních desetiletí 20. století*, in: Kateřina Čadková – Milena Lenderová – Jana Stráníková (edd.), *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajištění historiografie*, Pardubice 2006, s. 19–32.
- TOMÁŠEK, Dušan, *Vláda emigrantů. Duben–listopad 1945*, Praha 2009.
- TUCKER, Robert C. (ed.), *Stalinism: Essays in Historical Interpretation*, New York 1977.
- TUČEK, Milan a kol., *České elity po patnácti letech transformace*, Praha 2006.
- UHROVÁ, Eva, *Národní fronta žen a Rada československých žen – dva proudy ženského hnutí v českých zemích a jejich zájem o sociální a právní postavení ženy*, in: Zdeněk Kárník – Michal Kopeček (eds.), *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, sv. IV.*, Praha 2005, s. 88–113.

UHROVÁ, Eva, *Ženy v KSC a textilní dělnice v Čechách ve 20. letech. Ze stránek komunistického tisku pro ženy*, in: Z. Kárník – M. Kopeček, *Bolševismu, komunismus a radikální socialismus II*, Praha 2004.

URBAN, Jiří, *V zemědělství je nutno věnovat pozornost všem otázkám. Role bezpečnostních trojek a pětáků při prosazování kolektivizace*, in: Jaroslav Rokoský – Libor Svoboda (eds), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, str. 247–249.

VILÍMEK, Tomáš, *Všichni komunisté do úřadů! Volby v Československu v letech 1971–1989 jako společenský, politický a státněbezpečnostní fenomén*, Praha 2016.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla, *Cesty k samostatnosti. Portréty žen v éře modernizace*, Praha 2010.

VYKOUPILOV, Libor, *Volby v květnu 1946*, in: Z. Kokošková – J. Kocián – S. Kokoška, *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí druhé světové války*, Praha 2005, s. 168–174.

WAGNEROVÁ, Alena, *Žena za socialismu. Československo 1959–1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm*, Praha 2017.

WEBER, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1925.

WEBER, Max, *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*, Praha 1997.

WOLCHIK, Sharon L., *Czech and Slovak Women and Political Leadership*, in: *Women's history review* 5, č. 4, 1994, s. 525–538.

WOOD, Elizabeth, *The Baba and Comrade: Gender and Politics in Revolutionary Russia*, Bloomington 1997.

YURCHAK, Alexei, *Everything Was Forever until It Was No More. The Last Soviet Generation*, Princeton 2006.

Vysokoškolské kvalifikační práce

BÍLEK, Jaroslav, *Komunistické elity – nomenklaturní systém jako jeden z principů vládnutí v komunistickém Československu*, Katedra politologie a mezinárodních vztahů FF Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2012.

BLAŽKOVÁ, Tereza, *Ideál či zrcadlo? Principy a ideje Ústavy 9. května a z roku 1960 a jejich odraz v trestním a občanském právu*, disertační práce Katedra právních dějin PF UK, Praha 2023.

CALETKA, Stanislav, *Vyšší územní samosprávné celky v České republice a na Slovensku*, disertační práce Ústav politologie UK, Praha 2016.

DESENSKÝ, Marek, *Vývoj krajského zřízení se zaměřením na Pardubický kraj*, Fakulta ekonomicko-správní Univerzita Pardubice, Pardubice 2008.

- HANZL, Milan, *Poslankyně Národního shromáždění Československé republiky v letech 1945–1948*, disertační práce, HÚ FF Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2022.
- KABEŠOVÁ, Monika, *Mechanismus a realizace voleb do národních výborů v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV Pardubice (1954 a 1957)*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogická fakulta FF UHK, Hradec Králové 2017.
- KÁROLYIOVÁ, Gabriela, *Politický a správní vývoj okresu Čáslav v letech 1945–1948*, diplomová práce, HÚ PdF UHK, Hradec Králové 2012.
- KLAPIL, Jan, *Vývoj veřejné správy v českých zemích 1945–1960*, bakalářská práce Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2015.
- KOKEŠ, Luboš, *Vznik, vývoj a fungování Státní bezpečnosti na Pardubicku v letech 1945–1953*, dizertační práce, ÚHV FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2019.
- KREMLÁČKOVÁ, Lenka, *Las Meninas – Piccasova a Foucaltova pocta Velázquezovi*, diplomová práce FF UPOL, 2013.
- LIPNEROVÁ, Jana, *Kritiky a alternativy byrokratické organizace: příklad státní a nestátní instituce*, diplomová práce, Katedra sociologie FSS Masarykovy univerzity, Brno 2010.
- LÓŽI, Marián, *Dynamika vnitrostranického teroru na lokální úrovni v době pozdního stalinismu*, diplomová práce, ÚHSD FF UK, Praha 2014.
- MATYSKOVÁ, Hana, *Komunistky ve 20. letech*, disertační práce ÚČD FF UK, Praha 2011;
- Martin KOPEČEK, *Gertruda Sekaninová-Čakrtová. Biografický portrét osobnosti československého veřejného života*, diplomová práce FF UK, Praha 2013.
- MÍŠKOVÁ, Alena, *Rodina v totalitárním režimu – Rodina Taussigova-Potůčkova*, bakalářská práce Pedagogická fakulta UK, Praha 2013.
- POLZOVÁ, Alžběta, *Mýtus a realita: Žena za socialismu*, bakalářská práce FHS UK Praha 2008.
- PRAJZLEROVÁ, Jitka, *Zemský národní výbor v Praze a jeho nástupci*, bakalářská práce KPVH a archivního studia FF UK, Praha 2022.
- RÝZNAROVÁ, Veronika, *Miloslava Grimmichová (1891–1957)*, diplomová práce UHK, Hradec Králové 2017.
- SEDLÁKOVÁ, Jitka, *Žena v období normalizace. Proměny postavení žen v české společnosti 70. a 80. let 20. století na příkladu časopisu Vlasta*, diplomová práce ÚKS FF JČU, České Budějovice 2015.
- SOBOTKOVÁ, Jitka, *Komunistické slavnosti v Československu 1948–1989*, disertační práce, FF UPOL, Olomouc 2011.

ŠINDELÁŘ, Ondřej, *Východočeské krajské politické elity 1960–1971*, diplomová práce FF Univerzity Hradec Králové 2012.

VOLČKOVÁ, Dominika, *Příprava a přijetí Ústavy z roku 1960 optikou československého tisku*, bakalářské práce Fakulta sociálních věd UK, Praha 2020.

Internetové zdroje

<https://www.czso.cz/documents/10180/20536128/422008k021.pdf/35970c0a-987a-43fd-9415-50ea0ba8a89c?version=1.0> (cit. dne 21. 10. 2022).

<https://jirinadoubnerova.com/zivotopis/> (cit. dne 15. 1. 2023).

<https://md.blisty.cz/art/93754-za-komunismu-se-podilela-na-provozu-rezimu-siroka-skala-radovych-obcanu.html> (cit. dne 25. 4. 2019).

<https://www.pametnaroda.cz/cs/doubnerova-jirina-1922> (cit. dne 15. 2. 2019).

https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/zabokrtsky_josef.html (cit. dne 10. 12. 2022).

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABS	Archiv bezpečnostních složek
AV ČR	Akademie věd České republiky
BKV	Byro Krajského výboru
CZV	Celozávodní výbor
ČSA	Československá armáda
ČSČK	Československý červený kříž
ČSD	Československé státní dráhy
ČSL	Československá strana lidová
ČSM	Československý svaz mládeže
ČSPO	Československý svaz požární ochrany
ČSR	Československá republika
ČSS	Československá strana socialistická
DTJ	Dělnická tělovýchovná jednota
HK	Hradec Králové
FPT	Federace proletářské tělovýchovy
FDTJ	Federace dělnických tělovýchovných jednot
FF	Filozofická fakulta
JNV	Jednotný národní výbor
JSČZ	Jednotný svaz českých zemědělců
JZD	Jednotné zemědělské družstvo
KAV NF	Krajský akční výbor Národní fronty
KNV	Krajský národní výbor
KOR	Krajské odborové hnutí
KPK	Krajská plánovací komise
KPŠ	Krajská politická škola
KSČ	Komunistická strana Československa
KSK	Komise stranické kontroly
KSM	Komunistická strana Maďarska
KS MV	Krajská správa ministerstva vnitra
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
KVK	Krajská volební komise
KV KSČ	Krajský výbor Komunistické strany Československa

KV KSS	Krajský výbor Komunistické strany Slovenska
MAV NF	Místní akční výbor Národní fronty
MěstNV	Městský národní výbor
MKZ	Manganorudné a kyzové závody
MNV	Místní národní výbor
MO KSČ	Místní organizace Komunistické strany Československa
MKŽ	Městská komise žen
MV	Ministerstvo vnitra
NA	Národní archiv
NF	Národní fronta
n. p.	Národní podnik
NV	Národní výbor
NS	Národní shromáždění
ObNV	Obvodní národní výbor
OAV NF	Okresní akční výbor Národní fronty
OKŽ	Okresní komise žen
ONV	Okresní národní výbor
OPŠ	Okresní politická škola
OV KSČ	Okresní výbor Komunistické strany Československa
OV NB	Okresní výbor Národní bezpečnosti
PKV	Předsednictvo Krajského výbor
POV	Předsednictvo Okresního výboru
PSK	Průmyslový svaz kožedělníků
PSP ČR	Poslanecké sněmovna Parlamentu České republiky
RAMO	Rafinerie minerálních olejů
ROH	Revoluční odborové hnutí
RSŠ	Rok stranického školení
SČSP	Svaz československo-sovětského přátelství
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SPB	Svaz protifašistických bojovníků
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
SŠ	Střední škola

StB	Státní bezpečnost
Svazarm	Svaz pro spolupráci s armádou
UHK	Univerzita Hradec Králové
UK	Univerzita Karlova
ÚHV FF	Ústav historických věd Filozofické fakulty
ÚKRRK	Ústřední kontrolní a revizní komise
ÚNS	Ústavodárné Národní shromáždění
ÚPŠ	Ústřední politická škola
ÚV KSČ	Ústřední výbor Komunistické strany Československa
VB	Veřejná bezpečnost
VčKNV	Východočeský Krajský národní výbor
VCHZ	Východočeské chemické závody
VŠŠ	Vysoká stranická škola
VÚA	Vojenský ústřední archiv
ZNV	Zemský národní výbor
ZO	Závodní organizace
ZR	Závodní rada

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Počet členů KNV dle počtu obyvatel kraje.

Tabulka 2: Přehled výše ročního platu členů rady KNV Pardubice v r. 1949.

Tabulka 3: Přehled členů rady KNV.

Tabulka 4: Přehled o soc. původu, vzdělání, původním povolání a o odbojové činnosti prvních členů rady KNV Pardubice.

Tabulka 5: Přehled o předešlých zkušenostech členů rady KNV Pardubice.

Tabulka 6: Přehled měsíčních platů funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice v r. 1948.

Tabulka 7: Personální složení sekretariátu KV KSČ Pardubice (1. pol. roku 1948).

Tabulka 8: Přehled o funkcionářích sekretariátu KV KSČ Pardubice v roce 1949.

Tabulka 9: Přehled o soc. původu, místu narození, vzdělání, pův. povolání, vstupu do KSČ a odbojové činnosti funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice v r. 1949.

Tabulka 10: Přehled o politických zkušenostech funkcionářů sekretariátu KV KSČ Pardubice (1949).

Tabulka 11: Přehled vedoucích funkcionářů KV KSČ Pardubice v r. 1949.

Tabulka 12: Přehled disciplinárních trestů v tzv. „případu Kotrch a spol.“

Tabulka 13: Přehled o udělení disciplinárních trestů v „případu Čáslav“ v roce 1950.

Tabulka 14: Závěry nového šetření.

Tabulka 15: Změny ve funkci vedoucího tajemníka KV KSČ Pardubice mezi lety 1949–1952.

Tabulka 16: Změny ve funkci předsedy KV KSČ Pardubice.

Tabulka 17: Změny ve funkcích na sekretariátu KV KSČ v souvislosti se stranickými čistkami.

Tabulka 18: Přehled vybraných funkcí pro výzkum.

Tabulka 19: Přehled o předsedech KNV Pardubice mezi lety 1953–1960.

Tabulka 20: Přehled o tajemnících KNV Pardubice v letech 1953–1960.

Tabulka 21: Přehled o soc. původu, vzdělání, původním povolání a odbojové činnosti tajemníků KNV Pardubice.

Tabulka 22: Přehled o zkušenostech tajemníků KNV ve státní a stranické sféře.

Tabulka 23: Přehled o vedoucích tajemnících KV KSČ Pardubice mezi lety 1953–1960.

Tabulka 24: Přehled tajemníků KV KSČ Pardubice mezi lety 1953–1960.

Tabulka 25: Přehled o soc. původu, místu narození, vzdělání, původním povolání a odbojové činnosti tajemníků KV KSČ Pardubice.

Tabulka 26: Předchozí zkušenosti tajemníků KV KSČ Pardubice.

Tabulky 27 a 28: Návrhy na politické a sociální složení KNV Pardubice ze 4. března 1954 a 6. března 1957.

Tabulka 29: Návrhy na složení rady KNV ze dne 3. 5. 1954 a 27. 4. 1957.

Tabulka 30: Porovnání výsledků voleb do KNV Pardubice v letech 1954 a 1957.

Tabulka 31: Porovnání s volbami do NS v roce 1948.

Tabulka 32: Přehled o doplňovacích volbách v roce 1958.

Tabulka 33: Přehled o soc. původu, vzdělání a původním zaměstnání členek KV KSČ Pardubice.

Tabulka 34: Přehled o člencích KV KSČ v období 1949–1953.

Tabulka 35: Přehled o člencích KV KSČ Pardubice v období červen 1953–květen 1956.

Tabulka 36: Přehled o člencích KV KSČ Pardubice v období 1956–1960.

Tabulka 37: Přehled o stranických orgánech, ve kterých působily členky KV KSČ Pardubice.

Tabulka 38: Přehled o působení členek KV KSČ Pardubice v národních výborech.

Tabulka 39: Přehled o vstupu členek KV KSČ Pardubice do KSČ.

Tabulka 40: Procentuální zastoupení žen v KV KSČ Pardubice v jednotlivých obdobích.

Tabulka 41: Procentuální zastoupení žen v byru KV KSČ Pardubice (1949–1960).

Tabulka 42: Přehled o věku funkcionářek KV KSČ v období let 1949–1960.

Tabulka 43: Přehled o rocích narození členek KV KSČ Pardubice.

Tabulka 44: Členky KNV Pardubice mezi lety 1949–1954.

Tabulka 45: Členky KNV Pardubice mezi lety 1954–1957.

Tabulka 46: Návrhy na nekandidování členek KNV.

Tabulka 47: Členky KNV Pardubice mezi lety 1957–1960.

Tabulka 48: Přehled o sociálním původu, vzdělání a původním povolání členek KNV Pardubice.

Tabulka 49: Přehled o dřívějším působení členek KNV Pardubice v národních výborech.

Tabulka 50: Přehled o působení členek KNV ve stranických orgánech a různých organizacích.

Tabulka 51: Roky narození členek KNV mezi lety 1949–1960.

Tabulka 52: Přehled o počtu obyvatel jednotlivých okresů Východočeského kraje.

Tabulka 53: Složení KV KSČ Pardubice v březnu 1960.

Tabulka 54: Přehled o členech byra KV KSČ Východočeského kraje v roce 1960.

Tabulka 55: Přehled o členech rady KNV Pardubice v květnu roku 1960.

Tabulka 56: Přehled o členech Východočeského KNV v červenci 1960.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obrázek 1: Sídlo KNV Pardubice.

Obrázek 2: Sídlo KNV Pardubice, jiný pohled.

Obrázek 3: Hotel Stalingrad, napravo jedno ze sídel KV KSČ.

Obrázek 4: Zobrazení kandidátů pro volby do KNV Pardubice v periodiku Východočeská zář r. 1954.

Obrázek 5: Osobní medailonek kandidáta NF Františka Vojtěcha, který po volbách v květnu 1954 zastával funkci tajemníka KNV Pardubice.

Obrázek 6: Zobrazení kandidátů pro volby do KNV v roce 1957 v periodiku Východočeská zář.

Obrázky 7–12: Příklady předvolební kampaně na stránkách Východočeské záře v r. 1954 a 1957.

Obrázek 13: Předvolební plakát (duben 1954).

Obrázek 14: Předvolební plakát (1954).

Obrázek 15: Ladovský předvolební plakát (březen 1954).

Obrázek 16: Ladovský předvolební plakát (duben 1957).

Obrázek 17: Předvolební plakát (jaro 1954).

Obrázek 18: Propagace agitačních středisek v periodiku.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Rozsah Pardubického kraje v roce 1949.

Příloha 2: Průkazová fotografie poslance NS – Josef Pospíšil.

Příloha 3: Josef Zvára (v roce 1960).

Příloha 4: Jan Meloun v roce 1954.

Příloha 5: František Bečka (v roce 1954).

Příloha 6: Karel Mrázek na počátku 50. let 20. století.

Příloha 7 a 8: Průkazové foto poslance NS – Oldřich Vyhnálek; Oldřich Vyhnálek v roce 1950.

Příloha 9: František Jičínský v roce 1950.

Příloha 10: Jiří Kotrch v roce 1950.

Příloha 11: Portrét Jindřicha Šimonky.

Příloha 12: Josef Beran v r. 1948, když byl zvolen poslancem NS.

Příloha 13: Závod Kosmos Čáslav v r. 1948.

Příloha 14 a 15: Bohuslav Uhlíř v roce 1952.

Příloha 16: Jaroslav Lochman před zvolením předsedou KV KSČ Pardubice.

Příloha 17: Richard Průša v roce 1952.

Příloha 18: Ladislav Strejček před jmenováním do funkce tajemníka KNV Pardubice.

Příloha 19: František Vojtěch před volbami v roce 1954.

Příloha 20: Alexandr Dědovský před volbami v roce 1957.

Příloha 21 a 22: Portrét poslance NS – František Pecha; Portrét – František Pecha.

Příloha 23: Portrét poslance – František Kuba.

Příloha 24: Portréty poslance NS – Josef Jägerman.

Příloha 25: Portréty poslankyně NS Pavly Šimonkové.

Příloha 26: Hlinsko, firmy – Elektro, Praga – Marie Štěrbová, předsedkyně závodní rady, vzorná pracovnice.

Příloha 27: Růžena Jirkalová před jmenováním referentkou vnitřního obchodu KNV Pardubice v r. 1952.

Příloha 28: Marie Kratochvílová.

Příloha 29 a 30: Zdeňka Prokúpková a Marie Kratochvílová.

Příloha 31 a 32: Božena Zábrodská a Marie Vostrá před volbami v roce 1954.

Příloha 33 a 34: Marta Lorencová a Marie Čerychová před volbami do KNV v roce 1957.

Příloha 35: Marie Polavková před volbami v roce 1957.

Příloha 36 a 37: Božena Krešlová a Marie Víšková před volbami v roce 1957.

Příloha 38 a 39: Ludmila Konvalinková a Milada Novotná před volbami v roce 1957.

Příloha 40 a 41: Marie Zimáková a Marie Příbylová před volbami v roce 1957.

Příloha 42 a 43: Marie Urbanová a Drahoslava Jarošová před volbami v roce 1957.

Příloha 44 a 45: Marie Boturová a Marie Burkoňová v roce 1958.

Příloha 46 a 47: Marie Vohánková a Ludmila Tučková před volbami v roce 1957.

Příloha 48 a 49: Zdeňka Skopečková a Anna Váchová před volbami v roce 1957.

Příloha 50: Fotografie Marie Fišarové.

Příloha 51: František Pecha před volbami do NS v roce 1960 a při úvodním referátu na zasedání nově vzniklého KV Východočeského kraje.

Příloha 52: Portrét – Bohuslav Hnátnický.

Příloha 53 a 54: Jan Kučera a Karel Štancl – členové rady Východočeského KNV v roce 1960.

Příloha 55: Ladislav Neugebauer před volbami do NV v roce 1960.

Příloha 56 a 57: Karel Císař a Josef Kafka v roce 1958.

Příloha 58 a 59: Josef Hodík a Josef Hlaváč v roce 1958.

Příloha 60: Jaromír Kubánek – foto poslance NS.

Příloha 61 a 62: Oldřich Valtr před volbami do KNV v roce 1960 a František Ender před volbami v roce 1957.